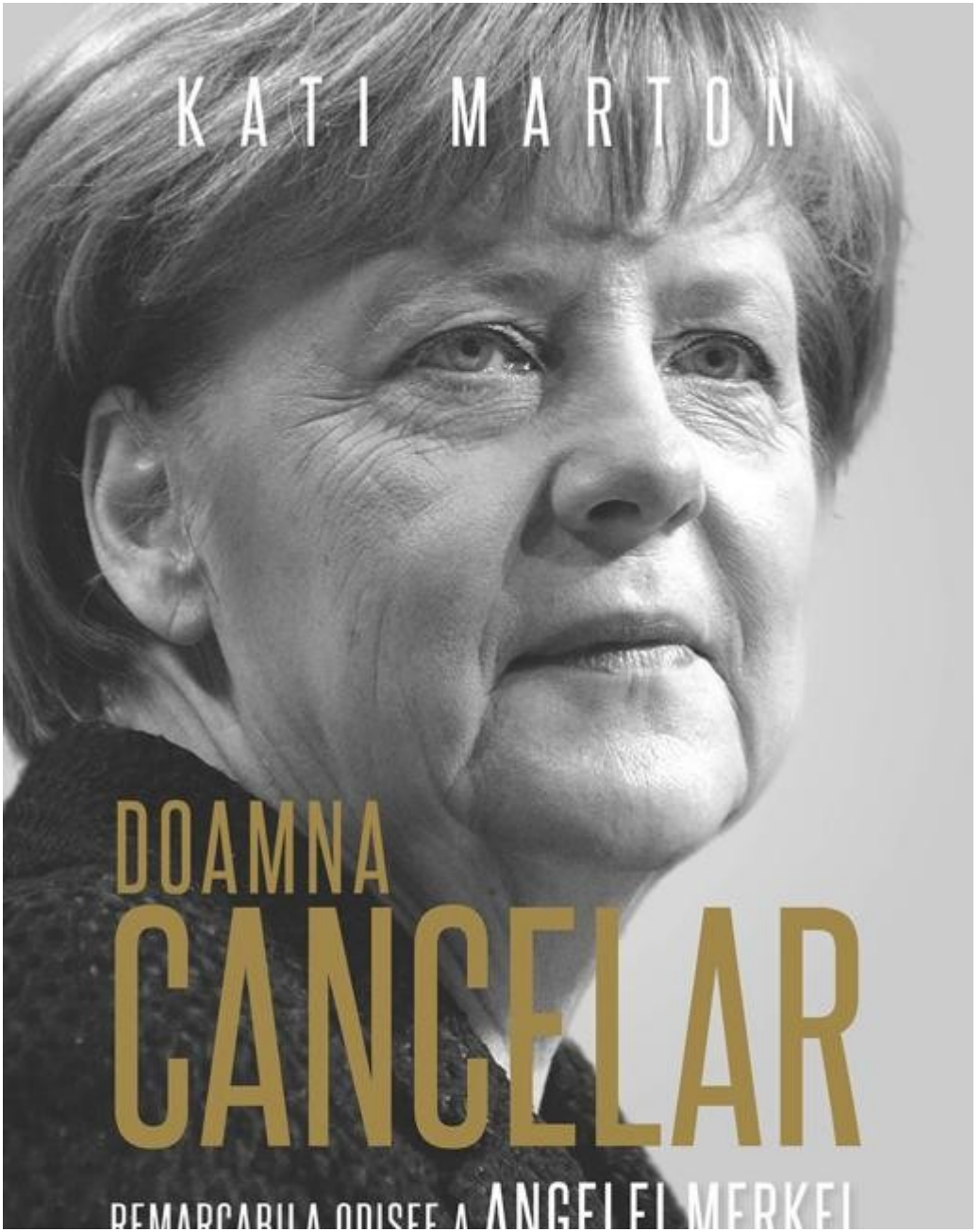
KATI MARTON
DOAMNA
CANCELAR
REMARCABILA ODISEE A ANGELEI MERKEL

K A T I M A R T O N

DOAMNA CANCELAR

REMARCABILA ODISEE A

ANGELEI MERKEL

Traducere din limba engleză de

ROXANA NICOLESCU

EDITURA LITERA

Bucureşti

Kati Marton
The Chancellor
The Remarkable Odyssey of Angela Merkel

Copyright © 2021

Toate drepturile rezervate

Editura Litera
tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19
e-mail: contact@litera.ro
www.litera.ro

Doamna cancelar
Remarcabila odisee a Angelei Merkel
Kati Marton

Copyright © 2022 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactori: Teodora Nicolau, Sabrina Florescu
Redactor coordonator: Ilieş Câmpeanu
Corector: Georgiana Enache
Copertă: Flori Zahiu-Popescu
Tehnoredactare şi prepress: Marin Popa

ISBN 978-606-33-8848-4

ISBN EPUB 978-606-33-9006-7

Fiicei mele, Elizabeth Jennings, precum şi pentru Ilona Fitzpatrick Jennings şi generaţiei următoare

Prolog. Fiica pastorului

Îşi face discret apariţia. Intrarea Angelei Merkel în capela simplă de cărămidă din Potsdam, în apropiere de Berlin, nu este anunţată nici de vuiet de sirene, nici de lumini intermitente sau cohorte de consilieri. Păşeşte uşor adusă de spate, dar cu hotărâre. Când trece prin dreptul stranelor, se declanşează bliţurile telefoanelor, iar ea – această femeie care detestă camerele de luat vederi îndreptate spre ea – zâmbeşte îngăduitor. Aceştia sunt semenii ei. Deşi biserica este aproape de capitală, această comunitate este diferită de sofisticaţii de la Berlin, alături de care Merkel îşi petrece majoritatea zilelor de lucru. Tatăl ei a fost pastor într-o biserică parohială la fel de modestă, iar în această seară umedă de toamnă lăcaşul de cult auster îi oferă un refugiu temporar în faţa turbulenţelor celui de-al patrulea şi ultimului său mandat. Zilele petrecute în provincia ei natală, Brandenburg – cu promenade în pădurile din apropiere –, sunt din ce în ce mai rare. Este prea ocupată să salveze lumea.

În această seară, când Merkel ajunge la Oberlinkirche, înconjurată de oameni care ar putea trece drept rudele sale, cancelarul Republicii Federale Germania, în vârstă de şaizeci şi trei de ani, îşi permite pentru scurtă vreme să lase garda jos. Poartă ţinuta tipică: sacou în culori vii (verde-închis în seara aceasta) şi pantaloni negri. Păşind ferm cu pantofii negri fără toc, Merkel se aşază pe un scaun cu spătar drept din faţa altarului, cu vârfurile degetelor atingându-se uşor – un gest ca de rugăciune, acum atât de familiar germanilor încât a fost transformat în emoji. „Pe când eram copil, clopotele bisericii sunau în fiecare dimineaţă şi din nou la şase seara. Mi-e dor de acest lucru”, mărturiseşte ea asistenţei tăcute, care apreciază această imagine rară din viaţa personală a liderului extrem de rezervat. Preţ de o clipă, zâmbetul acesteia – nu unul fals, de politician – îi şterge cutele

adânc săpate în trăsături. În ultimii ani, lumea primei femei în funcţia de cancelar al Germaniei a fost marcată de frământări sociale şi politice. Asaltată de valul populismului mondial în creştere, Merkel este denigrată de extremiştii de dreapta, prezenţi acum în parlamentul german (Bundestag) pentru prima dată după al Doilea Război Mondial. Şocul prezenţei unui populist american la Casa Albă, care nu conteneşte cu laudele la adresa lui Vladimir Putin, inamicul lui Merkel de la Moscova, încă nu s-a atenuat.

„În prima zi de şcoală”, continuă Merkel, lăsând să se întrevadă complexitatea situaţiei unui copil de pastor în Germania de Est atee, „elevilor li s-a cerut să se ridice în picioare şi să spună ce profesie au părinţii lor.” Ea şi-a amintit ce o sfătuiseră colegii de clasă: „Spune «şofer»„, aceasta fiind o profesie mai pe placul proletariatului decât cea de pastor – iar, în limba germană, cele două cuvinte sună aproape identic.

„Pastor”, i-a răspuns ea profesorului.

Merkel nu trebuie să îi lămurească pe cei prezenţi cât de periculoasă putea fi sinceritatea în Germania de Est. Chiar şi copiii erau nevoiţi să încerce să treacă neobservaţi de statul atotvăzător. Infiltrarea în societate a Stasi a fost mai profundă şi mai amplă decât cea a predecesorului său, Gestapo. Ministerul Securităţii Statului avea 173 000 de angajaţi, inclusiv informatori, comparativ cu cei 7 000 ai celui de-al Treilea Reich. Exista un informator la fiecare 63 de persoane. „Bineînţeles, această copilărie mi-a modelat viaţa”, spune ea, dezvăluind poate fără să vrea cheia identităţii sale, a felului uimitor în care s-a menţinut la putere timp de un deceniu şi jumătate şi a motivului pentru care rămâne o personalitate misterioasă chiar şi în propria ţară şi, cu siguranţă, pentru restul lumii.

Readucând conversaţia în prezent, pastorul Matthias Fichtmuller o întreabă dacă citeşte cărţile care s-au scris despre ea. „Da, dar nu mă recunosc în ele!” Asistenţa râde alături de ea. „M-am asigurat că există limite, aşa că anumite aspecte ale vieţii mele nu sunt deschise publicului”, spune ea. Aspectele fără legătură cu rolul său oficial, a subliniat Merkel, nu privesc publicul. Această discreţie este acum crez pentru anturajul cancelarului. Nu s-au scurs informaţii, nu există biografii revelatoare scrise nici măcar de foşti angajaţi sau de confidenţi pe parcursul celor şaisprezece ani în care Merkel a fost cancelar. Consilierii săi extrem de loiali o protejează cu înverşunare pe femeia pentru care cei mai mulţi lucrează de un deceniu şi jumătate. „Încă sunteţi aici cu toţii?”, s-a minunat preşedintele american Barack Obama, în 2016, cu prilejul unei călătorii la Berlin, când a văzut că echipa lui Merkel era practic neschimbată de când preluase el funcţia în 2008.

După câteva decenii, germanii nu s-au săturat de imaginea ei, de vocea ei, de personalitatea care se profilează – pentru că Merkel nu se dezvăluie. Deşi ştiau puţine lucruri despre viaţa ei personală, cu excepţia faptului că pare să nu ducă o viaţă atât de diferită de a lor, germanii au reales-o de trei ori, de fiecare dată cu o marjă confortabilă. Foarte rar s-ar putea să o vadă îmbrăcată elegant la Festivalul Wagner de la Bayreuth, din Germania, dar este la fel de probabil să o vadă făcându-şi cumpărăturile. Aceasta şi-a însuşit lecţia predecesorilor, cum ar fi Helmut Kohl – care şi-a etalat soţia şi copiii drept familia germană perfectă, până când soţia s-a sinucis, iar fiii au rupt legătura cu el – sau eroul Războiului Rece, Willy Brandt, despre care s-a aflat ulterior că era depresiv şi dependent de sex.

Uneori, insistenţa lui Merkel pentru discreţie frizează paranoia. Nu ţine un jurnal, nu foloseşte e-mailul, scrie doar mesaje scurte şi numai când este necesar. Dacă un colaborator dezvăluie un detaliu aparent banal al vieţii sale private, acest lucru poate pune capăt relaţiei. Unul dintre aliaţii săi politici nu a mai beneficiat niciodată de încrederea lui Merkel după ce a dat publicităţii un e-mail din trei cuvinte: „Mulţumesc pentru sugestie, AM”[1].

În încercările de a desluşi această enigmă care este Angela Merkel, observatorii apelează uneori la strategii absurde. Iată, de exemplu, această analiză din Die Zeit, un săptămânal german respectabil: „În timp ce stă în picioare şi discută cu alte câteva persoane în studiourile ZDF [televiziunea germană de stat], Merkel îşi răsuceşte nasturele de sus al sacoului. Nu înainte şi înapoi, ci în cerc, într-un ritm constant. Când este supusă unei presiuni foarte mari, Merkel îşi freacă unghia de la degetul mare cu degetul arătător. În schimb, cercurile înseamnă că se concentrează în tăcere”[2]. În timpul conferinţelor de presă din capitale străine, „lipsa de răbdare faţă de gazdă este dezvăluită de frecvenţa cu care se uită la teancul de hârtii al acesteia”.

Unele indicii vizuale par mai bine întemeiate: capul înclinat şi ochii măriţi de uimire când, în timpul primei sale întâlniri cu preşedintele Donald Trump, acesta a comentat: „Avem ceva în comun, Angela. Amândoi am fost interceptaţi [de Obama]”; maniera legendară în care şi-a dat ochii peste cap când a fost întrebată, la o conferinţă de presă, dacă „a avut încredere” în flamboaiantul prim-ministru italian Silvio Berlusconi şi, tot la fel, când Vladimir Putin i-a explicat ceva cu aroganţă; sau privirea sa caldă, plină de emoţie, vărsând chiar câteva lacrimi, când şi-a luat rămas-bun de la preşedintele Obama în 2016.

Deşi utilă pentru propria longevitate politică, autodisciplina extraordinară care îi determină pe jurnalişti să-i interpreteze fiecare privire şi tic nervos este totodată o piedică, deoarece, pentru a înţelege epoca actuală, trebuie să o înţelegem pe Angela Merkel. Într-un moment de ruptură politică şi socială la nivel global, nici un alt lider de pe scena mondială nu a protejat ordinea democratică liberală de după al Doilea Război Mondial cu o asemenea înverşunare, opunându-se unor conducători autoritarişti agresivi, de la Putin la Trump. Ea a transformat Germania într-un stat lider al Europei – nu doar lider economic, ci şi moral – şi într-o naţiune de imigranţi, acceptând un milion de refugiaţi din Orientul Mijlociu.

Cum a reuşit ca persoană din exterior – origine est-germană, om de ştiinţă şi femeie în această ţară europeană care nu a avut niciodată o regină – să realizeze toate acestea? Cum a reuşit un politician cu un discurs şi o înfăţişare atât de simple să aibă o asemenea putere şi longevitate în această epocă digitală, în care atenţia noastră este tot mai redusă? Desigur, inteligenţa şi munca asiduă fac parte din răspuns. Într-o ţară în care bunicii încă îşi amintesc de parade cu torţe şi de mulţimi care scandau la unison numele unui demagog, felul simplu de a vorbi al lui Merkel a fost, de asemenea, un avantaj. Când şeful Organizaţiei Mondiale a Comerţului, Pascal Lamy, i-a cerut lui Merkel „ceva mai multă poezie” în discursurile sale, Merkel a replicat: „Nu sunt poetă”.[3] Abordarea sa calmă şi analitică, formată în anii în care a studiat fizica, i-a permis să adopte o viziune asupra guvernării remarcabilă pe termen lung. „Analizez lucrurile începând de la final – de la rezultatul dorit şi parcurg calea înapoi (...). Contează ce anume se va realiza în doi ani, nu ceea ce vom citi în ziare mâine”, a spus ea.[4] Totodată, Merkel nu a folosit politica insinuării sau a discreditării – şi nici nu a căzut în capcana

celor care o fac. „Pur şi simplu nu le face jocurile. Ştie foarte bine când Putin sau Trump o minte”, a remarcat fostul preşedinte al Germaniei, Joachim Gauck. De cele mai multe ori, ea le-a ignorat scornelile şi şi-a urmărit propriile-i scopuri.

Pentru a reuşi ce a reuşit Angela Merkel, menţinându-se atâta vreme pe culmile puterii, ea a trebuit să fie acerbă şi hotărâtă – fără ca aceste calităţi să fie evidente.

În cazul multor subiecte delicate, Merkel a obţinut succese folosind o abordare laterală, indirectă şi fără a atrage atenţia asupra sa. Faptul că o protestantă divorţată din Germania de Est, care locuia împreună cu iubitul ei, a ajuns la conducerea Uniunii Creştin-Democrate (CDU) din Germania, o formaţiune de centru-dreapta cu o cultură conservatoare şi dominată de bărbaţi, este o dovadă a abilităţii sale de a-şi ţine viaţa privată departe de lumina reflectoarelor. Cu o influenţă discretă, ea a transformat Germania într-o societate mult mai liberală. După numirea lui Guido Westerwelle în 2009, primul ministru de externe al Germaniei care era homosexual declarat, ea l-a lăudat public pe soţul acestuia, precum şi povestea lor de dragoste, fără a-şi declara făţiş sprijinul pentru legalizarea căsătoriei între persoane de acelaşi sex. Opt ani mai târziu, când germanii au votat pe această temă, Merkel i-a sfătuit pe membrii partidului său conservator să voteze cum le dictează conştiinţa, în loc să urmeze linia partidului împotriva egalităţii în căsătorie. Astfel, fără discursuri sau declaraţii din partea cancelarului, căsătoria între persoane de acelaşi sex a fost legiferată.

Merkel a folosit aceleaşi tactici subtile pentru a extinde egalităţile de şanse pentru femei. Când şeful partidului de extremă dreapta Alternativă pentru Germania, prescurtat AfD, a remarcat femeile adunate în jurul lui Merkel şi a bombănit: „Nu mai au bărbaţi în CDU?”, consiliera

personală a cancelarului, Eva Christiansen, i-a şoptit şefei sale: „Am câştigat!” Merkel a zâmbit enigmatic, în stilul ei. Ea a arătat în repetate rânduri cât de multe poate realiza un lider cu discreţie, fără a se lăuda cu realizările sale.

O parte din geniul său politic constă în recunoaşterea ideilor bune indiferent de unde provin. „A îndeplinit programele partidelor rivale pe probleme de energie, asistenţă socială pentru copii, căsătorie între persoane de acelaşi sex şi drepturile femeilor”, a spus Michael Naumann, fost ministru al culturii din partea Partidului Social Democrat (SPD). Acesta este şi un mod inteligent de neutralizare a potenţialilor adversari. „Angela se pricepe foarte bine să-şi însuşească orice subiect imediat ce ia avânt”, a spus Gauck, un octogenar încă prezentabil, care seamănă incredibil de mult cu regretatul actor american James Garner. „Iată de ce partidele politice rivale se tem să intre într-o coaliţie de guvernământ cu ea.” Teama că Merkel şi-ar putea însuşi ideile lor nu a împiedicat-o să formeze coaliţii cu partide rivale, necesare pentru a menţine CDU la putere şaisprezece ani – deşi uneori, aşa cum vom vedea, această teamă a făcut procesul laborios.

O altă cheie a longevităţii sale politice este curiozitatea insaţiabilă a lui Merkel. La 60 de ani, încă o fascinează tot ce este nou şi interesant. Oameni, fapte, istorie, probleme ce trebuie rezolvate, dispute ce trebuie lămurite, toate acestea continuă să o însufleţească. Dar, în afară de faptul că îi plac provocările, ce o motivează pe Angela Merkel? „Macht, macht, macht” („putere, putere, putere”), a spus cândva mentorul ei Helmut Kohl. Merkel a învăţat observându-i atent pe bărbaţii aflaţi la putere, iar Kohl, cancelarul Germaniei din 1990 până în 1998, este unul dintre numeroşii politicieni bărbaţi care au plătit cu viaţa lor politică fiindcă au subestimat-o pe femeia pe care Kohl o numea odinioară Mädchen („fată”) a lui. Având ca model

foarte puţine femei – printre acestea se numără Ecaterina cea Mare, împărătească a Rusiei în secolul al XVIII-lea, şi chimista franceză Marie Curie – şi fără o reţea de sprijin, Merkel a trebuit să se inventeze ca politician. „Afirmarea autorităţii este un lucru pe care trebuie să îl înveţi ca femeie. Fără putere, nu poţi realiza mare lucru”, a spus Merkel.[5] Dar ea a cultivat un anume tip de putere.

Orgoliul, sugerează comportamentul lui Merkel, este o slăbiciune masculină.[6] O femeie la putere este preocupată de lucruri mult mai importante decât propriul ego. Însă uneori, fiindcă şi-a înăbuşit egoul, Merkel a ratat prilejul de a intra în legătură cu oamenii la nivel personal. În 2009, avându-l alături pe prim-ministrul polonez Donald Tusk, aceasta a vorbit în faţa unui grup mare de oameni la Hamburg; Merkel nu a menţionat nici măcar o dată că se născuse în acel oraş sau că bunicul ei se născuse în Polonia. Majoritatea politicienilor ar fi profitat de un astfel de prilej pentru a crea o punte de legătură cu publicul lor. În ultimii ani de mandat, acest instinct de a-şi depersonaliza stilul de conducere a fost contracarat de ascensiunea liderilor charismatici în întreaga lume.

Acest lucru nu înseamnă că Angela Merkel este lipsită de un ego robust. În caz contrar, nu ar fi urmat o carieră în politică. Când a fost întrebată cine este modelul ei în viaţă, Merkel a răspuns: „Eu însămi, cât mai des posibil”[7]. Ea a redefinit modul în care arată, vorbeşte şi acţionează o femeie aflată la putere. Şi totuşi, enigma Angelei Merkel se adânceşte la o cercetare mai atentă. Este cea mai puternică femeie de pe scena mondială – dar ezită să se numească feministă. Politician de mare succes, ea preferă să se afle în compania muzicienilor, cântăreţilor, actorilor şi scriitorilor. Într-o epocă a bărbaţilor autoritari şi guralivi, Merkel este tăcută.

Ea nu este tocmai cine credem că este. În realitate, Angela Merkel este departe de imaginea încorsetată şi serioasă pe care o afişează adesea în public. În tinereţe, pe când era prinsă în spatele Cortinei de Fier, visul ei era „să vadă Munţii Stâncoşi şi să se plimbe cu maşina, ascultându-l pe Bruce Springsteen”[8]. „Este teribil de amuzantă”, adaugă Philip Murphy, fost ambasador al SUA în Germania şi actualul guvernator al statului New Jersey. În ciuda deceniilor petrecute pe scena mondială, Merkel nu şi-a pierdut talentul de a fi normală. După cum explică un alt est-german, David Gill, consul general al Germaniei la New York, „Dacă îţi începi viaţa acolo unde şi-a început-o ea, în spatele Zidului – despre care credeam că este permanent –, nu treci niciodată peste acest lucru. Poate că ceilalţi uită de unde provine ea, dar Angela Merkel, nu”.
Ca adult, Merkel a fost ajutată tot timpul de memoria ei aproape fotografică, de capacitatea sa ştiinţifică de a descompune problemele în elementele de bază şi de apetitul ei nestăvilit pentru muncă. La aceste calităţi se adaugă şi faptul că nu are nevoie de prea mult somn (maximum cinci ore) şi se bucură de o sănătate de fier. Copil fiind, Merkel a învăţat târziu să meargă şi a fost predispusă la căzături şi fracturi. Totuşi, la şaizeci de ani, doar prin puterea voinţei reuşeşte încă să facă drumeţii de câte şase ore. Din aceste puncte forte – unele naturale, altele cultivate – rezultă o încredere de nezdruncinat, care îi derutează adesea pe ceilalţi şefi de stat şi care i-a alimentat uimitoarea longevitate în funcţia de cancelar.

După discuţia cu pastorul, Angela Merkel se plimbă prin capela mică, vorbind relaxată cu enoriaşii şi cu personalul de serviciu. Unii dintre cei care lucrează aici, care sunt şi membri ai acestei comunităţi bisericeşti, au sindrom Down

şi alte dizabilităţi. Dat fiind că a crescut în preajma persoanelor cu dizabilităţi, care alcătuiau o parte importantă a parohiei tatălui ei, Merkel pare pe deplin în largul său, gustând voioasă din tartinele pe care le-au pregătit.

Cheia reuşitelor lui Merkel şi chiar a identităţii sale se regăseşte în acele începuturi. Faptul că a supravieţuit statului poliţienesc est-german fără sechele este o realizare în sine şi constituie secretul tenacităţii sale personale şi politice. În acea jumătate a vieţii sale a devenit orice, numai idealistă nu. Merkel nu crede că istoria curge în favoarea dreptăţii. În schimb, este o persoană optimistă, orientată spre acţiune, care conştientizează clar fragilitatea umană. În ultimii ani ai mandatului de cancelar s-a referit adesea la faptul că civilizaţiile dispar pentru că nu reuşesc să-şi protejeze libertatea şi securitatea. Într-un discurs a menţionat căderea Imperiului Inca şi, mai recent, a invocat Pacea de la Augsburg din 1555, un interludiu liniştit în timpul sângeroaselor războaie religioase din Europa secolelor XVI–XVII. După această perioadă de pace, o nouă generaţie, care nu cunoscuse nenorocirile războaielor, s-a aruncat din nou într-un conflict devastator, ducând la moartea unei treimi din populaţia Germaniei.

Au trecut mai bine de şaptezeci şi cinci de ani de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, dar o întrebare încă bântuie Germania: o ţară care a creat Auschwitzul şi a conceput cel mai nemilos şi mai eficient genocid sistematic din istorie poate fi vreodată „normală”? Angela Merkel ar răspunde probabil că da – însă cu anumite condiţii. Da, dar numai dacă Germania îşi asumă în continuare responsabilitatea de autor al unuia dintre cele mai întunecate capitole ale istoriei. Cât s-a aflat la conducere, ea s-a asigurat cu fermitate că ţara face acest

lucru. Fiică de pastor, ea crede în lucrarea tăcută şi perseverentă a mântuirii de zi cu zi.

Relatarea de faţă – mai degrabă un portret uman decât un portret politic – îşi propune să arate cum această fiică de pastor, o persoană din exterior, a devenit cea mai puternică femeie din lume. Pentru a scrie cartea de faţă, m-am inspirat din interviurile sincere şi adesea pătrunzătoare acordate de Angela Merkel începând din 1990, când fiziciana de treizeci şi cinci de ani a intrat în politică, şi până la alegerile din 2005, când a devenit prima femeie în funcţia de cancelar al Germaniei. Am completat aceste interviuri – multe nepublicate până acum în limba engleză – cu zeci de conversaţii personale cu mentorii, prietenii şi colegii săi, care constituie miezul acestei naraţiuni. Câţiva dintre apropiaţii săi au fost dispuşi să discute cu mine, evitând nevoia de control ieşită din comun a cancelarului, însă au pus condiţia ca numele lor să nu fie citate direct. Întâlnirile mele cu Angela Merkel, care datează din 2001, deşi nu sunt interviuri oficiale, m-au ajutat să mă familiarizez mai bine cu ea şi să o înţeleg.
Dat fiind că mi-am petrecut copilăria în Ungaria, un satelit din blocul estic, la fel ca Germania de Est de unde provine Merkel, felul în care am fost crescută m-a ajutat să o înţeleg şi, mai cu seamă, să-i înţeleg atitudinea deosebit de rezervată în public, consecinţă a copilăriei şi tinereţii petrecute într-un stat poliţienesc. Abia după ce întregul edificiu fals al Imperiului Sovietic s-a prăbuşit, Merkel şi-a început viaţa de politician. Când s-a ivit prilejul de a se pune în slujba celorlalţi şi de a face bine, aşa cum o cere credinţa ei luterană, ea a profitat. Totuşi, după cum vom vedea, motivele sale în această privinţă au fost complexe, la fel ca personalitatea sa. A căutat şi a trăit viaţa

aventuroasă şi plină de provocări intelectuale pe care şi-a dorit-o în cei treizeci şi cinci de ani cât s-a aflat în spatele Zidului.

În capelă, pastorul Fichtmuller se apleacă spre cancelar. „Vă deranjează să fiţi numită şi acum fiica pastorului? La această vârstă?”, o întreabă el.
Cea mai puternică femeie din lume răspunde fără ezitare: „Deloc. Asta şi sunt”.

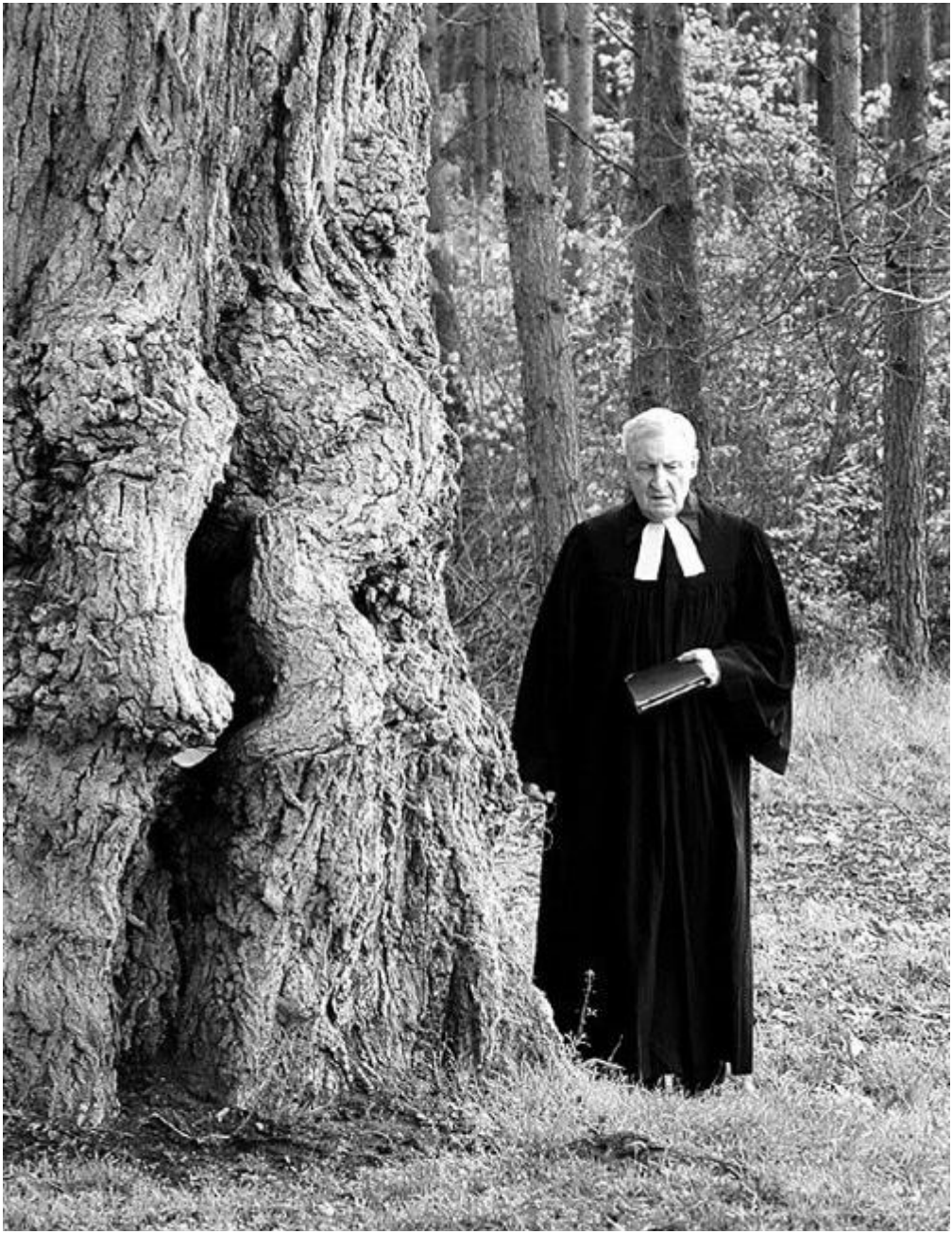

Tatăl Angelei Merkel, pastorul Horst Kasner – aici în pădurile de lângă Templin, unde a crescut viitorul cancelar –, s-a mutat împreună cu familia din Germania de Vest în Germania de Est la scurt timp după naşterea fiicei sale, răspunzând la apelul Bisericii Luterane de a predica în statul comunist ateu. Cunoscut drept un om aspru, care era prea conciliant cu regimul, Angela a învăţat de la el rigoarea logică.

Capitolul 1. Împotriva curentului

„În viaţă nu trebuie să ne temem de nici un lucru, trebuie doar să îl înţelegem.”

Marie Curie
(1867–1934)

Pastorul Horst Kasner a ratat naşterea primului său copil. În acea zi, 17 iulie 1954, conducea o dubă plină cu mobilierul familiei într-un cătun îndepărtat din Germania de Est, unde avea să înceapă viaţa ca preot.
„Doar comunişţii sau idioţii merg de bunăvoie în Est”, i-au spus lui Kasner vest-germanii care l-au ajutat la mutat. Înalt de peste 1,80 de metri, bărbatul cu trăsături aspre, în vârstă de douăzeci şi opt de ani, a fost unul dintre puţinii care au răspuns la apelul episcopului de Hamburg, Hans-Otto Wölber, de a sluji în zona sovietică defavorizată. „Aş fi mers oriunde pentru a propovădui Cuvântul Domnului”, a spus Kasner mai târziu.[1] El şi soţia sa, Herlind, o profesoară de engleză în vârstă de douăzeci şi şase de ani, se căsătoriseră abia de un an. Horst o avertizase pe Herlind Jentzch, o femeie delicată, cu ochi albaştri, născută la Danzig, că va pune mereu pe primul loc datoria faţă de Biserică.[2] S-a ţinut de cuvânt.

Kasner, născut Kazmierczak, cu tată polonez, dar crescut la Berlin, avea şapte ani când Adolf Hitler a venit la putere în 1933. Membru al Tineretului Hitlerist, organizaţie a Partidului Nazist, pe când era la liceu şi recrutat de forţele armate naziste (Wehrmacht) la vârsta de optsprezece ani, se spune că ar fi fost capturat un an mai târziu de Aliaţi – deşi detaliile acestui capitol din viaţa sa nu sunt disponibile pentru cercetători, în cazul în care mai există după atâtea decenii. După eliberare, Horst a studiat teologia la prestigioasa Universitate din Heidelberg şi apoi la Hamburg. Şi aceasta este totalitatea informaţiilor din arhivele publice cu privire la istoricul tatălui Angelei Merkel.
Din fericire, aflăm mai multe din interviuri personale. Pentru acest preot auster şi exigent, Angela nu a fost niciodată la fel de importantă precum credinţa sau enoriaşii săi. Deşi a acceptat acest lucru, fiica sa cea mai mare a tânjit după un tată mai prezent şi mai încurajator. Kasner nu a fost niciodată întrutotul mulţumit de copila lui strălucită – cu siguranţă nu şi-a exprimat niciodată făţiş aprecierea –, însă Angela a încercat tot timpul să îi câştige sprijinul nemijlocit. Este evidentă legătura dintre dorinţa de a fi apreciată de tatăl său, nicicând întrutotul îndeplinită, şi ambiţia ei puternică de a reuşi. Dar poate că nici una dintre acţiunile lui Horst Kasner nu a avut o influenţă mai mare asupra dezvoltării timpurii a Angelei ca decizia sa de a părăsi siguranţa relativă din Germania de Vest pentru a înfrunta pericolele şi volatilitatea din Germania de Est, ocupată de sovietici.

Locul natal al Angelei Merkel, oraşul portuar Hamburg, odinioară însufleţit, era o ruină carbonizată, de nerecunoscut, după ce bombardiere britanice şi americane

l-au făcut una cu pământul în 1943, ucigând patruzeci de mii de oameni. Germanii au inventat un cuvânt, Feuersturm („furtună de foc”), pentru a descrie devastarea oraşului. Totuşi, până la capitularea Germaniei pe 8 mai 1945, mii de supravieţuitori disperaţi – printre care şi refugiaţi eliberaţi din lagărele de concentrare şi cei care fugeau de nemiloasa Armată Roşie a Uniunii Sovietice – au fost atraşi de ceea ce rămăsese din Hamburg, înghesuindu-se în clădiri distruse şi în adăposturi improvizate.

Până în 1954, anul în care Angela Dorothea Kasner s-a născut la spitalul Barmbek, majoritatea ruinelor fuseseră înlăturate cu hărnicie de locuitori. Se putea circula din nou pe străzi, clădiri în reconstrucţie erau acoperite de schele, iar viaţa începea treptat să-şi reia ritmul de odinioară. Aliaţii, care bombardaseră oraşul cu un deceniu în urmă, trimiteau acum milioane sub formă de ajutoare pentru reconstrucţie. Hamburg era pe cale să devină centrul comercial, mediatic şi artistic al Republicii Federale Germania, recuperându-şi treptat statutul pe care îl deţinuse în secolele XVI–XVII ca oraş imperial liber din Liga Hanseatică – o grupare pentru comerţ maritim din zona baltică. Supravieţuitorii Feuersturm începeau din nou să întrevadă posibilităţile unei vieţi decente. Dornice să îngroape trecutul sub moloz, mulţimile au luat cu asalt cârciumile din St. Pauli, cartierul plăcerilor, iar oraşul s-a umplut de energie creativă, având o scenă muzicală şi teatrală vibrantă, precum şi o presă dinamică şi îndrăzneaţă. Cei care participau la această renaştere îşi aminteau cu reticenţă de viaţa din timpul celui de-al Treilea Reich şi în aceeaşi măsură de foştii lor concetăţeni, blocaţi acum în Estul ocupat de sovietici.

În 1954 devenise clar că aceasta era situaţia din Republica Democrată Germania. Fondată în 1949, sub ocupaţie

militară sovietică, a fost practic o copie a celorlalţi „sateliţi” conduşi de Moscova (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, România şi Albania), cu doar un singur partid politic legal, Partidul Comunist, care controla viaţa socială şi politică. Cu un an înainte de naşterea Angelei, muncitorii est-germani au pornit o revoltă. La 16 iunie 1953, mii de muncitori din construcţii şi-au aruncat uneltele şi au mărşăluit pe artera principală din Berlinul de Est, cerând salarii mai mari, condiţii de muncă mai bune şi alegeri imparţiale. Drept răspuns, guvernul controlat de sovietici din Germania de Est a instaurat legea marţială, ucigând câteva sute de protestatari şi stabilind un tipar brutal, care s-a repetat în Ungaria în 1956, în Cehoslovacia în 1968 şi în Ucraina în 2014.

Violenţa şi represiunea guvernului au transformat migraţia constantă dinspre Germania de Est către Germania de Vest într-un potop uman. În acel an, cu şapte ani înainte ca zidul de la frontiera dintre cele două Germanii să oprească în final hemoragia, 331 000 de est-germani şi-au abandonat casele şi mijloacele de trai şi s-au îndreptat spre Vest.

O familie germană a ales să călătorească în direcţia opusă. La două luni după ce soţul ei a plecat din Hamburg pentru a se stabili în Germania de Est, Herlind Kasner, ducându-şi fiica, pe Angela, într-un coş, a luat trenul şi a călătorit trei ore până la Quitzow, în provincia Brandenburg, pentru a fi alături de soţul său. Contrastul dintre agitaţia revigorantă din Hamburg şi viaţa austeră din acel orăşel agricol a fost un şoc chiar şi pentru pastorul ascetic şi soţia sa. În scurt timp, tânăra familie s-a mutat la Templin, un orăşel aflat la aproximativ 145 de kilometri spre est, cuibărit într-o regiune cu lacuri limpezi şi păduri de pini, desprins parcă dintr-un basm german. Aici a făcut primii paşi Angela Kasner.

Angela a fost întrebată la un moment dat ce imagine îi vine în minte când aude cuvântul Heimat – un cuvânt german intraductibil, care sugerează nu numai noţiunea de casă, ci şi locul de care simţi că aparţii. Ea a răspuns printr-o schiţă verbală a zonei din jurul oraşului Templin: „un lac, nişte păduri şi vaci, câte un bolovan ici şi colo (...) pini şi fân". Acolo, cu foarte puţine distracţii şi cu libertatea de a explora atât natura, cât şi propria-i imaginaţie, tânăra Angela Merkel a învăţat să se bazeze pe ea însăşi. Chiar şi astăzi, Merkel susţine că locul în care preferă înainte de toate să se trezească este „acasă". Templin.

Trenul de la Berlin la Templin traversează multe dintre cele mai sângeroase gări din timpul ultimului secol zbuciumat din istoria Germaniei, inclusiv Oranienburg, locul unuia dintre primele lagăre de concentrare naziste; Sachsenhausen, mai întâi lagăr de concentrare nazist, apoi sovietic; şi Seelow, unde trupele lui Hitler şi ale conducătorului rus Iosif Stalin s-au măcelărit reciproc până la sfârşitul cumplit al războiului. Semnele de circulaţie cu litere chirilice care indică şi acum drumul spre Templin sunt o amintire incontestabilă a ocupaţiei armatei sovietice. Solul din partea locului este încă toxic din cauza testelor cu armament efectuate la fosta bază militară rusă din apropiere. În copilăria Angelei, această linişte suprarealistă era spulberată de mai multe ori pe zi de avioane sovietice care zburau la joasă altitudine.
Când ajunge la Templin, vizitatorul pătrunde într-un oraş pitoresc, cu străzi pietruite şi clădiri din cărămidă roşie. Acesta este locul în care Merkel a crescut, a mers la şcoală şi s-a căsătorit pentru prima dată – şi a rămas oraşul în care a locuit mama sa până a murit, în 2019. Ulterior, când

a fost întrebată despre mutarea familiei sale, Herlind a explicat: „Am venit în calitate de creştini ca să ajutăm alţi creştini. Unii merg în Africa. Deci, de ce nu am putea merge în cealaltă parte a ţării noastre?”[3] Comparaţia dintre Germania de Est şi Africa este revelatoare, sugerând cât de străin li se părea Estul comunist celor din Vest. Herlind a plătit scump mutarea lor în Est: fiind soţie de pastor „burghez”, i s-a interzis să predea. Totuşi, Angela nu îşi aminteşte ca mama ei să se fi plâns vreodată cu privire la mutarea familiei în zona ocupată de sovietici. De la bun început, Horst şi Herlind Kasner i-au insuflat fiicei lor valorile sacrificiului şi autodisciplinei.

Când membrii familiei Kasner au ajuns prima oară la Waldhof („curte cu pădure” în limba germană) – un complex izolat de aproximativ treizeci de clădiri aparţinând Bisericii Luterane – erau prea săraci încât să-şi permită măcar un cărucior pentru micuţa Angela. O ladă i-a servit drept pătuţ viitoarei doamne cancelar. „Tatăl meu a fost nevoit să mulgă capre, iar mama a învăţat de la o femeie în vârstă cum să facă supă de urzici”, avea să îşi amintească Merkel mai târziu.[4] Primul lucru pe care şi-l aminteşte este că fugea de caii care galopau prin curtea lor. În acei ani, „părinţii mei foloseau în comun o motocicletă mică pentru a se deplasa”, îşi aminteşte ea. Mai târziu, când Horst Kasner a devenit un pastor cunoscut, aprobat de stat – adică, atunci când a devenit clar că nu contesta legitimitatea statului comunist –, familiei i s-au acordat două automobile personale, un privilegiu rar într-un stat satelit sovietic.* Mulţi dintre colegii săi pastori susţineau că era mult prea îngăduitor cu regimul malign. În ciuda privilegiilor acordate lui Kasner datorită importanţei sale în Biserică, statutul său şi al familiei sale era precar.[5] Potrivit unui raport oficial din 1994, ţara lui Martin Luther a fost decreştinată sub

conducerea Partidului Comunist, însă deprinderea de a naviga în astfel de ape tulburi a constituit o lecţie utilă de dexteritate politică pentru viitorul cancelar.
În complexul Waldhof se afla unul dintre cele mai importante seminare din Germania de Est, unde Kasner a pregătit clerici. Viaţa de acolo era simplă: modestă, lipsită de lux. Atunci, ca şi acum, parohia includea un adăpost pentru câteva sute de copii şi adulţi cu dizabilităţi fizice şi de dezvoltare, care erau învăţaţi meserii simple. Parte esenţială a comunităţii parohiale, prezenţa lor – inclusiv la sărbătorile din familia Kasner – i s-a părut întotdeauna firească Angelei.
Vecinii încă în viaţă îşi amintesc că Horst Kasner era o figură intimidantă şi controversată, cunoscută dincolo de zona imediată. „Era un om aspru, care nu avea aerul unei feţe bisericeşti”, îşi amintea Ulrich Schöneich, prieten din copilărie al Angelei, un bărbat înalt, plin de viaţă, încă tânăr, care a fost primar al oraşului Templin. Poate că pastorul Kasner nu a fost un cleric blând, dar Angela a învăţat de la el rigoarea logică şi claritatea argumentelor.
Kasner a întreţinut un regim solicitant pentru Angela. „Totul trebuia să fie în perfectă ordine”, a explicat ea într-un interviu acordat la începutul carierei politice. Când a crescut, i-a fost greu să înţeleagă priorităţile tatălui ei. „Tatăl meu se pricepea să se adreseze oamenilor şi să îi facă să vorbească. În copilărie chiar mă înfuria că arăta atât de multă înţelegere faţă de toţi ceilalţi. Dar dacă noi, copiii, greşeam cu ceva, reacţia lui era complet diferită.” Pentru Merkel, a fost deosebit de dureros să înţeleagă faptul că tatăl pe care îl iubea părea să folosească munca drept motiv pentru a sta departe de îndatoririle de familie. „Cel mai rău era când spunea că revine imediat, dar se întorcea după câteva ore”, îşi amintea ea. Uneori îl aştepta pe stradă, în faţa casei, „foarte mult timp”.

Din fericire, în viaţa tinerei Angela Merkel au existat alţi adulţi care au avut timpul, răbdarea şi căldura pe care nu i le-au oferit tatăl distant şi mama ocupată. „Îmi amintesc de un grădinar, un bărbat voinic, mai în vârstă, care mi-a insuflat încredere şi un calm ieşit din comun”, îşi amintea ea mult mai târziu.[6] „Am învăţat de la el tot felul de lucruri despre viaţa practică. Am învăţat cum să identific florile sau când este sezonul ciclamelor. De la el am învăţat cum să vorbesc cu persoanele cu dizabilităţi mentale. El crea o atmosferă caldă şi plină de încredere şi mă lăsa să mănânc morcovi abia scoşi din pământ. Acest om a trezit în mine legătura cu pământul şi cu natura (...). Astăzi îmi dau seama cât de important este timpul; mai important decât bunurile.”
În acest mediu neprihănit, cu păduri şi cu lacuri, Merkel şi-a găsit treptat alinare în liniştea rurală. Mai târziu, unul dintre cei mai apropiaţi consilieri ai săi din Cancelarie a numit cutreierările lui Merkel în aceste păduri „grupul de reflecţie personal”. Unul dintre cei mai vechi prieteni ai săi atribuie atitudinea pe care o numeşte „Merkel cea blândă” acelor zile de început, petrecute departe de stresul şi de zgomotul vieţii urbane. Lui Merkel încă îi place liniştea şi recunoaşte că, „uneori, toată această vorbărie este o problemă pentru mine (...). Este important să nu trebuiască să spun nimic, dar să mă bucur de compania cuiva”. Alinarea pe care Angela Merkel o găseşte în tăcere s-a dovedit utilă în cariera ei de politician şi de negociator – când s-a folosit de tăcere pentru a-i tulbura pe adversari.
Anii senini ai copilăriei Angelei Kasner s-au încheiat brusc în dimineaţa de 13 august 1961. Cu două zile înainte, tatăl ei simţise că nu este în regulă ceva. În timp ce familia se întorcea cu maşina din vacanţa în Bavaria, pastorul a observat suluri mari de sârmă ghimpată stivuite într-o pădure de pini de-a lungul autostrăzii, pe când treceau din

Germania de Vest în Germania de Est. Ce ciudat, i-a spus Kasner soţiei sale. Două zile mai târziu, familia Kasner era în drum spre biserică atunci când s-a anunţat ştirea la radio. Acele suluri de sârmă ghimpată fuseseră folosite pentru a separa Germania de Est de Germania de Vest – şi de restul Europei. Ulterior, Germania de Est a devenit un stat concentraţionar. Jertfa lui Kasner pentru Dumnezeu şi pentru Biserică lua brusc o altă dimensiune.

„Aveam şapte ani când mi-am văzut părinţii complet neajutoraţi [pentru prima dată]. Nu aveau habar ce să facă sau să spună. Mama a plâns toată ziua", îşi amintea Merkel.[7] „Am vrut să-i ajut, să-i înveselesc, dar nu a fost posibil." Herlind îşi dădea seama că, probabil, nu-şi va mai putea vizita niciodată rudele de la Hamburg. Cel puţin familia soţului ei locuia în Berlinul de Est. Rudele de la Hamburg au fost separate de familia Kasner prin cele mai stricte controale de frontieră din Europa, care au amputat Germania de Vest de zona de Est.

Construirea Zidului Berlinului, lung de circa 112 kilometri (sau a barierei de protecţie antifascistă, aşa cum a fost numit oficial) şi a zidului interior de graniţă de-a lungul frontierei dintre cele două Germanii a fost un act disperat de salvare a Germaniei de Est comuniste. Cât timp graniţa fusese deschisă, până la două mii de germani trecuseră zilnic din Est în Vest. Acum exista o barieră de beton lată de peste un metru şi înaltă de peste patru metri cu sârmă ghimpată deasupra, iar la sol, mine terestre, câini şi gardieni cu arme automate au transformat frontiera dintre Berlinul de Est şi Berlinul de Vest în cea mai periculoasă fâşie de pământ din Europa. În timpul nopţii, proiectoarele descurajau orice evadare, cu excepţia celor mai temerare. Ulterior, Merkel şi-a numit ţara în care şi-a petrecut tinereţea un Lager, un cuvânt folosit în general pentru a descrie lagărele de concentrare.

Cu toate acestea, în refugiul de la Waldhof, viaţa tinerei Angela nu s-a schimbat semnificativ. Îi avea alături pe părinţi şi pe fraţii ei mai mici, Marcus (născut în 1957) şi Irene (născută în 1964). Şi avea acces la colecţia vastă de cărţi pe care părinţii săi o aduseseră cu ei de la Hamburg; într-o ţară închisă, acestea au devenit mijloacele sale de evadare pe când era copil. Chiar şi înainte de anii adolescenţei, era avidă să descopere lumi noi între copertele cărţilor. În timpul nopţilor lungi şi întunecate din austerul Waldhof, Angela a devorat clasicii ruşi, îndrăgostindu-se de cultura şi limba ruse, o pasiune care a dăinuit pe tot parcursul vieţii. „Rusa este o limbă frumoasă, plină de emoţii, seamănă cumva cu muzica, dar este şi puţin melancolică”, remarca ea.[8] Însă nu a confundat niciodată scriitorii şi poeţii pătrunzători ai Rusiei – sau poporul rus – cu liderii sovietici.

Deşi lui Herlind i s-a interzis să predea, ea şi-a învăţat fiica să se descurce în limba engleză, fapt ce a ajutat-o pe Angela ulterior, pe scena globală. Dar familia Kasner nu avea în casă multe cărţi în engleză. În Germania de Est, citirea materialelor care nu se aflau pe lista aprobată de marxist-leniniști era controlată la fel de atent ca armele.** Singura publicaţie în engleză disponibilă pentru tânăra Angela era organul oficial al Partidului Comunist Britanic, The Morning Star, pe care îl lua când mergea în excursii la Berlin.

În liniştea casei parohiale, în timp ce citea biografiile marilor oameni de stat şi cărturari europeni, Angela şi-a găsit modelul în viaţă: Marie Curie, prima femeie care a câştigat nu doar unul, ci două Premii Nobel. Existau mai multe motive pentru care a îndrăgit-o pe această fiziciană. Se născuse în Polonia, la fel ca unul dintre bunicii lui Merkel. „Pe vremea lui Marie Curie, Polonia a fost divizată şi ocupată de Rusia. Şi noi am cunoscut ocupaţia rusă”, a

menţionat Merkel într-unul dintre primele sale interviuri.[9] Dar cel mai mult au impresionat-o împrejurările care au condus la descoperirea de către Curie a elementului radiu. „A făcut această descoperire pentru că era convinsă că avea o idee bună (...). Când crezi într-o idee – chiar dacă eşti singur –, dacă urmăreşti această idee şi înduri suişuri şi coborâşuri, în cele din urmă îţi vei atinge obiectivul, dacă ideea a fost corectă."

Dornică de evadare şi căutând un model de urmat, Angela a fost entuziasmată de tenacitatea şi de triumful lui Marie Curie, mai cu seamă într-un domeniu afectat de discriminare de gen. „În viaţă nu trebuie să ne temem de nici un lucru. Trebuie doar să îl înţelegem", a scris Curie, un sentiment care a impresionat-o profund pe tânăra Angela.

Nu doar activitatea ştiinţifică a lui Marie Curie i-a fost sursă de inspiraţie, ci şi Biblia, care a însoţit-o constant în copilărie. Datorită predicilor de duminică ţinute de tatăl ei în capela Sf. Gheorghe, o clădire din cărămidă roşie din Templin, copila a cunoscut personaje din Vechiul şi Noul Testament, la fel cum alţi copii ştiau protagonişti din basmele fraţilor Grimm. Tatăl lui Merkel încuraja gândirea riguroasă şi critică cu privire la Dumnezeu – chiar într-o măsură pe care poate nu şi-o propusese. Într-unul dintre primele sale interviuri, Angela a exprimat o perspectivă mai degrabă neobişnuită cu privire la viaţa de apoi şi la mântuire, spunând: „Cred că această lume este limitată şi finală, dar există ceva dincolo de ea, care face lumea suportabilă. Poate fi numit Dumnezeu sau altceva (...), dar mi se pare reconfortant că există Biserica. Faptul că ni se permite să păcătuim şi să fim iertaţi îmi oferă o oarecare uşurare. Altfel, am înnebuni". În Biblie, ea a găsit bogăţii nesfârşite, care au devenit o forţă pentru ea pe tot parcursul vieţii.***

Credinţa lui Merkel este vitală pentru identitatea sa şi pentru tot ce a realizat. Este foarte diferită de creştinismul doctrinar al tatălui ei. „Tratez credinţa cu prudenţă”, a remarcat ea. „Pentru mine, religia aparţine sferei personale. Îmi permite să mă iert pe mine şi pe ceilalţi şi mă împiedică să fiu copleşită de responsabilităţile mele. Dacă aş fi atee, ar fi mai dificil să duc o povară atât de grea (...).
Cel mai dificil lucru şi cel mai important este (...) dragostea. Dacă citeşti Biblia, Apocalipsa lui Ioan, [dragostea] nu înseamnă cuvinte sentimentale, ci mai degrabă fapte reale. Această iubire este necondiţionată şi neînfricată. Este slujire”, a explicat ea în timpul unei convenţii a Bisericii Protestante din 1995, în cea mai explicită declaraţie a viziunii sale asupra lumii, care i-a călăuzit viaţa personală şi politică.[11] Faptele au mai multă greutate decât vorbele, iar a-ţi demonstra dragostea înseamnă mai puţin să atingi un anumit scop şi mai degrabă să încerci cu stăruinţă şi neclintire. Acesta a fost crezul Angelei Merkel.
Zece ani mai târziu, într-un alt discurs la o convenţie a Bisericii Protestante, referitor la credinţa sa, Merkel a menţionat cunoaşterea de sine şi încrederea în sine ca esenţiale atât pentru a oferi, cât şi pentru a primi dragoste, insistând: „În primul rând, eşti capabil să iubeşti doar dacă te iubeşti pe tine însuţi, dacă crezi în tine, dacă te cunoşti pe tine însuţi. Abia atunci te poţi apropia de celălalt. (...) Iubirea poate veni numai dacă ştii clar cine eşti”. Această conştientizare de sine ar duce şi la recunoaşterea faptului că „Fac parte din istorie; îmi este permis să greşesc şi voi greşi”. O astfel de acceptare de sine explică în mare măsură calmul său şi în condiţii de maximă presiune.

În multe privinţe, credinţa lui Merkel îşi are rădăcinile în relaţia cu persoanele cu dizabilităţi de la Waldhof. În acelaşi discurs din 2005, Merkel a citat din Maleahi 2.17, spunând: „Maleahi vede violenţa din societate împotriva celor slabi, a celor care se află la marginea societăţii, împotriva lucrătorilor cu ziua, văduvelor şi orfanilor trataţi pe nedrept. Maleahi spune că acest lucru este inacceptabil; este opusul poruncilor lui Dumnezeu (...). Membrii cei mai vulnerabili ai societăţii nu trebuie nedreptăţiţi. Trebuie să ne concentrăm atenţia asupra lor”.[12] Un deceniu mai târziu, ea a pus aceste cuvinte în practică şi a permis ca un milion de persoane „de la marginea societăţii” – refugiaţi din calea violenţelor din Orientul Mijlociu – să vină în Germania. Cei care îi cunoşteau convingerile personale nu au fost deloc surprinşi.

Pentru a-şi atinge scopul de a se pune în slujba celorlalţi, Merkel şi-a dat seama de la început că va avea nevoie de putere, pe care nu a considerat-o niciodată un cuvânt ofensator. Aşa cum a explicat: „Puterea în sine nu este nimic rău. Este necesară. Puterea înseamnă «a înfăptui» – a face ceva. Dacă vreau să fac ceva, am nevoie de instrumentele potrivite, adică de sprijinul unui grup (...). Opusul puterii este neputinţa. La ce foloseşte o idee bună dacă nu o pot pune în practică?”[13] Este cel puţin neobişnuit ca un politician, bărbat sau femeie, să expună o perspectivă atât de explicită asupra puterii – şi asupra nevoii sale de putere.

A început să-şi exercite puterea devreme. Prietenul din copilărie, Ulrich Schöneich, a descris-o drept „lider de la bun început. Dacă trebuia organizat ceva, ea se ocupa de acest lucru”. După ce îşi termina rapid temele, „îi ajutam pe alţii la temele lor”, a spus ea mai târziu. Şi îi plăcea să fie pregătită. „Începeam să mă gândesc la ce cadouri să

cumpăr cu două luni înainte de Crăciun. Era foarte important pentru mine să-mi organizez viaţa şi să evit haosul.”
Chiar şi în copilărie, ea a manifestat o precauţie înnăscută şi nevoia de control. Cel mai bun exemplu în acest sens este povestea pe care prietenii ei o spun despre Angela pe trambulină. Era în clasa a III-a şi profesorul încerca să o convingă să sară, în râsetele şi ironiile colegilor de clasă. Fetiţa de nouă ani a urcat cele douăsprezece trepte până la platforma de zece metri – apoi a încremenit. Apa părea foarte departe. Totuşi, nu a renunţat; în schimb, timp de patruzeci şi cinci de minute, s-a plimbat înainte şi înapoi pe trambulină, de parcă ar fi calculat avantajele şi dezavantajele. În final, chiar când a sunat clopoţelul, Angela a plonjat în apă.

Nivelul concesiilor – cât de îngăduitor să fii cu un sistem malign pentru a supravieţui – era o chestiune pe care Angela nu o putea evita în Germania de Est. Nici o ţară din afara Uniunii Sovietice nu a avut mai multe trupe ruseşti pe teritoriul său decât Germania de Est: aproximativ 380 000 de soldaţi şi 180 000 de civili au ocupat ţara până în 1991. În timp, ocupanţii ruşi cu care vorbise pe străzile din Templin, precum şi colaboratorii lor germani au devenit o sursă de frustrare şi chiar de furie. Mai târziu, Merkel a povestit că în fiecare zi, când ajungea acasă de la şcoală: „trebuia să vorbesc despre asta cu mama mea, ca să mă descarc”[14]. În afară de zid, Angela întâlnea tot mai multe obstacole invizibile. „Nu îţi era îngăduit niciodată să te provoci cu adevărat, să vezi cât de departe poţi merge”, şi-a amintit ea. Mediul de proveniență – burghez sau proletar – juca rolul cel mai important în privinţa şanselor viitoare.**** Totuşi, în ciuda frustrării crescânde, ea şi-a

făcut o promisiune: „Mi-am spus că, dacă nu voi mai suporta să trăiesc aici, nu voi accepta să îmi distrug viaţa. Dacă nu voi mai putea suporta, voi ajunge cumva în Vest”*****.
Era periculos să ieşi în evidenţă, aşa că a învăţat să nu atragă atenţia asupra ei. În fotografiile de grup din această perioadă, Angela, cu breton drept, într-un pulover lălâu, zâmbeşte din rândul din spate. Dar a fost prima din şcoala ei care a purtat acel simbol vestimentar al Vestului decadent: blugi de contrabandă, primiţi de la rudele ei din Hamburg. Însă a aflat în scurt timp că şi o pereche de pantaloni îţi putea face probleme. Directorul şcolii îi trimitea din când în când acasă pe copii pentru că purtau blugi şi le spunea elevilor: „Alegeţi-vă haine potrivite pentru clasa muncitoare şi ţărani”.
Cu toate acestea, oamenii nu au remarcat felul în care se îmbrăca Angela Kasner, ci inteligenţa ei. „Am cunoscut-o pe când era o fată slăbuţă de doisprezece ani”, şi-a amintit Erika Benn, profesoara de rusă a lui Merkel. „Astăzi am numi-o «foarte înzestrată». Era extrem de motivată, nu făcea niciodată greşeli de gramatică rusă şi a obţinut cel mai bun punctaj la Olimpiadele regionale de limbi străine, apoi a câştigat etapa naţională.” Benn, fostă membră a Partidului Comunist, a declarat că singura problemă pe care a avut-o cu eleva sa strălucită era faptul că Merkel nu avea prezenţă scenică. „Nu zâmbea niciodată! Nu încerca niciodată să te farmece. «Contact vizual!» Aşa îi şopteam când îşi pleca privirea spre pantofi.”
Drept recompensă pentru câştigarea Olimpiadei de limba rusă, tânăra de cincisprezece ani a fost trimisă în prima ei călătorie într-o ţară străină – la Moscova. Cea mai vie amintire a lui Merkel despre această călătorie este cumpărarea primului său disc cu muzică din Vest, deşi nu mai ştie sigur dacă era un album al celor de la The Beatles

sau de la The Rolling Stones. (Dintre sateliţii sovietici, Germania de Est a fost cea mai strictă şi aici a existat cel mai riguros control împotriva influenţelor culturale şi politice „imperialiste”, adică occidentale.)
Era cu totul neobişnuit ca un copil de cleric să fie admis la un liceu teoretic în loc de o şcoală tehnică. Şi, cu toate că Merkel era o elevă de 10, a fost rareori lăudată sau recompensată de profesorii ei. De fapt, profesoara ei de rusă a fost mustrată pentru premiile câştigate de Angela: „La una dintre adunările Partidului Comunist de la şcoală”, îşi aminteşte Benn, „un oficial al partidului a spus batjocoritor: «Nu este atât de greu să obţii rezultate cu nişte copii de burghezi! Trebuie să promovăm copiii muncitorilor şi ai ţăranilor!»„ Păcatul Angelei a fost întotdeauna tatăl ei aşa-zis burghez, care, deşi era departe de a fi disident, era totuşi un pastor luteran într-un stat ateu şi, drept urmare, suspect. „A trebuit să fiu întotdeauna mai bună decât ceilalţi din clasă”, îşi amintea Merkel.
Deşi era o elevă strălucită, Angela îşi dorea să fie acceptată de colegii săi, aşa că s-a alăturat Tinerilor Pionieri, un fel de organizaţie pregătitoare precomunistă. Aşa cum recunoaşte chiar ea, motivaţia lui Merkel de a se alătura organizaţiei a fost „şaptezeci la sută oportunism”. Voia o viaţă socială; voia să fie inclusă în grup. Astfel, Angela a învăţat să facă slalom între lumi cântând imnuri luterane în biserică şi prefăcându-se că îi aduce laude lui Vladimir Lenin la şcoală. „Erau oameni pe care uneori chiar îi invidiam pentru că pur şi simplu puteau să creadă. Nu îşi puneau întrebări, nu se îndoiau, ci doar respectau regulile”, a recunoscut ea.[15]
Chiar în perioada în care învăţa teoria marxist-leninistă, care prezicea optimist triumful inevitabil al proletariatului, Merkel urmărea în secret viaţa politică din jumătatea

interzisă a Germaniei. „În 1969, m-am furişat în toaleta fetelor cu radioul meu cu tranzistoare şi am ascultat dezbaterile care au precedat alegerea preşedintelui vest-german”, şi-a amintit ea. „M-a impresionat cât de interesante puteau fi trei tururi de scrutin!” Graţie tatălui ei, Angela a cumpărat în acelaşi an un exemplar rar al eseului scris de fizicianul nuclear Andrei Saharov, în care disidentul sovietic contesta cursa periculoasă şi costisitoare a înarmărilor dusă de Moscova. Când Merkel a fost surprinsă cu o astfel de lectură interzisă, pastorul Kasner a fost chemat imediat la audieri de Stasi. A refuzat să-şi dezvăluie sursa, dar episodul i-a amintit că nici pastorii „prietenoşi” cu statul nu erau imuni în faţa aparatului terorii.

Ulrich Schöneich şi alţii considerau că tatăl Angelei, pe care mulţi îl numeau Rote Kasner – Kasner cel Roşu –, era mult prea îngăduitor cu regimul. Chiar şi când propovăduia Evanghelia, pastorul nu respingea categoric intruziunile şi reglementările statului în ce priveşte Biserica. „A fost o vreme când oameni ca tatăl Angelei credeau că şi comuniştii, şi creştinii au acelaşi scop”, mi-a spus Lothar de Maizière, un membru activ al Bisericii Luterane din Germania de Est. „Toţi credeau în fiinţa umană binevoitoare.” Şi astfel, au încercat să găsească un punct comun. „Nu vrem să fim o biserică împotriva socialismului. Nu vrem să fim o biserică în favoarea socialismului. Vrem să fim creştini în cadrul acestui sistem şi să coexistăm paşnic cu statul”, a explicat de Maizière. „Această formulă a fost inventată de tatăl Angelei Merkel.”

La zeci de ani de la căderea Zidului, există oameni ale căror amintiri despre pastorul Kasner sunt încă vii şi dureroase. Clericul Reiner Epplemann este unul dintre ei. Ca pastor disident în Germania de Est în anii 1980, Epplemann a fost ţinta a trei tentative de asasinat eşuate

ale Stasi. L-a cunoscut pe pastorul Kasner la seminarul de la Templin când tocmai îşi încheia studiile teologice. „Am fost şocat de atitudinea lui Kasner”, şi-a amintit el în timpul lungului nostru interviu de la Berlin, din toamna lui 2017. Horst trebuia să îi călăuzească pe noii pastori în etapele finale ale pregătirii teologice, dar, potrivit lui Epplemann, părea convins că în Germania socialistă „nu există exploatare” şi că era cu adevărat mai bună decât Germania capitalistă. „El ne-a spus clar acest lucru, nouă pastorilor, şi nu doar o dată. Era arogant şi critic la adresa Bisericii Protestante, deşi instituţia făcea tot ce putea sub o presiune mare.” Kasner i-a mai spus lui Epplemann că, în opinia lui, nu vor mai exista pastori în Germania de Est pentru multă vreme.

„Imaginaţi-vă”, a spus Epplemann, „cincisprezece tineri care urmează acest colegiu pastoral, aşteptând să fie trimişi la prima lor parohie undeva în Est. Dintr-odată, Kasner ne spune: «Nu veţi fi pastori într-o parohie, deoarece numărul pastorilor din Est va continua să scadă. Biserica nu îşi va mai permite să vă ţină. Veţi avea nevoie de locuri de muncă normale, de la nouă la cinci, de luni până vineri, iar sâmbăta şi duminica vă veţi îngriji de biserică.» Vă puteţi imagina cât de demoralizaţi am fost.”

Felul în care Kasner amesteca ideologia politică şi cea religioasă i-a displăcut lui Epplemann – iar comportamentul acestuia i se părea uneori ipocrit. „Mi s-a părut îngrozitor modul în care lega credinţa şi politica. Şi faptul că nu voia să vadă cât sufereau părinţii şi copiii protestanţi din Germania de Est (...). A refuzat să recunoască faptul că erau pedepsiţi pentru că erau creştini! Kasner credea că noi toţi, chiar şi pastorii creştini, trebuie să devenim «socialişti dezvoltaţi».”

Oare Kasner a regretat decizia de a se muta în Est când a fost nevoit să accepte şi chiar să promoveze planul Stasi

de a-i desfiinţa pe pastori. În orice caz, tatăl Angelei s-a agăţat de speranţa că o versiune a idealului său socialist va supravieţui – chiar şi când dovezi contrare începeau să se adune.
Merkel nu a criticat public niciodată vederile politice ale tatălui ei. „Tatăl meu a încercat să modeleze o biserică pentru a corespunde nevoilor oamenilor din Est”, a spus ea, comparând convingerile acestuia cu cele ale teologilor eliberării din America Latină. Însă loialitatea afişată public nu însemna că Angela era de acord cu el în privat. Ea şi-a amintit una dintre primele certuri „despre măsura în care proprietatea ar trebui să fie comună, garantând totuşi că rămâne suficientă responsabilitate individuală”. Câţiva ani mai târziu, pastorul a afirmat că fiica lui s-a îndepărtat devreme de el, comentând cu oarecare amărăciune: „Ea face întotdeauna ce vrea”.
Anul 1968 a însemnat altă lovitură dură la adresa versiunii idealizate a socialismului îmbrăţişate de Kasner – un eveniment care i-a lăsat o impresie profundă Angelei, pe atunci în vârstă de paisprezece ani. A fost anul Primăverii de la Praga, o perioadă de liberalizare politică şi de proteste de masă în Republica Socialistă Cehoslovacia. Libertăţile acordate includeau relaxarea restricţiilor din mass-media, libertatea de exprimare şi călătoriile, din ianuarie până în august 1968. „Îmi aduc bine aminte de sentimentul de optimism şi de nou început”, reflecta ea mulţi ani mai târziu. „Am fost în vacanţă în Munţii Pec´ din Cehoslovacia. Toată lumea era încântată. Apoi părinţii mei au mers două zile la Praga pentru a vedea ce se întâmplă în Piaţa Venceslau”, locul protestelor antiguvernamentale. „S-au întors optimişti, sperând că lucrurile din tabăra socialistă se vor schimba şi că va exista deschidere în cele din urmă (...), şi că ceea ce se întâmpla în Cehoslovacia s-ar putea întâmpla şi în Germania de Est. Îmi amintesc că

am fost sceptică privitor la ideea că socialismul însuşi ar putea fi reformat.”[16]
Pe 21 august, Merkel se întorsese din vacanţa petrecută la munte în Cehia şi era în vizită la bunica sa în Berlinul de Est. „Îmi amintesc că mă aflam în bucătărie în dimineaţa în care s-a anunţat la radio: trupe ruseşti au intrat în Praga.” Cinci sute de mii de soldaţi din celelalte republici socialiste – Polonia, Bulgaria, Ungaria şi, cel mai dureros pentru tânăra Angela, Germania de Est – s-au revărsat peste graniţa cehă şi au zdrobit Primăvara de la Praga. „A fost o lovitură puternică. Mi-a fost ruşine şi am fost foarte tristă”, şi-a amintit Merkel. Când tancurile ruseşti au zdrobit mişcarea de reformă a Ucrainei în 2014, Merkel a reacţionat mai rapid şi mai puternic decât ceilalţi şefi de stat, brutalitatea declanşând fără îndoială amintirea acelei zile din vara anului 1968, când stătea în bucătăria bunicii sale, ascultând ştirile de la Praga.
După ce sovieticii au înăbuşit experimentul liberal de „socialism cu faţă umană” al Cehoslovaciei, aşa cum a fost supranumită Primăvara de la Praga de liderii săi, în special de Alexander Dubcˇek, şeful Comitetului Central al Partidului Comunist, pastorului Kasner i-a fost tot mai greu să îşi facă iluzii cu privire la adevărata natură a regimului din Germania de Est. Cu toate acestea, Kasner nu a renunţat niciodată la visul său de socialism „uman” şi nu a acceptat niciodată pe deplin capitalismul. La mult timp după unificarea Germaniei – pe când fiica sa era o stea în ascensiune în statul capitalist –, el se plângea că „[pentru capitalişti] contează doar banii; ca producătorii să obţină profituri, iar consumatorii să cumpere şi să tot cumpere mai mult decât au nevoie. Economia de piaţă ni se impune cu forţa şi nu trebuie pusă la îndoială. Totul se transformă într-o «piaţă», chiar natura însăşi”.

După ce a terminat ultimul an la gimnaziul din Templin cu cele mai mari note la matematică, fizică şi rusă, Angelei aproape că i-a fost interzis să absolve. Iar motivul a fost o simplă farsă pusă la cale de adolescenţi.[17] Obligaţi să îşi declare dragostea faţă de marxism-leninism printr-o scenetă despre triumful acestuia în lume, Merkel şi câţiva colegi de clasă au decis să îşi exprime solidaritatea nu numai faţă de Viet Congul comunist (pe atunci inamicul SUA din Asia de Sud-Est şi, prin urmare, o alegere potrivită), ci şi faţă de poporul din Mozambic, aflat în război împotriva colonizatorilor portughezi. Această alegere a fost mai problematică, fiindcă lupta de acolo nu era strict prosovietică. Şi, mai rău, grupul lui Merkel şi-a încheiat sceneta cântând cu însufleţire „Internaţionala", imnul oficial al mişcării comuniste, în engleză, „limba imperialiştilor". Pentru aceste abateri, Partidul Comunist a intenţionat să nu-i acorde diploma uneia dintre cele mai strălucite absolvente din gimnaziu – de fapt, din întreaga regiune –, care fusese acceptată la renumita Universitate din Leipzig (redenumită în 1953 Universitatea Karl Marx).
Disperat de consecinţele rarului act de rebeliune al fiicei sale, tatăl lui Merkel l-a contactat pe episcop, care a rugat autorităţile statului să arate îngăduinţă faţă de studenta promiţătoare şi de colegii ei de clasă. Fiica lui Kasner a fost iertată, dar a învăţat încă o lecţie despre brutalitatea unui stat dispus să năruiască un posibil viitor strălucit pentru o năzbâtie inofensivă.

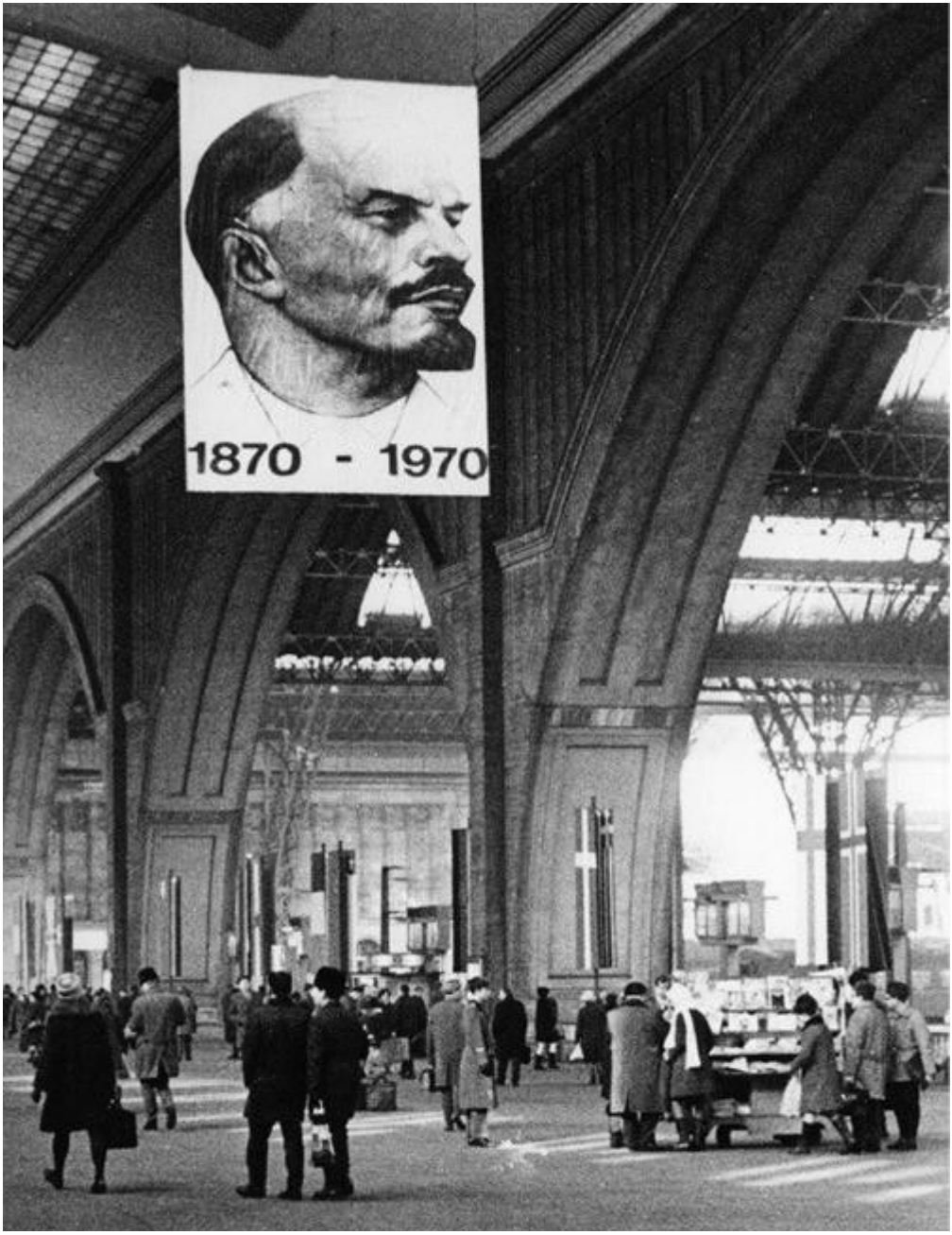
1870 - 1970

Angela Merkel, în vârstă de nouăsprezece ani, a ajuns în această gară somptuoasă – unde a întâmpinat-o portretul lui Vladimir Lenin – în toamna anului 1973, când şi-a început studiile de fizică la renumita Universitate din Leipzig. Era prima dată pe cont propriu şi s-a dovedit o studentă prudentă politic, dar puternic motivată şi chiar strălucitoare.

Crescute în Ungaria, sora mea şi cu mine am frecventat slujba catolică în fiecare duminică, la biserica din cartier, dar călugăriţa care venea la noi acasă ca să ne catehizeze nu avea voie să poarte veşmântul religios. Cu siguranţă nu era un avantaj să fii creştin practicant în epocă. Erai etichetat drept burghez, una dintre infracţiunile pentru care părinţii mei, jurnalişti, au fost arestaţi la începutul anului 1955 şi acuzaţi pe nedrept că ar fi fost spioni americani.

Când am trecut din Berlinul de Vest în cel de Est în calitate de corespondent de presă la sfârşitul anilor 1970, îmi amintesc că am fost întrebată de agenţii de securitate de la frontieră: „Marfă de contrabandă, arme sau ziare?”

La începuturile carierei politice, Merkel a lăsat uneori limbajul biblic să se strecoare în discursul său. De exemplu, la 17 ianuarie 2001, ea l-a îndemnat pe ministrul de externe de atunci, Joschka Fischer, să „se căiască” pentru că aruncase cu o piatră într-un poliţist pe când era student radical în 1968. A fost o greşeală pe care nu a repetat-o ca politician mai experimentat.

La fel şi atitudinea ta şi a familiei tale faţă de statul atotputernic. Părinţii mei au fost consideraţi „duşmani ai statului” din pricina atitudinii lor neprietenoase faţă de Ungaria comunistă; ca urmare, nu aş fi putut să urmez o educaţie academică acolo, ci doar una tehnică.

„Plecarea în Occident” necesita o planificare extraordinară, un curaj deosebit, de obicei bani pentru a plăti „ghizi” şi, desigur, noroc. Şansele unei evadări reuşite erau extrem de slabe. De-a lungul copilăriei petrecute în Ungaria, părinţii mei au încercat diferite căi de evadare din spatele Cortinei de Fier; toate au eşuat din diverse motive: trădare internă, vreme rea, cădere a unui copil. (Copilul acela eram eu.)

Capitolul 2 . Leipzig – pe cont propriu

„Trebuie să pară democratic, dar noi să controlăm totul.”

Walter Ulbricht,
prim-secretar al Partidului Socialist din Germania de Est între 1950–1971

Toamna anului 1973, când Angela Kasner, în vârstă de nouăsprezece ani, a plecat la Universitatea din Leipzig, a fost o perioadă sumbră pentru Germania de Est. Comuniştii care susţinuseră făţiş Primăvara de la Praga erau în continuare închişi sau fuseseră excluşi din Partidul Comunist. Deşi preşedintele american Richard Nixon făcuse o vizită spectaculoasă în China cu doar un an înainte, la Kremlin, bătrânul preşedinte Leonid Brejnev nu era interesat să-l determine pe Walter Ulbricht din Germania de Est să se îndepărteze de linia stalinismului dur. Populaţia s-a retras mai mult într-o acceptare posacă a lucrurilor aşa cum sunt.
După contrele sale cu statul atotvăzător, Merkel a evadat în ţinutul mai sigur al ştiinţei. „Am ales fizica pentru că voiam să înţeleg teoria relativităţii a lui Einstein şi pentru că nici măcar Germania de Est nu era capabilă să suspende aritmetica de bază şi legile naturii”, a spus ea

mai târziu.[1] De ce să studieze ştiinţele umaniste când, în ciuda Premiului Nobel pentru literatură care îi fusese decernat recent autorului german Heinrich Böll, „trebuia să ceri permisiunea de a citi Opiniile unui clovn de Böll şi nu puteai face rost de cărţi sau de ziare străine”, îşi aminteşte Merkel. Scopul ei era să obţină un doctorat în fizică. A ales Universitatea din Leipzig nu doar datorită prestigiului acesteia şi faptului că se număra printre marile temple ale ştiinţei din Germania, ci şi pentru că se afla la 270 de kilometri depărtare de Templin. Era timpul să reuşească pe cont propriu. „Am vrut să scap, să plec din acest orăşel”, a explicat Merkel.[2] Fără îndoială, ea îşi dorea să se afle şi la o oarecare depărtare de tatăl ei imposibil de mulţumit şi de soţia lui mereu loială.

Când a coborât din trenul Templin–Leipzig, Merkel a ajuns în Gara Centrală, cu tavanul său înalt şi boltit, una dintre gările grandioase ale Europei – o rămăşiţă a epocii de aur a călătoriilor cu trenul. Portrete uriaşe ale eroilor comunişti – Marx, Lenin, Ulbricht – au întâmpinat-o pe tânăra de nouăsprezece ani. Totuşi, nici măcar propaganda nu putea diminua măreţia acestui oraş. Leipzig se mândrea cu istoria sa şi încă păstra câte ceva din stilul internaţional. Acolo au studiat sau au locuit compozitorul Johann Sebastian Bach, poetul Friedrich von Schiller, dramaturgul Johann Wolfgang von Goethe şi artistul Max Beckmann. Mai mult, ca gazdă a Târgului de la Leipzig anual şi a unei universităţi cu faimă, oraşul era, după standardele unui stat satelit, un loc plin de viaţă.

Merkel a luat tramvaiul spre Piaţa Karl Marx (care astăzi şi-a recăpătat denumirea anterioară, Augustusplatz) pentru a se înscrie la cursuri la sediul administrativ al universităţii, o clădire impersonală din beton. Angela a fost cu siguranţă emoţionată când a păşit prima dată pe coridoarele austere pentru a-şi lua locul în amfiteatre şi în săli de seminare

care cunoscuseră puţine schimbări de când filosoful Friedrich Nietzsche, compozitorul Richard Wagner şi câştigătorii Premiului Nobel, fizicienii Werner Heisenberg şi Gustav Hertz, trecuseră pe acolo.
Printre cei şaptezeci de boboci din programul de fizică de la Leipzig se numărau doar şapte femei, inclusiv Merkel. „A fost prima femeie de la cursul meu”, îşi amintea profesorul ei de termodinamică, Reinhold Haberlandt. Un bărbat înalt şi grav, acum trecut de optzeci de ani, are amintiri vii despre studenta lui, patru decenii mai târziu – în ciuda eforturilor sale de a nu se face remarcată la curs. „Angela era foarte rezervată şi se exprima cu precizie când vorbea. Erau optzeci de studenţi în sala mea de curs, iar Angela vorbea doar când era întrebată”, a spus Haberlandt. Dar era genială. „Când vorbea la curs”, îşi aminteşte colegul ei de clasă, Frank Mieszkalski, „era ca şi cum ea şi profesorul vorbeau o limbă proprie, străină pentru noi ceilalţi. Cred că are câteva legături neuronale în plus.”
Într-o seară, la clubul studenţilor din subsolul universităţii, Mieszkalski a invitat-o pe Angela la dans. Aşa cum mi-a spus mulţi ani mai târziu:
„Părea încântată – până când i-am dezvăluit adevăratul motiv. Aveam nevoie de ajutorul ei ca să mă pregătesc pentru examenele care se apropiau, la un curs precursor al IT [tehnologia informaţiei]. Participasem la primul curs, dar apoi chiulisem tot semestrul. S-a arătat puţin dezamăgită, dar numai o clipă. Apoi a trecut peste asta şi ne-am aşezat, iar eu am luat notiţe în timp ce ea a făcut rezumatul unui întreg semestru. Avea o memorie uimitoare. Gândirea sa este foarte bine structurată şi organizată. Avea totul în minte!” Mieszkalski a luat examenul. Angela a primit o singură notă slabă ca studentă. S-a întâmplat la cursul obligatoriu de marxism-

leninism, la care Merkel a primit cea mai mică notă de trecere posibilă: genugend, adică suficient.
Statul comunist punea piedici chiar şi studiului ştiinţelor. „Nu aveam voie să citim studii ştiinţifice în engleză; era periculos să faci aşa ceva”, îşi aminteşte profesorul Haberlandt. „Trebuia să traducem toate materialele din engleză în rusă. Abia atunci ne era permis să le citim, ca şi cum, dacă le-am fi citit în engleză, ne-am fi infectat cu un fel de virus. Ce risipă uriaşă de efort uman!”, a spus el clătinând din cap. Când l-am rugat să comenteze decizia extraordinară a studentei sale de a trece de la ştiinţă la politică, el mi-a răspuns: „Ar fi fost un bun om de ştiinţă. Dar oameni de ştiinţă buni sunt mulţi. Politicieni buni sunt foarte puţini”.
Coordonatorul disertaţiei lui Merkel, Ralf Der, profesor de neuroinformatică şi robotică, şi-a amintit primele impresii despre celebra sa studentă: „tânără, deschisă, plină de viaţă, tunsă scurt. Mi-a plăcut imediat”. Cei doi s-au împrietenit curând, iar în 1980 au scris împreună o lucrare intitulată „Despre influenţa corelaţiilor spaţiale asupra vitezei reacţiilor chimice în sisteme dense”. Totuşi, potrivit lui Der, calitatea memorabilă a lui Merkel nu era direct legată de realizările sale academice. „Părea să aibă o viaţă interioară puternică”, a spus el, „Asta ne-a impresionat pe toţi.”
„Îmi amintesc că am întrebat-o odată”, a povestit Mieszkalski, „cum împacă ea credinţa creştină – ştiam cu toţii că este fiică de pastor – cu faptul că e om de ştiinţă. Angela a spus: «Pentru mine, Dumnezeu înseamnă să duci o existenţă etică». A spus că scopul ei era să îmbine etica creştină şi ştiinţa.”
Slalomul între Biserică şi stat, între gândire independentă şi dogmă marxist-leninistă necesita fineţe mentală şi emoţională. Merkel era o supravieţuitoare ageră, reuşind

să fie atât o luterană credincioasă, cât şi membră a Tineretului Comunist. Nu avea de gând să-şi pericliteze viitorul criticând vreuna dintre părţi. Reuşise să stăpânească arta complicată a adaptării şi compromisului – şi învăţase cât de important era să nu-şi dezvăluie părerile.
Nu toţi cei din cercul ei erau la fel de circumspecţi. Printre prietenii săi de la Leipzig se număra un coleg fizician pe nume Reinhard Wulfert, care, spre deosebire de Merkel, se opunea făţiş regimului est-german. În 1982, la câţiva ani de la absolvire, el a participat la un marş tăcut pentru pace la Jena, un oraş din provincia Turingia. Manifestaţia a fost, desigur, supravegheată de agenţi Stasi în uniformă, dar şi în civil, iar la scurt timp după aceea Wulfert a fost arestat. La presiunea oamenilor de ştiinţă şi a cadrelor universitare din întreaga lume, el a fost eliberat şi în final a reuşit să fugă în Occident. Mai târziu, când i-a scris Angelei, ea l-a rugat să pună capăt corespondenţei, presupunând că şi ea se afla sub supraveghere. Acţiunile îndrăzneţe, dar riscante, ale lui Wulfert erau tocmai genul de comportament pe care Merkel nu şi l-a permis niciodată.
În 1989, după căderea Zidului, Merkel şi-a contactat vechiul prieten. Însă, de data aceasta, Wulfert, care locuia în Germania de Vest, a refuzat să reia prietenia.

Primul contact al lui Merkel cu economia de piaţă a avut loc pe când lucra ca barmaniţă la uniunea studenţească a universităţii. Specialitatea sa era un amestec de whisky şi suc de cireşe, pe care îl vindea colegilor ca să facă bani, mergând cu tramvaiul în fiecare săptămână până în celălalt capăt al Leipzigului ca să cumpere cireşe la conservă şi whisky ieftin. Colegii ei îşi amintesc că era o

barmaniţă veselă şi pricepută – atentă cu banii. „Am fost întotdeauna genul de fată care mănâncă alunele şi nu dansează”, a spus ea.[3] Nu o inspira nici selecţia de melodii pop, un alt exemplu de control al statului. „Statul a impus o cotă precisă, de şaizeci la sută muzică est-germană şi patruzeci la sută muzică occidentală la adunările studenţeşti”, îşi amintea Merkel. Ea ar fi preferat să fie invers.

În primul an de studenţie, Angela a făcut parte şi din Club der Ungeküssten (Clubul celor Nesărutaţi sau CDU – ironic, iniţialele viitorului ei partid politic). Bărbaţii nu erau deosebit de atraşi de tânăra cu aspect mai degrabă androgin, cu pantaloni largi şi ten fără machiaj, iar sentimentul era reciproc; de cele mai multe ori îi considera enervanţi pe bărbaţi. „La cursuri, am preferat întotdeauna să colaborez cu femeile”, îşi aminteşte ea. „Când am început să folosim echipamente de laborator, bărbaţii s-au arătat imediat interesaţi de arzătoare şi alte maşinării, dar eu m-am gândit mai întâi la experimentul meu. Între timp, bărbaţii puseseră stăpânire pe toate echipamentele şi spărseseră multe componente.”

În cele din urmă, s-a îndrăgostit şi Merkel. În 1974, la douăzeci de ani, l-a întâlnit pe Ulrich Merkel, un coleg din Leipzig, student la fizică, într-o călătorie pentru schimb de experienţă la Moscova şi Leningrad. Ulrich era „un tip obişnuit, un om pe care puteai conta la ananghie”, a glumit Mieszkalski. „Angela mi-a atras atenţia pentru că era o fată prietenoasă, deschisă şi naturală”, şi-a amintit Ulrich Merkel într-un interviu din 2004.[4] După aproape doi ani de relaţie, cei doi s-au mutat împreună. „Foloseam o baie şi o toaletă la comun cu alţi colegi”, a spus el. „Fiecare dintre noi plătea zece mărci pe lună. Aveam un pat, două birouri şi un dulap. Atât. Pare spartan, dar era suficient pentru noi.”

„Eram hotărâţi să ne clădim viitorul împreună”, a reflectat el, deşi a recunoscut că „a existat un alt motiv, mai practic, pentru care ne-am căsătorit atât de tineri: dacă erai căsătorit, aveai mai multe şanse să obţii un apartament.” S-au căsătorit în anul următor: Angela avea douăzeci şi trei de ani, iar Ulrich, douăzeci şi patru. Ceremonia a avut loc în bisericuţa tatălui ei de la Templin, la rugămintea Angelei, dar pastorul Kasner nu a oficiat slujba de cununie. Mireasa s-a îmbrăcat în albastru.

Tinerii căsătoriţi au renunţat la luna de miere pentru a-şi relua imediat studiile, deoarece amândoi trebuiau să se pregătească pentru examenele finale. Disertaţia lui Merkel, „Aspecte ale fizicii nucleare”, a fost publicată în revista ştiinţifică engleză Chemical Physics, o reuşită remarcabilă pentru un candidat la doctorat din Germania de Est. Dar, în ciuda succesului ei academic, Merkel avea opţiuni limitate în carieră. Era exclus să devină profesoară, având în vedere proveniența ei „burgheză”, şi chiar dacă ar fi fost o opţiune, principiile ideologice ale statului ar fi transformat predatul într-o activitate neplăcută pentru ea. „Aş fi fost nevoită să mă comport ca toţi ceilalţi profesori (...). Aş fi fost nevoită să le impun elevilor care au participat la ore de religie creştină să se ridice în picioare şi să îşi spună numele”, a spus Merkel mai târziu. „Dacă aş fi trăit în Occident, probabil că aş fi devenit profesoară”, a spus viitorul cancelar.

Este greu de imaginat că învăţământul sau ştiinţa ar fi reţinut-o mult timp pe această tânără strălucită şi ambiţioasă, dar discretă din drumul spre linia frontului din Războiul Rece: Berlin.

Flancată de bunul ei prieten Michael Schindhelm şi de viitorul său soţ, Joachim Sauer, Angela a sărbătorit obţinerea doctoratului în fizică în 1986, la Berlin.

Capitolul 3 . Berlin

„Angela şi cu mine am dus o viaţă absurdă în acest oraş în anii optzeci.”

Michael Schindhelm

Tranziţia Angelei Merkel de la Leipzig în capitală nu a fost lipsită de evenimente. Berlinul nu fusese prima ei alegere pentru viaţa postuniversitară. Candidase pentru un post la Universitatea Tehnică Ilmenau din Thüringen, o regiune muntoasă împădurită, care îi plăcea foarte mult. Odinioară refugiul lui Martin Luther, Ilmenau era un centru de studii ştiinţifice prestigios. Dar când Merkel s-a prezentat la ceea ce credea că va fi un interviu de angajare, a fost întâmpinată de doi agenţi ai Stasi. Agenţii au condus-o într-un birou şi au presat-o cu întrebări menite să o intimideze: „Cât de frecvent asculţi emisiuni occidentale?”
„Îţi iubeşti ţara?”
„Cum lupţi împotriva infiltrării agenţilor imperialişti?”
Scopul lor era să o convingă să-şi facă „datoria patriotică” şi să-şi denunţe viitorii colegi.
Ca orice est-german, Angela era pregătită pentru această întâlnire într-o oarecare măsură. „Părinţii mei m-au sfătuit întotdeauna să le spun ofiţerilor Stasi că sunt vorbăreaţă şi că pur şi simplu nu îmi pot ţine gura. De asemenea, le-am spus agenţilor că nu aş putea să-i ascund soţului meu că sunt informatoare”, îşi aminteşte ea.[1] A părut un răspuns credibil din partea unui cadru universitar naiv, iar agenţii au lăsat-o să plece – dar, fără îndoială, a fost o pată neagră în dosarul ei, astfel încât nu a primit postul de la universitate.
În locul confortului din orăşelul Ilmenau, cei doi soţi au acceptat posturi la prestigioasa Academie de Ştiinţe din Germania de Est, aflată în Berlinul de Est. La sfârşitul anilor 1970, deşi majoritatea reperelor istorice ale oraşului divizat se aflau în Est, o mare parte era încă nerenovată. La trei decenii după al Doilea Război Mondial, oraşul ocupat de sovietici arăta dărăpănat şi neîngrijit, iar buruienile se înmulţeau pe esplanada bătucită, care înconjura epava înnegrită a Reichstagului, fostul sediul al

parlamentului german, aflat în Berlinul de Vest, însă foarte aproape de Zid. Odinioară plin de strălucire, hotelul Adlon de pe bulevardul Unter den Linden, acum în paragină, ieşise treptat dintre dărâmături şi devenise loc de cazare pentru ofiţeri sovietici. De două ori pe zi, Angela lua trenul S-Bahn, care şerpuia pe lângă zid, în drum spre Academia de Ştiinţe, situată într-un complex anost de la periferia oraşului. Traversarea zonei cu nisip bine greblat din ţinutul nimănui – cu turnuri de supraveghere şi paznici însoţiţi de câini – nu a reuşit niciodată să o deprime. Din noiembrie până la sfârşitul lui martie, soarele apunea la începutul după-amiezii, învăluind Berlinul într-un giulgiu mai des. Noaptea, jumătatea estică a oraşului se scufunda aproape complet în întuneric.

Angela şi Ulrich s-au stabilit într-un mic apartament de pe Marienstrasse la numărul 24, lângă Poarta Brandenburg, bariera ameninţătoare dintre Est şi Vest. De câteva ori pe oră, garsoniera soţilor Merkel se cutremura la trecerea zgomotoasă a vagoanelor de S-Bahn. De la fereastră se vedea sumbrul Tränenpalast (Palatul Lacrimilor), un punct de trecere a frontierei, numit astfel pentru că, în acest depou dezolant, germanii din Est îşi luau rămas-bun de la prietenii şi rudele care veneau în vizită din Berlinul de Vest.

Merkel încă lucra la teza de doctorat în fizică şi efectua cei trei ani de muncă pe care îi datora statului în schimbul studiilor. Deşi se afla la cea mai importantă instituţie de cercetare din Germania de Est, Angela lucra într-un laborator modest, situat într-o fostă baracă a muncitorilor din construcţii şi dotat cu echipamente învechite. În aşa-numitul centru de calculatoare, exista un singur procesor central; toţi cei doisprezece oameni de ştiinţă din echipa lui Merkel erau nevoiţi să se ocupe singuri de programare.

Aşa cum s-a întâmplat adesea în viaţa sa profesională, ea era singura femeie.
Munca ei era aproape la fel de deprimantă ca drumul zilnic cu trenul: efectua experimente repetitive pentru a separa atomi de carbon şi hidrogen la temperaturi ridicate. Curând, Merkel s-a plictisit şi şi-a dat seama că preferă gândirea abstractă şi teoretică. A vorbit mai târziu despre frustrarea sa faţă de limitările profesionale din acei ani, spunând în stilul ei rezervat că „perspectiva altor douăzeci şi cinci de ani de cercetări ştiinţifice cu buget restrâns" nu era „atrăgătoare".
Nici acasă lucrurile nu stăteau mai bine. După trei ani, Merkel şi-a dat seama că făcuse o greşeală căsătorindu-se. „Ne-am căsătorit pentru că toţi ceilalţi se căsătoreau. Nu am tratat căsătoria cu seriozitatea necesară", a recunoscut Angela mai târziu.[2] Ulrich a declarat că separarea l-a luat prin surprindere. „Angela şi-a împachetat lucrurile şi s-a mutat. A luat decizia de una singură", a spus el.[3] Totuşi, în ciuda dezamăgirii, divorţul a fost amiabil. „Nu am avut multe lucruri de împărţit. Ea a luat maşina de spălat, iar eu am păstrat mobila", şi-a amintit el. Ulrich a văzut-o ultima dată pe Angela la Academia de Ştiinţe în 1989, chiar înainte de căderea Zidului. Deşi a păstrat numele soţului, Merkel menţionează rareori această căsătorie de scurtă durată.
Angela şi-a sărbătorit a treizecea aniversare la scurt timp după divorţ, pe când locuia într-un apartament mobilat sărăcăcios, de pe strada Templiner din Prenzlauer Berg, un cartier de clădiri avariate în război, ocupate ilegal de locatari – Merkel fiind unul dintre aceştia. Prietenii au ajutat-o să „forţeze intrarea" şi să amenajeze un apartament abandonat. Cea mai vie amintire a Angelei din acel an a fost vizita tatălui ei. Privind noua locuinţă umilă şi nu tocmai legală a fiicei sale, el a remarcat acid: „Ei

bine, Angela, cu siguranţă nu ai ajuns prea departe”[4]. Probabil că a fost dureros să primească o asemenea mustrare din partea părintelui pe care încercase din greu să-l mulţumească, dar Merkel nici nu a protestat şi nici nu i-a dat dreptate; nu era genul care să provoace confruntări, nici atunci, nici mai târziu. La fel ca în cazul altor bărbaţi puternici care au subestimat-o, Merkel avea să aştepte şi, în final, să-i arate că a greşit.

Pentru a-şi menţine mintea trează şi spiritul viu, Angela a urmărit în toţi aceşti ani spectacolele Teatrului de Stat Berliner Ensemble, aflat în Bertolt-Brecht Platz din apropiere. De asemenea, şi-a lărgit cercul de prieteni, o mişcare ce s-a dovedit periculoasă. Fără ca Merkel să ştie, partenerul de laborator şi confidentul său, Frank Schneider, fusese desemnat de Stasi să o denunţe.[5] Şi, cu toate că rareori avea de raportat aspecte de natură politică, Schneider părea să manifeste un interes suspect faţă de viaţa amoroasă a tinerei divorţate. „Uneori, când trec pe la ea să o iau la serviciu, îmi deschide uşa unul dintre iubiţii ei, îmbrăcat în halat de baie. Relaţiile ei amoroase rareori durează mai mult de şase luni”, se spune în nota informativă scrisă de Schneider pentru Stasi la 30 august 1980. (Schneider este singura sursă cunoscută în privinţa „relaţiilor amoroase” ale Angelei Merkel din această perioadă de libertate neaşteptată şi binevenită. Merkel nu a făcut niciodată comentarii despre viaţa sa personală din perioada în care a locuit singură la Berlin.)

Merkel părea să aibă încredere totală în informator. I-a cerut ajutorul lui Schneider când şi-a amenajat apartamentul, s-a împrietenit cu soţia lui de origine din Georgia şi, din când în când, avea grijă de copilul celor doi. Mai mult, ea l-a invitat pe Schneider în sanctuarul ei personal: casa familiei sale din Templin, unde i-a cunoscut pe pastor şi pe soţia acestuia, şi i-a denunţat. Potrivit lui

Schneider, acţiunea subversivă de care se făceau vinovaţi soţii Kasner era dependenţa de pachete de alimente şi de îmbrăcăminte primite de la sora lui Herlind din Hamburg.
O mai mare relevanţă politică a avut-o nota lui informativă despre călătoria lui Merkel în Polonia în septembrie 1981, aceasta revenind cu fotografii şi descrieri entuziaste ale mişcării Solidaritatea, primul sindicat independent din Polonia, condus de Lech Wałesa. Electricianul devenit militant sindical şi aliaţii săi au zdruncinat curând Republica Populară Poloneză şi apoi întregul Imperiu Sovietic, cerând condiţii mai bune de muncă, libertate de exprimare şi alte drepturi. „Nu este disidentă, dar uneori gândeşte puţin prea tare”, nota Schneider pentru Stasi. Merkel a aflat despre trădarea prietenului său abia în 2005, din rapoartele publicate. „Nu sunt supărată”, a spus ea, „dar este o dezamăgire dureroasă.” Dezamăgire este un cuvânt puternic în vocabularul Angelei Merkel.
În 1985, viaţa monotonă a lui Merkel la Berlin a fost înseninată de sosirea unui bărbat de o inteligenţă sclipitoare, care a devenit curând unul dintre cei mai apropiaţi prieteni ai săi. Michael Schindhelm tocmai revenise după patru ani în care studiase chimia cuantică la Voronej, în sud-vestul Rusiei. (Chimia cuantică, numită şi mecanică cuantică moleculară, este o ramură a chimiei care vizează utilizarea mecanicii cuantice în sisteme chimice.)
Schindhelm a adus ştiri de primă mână despre emoţiile incitante ale schimbărilor din Imperiul Sovietic, îngheţat vreme îndelungată. Preşedintele Partidului Comunist, Mihail Gorbaciov, în vârstă de cincizeci şi patru de ani, ajunsese la putere după o serie de lideri sovietici bătrâni şi părea a fi o nouă specie de om sovietic. Prim-ministrul Marii Britanii, Margaret Thatcher, a observat: „Gorbaciov este un om cu care putem face afaceri”, iar preşedintele

american Ronald Reagan a interacţionat curând cu el la reuniuni la nivel înalt de la Geneva, în Elveţia, şi de la Reykjavík, în Islanda. Cei doi lideri – Gorbaciov şi Reagan – păreau fermecaţi unul de celălalt. Constatând starea periculoasă a economiei sovietice, slăbită de războiul prelungit din Afghanistan şi de cursa înarmărilor, accelerată de Iniţiativa de Apărare Strategică a lui Reagan (supranumită Războiul Stelelor), „Gorbi", aşa cum îl numeau toţi, era nerăbdător să facă reforme. Chiar dacă Germania de Est rămăsese blocată în era glaciară stalinistă, într-o altă zonă a imperiului, gheaţa începea să se crape.

Dornică de ştiri nefiltrate despre o lume în rapidă schimbare, Merkel a fost fascinată de poveştile din perioada şederii lui Schindhelm în Uniunea Sovietică. Moscova era mizerabilă, i-a spus el. De multe ori nu era apă, nu era căldură, iar oamenii erau flămânzi. „Se simte că este ultimul act al Războiului Rece", i-a spus Schindhelm noii sale prietene. Angela a insistat ca Schindhelm să-i dea detalii despre modul în care reformele lui Gorbaciov, cunoscute în rusă sub numele de perestroika şi glasnost – restructurarea economiei sovietice centralizate şi deschiderea către piaţa liberă –, urmau să afecteze Germania de Est. Oraşul divizat în care locuiau şi munceau Merkel şi Schindhelm continua să fie cea mai volatilă linie a frontului din Războiul Rece, unde cele două părţi continuau să se privească precaut – tancurile şi trupele din Est şi din Vest fiind separate doar de acea fâşie îngustă de pământ al nimănui.******

„Angela şi cu mine petreceam împreună cam o oră, la sfârşitul zilei, ea făcea cafea turcească şi discutam de toate", şi-a amintit Schindhelm cu ocazia primei noastre întâlniri de la Berlin. Bărbat elegant, purtând o pălărie în stilul lui Leonard Cohen, acesta şi-a reînceput viaţa ca

impresar de operă şi libretist după căderea Zidului. Pe măsură ce prietenia lor a înflorit, Schindhelm şi Merkel au descoperit că aveau multe în comun. Amândoi învăţaseră, a spus el, „de la părinţii noştri protestanţi cum să păstrăm distanţa faţă de stat, să ne prefacem când statul se apropia prea mult şi să renunţăm la deghizări când statul era absent. Între mine şi Angela, statul a fost absent. Angela avea un minunat simţ al umorului, dar era, chiar şi atunci, o persoană mai degrabă enigmatică. În ochii mei, ea nu s-a schimbat cu adevărat". Angela i l-a prezentat lui Michael pe fratele ei, Marcus, cu trei ani mai mic decât ea, tot fizician. Schindhelm şi-a amintit că fratele ei era „la fel ca sora lui. Mi-am dat seama că ceva din educaţia lor îi făcea pe amândoi foarte calmi şi mai degrabă opaci".
Acea Merkel pe care o cunoştea Schindhelm în anii optzeci era şi un suflet pierdut. Acesta a inclus-o ca personaj, sub numele de Renate, într-un roman à clef pe care l-a scris mai târziu, înfăţişând clar lipsa de entuziasm a acesteia pentru viaţa din Germania de Est. El a numit-o „modelul unui tânăr om de ştiinţă fără iluzii. Lucra la doctorat de câţiva ani fără să întrevadă un obiectiv clar. Singura dată când a manifestat entuziasm a fost când a vorbit despre o excursie cu bicicleta în Brandenburg". Mai era un lucru care părea să o entuziasmeze: gândul la Occident. „Împărtăşeam o admiraţie pentru sistemul de dincolo de zidul pe lângă care treceam zilnic, în drumul nostru de la Prenzlauer Berg la Adlershof", a scris Schindhelm. „Farmecul exercitat de celălalt sistem ne ţinea captivi."

Deşi s-a simţit îngrădită de-a lungul celor zece ani în care a locuit în Berlinul de Est, Merkel a avut experienţe de viaţă definitorii pentru tipul de lider care urma să devină. Nu era vorba doar de educaţie politică, ci şi de educaţie

morală. În 1985, Angela a fost profund emoţionată de un discurs pe care puţini est-germani au avut voie să-l asculte. Cu ajutorul prietenilor săi din sânul Bisericii Luterane, ea a făcut rost de discursul preşedintelui vest-german, Richard von Weizsäcker, la comemorarea a 40 de ani de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. Onestitatea acestuia faţă de trecutul Germaniei a uimit-o. Francheţea cu care von Weizsäcker a vorbit despre Holocaust era în totală contradicţie cu ce i se predase la şcoală.

În anii de după război, Germania de Est şi-a croit propria mitologie a trecutului său de republică socialistă antifascistă – acea parte a Germaniei care i-a opus rezistenţă lui Hitler. În sala de clasă din Templin şi chiar şi cu ocazia vizitelor la lagărul de concentrare Sachsenhausen de lângă Berlin, se punea accentul pe comuniştii est-germani şi pe cele douăzeci şi două de milioane de sovietici ucişi în lupta împotriva fasciştilor. Est-germanii se considerau victime ale crimelor de război, nu făptaşi. „Nu era săptămână în care să nu vorbim la şcoală despre naţional-socialism”, îşi amintea Merkel.[6] „Începând din clasa a doua, am vizitat cu regularitate lagărele de concentrare. Totuşi, la clasă, vorbeam doar despre victimele comuniste. Evreii abia dacă erau menţionaţi – iar evreii de care se amintea erau, de regulă, prieteni ai comuniştilor.”

Acum auzea o versiune complet diferită a istoriei. „Trebuie să privim adevărul în faţă; cu cât dăm dovadă de o onestitate mai mare, cu atât suntem mai liberi să înfruntăm consecinţele. Rădăcina tiraniei a fost ura nemăsurată a lui Hitler faţă de compatrioţii noştri evrei. Hitler nu a ascuns niciodată această ură de public, ci a făcut din întreaga naţiune un instrument al acesteia”, a spus noul preşedinte vest-german. Von Weizsäcker i-a

îndemnat pe concetăţenii săi germani: „Amintiţi-vă mai cu seamă de cele şase milioane de evrei ucişi în lagărele de concentrare germane – un genocid unic în istorie”.
Îndemnul adresat de preşedinte Germaniei de a-şi înfrunta trecutul a fost o etapă hotărâtoare în evoluţia politică şi morală a lui Merkel, afectând-o profund. „Angela şi cu mine am petrecut multe ore discutând despre discurs”, a spus Schindhelm.******* Aşa cum vom vedea, pentru tot restul vieţii, Shoah – aşa cum a numit ea întotdeauna Holocaustul – va fi un element esenţial al mandatului său şi al convingerii sale că datoria Germaniei faţă de poporul evreu este permanentă.

În anul următor, mai multe evenimente au întrerupt existenţa monotonă a Angelei, în vârstă de treizeci şi doi de ani. Pentru prima dată, i s-a permis să călătorească în Occident, semn că stilul ei de viaţă prudent dăduse roade. A mers la Hamburg, oraşul ei natal, la nunta unui văr. A avut emoţii. „Călătorisem singură la Budapesta, Moscova, Leningrad şi în Polonia, dar această călătorie părea diferită”, şi-a amintit Merkel.[7] Nu era sigură cum se desfăşurau chiar şi cele mai neînsemnate lucruri în Occident. De exemplu „nu ştiam sigur dacă o femeie putea pur şi simplu să rezerve o cameră la hotel. Poate că anxietatea a avut ceva de-a face cu serialele poliţiste pe care le urmărisem la televizor”, a spus ea.
În loc de răufăcători, ea a făcut cunoştinţă cu sistemul de transport de mare viteză al Germaniei de Vest. „Ce minune tehnologică!”, a observat ea mai târziu. Trenurile nu doar că veneau la timp, dar ofereau şi o călătorie lină şi plăcută. Şi-a dat seama că nu era nicidecum posibil ca Germania de Est să concureze vreodată cu o tehnologie atât de avansată. Cu puţinele mărci germane pe care le

avea, Merkel a cumpărat câteva articole preţioase de îmbrăcăminte occidentală, inclusiv „două cămăşi pentru iubitul meu”. S-a întors din această aventură convinsă că Republica Democrată Germană era condamnată.
Iubitul ei, Joachim Sauer, a fost unul dintre motivele pentru care Merkel a revenit la viaţa ei aparent fără speranţă din Berlinul de Est. „Cred că la acea vreme erau îndrăgostiţi”, a spus Schindhelm. Sauer, cu cinci ani mai în vârstă decât Merkel, era un distins specialist în chimie cuantică, căsătorit cu o colegă chimistă. El şi Angela călătoriseră împreună la Praga cu doi ani înainte, pe când ea era lector la Institutul de Chimie Fizică J. Heyrovský. Potrivit lui Frank Schneider, care continua să fie un informator zelos, cei doi „deveniseră ceva mai apropiaţi” în capitala cehă.
Deşi căsătoria lui Sauer era practic încheiată, avea doi fii de doisprezece şi paisprezece ani, şi nu putea încerca să fugă din ţară şi să-i lase în urmă. „De asemenea, nu am vrut să intru în închisoare în Est, spre deosebire de alţii, care erau dispuşi să rişte acest lucru”, a recunoscut Sauer într-un interviu acordat ziarului Berliner Zeitung în 2017.[8] Aşadar, el şi Angela au rămas în Berlinul de Est, adaptaţi unui sistem pe care l-au detestat, dar fără să depăşească vreodată limita şi să devină informatori, sperând, dar încă neştiind că această existenţă îngrozitoare, marcată de compromis şi de calcul, avea să se încheie în trei ani, când Zidul Berlinului a căzut într-o noapte rece de noiembrie 1989.

Trei sute de mii de soldaţi americani au staţionat în Germania în timpul Războiului Rece, câteva mii desfăşuraţi în Berlin şi în jurul acestuia. În timpul crizei rachetelor din Cuba din 1962, cea mai mare temere a preşedintelui John F. Kennedy era că ruşii vor captura întregul Berlin, iscând un război în Europa.

Timp de câteva decenii după război, Germania de Vest a fost la fel de reticentă să înfrunte cea mai întunecată perioadă a istoriei sale. Oricât de şocant ar părea acum, ţara a aflat pentru prima dată pe larg despre Holocaust dintr-un serial de televiziune american, o dramă de ficţiune numită Holocaust. În calitate de corespondent al ABC News în Germania de Vest, am relatat în 1977 de la Bonn că serialul „a fost ca un trăsnet (...) un serial de televiziune american, urmărit de douăzeci de milioane de germani, a provocat o dezbatere naţională despre trecut care fusese mult timp amânată. Observatorii străini, inclusiv eu, au fost uimiţi de reacţia copleşitoare de după difuzarea serialului. După cum a spus un german, «nu simt că sunt personal vinovat pentru toate acele lucruri cu care nu am avut nimic de-a face. Ceea ce simt acum este ruşine»„.

În noiembrie 1989, locuitorii din Berlinul de Vest şi de Est – printre care şi Angela Merkel – s-au adunat în jurul Zidului care împărţise capitala aproape trei decenii şi care se deschisese brusc. Unificarea Germaniei a fost evenimentul transformator din viaţa Angelei Merkel, permiţându-i să dea un nou început vieţii politice.

Capitolul 4 . 1989

„Nu eram niciodată obosită, pentru că totul era incredibil de captivant (...). Eram însetată de acţiune.”

Angela Merkel

Zidul Berlinului a căzut ca din întâmplare. Cu o singură vorbă, un purtător de cuvânt al guvernului est-german a deschis porţile statului-închisoare.
Când a fost întrebat în timpul unei conferinţe de presă televizate dacă mai este necesară permisiunea pentru a călători în Occident, purtătorul de cuvânt a răspuns simplu: „Nu”. „Începând de când?”, a urmat o întrebare neîncrezătoare. „Sofort”, a răspuns el. „Imediat.” Sofort a devenit cuvântul care a întors o pagină în istorie. Poate că a fost un singur cuvânt pronunţat în confuzia şi în haosul unei conferinţe de presă aglomerate, dar lunile de proteste din ce în ce mai ample ale populaţiilor captive de la „Szczecin la Marea Baltică şi până la Trieste la Marea Adriatică”, pentru a cita discursul memorabil din 1946 al prim-ministrului britanic Winston Churchill despre Cortina de Fier – şi cu sprijinul tacit al lui Mihail Gorbaciov –, au rupt în final stăvilarul.********
„Când am auzit, am sunat-o pe mama”, a relatat Angela mai târziu[1]. „Acasă aveam mereu o vorbă: «Dacă va fi să cadă vreodată Zidul, vom merge la Kempinski să mâncăm stridii»„ – Kempinski fiind cel mai luxos hotel din Berlinul de Vest. „I-am spus mamei: «A sosit momentul». Apoi am mers la saună”, aşa cum obişnuia să facă în fiecare joi. (Germanii din Est şi din Vest adoră sauna, iar în Est era una dintre puţinele plăceri sibarite încă disponibile în comunism.) Angela nu era genul care să se lase purtată de entuziasm, chiar şi când plăcile tectonice ale istoriei se mişcau sub picioarele ei.
După saună, dar renunţând la berea pe care o bea de obicei la barul din apropiere (unde fotografia ei încă se află pe perete), Merkel s-a alăturat mulţimilor exuberante de pe podul Bornholmer, care se deplasau spre Vestul interzis atâta amar de vreme. Ea povesteşte că: „am întâlnit

câţiva oameni şi, la un moment dat, ne aflam cu toţii în apartamentul unei familii fericite din Germania de Vest. Toată lumea voia să meargă spre Ku'damm", bulevardul cel mai elegant din Berlinul de Vest, Kurfurstendamm. Dar Angela, mereu practică, până şi în miezul prefacerilor istorice, a decis să plece acasă. „Trebuia să mă trezesc devreme în dimineaţa următoare", a explicat ea. „Iar prezenţa acestor străini era suficientă deocamdată." Pentru Angela Merkel, care îşi petrecuse întreaga viaţă de partea greşită a Zidului, locuitorii din Berlinul de Vest erau străini.

Primul contact al Angelei cu Berlinul de Vest a fost un şoc. Când a ajuns în cele din urmă pe Kurfurstendamm, magazinele strălucitoare şi clădirile de apartamente noi şi elegante – fără nici o urmă a distrugerilor provocate de război – au uimit-o pe tânără. La fel de derutantă era şi viteza cu care se derulau evenimentele din jurul ei. Un stat păzit de sute de mii de agenţi în uniformă şi în civil s-a năruit peste noapte asemenea unui castel de nisip. Angela, care visase de mult să călătorească în Occident, a întrezărit brusc posibilităţi neaşteptate şi încă vagi. Însă dat fiind felul în care fusese crescută, a fost prudentă.

În zilele şi în săptămânile care au urmat, nimeni – nici de la Moscova, nici de la Washington, DC, şi, mai cu seamă, nici din biroul politic al Partidului Comunist Est-German, cândva atât de puternic – nu îşi putea imagina viitorul. Avea oare să supravieţuiască aşa-numita Republică Democrată Germană? Nu se trăseseră focuri, nu se făcuseră arestări, nu se impuseseră restricţii de circulaţie, nu se folosiseră gaze lacrimogene sau tancuri pentru a controla mulţimile care, încurajate de noua libertate, protestau împotriva statului condus de Stasi în oraşele est-germane, în special la Leipzig şi în Berlinul de Est. Era prima dată când regimul nu emitea nici un avertisment

televizat sever ca populaţia să se ferească de „sabotorii” occidentali din mijlocul lor; nu a fost aplicată nici una dintre tehnicile familiare de „restabilire a ordinii”. Zi după zi, frica se risipea odată cu sfărâmarea plăcilor de beton care alcătuiseră odinioară bariera de protecţie antifascistă. Ca un simbol suprem al faptului că acum orice era posibil, bananele au devenit dintr-odată disponibile în magazinele alimentare din Germania de Est.
Era o perioadă palpitantă, dar incertă şi, cu toate acestea, în afară de câteva plimbări prin Berlinul de Vest, viaţa lui Merkel a continuat aproape la fel. „La câteva zile după căderea Zidului, am fost la o conferinţă ştiinţifică în Polonia. Acolo, cineva a spus că următorul pas va fi unificarea Germaniei. Acest lucru m-a uimit! Nu mă gândisem atât de departe”, a recunoscut Merkel. Însă la sfârşitul anului 1989, activitatea ei de cercetător de la academie i s-a părut tot mai lipsită de sens. Cariera ei de fizician fusese o cale sigură pentru mintea ei iscoditoare, dar în această nouă epocă a libertăţii nu prea era interesată să-şi petreacă zilele închisă în laborator. „Îmi displăcea că nu aveam ocazia să vorbesc cu oamenii în timpul zilei”, a spus ea mai târziu.[3] A început să se gândească la noua ei viaţă şi la o nouă ocupaţie.

În câteva săptămâni, naţiunile occidentale, în frunte cu preşedintele american George H.W. Bush şi cu secretarul său de stat, James A. Baker, au preluat frâiele unificării istorice a celor două Germanii. Unificarea avea la bază planul cancelarului Germaniei de Vest, Helmut Kohl, care includea alegeri în Germania de Est deschise tuturor partidelor, nu doar comuniştilor, şi dezmembrarea economiei centralizate din Est. La fel ca multe căsătorii,

uniunea dintre Est şi Vest s-a dovedit mai complexă decât se anticipase în acele zile frenetice.
Euforia nu este o emoţie durabilă; realitatea nu putea fi pe măsura celor patru decenii de visuri despre libertate şi Occident. Supunerea, neîncrederea, austeritatea şi pierderea iniţiativei personale nu erau nişte obiceiuri uşor de lepădat. Actele de trădare, atât cele banale, cât şi cele importante – servicii oferite pe ascuns în schimbul admiterii la universitate, accesului la un apartament sau la un loc de muncă – afectau viaţa majorităţii şi erau o pată pe conştiinţa populaţiei. Dat fiind că universităţile, sistemul sanitar, spitalele, fabricile şi viaţa culturală din Germania de Est erau gestionate de stat, aproape 40% din locuitori fuseseră parte integrantă a sistemului. O generaţie de germani fusese spălată pe creier şi crezuse că face parte din prima patrie a „ţăranilor şi muncitorilor” de pe teritoriul german. Dintr-odată li s-a spus că nu erau cu nimic diferiţi de oamenii care locuiau în cealaltă Germanie.
„Eram refugiaţi”, a spus Michael Schindhelm, „fără să fi fugit din ţara noastră.” Est-germanii au fost nevoiţi să accepte o serie de practici şi de priorităţi necunoscute lor, de la asistenţa medicală (care nu mai era oferită gratuit de stat) la învăţământ (bazat pe concurenţă şi merit, nu pe devotament faţă de marxism-leninism şi pe originea „proletară”) şi până la viaţa socială şi formaţii rock. Le-au pierdut chiar şi pe Pittiplatsch şi Schnatterinchen, nişte marionete îndrăgite dintr-o emisiune de televiziune pentru copii, care erau mişcate pe o bucată de fetru verde cu ajutorul firelor. Occidentul trebuia să fie mai liber, dar multor locuitori din Est li se părea că Republica Federală Germania era excesiv de reglementată. În Est, puteai parca oriunde găseai loc – fără să plăteşti. Te puteai muta într-un apartament nerevendicat. Ossis, aşa cum erau

numiţi în limbajul familiar oamenii din Est, s-au simţit brusc ca nişte rude sărace: stângaci, lenţi şi provinciali.
Viteza schimbării era derutantă – şi uneori chiar neliniştitoare. Pe 3 octombrie 1990, la sărbătorirea specială a unificării, Angela Merkel urca bucuroasă treptele sălii de concerte a Filarmonicii din Berlin, când a zărit un poliţist care purta uniforma statului recent unificat şi a încremenit. „Mi se părea că arată ca un est-german care purta deodată o altă uniformă. La fel am simţit şi când am văzut anumite persoane care purtau uniforma Bundeswehr [forţe armate vest-germane]. Parcă mai ieri făceau parte din armata est-germană. Eu tot aşa îi vedeam. Oare vest-germanii ştiu alături de ce fel de oameni vor trăi într-o singură ţară? Înţeleg diferenţa dintre est-germani şi ei înşişi?" se întreba ea.[4] Se temea că Occidentul nu înţelege pe deplin cruzimea sistemului şi modul în care acesta îi împietrise pe cei mai loiali slujitori ai săi – care erau acum cetăţeni, şi chiar poliţişti, într-o ţară occidentală deschisă, liberală.
Angela Merkel era dornică să înţeleagă şi să depăşească aceste diferenţe. Volker Schlöndorff, un regizor de film premiat cu Oscar, a fost unul dintre primii săi prieteni din Occident. S-au întâlnit la o cină la Berlin şi s-au împrietenit imediat – într-atât încât l-a invitat curând pe Volker la casa ei de la ţară. „Îmi amintesc că am făcut o plimbare lungă în apropiere de casa ei şi am hoinărit pe câmp", şi-a amintit Schlöndorff. La scurt timp după aceea, punându-şi reciproc întrebări despre viaţa lor, Merkel i-a spus voioasă: „Noi putem învăţa să fim ca voi. Dar voi nu ne veţi înţelege niciodată. Pentru că stăpânul nostru [a folosit cuvântul german, Lehrmeister] este mort". Se referea, desigur, la Marx, Lenin, Stalin şi la restul idolilor căzuţi ai comunismului şi părea mulţumită de această revelaţie.

Vom fi mereu de nepătruns pentru voi, a lăsat ea să se înţeleagă, dar voi sunteţi transparenţi pentru noi.
La câteva săptămâni după unificare, economia est-germană s-a prăbuşit şi o treime dintre est-germani au devenit brusc şomeri – dat fiind că fabricile dărăpănate şi companiile distruse dintr-o economie centralizată nu puteau să concureze pe piaţa liberă. Reflectând asupra acestor vremuri tumultuoase, Lothar de Maizière, prim-ministrul Germaniei de Est din perioada de tranziţie, din aprilie până în octombrie 1990, a spus: „Spun mereu că avem o generaţie de zece-zece: oameni cu zece ani prea bătrâni pentru a-şi relansa cariera după căderea Zidului, dar cu zece ani prea tineri pentru a se pensiona. Ei au fost «rămăşiţele»„.
Angela Merkel era hotărâtă să nu fie o rămăşiţă. „Noi cei din Est am hotărât de bunăvoie să ne alăturăm Republicii Federale Germania”, i-a spus ea lui Herlinde Koelbl, o fotografă germană cunoscută, care a fotografiat-o prima oară pe Merkel în 1991 şi, în următorii şapte ani, a câştigat încrederea viitorului cancelar. „Motivele au fost simple şi convingătoare: ordinea economică şi politică din Occident era mai reuşită, mai eficientă şi mai rezonabilă şi, mai presus de toate, mai liberă. Fără doar şi poate. Am vrut să ne alăturăm acestui sistem.” Nu avea răbdare cu acei Ossis care erau mai puţin activi, mai puţin adaptabili decât ea.
„Uneori sunt şocată”, a spus ea, „de cât de confortabil se simt unii oameni din Germania de Est, de parcă ar mai trebui să li se poarte de grijă (...) fără să conştientizeze că Germania de Est era distrusă economic (...). Pentru mulţi [est-germani] nu s-a schimbat nimic, poate cu excepţia faptului că au dat jos poza lui Honecker.” Erich Honecker, detestatul şef al Partidului Comunist Est-German, demisionase cu doar două luni înainte de căderea Zidului

Berlinului. Merkel, pe atunci în vârstă de treizeci şi cinci de ani, era mai bine pregătită emoţional şi intelectual decât majoritatea. Spre deosebire de mulţi dintre compatrioţii săi, ea nu se împăcase niciodată pe deplin cu situaţia din statul condus de Stasi. Cu mult înainte de noiembrie 1989, decisese că un sistem bazat pe frică şi pe supravegherea totală a oamenilor nu putea supravieţui prea mult – era doar o chestiune de timp.
Venise vremea ei.

Merkel a intrat în politică discret, în decembrie 1989. Mulţi est-germani care ţinuseră capul plecat în timpul celor patruzeci de ani de opresiune comunistă, după doisprezece ani de teroare nazistă, erau acum dornici să formeze sau să se alăture unor noi partide politice, iar printre aceştia se număra şi Merkel. „Ştiam că sosise momentul să devin activă politic”, a spus ea. Plictisită de munca sa fără viitor de la laborator, a fost, fără îndoială, entuziasmată de perspectiva de a contribui la modelarea viitorului ţării sale recent eliberate, dar şi de cea a unei vieţi proprii mai aventuroase.
Era sătulă de experimente socialiste, aşa că Partidul Social-Democrat Vest-German nu intra în calcul. „Mi se părea că ţineau prea mult la ideologie”, a spus ea.[5] Şi, deşi nu a declarat public acest lucru niciodată, probabil că alegerea unui partid mai înclinat spre dreapta a fost un alt mod de a-şi declara independenţa faţă de tatăl ei cu vederi socialiste.
Unul dintre noile partide din Germania de Est a fost Demokratischer Aufbruch (DA), care a fuzionat curând cu puternica Uniune Creştin-Democrată din Germania de Vest (CDU). DA era format preponderent din bărbaţi, catolici şi conservatori, dar Angelei îi plăceau oamenii serioşi,

neideologici, pe care i-a întâlnit acolo. I s-au părut mai puţin dogmatici şi mai deschişi la idei decât socialiştii. I-a plăcut şi numele partidului, care s-ar traduce ca Deşteptare Democrată.
„Îmi amintesc când a venit Angela la prima noastră întâlnire”, a spus Andreas Apelt, un lider DA. „Era foarte rezervată, foarte modestă şi părea mai tânără de treizeci şi cinci de ani. Purta o fustă din velur şi sandale simple. Avea o tunsoare băieţească bob cu breton.” Aşa cum s-a spus în repetate rânduri de-a lungul vieţii sale politice, Merkel a văzut o oportunitate şi a profitat de ea. Când a observat nişte lăzi sigilate într-un colţ din biroul modest al DA, cercetătoarea şi-a suflecat mânecile şi a instalat primele computere de la sediul partidului. Văzând-o, politicienii neofiţi est-germani au fost impresionaţi şi au invitat-o să li se alăture. „Angela a spus că a lucrat pentru Academia de Ştiinţe. Nu a menţionat niciodată că deţinea un doctorat. La început doar a ascultat”, şi-a amintit Apelt. Când a revenit câteva zile mai târziu, ea a intrat în conversaţie. Angela Merkel s-a îndrăgostit iremediabil de politică.
Viaţa ei ca om de ştiinţă se încheiase. „Fusesem un fizician bun, dar nu unul remarcabil, care să câştige vreodată Premiul Nobel”, a reflectat ea mai târziu.[6] Comentariul este revelator: dorea să se dedice unui domeniu în care să poată ajunge la vârf – şi era dispusă să aştepte zeci de ani pentru a ajunge acolo. Totuşi, anii săi ca om de ştiinţă nu fuseseră în van: „Gândirea mea a fost modelată de educaţia ştiinţifică”, a spus ea. „Încerc să aduc gândirea raţională în orice dezbatere. Acest lucru i-a surprins pe unii bărbaţi cărora le place să spună că femeile nu sunt capabile de acest lucru.”
Până în primăvara anului 1990, Merkel demisionase oficial din postul de la academie pentru a se dedica exclusiv

politicii. Remarcându-i abordarea metodică şi calmul în situaţii haotice, Apelt a rugat-o să fie purtător de cuvânt al DA – să se ocupe de relaţiile cu presa, să modeleze mesajele partidului şi să-i informeze pe lideri despre reacţiile din presă. „Răspunsul ei m-a surprins: «Trebuie să mă gândesc mai întâi», mi-a spus ea.”[7] Angela Merkel refuză să fie zorită. Totodată, Apelt a menţionat că, odată ce se implica, „dacă îi spuneai lui Merkel că ai nevoie de ceva a doua zi la ora şapte, acel lucru se afla pe biroul tău la şase cincizeci şi nouă”.
Curând a apărut un alt tipar în ascensiunea politică a lui Merkel. Pe parcursul anilor 1990, o serie de bărbaţi în funcţii înalte – inclusiv mentorii săi – au căzut în dizgraţie, pe când ea a mers mai departe. Şi, cu toate că nu şi-a incendiat rivalii direct, nu a alergat niciodată după stingător când şi-au dat singuri foc. A stat deoparte şi a aşteptat. Deşi prudentă din fire, a manifestat curând un instinct pentru mişcări îndrăzneţe când a avut prilejul.

Trebuie adăugat că, în 1989, „Trieste la Marea Adriatică” făcea parte din Iugoslavia, care, deşi era încă o dictatură comunistă cu un singur partid – sub conducerea naţionalistului Iosip Broz Tito –, se desprinsese de mult de influenţa Moscovei.

Cancelarul Helmut Kohl îi zâmbeşte afabil protejatei sale – pe care o numea Mädchen – la o conferinţă a partidului CDU din decembrie 1991 de la Dresda. Numind-o ministru pentru femei şi tineret, iar apoi ministru al mediului, Kohl a contribuit la ascensiunea ei politică mai mult decât oricine altcineva.

Capitolul 5 . Ucenicia

„Angela şi cu mine nu ne deosebeam atât de mult politic. Însă diferenţa dintre noi e originea sa. Ea e din Est.”

Tony Blair,

fost prim-ministru al Marii Britanii

După reunificare, Angela Merkel a beneficiat enorm de faptul că era o femeie originară din Est, într-un moment în care cancelarul Helmut Kohl avea nevoie ca oameni din ambele categorii să participe la conducerea noii Republici Federale Germania. Foarte puţine femei din Germania de Est aleseseră o carieră în politică şi nici una nu era la fel de hotărâtă, ambiţioasă şi ageră la minte ca Angela Merkel. Ascensiunea ei politică a fost alimentată de autocontrol, gândire strategică şi, la nevoie, de agresivitate pasivă.
Şi norocul a jucat un rol în succesul ei, dar norocul a găsit-o întotdeauna bine pregătită. Merkel a avut trei mentori est-germani, toţi bărbaţi, care au devenit victime ale zvonurilor despre legăturile lor anterioare cu Stasi sau au fost bănuiţi de corupţie. Căderea lor i-a deschis calea Angelei, cel mai bine plasat Ossi pentru un viitor politic strălucit în Occident.

Primii doi şefi ai partidului din care făcea parte au fost daţi jos de Stasi. Mai întâi, cofondatorul Partidului Deşteptarea Democrată, Wolfgang Schnur, un cunoscut avocat pentru drepturi civile din Germania de Est, a fost demascat drept informator al Stasi. Colegii săi din conducerea DA, şocaţi de trădarea lui Schnur, s-au panicat şi s-au temut că în acest mediu febril – cu explozia de noi libertăţi –, şi ei ar putea fi acuzaţi că au fost la un moment dat informatori sau că ar fi comis vreun act de neglijenţă de mult uitat. În timp ce mai-marii politici ai Angelei îşi frângeau mâinile, noua purtătoare de cuvânt a rămas calmă şi, cu sânge-rece, i-a scos pe jurnaliştii occidentali din sediul DA, astfel

încât noul partid să poată stinge primul său foc politic cu uşile închise.
Următorul a fost un om care într-adevăr nu merita decapitarea politică. Lothar de Maizière, o figură cunoscută şi populară în cercurile reformiste din Germania de Est, era violist de profesie şi făcea parte dintr-o distinsă familie de hughenoţi – protestanţi de origine franceză. Merkel ocupa funcţia de purtător de cuvânt al DA de doar câteva luni când de Maizière i-a oferit funcţia de vice-purtător de cuvânt al primului şi ultimului guvern ales democratic din Germania de Est. Astăzi, biroul său din Berlin este plin de suvenire ale unificării Germaniei, în care a jucat un rol istoric. Pereţii sunt tapetaţi cu fotografii şi meniuri semnate de George H.W. Bush, Helmut Kohl şi Mihail Gorbaciov.
„Când i-am făcut propunerea, Angela mi-a spus că pleacă la Londra la sfârşit de săptămână şi că îmi va da un răspuns după ce se întoarce”, şi-a amintit el.[1] Merkel recupera timpul pierdut. Visase să viziteze Londra într-una dintre călătoriile ei la Budapesta; stând în faţa clădirii vaste a parlamentului maghiar, ea a evocat palatul Westminster. De Maizière şi următorul ei pas pe scara politică puteau aştepta până după weekend.
Evident, ea a acceptat oferta lui de Maizière – retrospectiv vorbind, o mişcare deosebit de înţeleaptă, având în vedere că, în octombrie 1990, Partidul Deşteptarea Democratică a fuzionat cu CDU – şi s-a dovedit foarte pricepută în noul său rol. Spre deosebire de majoritatea politicienilor, Angela se exprima cu precizie ştiinţifică în faţa presei şi folosea propoziţii uşor de înţeles. „Abia dacă folosea adjective şi înfăţişa lucrurile aşa cum erau, fără înfloriturі. Furniza de două ori mai multe informaţii decât colegii ei”, a lăudat-o de Maizière. Un om de ştiinţă care vorbea pe şleau era într-adevăr o comoară, iar faptul că briefingurile

cuprindeau o mulţime de informaţii era, de asemenea, un plus, în special pentru publicul est-german, avid de lucruri concrete. „Ceea ce m-a surprins mai târziu a fost dorinţa ei de afirmare”, a spus de Maizière. „Nu mă aşteptam la acest lucru.” Mentorul ei nu s-a aşteptat nici ca protejata lui să facă nişte calcule politice reci.

Spre sfârşitul anului 1990 au început să circule zvonuri conform cărora şi Lothar de Maizière fusese informator al Stasi; poveştile nu erau adevărate, dar curând au pus capăt carierei sale politice. „Merkel a fost cea care m-a îndepărtat când s-au complicat lucrurile”, a remarcat de Maizière cu amărăciune – o afirmaţie exagerată, deşi protejata lui nu a sărit să-l apere când a fost atacat. Tânăra din Est a demonstrat că este nesentimentală, ceea ce avea să-i grăbească ascensiunea.

De Maizière a fost mai şocat de lipsa unui sprijin ferm din partea ei, cu atât mai mult cu cât, cu puţin timp înainte de căderea sa în dizgraţie, a contribuit la consolidarea viitorului politic al Angelei Merkel. Helmut Kohl, pe atunci în al optulea an în funcţia de cancelar, l-a abordat pe de Maizière pentru că „dorea să numească o anumită femeie est-germană într-o funcţie «sensibilă» din guvern. «Femeia aceea nu este competentă», i-am spus, «mai bine o numiţi pe dr. Merkel. Ea este cea mai inteligentă»„. Curând, Kohl i-a urmat sfatul lui de Maizière.********

Astfel, pe 18 ianuarie 1991, la doar un an după ce îşi făcuse apariţia în birourile ticsite ale unui mic partid politic din cartierul său din Berlinul de Est şi se oferise să le instaleze computerele, Angela Merkel ocupa un loc în cabinetul lui Helmut Kohl, cancelar al Republicii Federale Germania, recent unificată. Acesta a numit-o ministru pentru femei şi tineret – „două teme de care Angelei nu îi păsa deloc”, a observat ironic de Maizière.

Cel mai tânăr şi cel mai puţin experimentat membru al cabinetului lui Kohl, Angela era conştientă că numirea sa fusese un gest simbolic. „Acest lucru nu s-ar fi întâmplat dacă aş fi crescut în Germania de Vest şi aş fi avut aceleaşi competenţe”, a recunoscut ea, dovedindu-se tot atât de lucidă şi de analitică în propria-i privinţă, ca şi în privinţa celorlalţi. Dar nici nu avea de gând să irosească o asemenea ocazie.

Bonn, un orăşel de pe Rin cunoscut prin faptul că este locul de naştere al compozitorului Ludwig van Beethoven, a fost ales capitală a Germaniei de Vest postbelice, în parte pentru că se afla aproape de casa lui Konrad Adenauer, primul cancelar al Republicii Federale, din 1949 până în 1963. Dat fiind că o parte a Berlinului, capitala istorică, se afla sub ocupaţie sovietică, Bonn avea aerul unei capitale provizorii, a unui guvern în exil. Între 1990 şi 1998, Angela s-a stabilit la Bonn, un mediu incontestabil masculin. Culoarea predominantă era gri: Rinul, clădirile de birouri moderne şi reci, dar şi costumele bărbăteşti aveau toate aceeaşi nuanţă. Femeile erau secretare ale oficialilor guvernamentali, diplomaţilor şi jurnaliştilor (toţi bărbaţi) care umpleau sălile, cafenelele şi cele trei restaurante decente (două cu specific italian şi unul cu specific franţuzesc). În anii 1990, o tânără într-un alt post decât cel de secretară se simţea mereu complexată la Bonn.******** Deşi Merkel fusese adesea singura femeie din mediul universitar şi al oamenilor de ştiinţă din Est, politica din Vest se derula într-o atmosferă în care inteligenţa şi munca asiduă „nu se puteau compara cu vocea masculină şi cu puterea fizică”, după cum spunea Merkel.

Apartamentul lui Merkel se afla într-o clădire cu patru etaje cu vedere la Siebengebirge, lanţul muntos care se ridică deasupra Rinului, şi la faimosul deal cunoscut sub numele

de Drachenfels (Stânca Dragonului). Proaspăt numită ministru, Angela era rareori acasă suficient de devreme pentru a se bucura de privelişte, dat fiind că se străduia să stăpânească o nouă profesie şi o nouă identitate.
Merkel avea admiratori. Fostul secretar de stat american Henry Kissinger a vizitat-o când s-a alăturat cabinetului lui Kohl. „Angela a fost uimită că cineva cu «renumele meu», aşa cum s-a exprimat ea, dorea să o viziteze. I-am spus că mă interesează modul în care cineva care s-a format şi a trăit în Est avea să evolueze în Occident", a spus Kissinger.[2] Cei doi s-au împrietenit rapid. Pe lângă dragostea lor comună pentru cultura germană – marii scriitori, filosofi şi compozitori cu care crescuseră –, aceşti doi germani celebri în lumea întreagă au cunoscut în egală măsură aspectele tragice ale vieţii. De origine evreiască, familia lui Kissinger a fost nevoită să ia calea exilului din pricina naziştilor, iar anii petrecuţi de Merkel în tinereţe sub regimul Stasi au împins-o într-o formă de exil interior, ştiinţa servindu-i drept refugiu. Ambii au trebuit să se reinventeze pe alte meleaguri: Kissinger în America, Merkel în fosta Germanie de Vest. Experienţele tragice l-au transformat pe Kissinger în profetul pesimist al Realpolitik, în vreme ce pe Merkel au îndreptat-o către un optimism hotărât.
Kissinger şi-a dat seama că noua sa protejată avea ceva deosebit. „Nu a căzut niciodată în aceeaşi capcană ca majoritatea politicienilor germani, care îşi urmăresc interesele şi vorbesc doar între ei", a spus el. Kissinger şi-a asumat să o prezinte americanilor influenţi, dar nu a întrevăzut un viitor remarcabil pentru această cercetătoare devenită politician, cu înfăţişare simplă şi fără prea multă charismă. Nimeni nu a anticipat succesul Angelei Merkel, poate doar ea însăşi. În iunie 2005, l-a

abordat pe Tony Blair, aflat în vizită la Berlin, şi a trecut direct la subiect.
„Mă confrunt cu următoarele probleme: sunt femeie, nu am charismă şi nu mă pricep să comunic.” Merkel îi cerea sfatul premierului britanic pentru a compensa aceste neajunsuri. Totodată, după cum îşi amintea şeful de cabinet al lui Blair, „era încrezătoare că va câştiga”.

Fiind cel mai tânăr ministru din istoria Germaniei, la doar treizeci şi şase de ani – şi, în primul rând, femeie est-germană –, Merkel ştia că toate privirile erau aţintite asupra ei. Dar chiar şi pentru cineva atât de dornic să înveţe lucruri noi cum era Merkel, tranziţia de la Germania de Est la Germania de Vest a fost uneori dură.
Angela a fost şocată mai cu seamă de atenţia acordată felului în care arăta. În Germania de Est existau puţine magazine elegante. „Moda” nu era cu adevărat disponibilă în magazinele poporului, în care se găseau, în general, două modele noi de paltoane pe sezon. Poate că locuitorii erau ponosiţi, dar toţi arătau aşa. Dintr-odată, tunsorile demodate, pantofii fără toc şi paltoanele prea largi ale Angelei deveniseră subiect de discuţie. Celălalt est-german din cabinetul lui Kohl, Paul Krüger, noul ministru al cercetării şi tehnologiei, îşi aminteşte: „Am observat-o pe Angela la evenimente politice şi am fost surprins de cât de puţin îi păsa de aspectul ei. Era frapant. Şi totuşi avea o anumită prezenţă. Este greu de explicat acest lucru, dar de la bun început am avut senzaţia că e diferită. Avea autoritate”. Mehr sein als schein – „mai mult să fii decât să apari” – era unul dintre edictele luterane ale Angelei, pus acum la încercare de cerinţele noii sale profesii, în care se punea preţ pe înfăţişare. De Maizière şi, mai târziu, Helmut Kohl le-au rugat pe secretarele lor (Kohl a rugat-o chiar şi

pe soţia sa) să o ajute pe Merkel în materie de vestimentaţie. „Angela se îmbrăca pe atunci ca o studentă: sandale, pantaloni largi”, îşi aminteşte de Maizière.[3] Înainte de prima lor călătorie oficială la Moscova, el a rugat-o pe şefa lui de cabinet: „Vă rog să discutaţi cu dr. Merkel. Nu pot călători cu ea dacă arată aşa”. Când Merkel a apărut într-o ţinută nouă pentru acea călătorie, el a încercat să o încurajeze, spunând: „Oho! Arăţi grozav, Angela!” În loc să pară mulţumită de compliment, „Angela s-a înroşit toată. Întreaga situaţie era foarte jenantă pentru ea”. Situaţia a fost rezumată într-o glumă ieftină, care a făcut valuri în anii 1990:
„Ce face Merkel cu hainele ei vechi?”
„Le poartă.”
„Ca bărbat, nu e nici o problemă dacă porţi un costum albastru-închis o sută de zile la rând”, a bombănit Merkel. „Dar dacă port acelaşi sacou de patru ori, primesc scrisori de la cetăţeni (...) Odată, un fotograf s-a întins sub masă ca să-mi fotografieze tocurile strâmbe.”[4] Dar, ca întotdeauna, ea s-a adaptat. Merkel a rezolvat problema ţinutei sale alcătuindu-şi o garderobă care era, în viziunea ei, echivalentul unui costum bărbătesc închis la culoare: un dulap plin cu sacouri colorate, pătrăţoase, concepute de o celebră casă de modă din Hamburg, pantaloni negri confortabili şi balerini negri. În final, a acceptat chiar să fie coafată zilnic de un stilist, înţelegând că şi acest lucru făcea parte din îndatoririle ei. Vechiul ei prieten, Michael Schindhelm, şi-a amintit cât de surprins a fost când a văzut-o pe Merkel purtând un dirndl – costumul popular bavarez cu fustă şi volane – la Festivalul de Muzică de la Salzburg. „Angela, este prima dată când te văd în rochie!”, a exclamat el, spre disconfortul vizibil al lui Merkel.
Totuşi, când diplomatul britanic Paul Lever i-a lăudat rochia de seară elegantă pe care a purtat-o la Opera din

Oslo, spunând: „Doamnă cancelar, arătaţi grozav!”, Merkel a părut mulţumită şi i-a dat câteva detalii despre rochie şi designerul care a creat-o.[5] Însă după ce presa a relatat cu entuziasm că Merkel a renunţat la „uniforma” sa previzibilă, ea nu a mai purtat acea rochie.

Merkel s-a confruntat şi cu alte aspecte legate de apariţiile sale publice; de exemplu, cum să îşi ţină mâinile când se afla la pupitru. A înţeles că transmitea un mesaj greşit când se foia. După mai multe încercări şi eşecuri, a ales „rombul Merkel”: poziţia palmelor cu vârfurile degetelor împreunate a devenit imaginea ei distinctivă. (Ani mai târziu, partidul său va folosi acest emoticon în campanii politice, alături de sloganul „Viitorul Germaniei e pe mâini bune”.)

În ciuda stângăciilor, sentimentul predominant la Bonn în anii 1990 era că tânăra din Est avansa prea repede[6] – într-adevăr, un post de ministru la un an de la intrarea în politică era cel puţin neobişnuit. Cancelarul Kohl începuse să o trateze ca pe o protejată, ceea ce îi deranja pe alţii din cercul său, precum şi pe cei din CDU care o vedeau ca pe un intrus din Est, o persoană nedorită şi necalificată, fără merite politice. Cine avea să o oprească, acesta era subiectul discuţiilor în barurile din capitală, după încheierea programului de lucru. Merkel nu era la curent cu faptul că doisprezece tineri promiţători din partidul său creaseră un „grup de lucru” din care femeile (o specie rară în ierarhia CDU) erau excluse. Bărbaţii din grupul denumit Pactul Anzilor – toţi provenind din landuri (state) germane industriale bogate – s-au angajat să-şi susţină reciproc ascensiunea, o dovadă clară că femeile nu erau binevenite în eşaloanele superioare ale partidului.

Dând dovadă de înţelepciune, Merkel şi-a construit propria bază de susţinători fără ajutorul unor bărbaţi puternici, a candidat şi a câştigat un loc în Bundestag, parlamentul

federal german (deşi nu este o condiţie pentru o funcţie în cabinet, majoritatea miniştrilor sunt membri ai Bundestagului), ca reprezentantă a fostei regiuni est-germane Mecklenburg-Pomerania de Vest. Calea i-a fost deschisă după ce Gunther Krause, un politician local de marcă, a căzut la rândul său în dizgraţie ca urmare a legăturilor cu Stasi. Deşi Merkel nu provenea din acea regiune sălbatică de la Marea Baltică, în timpul campaniei ea a băut şnaps din partea locului cot la cot cu pescarii şi le-a câştigat susţinerea prin felul simplu de a fi şi prin optimismul tineresc. În calitate de candidat, nu s-a arătat arogantă şi nu a pretins că are toate răspunsurile, ci mai ales a ascultat, a dat dovadă de compasiune şi s-a exprimat simplu, în stilul caracteristic, convingându-i pe localnici că nu se deosebeşte de ei. Ei au reales-o să îi reprezinte la fiecare tur al alegerilor federale din 1990.

Deşi nu era la curent cu reţeaua secretă a bărbaţilor din CDU care doreau să o eclipseze şi deşi părea o ingenuă, Merkel era din ce în ce mai atentă la pericole. „[Dacă] cineva are o ascensiune mai rapidă decât este normal, lăcomia şi invidia se vor iţi curând”, remarca ea în 1991. „Eşti supus unei examinări atente şi fiecare greşeală cât de mică va fi consemnată şi va fi urmată de o reacţie dură.” Respingea ideea că ar avea parte de un tratament preferenţial din partea lui Kohl şi se indigna când se spunea adesea despre ea că este tânăra lui (Mädchen). „Mi se pare enervant, ca să nu spun mai mult. Relaţia noastră (...) nu este caracterizată de bunăvoinţă continuă. Kohl îmi analizează activitatea cu atenţie şi cu un ochi critic”, a insistat ea.[7]

Cu toate acestea, a recunoscut că Helmut Kohl a lansat-o pe scena mondială, luând-o cu el în America în 1991, unde i-a făcut cunoştinţă cu Ronald Reagan, eroul ei. (Din păcate, la acea vreme, fostul preşedinte era afectat de

Alzheimer.) Prima dată când a ajuns la Casa Albă, în timpul mandatului lui George H.W. Bush, „i se citea uimirea pe faţă când a dat mâna cu preşedintele în Cabinet Room********”, îşi aminteşte Robert Kimmitt, ambasadorul SUA în Germania de la acea vreme.[8]
În timpul acelei călătorii, Kohl a întrebat-o pe Merkel cum este văzut de est-germani.[9] Pentru că nu dorea să fie „neautentică” – un păcat în ochii ei –, Merkel a rezistat tentaţiei facile de a-l linguşi. A recunoscut că, din pricina anilor de propagandă, est-germanii îl vedeau cam ca pe un personaj de desene animate – înfăţişat ca un capitalist cu siluetă în formă de pară, susţinut de unchiul Sam. Pentru ea, era mai important să fie sinceră decât să-i menajeze orgoliul.********
Nu prea se pricepea să se prefacă şi nici nu era interesată să înveţe să o facă. De fapt, o interesa tocmai contrariul: în primii săi ani în politică, uneori agitaţi, Merkel a învăţat stăpânirea de sine. Într-o vizită în Israel în primăvara anului 1991, Merkel aproape că a fost ignorată de gazde, care au presupus că este secretara ministrului. În presă au circulat relatări despre faptul că a plâns de frustrare. „Trebuie să fiu mai dură”, i-a mărturisit ea lui Herlinde Koelbl la acea vreme.
Deşi călătoria în Israel a început cu lacrimi, Merkel şi-a amintit că s-a încheiat cu totul diferit, cu o vizită la o mănăstire de la Marea Galileei[10]:

Am privit ţinutul rural cu dealurile sale. Am văzut zona în care se află Marea Galileei. Apoi un călugăr a spus: „Aici a coborât Iisus de pe deal şi, la acest lac, Iisus l-a întâlnit pe Petru, pescarul. (...) Iar ceva mai încolo, i-a hrănit pe cei cinci mii şi apoi a trecut prin întâmplarea cu furtuna”. Cunosc Biblia şi ce s-a întâmplat la Marea Galileei. Dar să

aud pe cineva afirmând pur şi simplu că aşa s-a întâmplat, chiar aici, a fost cu adevărat uimitor.

Aflată în căutare de certitudini în contextul unor schimbări derutante, Merkel a găsit inspiraţie la Marea Galileei. „Nu există mereu claritate şi siguranţă în credinţa mea. Uneori am îndoieli”, a recunoscut ea, lucru neobişnuit pentru un politician. Dar acolo, lângă Marea Galileei, într-o mănăstire în care călugării benedictini lucrau cu tineri cu dizabilităţi, şi-a dat seama că acel călugăr cu care vorbea „îşi găsea puterea în munca sa dificilă, lucru pe care eu îl invidiam”.
În calitate de cancelar, Merkel a revenit de multe ori în Israel, făcând din subiectul încă sensibil al relaţiilor dintre germani şi evrei unul dintre aspectele centrale ale politicii sale – şi una din bazele Germaniei moderne. Dar în această primă călătorie ea a căutat forţa interioară. În doar doi ani, lucrurile se schimbaseră radical pentru ea. Ea însăşi se transformase – aşa cum se transformase şi ţara ei. Acum ambiţia ei avea nevoie de o ancoră mai puternică. Credinţa personală şi Biblia i-au adus stabilitate de-a lungul traseului uneori anevoios.
Germania, graniţa puternic militarizată dintre Est şi Vest, se aflase de multă vreme în epicentrul efortului Americii de a evita apocalipsa nucleară. În anii 1990, sub cancelarul Kohl, ţara s-a bucurat de un moment de respiro după ani de tensiune sporită. După unificare, Germania s-a simţit în siguranţă ca parte a unei reţele de instituţii postbelice care o conecta cu Statele Unite şi, din 1993, cu noua Uniune Europeană. Alianţa Atlanticului de Nord a cunoscut atunci apogeul, întruchipat de prietenia afectuoasă dintre Helmut Kohl şi Bill Clinton – doi bărbaţi cu talente şi vulnerabilităţi extrem de asemănătoare. Obiectivul lui Kohl era fuziunea Germaniei de Est şi de Vest într-o singură naţiune – nu doar cu numele. Trecerea lui

Clinton şi Kohl pe sub Poarta Brandenburg din Berlinul de Vest în Berlinul de Est într-o zi senină de iulie în 1994 a părut finalul perfect al dramei intense a ultimilor cincizeci de ani: Podul Aerian al Berlinului în 1948, când Statele Unite au transportat pe calea aerului alimente, apă şi medicamente pentru cetăţenii disperaţi din oraşul asediat, ca reacţie la Blocada Berlinului; construirea Zidului şi confruntarea dintre tancurile americane şi sovietice de la Checkpoint Charlie în 1961; discursul „Ich bin ein Berliner" al preşedintelui Kennedy în 1963; şi pledoaria lui Ronald Reagan: „Domnule Gorbaciov, dărâmaţi acest zid!" în iunie 1987. Sub conducerea lui Kohl, Germania a devenit cea mai mare ţară din Europa şi, curând, cea mai mare putere economică a continentului.

Angela Merkel, cea mai cunoscută est-germană din guvernul lui Kohl, a făcut parte din planul cancelarului de a contopi cele două părţi într-un întreg. Stefan Kornelius, autorul unei prime biografii politice a lui Merkel, scria că Helmut Kohl a tratat-o ca pe „un fel de trofeu" al unificării germane. Dar Kohl cel volubil şi abil nu a luat în calcul faptul că „trofeul" său avea planuri şi ambiţii proprii şi era dispus să aştepte pentru a le înfăptui.

Ca ministru pentru femei şi tineret, Merkel nu a realizat nimic revoluţionar, dar s-a dovedit un politician flexibil, neideologic, capabil de compromisuri în cazul unor chestiuni controversate. De exemplu, s-a opus legalizării avortului, dar a fost în favoarea dezincriminării lui. De multe ori şi-a păstrat propriile păreri destul de conservatoare şi, practic, a pasat problema.

Întrucât Merkel s-a dovedit capabilă de muncă asiduă, de loialitate şi de discreţie, Kohl i-a oferit în 1994 un portofoliu mai prestigios, cel de la mediu. În loc să accepte rapid şi cu entuziasm această promovare evidentă, Angela a cerut din nou timp de gândire. Preţ de câteva săptămâni,

a păstrat vestea pentru sine – o abatere de la obiceiul politic de autopromovare existent la Bonn. Kohl s-a întrebat dacă era cu adevărat interesată. Dar Merkel încerca doar să-şi dea seama ce o aştepta într-o funcţie atât de importantă. Promovarea politicilor guvernamentale de protecţie a mediului relativ noi în cea mai mare putere industrială din Europa nu era nici pe departe o responsabilitate pentru o „Frau de umplutură”.

Merkel se hotărâse de mult să nu permită să i se atribuie o identitate fixă: nici Ossi, nici Wessi (aşa cum sunt numiţi vest-germanii). De asemenea, a respins eticheta „Frau”, deoarece a considerat că identitatea sa era evidentă. În mai 1993, a găsit o modalitate de a clarifica faptul că era în esenţă, chiar dacă discret, o feministă. Într-o recenzie a cărţii lui Susan Faludi Backlash: The Undeclared War Against American Women, pentru o revistă de femei din Germania, ea a notat:

Atâta timp cât femeile nu sunt reprezentate în funcţii de conducere, în mass-media, în partide politice, în grupuri de interese, în afaceri, atâta timp cât nu se află în rândurile celor mai mari creatori de modă şi ale bucătarilor celebri, modelele pentru femei vor fi determinate de bărbaţi. (...) Ce şanse am să mă căsătoresc dacă sunt într-un post de conducere? Ce şanse am să sufăr un avort spontan? Cum vor fi afectaţi copiii mei dacă încerc să îmbin cariera şi viaţa de familie? Aceste întrebări sunt dezbătute de nenumărate ori folosind exemple negative, care descurajează femeile. Este încercarea bărbaţilor de a-şi păstra poziţiile pe care le ocupă în prezent. (...) În opinia mea, egalitatea înseamnă ca femeile să aibă dreptul egal de a-şi modela propriile vieţi.

Nu există nici o ambiguitate în aceasta privinţă: Angela Merkel este feministă. Cu toate acestea, s-a confruntat pe parcurs cu critici din partea celor care au simţit că nu se implică suficient în promovarea femeilor – că susţinerea ei era prea discretă. Deşi glumele sexiste o irită, ea nu avea să îi admonesteze în public pe cei care le fac. „Le arunc o privire furioasă şi, mai târziu, când suntem singuri, le spun că nu a fost în regulă”, a spus ea la un moment dat, explicându-şi strategia.[11] A insistat asupra faptului că arma cea mai puternică a sa împotriva sexismului a fost propriul succes în viaţă, ca un îndemn pentru ceilalţi. Stilul ei de conducere – în acest domeniu şi în altele – nu se bazează pe predici agresive.

Ca ministru al mediului, Merkel trebuia să se ocupe de politica germană şi de relaţiile cu presa sub o privire mult mai intransigentă decât înainte. Cu doar doi ani de experienţă în guvern, ea era conştientă că în capitală se zvonea că pur şi simplu nu face faţă postului. „De ce Angela?”, se întrebau unii cu voce tare. Engleza ei nu este suficient de bună pentru a se adresa publicului internaţional, se plângeau rivalii ei. Curând, Merkel a pus capăt acelui zvon făcând cursuri de engleză seara. Apoi, la şase săptămâni de la preluarea portofoliului, l-a concediat pe adjunctul său foarte respectat, Clemens Stroetmann. Bonn era un oraş mic, iar ecologistul fusese prea indiscret cu privire la faptul că Merkel se baza pe el pentru a conduce ministerul. Deşi Stroetmann era competent, decizia ei a demonstrat că noul ministru nu se teme să-şi exercite puterea.
În fotografiile din acea vreme, Merkel apare deseori zâmbitoare, arătând mult mai tânără decât cei patruzeci de ani ai săi, cu ochii aţintiţi asupra unor politicieni de mult

uitaţi, care îi cuprind adesea umerii cu braţul. Deşi era zâmbitoare, ea îi analiza, încercând să-şi dea seama care dintre ei avea succes în carieră şi de ce. A fost nevoită să înveţe să-şi controleze toleranţa scăzută faţă de bărbaţii care se împăunau zgomotos. „De multe ori, mă deranjează fizic prezenţa bărbaţilor pentru care discuţia nu se referă la fapte, ci doar la cine poate ameninţa mai eficient”, a recunoscut ea.[12] Era un alt aspect pe care a învăţat să îl ascundă.

Nu a fost uşor să fie ministru al mediului în Germania, un adevărat gigant industrial. „Sunt adesea vizată de atacurile industriei de prelucrare, ale landurilor, Bundestagului şi, bineînţeles, ale economiştilor care le ştiu pe toate! Am pe cap UE, Comisia pentru Monopoluri şi Fuziuni şi Curtea Constituţională, pe deasupra. Pentru unii, reglementările nu sunt suficiente; pentru alţii, sunt prea multe; mai sunt şi cei care nu doresc absolut nici o reglementare; iar alţii le vor pe toate. Într-o astfel de situaţie, nu este uşor să te trezeşti binedispus dimineaţa”, a spus ea, rezumând noul său portofoliu complicat.[13] Ca de obicei, a acţionat cu precauţie – în căutarea unui consens –, uneori reuşind, alteori nu.

Într-o şedinţă de guvern deosebit de frustrantă, Merkel le-a oferit fără să vrea detractorilor săi un subiect de savurat seara la o bere: a lăsat să-i curgă lacrimi. „Poate ar fi fost mai bine să urlu, ca bărbaţii”, a recunoscut ea mai târziu.[14] Problema care îi provocase o asemenea emoţie era calitatea aerului. „Venea vara şi au vrut să mă trimită la o nouă rundă de discuţii, cu Dumnezeu şi cu lumea întreagă! Ştiam exact care avea să fie rezultatul. Aşadar, am spus pur şi simplu că (...) mulţi părinţi au impresia că nu îşi pot trimite copiii afară la joacă, că oamenii se tem şi au cerut acţiuni concrete.” Lacrimile ei de frustrare au şocat guvernul care a trecut la acţiune, adoptând un set de

reglementări stricte privind calitatea aerului. Manifestarea ei, izvorâtă din epuizare şi din frustrare, a fost o reacţie umană în faţa comportamentului evaziv şi oarecum denigrator al guvernului – care îi impunea necontenit exerciţii inutile de relaţii publice –, dar a funcţionat. Însă a fost ultima dată când a fost văzută plângând la guvern.

Liderul Partidului Social Democrat, Gerhard Schröder, care avea să-i urmeze lui Kohl în funcţia de cancelar, o provoca uneori pe diverse teme, spunând despre ea că „nu se impune deloc, e jalnică". Schröder practica un joc politic dur, însă, în loc de lacrimi, Merkel i-a arătat furie şi sfidare. „I-am spus că va veni vremea când îl voi pune şi eu la colţ", i-a spus ea lui Koelbl. „Mai e până atunci. Dar aştept cu nerăbdare." Odinioară timidă şi oarecum uimită, Mädchen din Est învăţa repede.

Dornică să deprindă obiceiurile occidentale şi în căutare de modele din afara cabinetului lui Kohl, Merkel a apelat la politicieni de dincolo de Rin. „Mi-a pus multe întrebări despre funcţionarea sistemului politic britanic", a spus Paul Lever, ambasadorul Marii Britanii în Germania între 1997 şi 2003, „despre cât timp petrec miniştrii britanici în circumscripţiile lor, despre relaţia dintre prim-ministru şi parlamentarii fără funcţie de conducere în partid. Mi-am dat seama că se pregăteşte pentru un rol internaţional."[15]********

„Avea un amestec de curiozitate şi ambiţie bine ţintită", îşi aminteşte ambasadorul american Robert Kimmitt.[16] Merkel l-a invitat, împreună cu soţia, la casa modestă de la ţară pe care o deţinea împreună cu Joachim în Uckermark, unde, după ce au mâncat la prânz gulaş gătit de Angela, cele două cupluri au pornit într-o drumeţie. „Mi-am dat seama că era o mişcare gândită dinainte, pentru că Joachim a mers cu soţia mea pe un drum, iar eu şi Angela am mers pe un altul. Timp de două ore, m-a asaltat cu

întrebări. «Povesteşte-mi despre NATO.» «Ce rol joacă SUA în diversele aranjamente de securitate?» – genul de chestiuni la care cineva care şi-a petrecut viaţa în Est nu ar fi avut acces, dar de care avea nevoie pentru a urca pe următoarea treaptă a ierarhiei politice", a spus Kimmitt. Şi-a dat seama că destinaţia finală a lui Merkel nu avea să fie un orăşel de pe Rin.

În ciuda tuturor frustrărilor din cei patru ani ca ministru al mediului, Angela a înregistrat şi succese. În 1995, stând sub un enorm glob albastru, fosta cercetătoare din flancul estic, până atunci izolat, i-a întâmpinat pe cei peste o mie de delegaţi din 160 de state la Muzeul de Istorie Naturală din Berlin pentru o conferinţă istorică a Naţiunilor Unite privind clima. Fostul senator de Colorado, Timothy Wirth, şeful delegaţiei americane, a recunoscut că prima sa reacţie când a cunoscut-o pe Merkel a fost: „Ei bine, cancelarul Kohl a bifat o mulţime de criterii când a optat pentru această femeie şleampătă din Est!"[17] Dar după ce a urmărit-o cu atenţie câteva zile, Wirth şi-a schimbat părerea.
Merkel era încă ezitantă, punându-şi la încercare puţinele cunoştinţe de engleză în grupuri restrânse. Când s-a adresat celor o mie de delegaţi, a vorbit în germană. Ca întotdeauna, a apelat la cei care îi puteau fi de ajutor. La sfatul unui delegat indian experimentat, Kamal Nath, a împărţit delegaţiile în echipe – ţări în curs de dezvoltare şi ţări dezvoltate, ea trecând de la o echipă la alta. Nefiind dogmatică, dorea să obţină rezultate prin compromis. Pentru prima dată, Merkel a demonstrat şi una dintre calităţile care aveau să constituie punctele sale forte în calitate de cancelar: rezistenţa sa fenomenală. După o noapte de nesfârşite discuţii diplomatice care s-au încheiat

la primele ore ale dimineţii, majoritatea delegaţilor abia se mai ţineau pe picioare din cauza epuizării. Nu şi Angela Merkel, care era pregătită să prezideze o altă sesiune în dimineaţa următoare. Conferinţa a adus la un acord numit Mandatul de la Berlin, care le solicita guvernelor să stabilească obiective şi calendare specifice şi cu un caracter juridic obligatoriu pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră. Doi ani mai târziu, acest acord a dus la emblematicul Protocol de la Kyoto.
Pentru Merkel, conferinţa pe probleme climatice de la Berlin a fost „una dintre cele mai mari realizări ale mele”[18], deşi, ca de obicei, a revenit asupra declaraţiei şi a spus: „Poate că nu ar trebui să le numim realizări ale mele. Să le numim experienţe”. Indiferent cum ar numi Merkel, cu modestia-i deliberată, debutul său pe scena mondială, ea a recunoscut: „Pentru prima dată, am avut ocazia să cunosc diversele culturi ale lumii şi diferitele lor moduri de lucru. Am prins viaţă cu adevărat”. De asemenea, Merkel şi-a făcut mulţi prieteni la conferinţa pe probleme climatice din 1995, devenind o prietenă a ţărilor în curs de dezvoltare, fapt care i-a fost de folos în continuare. Devenea tot mai sigură de sine.

Când se află în grup restrâns, Angela Merkel dă dovadă de o căldură pe care rareori o afişează în public.[19] La câţiva ani de la conferinţa pe probleme climatice de la Berlin, ea l-a rugat pe Henry „Hank” Paulson, secretar al Trezoreriei SUA la acea vreme, să o ajute să se pregătească pentru prima sa întâlnire cu preşedintele George W. Bush. „Am alcătuit un grup puternic pentru întâlnirea cu ea”, şi-a amintit Paulson. „Directori executivi, preşedinţi de bănci, lideri ai lumii financiare care să-i pună întrebări şi invers. Iar ea a făcut un gest cu adevărat înduioşător: îmi

strângea mâna pe sub masă când le răspundea la întrebări. Nu am uitat niciodată acel gest.” Paulson a zâmbit la amintirea gestului cald şi neaşteptat din partea lui Merkel, altminteri extrem de gravă.
Pe măsură ce au ajuns să se cunoască, Merkel şi-a dezvăluit şi calităţile mai dure în relaţia cu Paulson. „Aveam probleme cu ministrul german de finanţe, Peer Steinbrück”, şi-a amintit el. „Angela a spus: «Uite cum stau lucrurile, avem un guvern de coaliţie, el face parte din SPD şi este foarte orgolios, probabil vrea să fie cancelar. Aşadar acordaţi-i o atenţie deosebită, faceţi mare tam-tam în jurul lui, ascultaţi-l şi lucrurile vor merge mai bine». Ei bine, am făcut toate aceste lucruri şi a avut dreptate. Lucrurile au mers mai bine cu ministrul de finanţe. Spre deosebire de majoritatea bărbaţilor, ea nu încearcă să domine sau să înscrie puncte şi nici nu îşi pasează atribuţiile. Nu am mai întâlnit niciodată o femeie cu stilul ei: caută consensul, e foarte rezervată şi precaută, dar are convingeri puternice.”
Lawrence Bacow, rectorul Universităţii Harvard, a fost şi el luat pe nepregătite de latura umană pe care cancelarul o arată rar în public.[20] În timpul discuţiei lor private din iunie 2019, înainte ca Merkel să rostească un discurs la festivitatea de absolvire de la Harvard, ea i-a pus întrebări despre mama lui. Angela Merkel – ca de obicei – îşi făcuse temele. Ştia că mama lui Bacow provenea dintr-un sătuc de lângă Frankfurt. Mulţi membri ai familiei lui Bacow fuseseră ucişi în timpul Holocaustului. Punându-i mâna pe braţ, ea l-a întrebat dacă vizitase vreodată satul natal al mamei sale. „Da”, a răspuns Bacow, descriind o întâlnire dureroasă cu femeia în vârstă care locuise în fosta casă a familiei sale, după ce fusese confiscată de nazişti. „A fost o vizită foarte stânjenitoare”, a recunoscut Bacow în faţa cancelarului.

„Cum altfel ar fi putut decurge o asemenea vizită?”, a întrebat Merkel.
„Era clar că se gândise la impactul uman al unei astfel de întâlniri”, a reflectat Bacow. „Era evident interesată de ambele părţi şi de posibilitatea reconcilierii. M-au mişcat foarte mult interesul şi emoţia ei autentică.”
Totuşi, căldura firească de care Merkel dă dovadă în întâlnirile particulare nu o împiedică să fie dură când circumstanţele o cer. Pe când Merkel era ministru pentru mediu, Joachim Meisner, influentul cardinal de Köln, a remarcat într-un interviu acordat tabloidului Bild: „Se pare că există o doamnă ministru de confesiune creştină care trăieşte în păcat”. Lui Merkel nu i-a picat bine mustrarea publică din partea cardinalului. „Am mers cu maşina la el acasă şi i-am explicat de ce cred că este important să fii prudent dacă ai mai fost căsătorit”, a spus ea. A transformat atacul acestuia la adresa ei într-un avantaj – de parcă ea, şi nu cardinalul, ar fi fost slujitorul dojenitor al Domnului.
Şi totuşi, pe 30 decembrie 1998, Frankfurter Allgemeine Zeitung, un cotidian de mare tiraj, a publicat un anunţ la fel de concis precum cuplul însuşi: „Ne-am căsătorit, Angela Merkel şi Joachim Sauer”. Ceremonia discretă a reflectat obsesia cuplului pentru intimitate – nici măcar părinţii ei sau cei doi fii ai mirelui nu au fost prezenţi. „Ne-am căsătorit exact când nimeni nu se mai aştepta la asta”, a spus Merkel.[21] Îi stă în fire să acţioneze când nimeni nu se aşteaptă. Procedând astfel, Merkel, conştientă că Germania rămâne o societate conservatoare, a eliminat un potenţial obstacol din calea următorului ei pas în ierarhia politică.

Întrebată la un moment dat cu ce a contribuit la viaţa politică din Germania, Merkel a răspuns: „Cineva care a trăit treizeci şi cinci de ani într-un sistem fără libertate şi care, prin urmare, înţelege valoarea extraordinară a libertăţii (...) de asemenea, CDU ar fi fost lipsit de o persoană care vrea să experimenteze lucruri neaşteptate, să construiască punţi în societate, care doreşte schimbare”. Următoarea etapă a ascensiunii lui Merkel nu a implicat construirea unor punţi, ci mai degrabă năruirea uneia.

În 1998, Helmut Kohl a fost înfrânt în cursa pentru al cincilea mandat de cancelar, după ce s-a aflat şaisprezece ani la putere. În anul următor, a fost amestecat într-un scandal financiar care implica acuzaţii de donaţii ilegale şi anonime în numerar pentru campaniile sale, datând din 1982. Deşi social-democratul Gerhard Schröder era noul cancelar, Kohl era încă puternic ca lider al creştin-democraţilor şi a zădărnicit ancheta, refuzând să furnizeze numele donatorilor săi. Era „o chestiune de onoare”, a susţinut el.

Angela Merkel devenise o figură familiară în conducerea CDU şi, ca ministru şi membru în Bundestag, un politician destul de cunoscut. Dar atât partidul, cât şi toată Germania erau pe cale să afle că nu era tocmai Mädchen cea îngăduitoare, aşa cum o crezuseră mulţi.

Pe 2 decembrie, germanii s-au pomenit cu un articol în Frankfurter Allgemeine Zeitung intitulat „Acţiunile lui Helmut Kohl au dăunat partidului”, semnat de Angela Merkel. „Regele a murit, trăiască regina” ar fi putut fi titlul alternativ. Articolul a fost şocant nu doar pentru fostul mentor al lui Merkel şi pentru cel mai probabil moştenitor al acestuia, Wolfgang Schäuble, ci şi pentru întreaga clasă politică germană. Calificând scandalul drept „o tragedie”, Merkel a arătat clar că loialitatea ei nu se manifestă faţă

de un singur om, ci faţă de viitorul partidului. „Vremea preşedintelui Kohl s-a încheiat irevocabil”, a proclamat ea cu răceală. Merkel a sugerat cu îndrăzneală că îi face o favoare lui Kohl, scutindu-l de povara puterii la vârsta lui înaintată, scriind: „Partidul trebuie să înveţe să meargă, trebuie să îndrăznească să-şi înfrunte adversarii politici fără bătrânul cal de război”.
Nimeni altcineva din partid nu avusese curajul să-l treacă pe linie moartă pe „bătrânul cal de război” şi, procedând astfel, să-i salveze pe creştin-democraţi. „Atitudinea lui Kohl a semănat cu confruntarea dintre David şi Goliat”, a spus Volker Schlöndorff, „a fost ceva de genul «Cum îndrăzneşte copilul ăsta să arunce cu o piatră în mine?»„ Întrebată dacă i-a fost puţin teamă să atace un asemenea personaj impunător, Merkel a răspuns prefăcându-se că nu înţelege: „De ce să mă tem de el? Am lucrat împreună timp de opt ani”.[22] Mesajul ei: nu există uriaşi printre noi, ci doar politicieni.
Îndrăznind să sugereze că CDU ar putea supravieţui fără cel care îi fusese preşedinte vreme de peste douăzeci de ani, Merkel a comis unul dintre cele mai îndrăzneţe acte din politica germană contemporană. Aproape un deceniu, felul ei placid de a fi i-a amăgit pe colegii săi, făcându-i să-i subestimeze dibăcia. Acum demonstrase că sub faţada impasibilă se afla o voinţă acerbă. Pentru Merkel, scrierea articolului a fost un act necesar de eliberare personală şi politică. Ulterior, când a fost întrebată despre motivaţiile ei, a explicat cu sinceritate: „În primul rând, am vrut să ies din această captivitate, să îmi creez spaţiu”.[23]
Cu o singură lovitură, articolul lui Merkel l-a eliminat şi pe potenţialul contracandidat al acesteia la şefia CDU: Schäuble, care fusese şi el implicat în scandalul fondurilor secrete şi care îi rămăsese loial lui Kohl. Un politician strălucit şi popular, a cărui carieră ministerială a început în

1984, Schäuble era cunoscut ca devotat lui Kohl. În 1990, în timp ce participa la un miting de campanie, glonţul unui asasin i-a spulberat coloana vertebrală. Kohl l-a susţinut, deşi mulţi din CDU considerau că Schäuble, imobilizat în scaunul cu rotile, era prea afectat de invaliditate pentru a avea o viaţă politică activă. Merkel nu l-a avertizat cu privire la publicarea articolului în care îl denunţa pe şeful şi mentorul lor, căruia Schäuble îi urmase în funcţia de preşedinte al CDU. În urma scandalului, Schäuble, el însuşi compromis, a demisionat din funcţie.
Graţie statutului recent dobândit şi după ce făcuse dovada curajului, Merkel a candidat la preşedinţia CDU la începutul anului 2000 şi a fost aleasă fără nici un vot împotrivă. Neatinsă de scandal, fiziciana intrată în politică, acum în vârstă de patruzeci şi cinci de ani, era un chip proaspăt şi şansa unui nou început pentru partid, după încheierea Războiului Rece. După ce s-a detaşat de Kohl, Merkel a devenit, pentru prima dată, stăpâna destinului politic. Acum trebuia să-şi consolideze puterea asupra acestui partid format din bărbaţi conservatori.
Pe 10 aprilie, în prima sa zi ca preşedinte al CDU, Angela Merkel a păşit în sala de conferinţe a sediului central din Bonn, unde o aşteptau liderii partidului.[24] Scrutându-i pe cei prezenţi, ea le-a cerut tuturor să se ridice şi să ocupe la întâmplare un loc în jurul mesei lungi la care se aşezaseră. Mesajul ei era clar: nu vă obosiţi să complotaţi împotriva mea. Sunt cu ochii pe voi. Acesta era acum partidul Angelei Merkel.
În acel an Berlinul şi-a reluat locul istoric de capitală oficială a Republicii Federale. Merkel a părăsit orăşelul de pe Rin fără prea multe regrete. Bonn – provincial, conservator, dominat de bărbaţi – nu fusese niciodată cu adevărat casa ei. Simţindu-se uşurată că şi-a încheiat ucenicia politică, a revenit în oraşul pe care îl cunoştea din

copilărie, pe când o vizita pe bunica ei din Berlinul de Est. Cartierele elegante şi pline de verdeaţă ale oraşului, cu luxoasele lor case nu erau pentru ea; nici Grunewald, nici Dahlem şi nici Charlottenburg. Nu, ea şi Joaquim s-au stabilit într-un apartament modest din inima fostului Berlin de Est – vizavi de Muzeul Pergamon –, o zonă la fel de familiară pentru ea ca Waldhof din Templin. În locul curgerii molcome a Rinului, ea zărea acum de la fereastră un oraş care se reconstruia febril pentru a fi pe măsura noului său statut de metropolă mondială – orizontul era populat cu macarale, fostul ţinut al nimănui şi rămăşiţele zidului hidos erau încă vizibile ici şi colo, iar Reichstagul cu cicatricile sale din război era încă în construcţie. La Berlin, Angela Merkel se simţea ca acasă, sigură de sine şi nemaiavând nevoie de lecţii de viaţă.

În general, orgoliile mistuitoare nu iartă prea uşor când sunt rănite. Însă Helmut Kohl s-a împăcat în cele din urmă cu protejata sa. În 2005 a susţinut-o pe Angela Merkel în calitate de candidat la funcţia de cancelar. Patru ani mai târziu, Merkel l-a vizitat pe Kohl acasă ca să îngroape public securea războiului. Oricare ar fi fost sentimentele lor reale, amândoi cunoşteau regulile politicii, ascunzându-şi abil dezamăgirea şi rănile. În 2012, ambasadorul SUA, Philip Murphy, a găzduit o mică cină pentru a marca 30 de ani de la numirea lui Kohl în funcţia de cancelar. Ajunsă la cină direct de la aeroport, după o călătorie în China, Merkel a rostit un toast emoţionant în cinstea fostului ei mentor. „În timp ce ea povestea despre călătorie, am stat cu ochii aţintiţi asupra lui Kohl. Avea un zâmbet mândru şi părintesc pe faţă”, a declarat fostul ambasador Kimmitt, şi el prezent. „Dar era clar cine era cancelar.”
În 2014, când Merkel a împlinit şaizeci de ani, Kohl i-a făcut urări cu dublu înţeles. „Astăzi, când priveşti în urmă,

o faci ştiind sigur că ai profitat de oportunităţile pe care ţi le-au oferit experienţele tale de viaţă variate”, a scris el.[25] Într-adevăr, punctul ei forte era ştiinţa de a profita de oportunităţi, iar bătrânul cal de război – de la care învăţase multe despre putere – nu putea să nu o admire pentru asta.

Deşi recunoaşte adesea rolul jucat de Kohl în viaţa ei, consideră că are faţă de el o datorie politică, nu personală. Merkel avea o datorie mai mare faţă de ţara care, prin unificare, i-a acordat a doua şansă.

Kohl a fost o personalitate de importanţă istorică, fiind conducătorul incontestabil al Germaniei din 1982 până în 1998 şi al creştin-democraţilor vreme mai îndelungată (din 1973 până în 1998). Cu puternice vederi proamericane, prietenia lui cu preşedintele Bill Clinton a fost nu doar autentică, ci şi bogată în calorii. (Dineurile lor cu specific italian de la Washington, DC, au făcut deliciul jurnaliştilor în anii 1990.) Într-un fel, amândoi erau oameni de lume. Îmi amintesc că soţul meu, Richard Holbrooke, ambasador în Germania în primii ani ai mandatului lui Clinton, îmi relata despre bancurile deocheate pe care le spunea Kohl când se afla în companie exclusiv masculină.

Dintre cei 17 membri ai cabinetului lui Kohl, doar doi – uneori trei – erau femei, printre care şi Angela Merkel. În Bundestag, femeile ocupau 20% din locuri, adică 136 din 662, în aceeaşi perioadă, 1990–1995. Astăzi femeile reprezintă aproximativ o treime din Bundestag.

Sală de la Casa Albă în care se reuneşte consiliul de miniştri ai administraţiei SUA (n. trad.)

Propaganda inspirată de Kremlin nu era deloc subtilă: educatoarea mea de la Budapesta m-a învăţat un cântecel în limba maghiară, intraductibil, pe care încă îl ştiu, în care preşedintele american Dwight Eisenhower era descris ca o bombă cu ceas, gata să explodeze.

În septembrie ٢٠٠١, Schlöndorff a aranjat o întâlnire între Merkel şi Richard Holbrooke – pe atunci ambasador SUA la Naţiunile Unite (şi soţul meu) – care negociase recent încheierea Războiului Bosniac. L-am însoţit pe Richard la prima mea întâlnire cu viitorul cancelar. Scriitoarea Susan Sontag a fost şi ea prezentă la acest prânz găzduit de Schlöndorff. Sontag şi Merkel erau cum nu se poate mai diferite: Sontag era expansivă, iar Merkel asculta activ.

Pe 22 noiembrie 2005, Angela Merkel a scris istorie. Acest triplu outsider – femeie, om de ştiinţă şi cetăţean est-german – a depus jurământul, devenind prima femeie care ocupa funcţia de cancelar din istoria Germaniei, iar

portretul ei a fost expus alături de cele ale bărbaţilor care au precedat-o, în galeria Cancelariei.

Capitolul 6 . În sfârşit, în Cancelarie

„Germanii îşi doreau pe cineva care nu se uită în oglindă, ci la problemele lor. Ea a desăvârşit un stil de politică în care atenţia nu se concentrează asupra ei.”

Karl-Theodor von Guttenberg

„Nu mă pricep să vorbesc. Pot doar să spun adevărul.”

Socrate

În 2005, când cancelarul Gerhard Schröder a cerut alegeri anticipate, nimeni din Uniunea Creştin-Democrată nu a contestat serios faptul că sosise vremea Angelei Merkel. Partidul odinioară patriarhal a ales un lider pragmatic, care să-i menţină profilul centrist, moderat şi cu puternice legături transatlantice, oferindu-i totuşi un nou început – inclusiv şansa de a scrie istorie ca primă femeie în funcţia de cancelar din istoria ţării. Germanilor le-au plăcut smerenia, stilul ei simplu, dar direct, lipsa exagerărilor şi faptul că a făcut trecerea de la Est la Vest aparent fără efort. Se cunoşteau puţine lucruri despre ea în afară de remarcabilul sânge-rece cu care îl îndepărtase pe Kohl, care dezamăgise atât partidul, cât şi ţara. Dar nici Merkel şi nici rivalul ei – Gerhard Schröder, social-democratul moderat de centru-stânga – nu susţineau o îndepărtare de politica germană a consensului civilizat. Dată fiind lunga sa istorie politică deloc monotonă, se considera că plictiseala era de dorit în Germania postbelică.

Conform sondajelor din săptămânile premergătoare alegerilor din septembrie, victoria lui Merkel părea asigurată.[1] Ea şi partidul său erau cu mult înaintea guralivului Schröder, deşi presa se dădea în vânt după acest lider căruia îi plăcea să împărtăşească jurnaliştilor detalii despre viaţa sa particulară şi genera articole excelente. Dar roata s-a întors repede, iar Merkel a fost cât pe ce să piardă. În acest proces, Angela Merkel a învăţat o lecţie preţioasă despre importanţa persoanelor de care se înconjura – şi să fie mereu atentă la starea de spirit a ţării pe care era hotărâtă să o conducă.

Problema a avut de-a face cu impozitele. În timpul campaniei, Merkel l-a ales ca viitor ministru de finanţe pe Paul Kirchhof, profesor de jurisprudenţă la renumita Universitate din Heidelberg. Kirchhof, un cadru universitar fără experienţă politică, pleda ca toţi germanii să plătească acelaşi nivel de impozit pe venit********, o idee în general nepopulară, care i-a oferit cancelarului Schröder, aflat într-o situaţie disperată, muniţia de care avea atâta nevoie. Merkel, a proclamat Schröder, era un politician conservator radical, decuplat de realitate, care avea să dea o lovitură fatală economiei Germaniei. Curând, avantajul lui Merkel s-a diminuat de la o diferenţă de două cifre la una de o cifră.

Germania este republică parlamentară, adică cetăţenii îşi votează parlamentarii care îi vor reprezenta la Berlin, apoi parlamentarii respectivi aleg cancelarul. Partidul cu cele mai multe voturi formează o coaliţie cu partidul sau partidele clasate pe următoarele locuri ca număr de voturi, după negocieri complicate pentru distribuirea portofoliilor ministeriale în cabinet, un proces care poate dura săptămâni şi uneori chiar luni. În noaptea alegerilor din 2005, partidele lui Schröder şi Merkel erau practic la egalitate – nici unul dintre ei nu câştigase majoritatea

necesară pentru a fi declarat cancelar fără a forma o coaliţie cu celălalt. Rezultatul alegerilor era prea strâns pentru a se proclama câştigătorul. Potrivit tradiţiei din Germania, candidaţii au participat în acea seară la o întâlnire televizată pentru a se supune tirului întrebărilor din partea ziariştilor, înainte de a încerca să formeze o coaliţie. Merkel, care se cocea sub luminile puternice ale reflectoarelor, părea retrasă şi epuizată. Lângă ea, Schröder, revărsat în fotoliu, a asigurat publicul cu îndrăzneală: „Voi rămâne cancelar. Chiar credeţi că partidul meu va accepta oferta lui Merkel de a purta discuţii?”, expresia lui oscilând între satisfacţie şi rânjet dispreţuitor. Chiar în acel moment, camera de luat vederi s-a îndreptat către Merkel, pe când un zâmbet aproape imperceptibil începea să-i ridice trăsăturile flasce. A rămas tăcută şi l-a lăsat pe Schröder să se împăuneze. Aceasta este tactica ei caracteristică: îl lasă pe masculul alfa să vorbească, iar ea aşteaptă răbdătoare în timp ce el se autodistruge.

În final, Merkel s-a aplecat spre microfon şi a spus calm: „E simplu, nu ai câştigat astăzi”. Îndreptându-şi privirea de la Schröder, care era furios, şi adresându-se publicului, ea a adăugat: „Vă promit că nu vom răsturna normele democratice”. Publicul a izbucnit în aplauze. Merkel şi-a permis un zâmbet de satisfacţie. Îşi îndeplinise promisiunea ca, într-o bună zi, să îl „pună la colţ pe Schröder”. Procedând astfel, a scris istorie.

Două luni mai târziu, pe 22 noiembrie, Angela Merkel a depus jurământul, devenind prima femeie care ocupa funcţia de cancelar al Germaniei. Ceremonia a avut loc în clădirea Reichstagului, distrusă în timpul celebrului incendiu din 1933 care i-a permis lui Adolf Hitler să-şi consolideze puterea absolută, şi care acum era minunat renovată.********

Berlinul arăta grandios în rolul său de capitală a Germaniei unite. Lumina se revărsa prin domul de sticlă al Reichstagului, transparenţa acestuia simbolizând democraţia izbăvitoare a Germaniei. Fără să zâmbească, Angela Merkel, în vârstă de cincizeci de ani, îmbrăcată într-un taior negru, a ridicat mâna dreaptă şi a jurat „să-mi dedic eforturile propăşirii poporului german, să îi sporesc bunăstarea, să îl protejez în faţa răului şi să susţin şi să apăr Constituţia. Aşa să mă ajute Dumnezeu”. Când şi-a ridicat privirea pentru a primi aplauzele publicului, Merkel a zâmbit timid şi şi-a reţinut lacrimile în faţa acestei turnuri improbabile a vieţii ei. Părinţii şi fraţii săi, aflaţi în public, abia dacă au arătat o urmă de emoţie, însă nici nu erau oameni care să se emoţioneze cu uşurinţă. Oare ce i-a trecut prin minte pastorului Horst Kasner când fiica sa discretă şi independentă a depus jurământul la învestirea în funcţie, urmând a conduce o ţară a cărei politică el nu o accepta pe deplin?

Surprinzător, soţul lui Merkel a lipsit de la această ceremonie istorică. Sauer era, ca de obicei, în laborator, ocupat cu propriile cercetări de chimie cuantică. Soţia sa nu părea deranjată de acest lucru. „Este mai important să mă sprijine când contează”, a spus noul cancelar.[2] A avut curând nevoie de acest sprijin.

Printre primii care au felicitat-o după ce a devenit al optulea cancelar al Germaniei a fost cel de-al şaptelea. „Stimată doamnă cancelar”, a spus Schröder, întinzându-i mâna la încheierea ceremoniei, „vă dorim succes în munca dumneavoastră pentru ţara noastră.”

„Vă mulţumesc pentru tot ce aţi făcut pentru ţara noastră. Voi trata moştenirea dumneavoastră cu responsabilitate”, a răspuns Merkel binevoitoare. Dar chiar şi într-o democraţie matură în care astfel de tranziţii au loc fără incidente şi fără controverse, vechile resentimente pot

persista. În iulie 2007, când Schröder a revenit în Cancelarie pentru dezvelirea portretului său oficial, Merkel i-a spus predecesorului său: „Ei bine, cu toţii ajungem pe acest perete”.[3] La care Schröder a răspuns: „Unii mai repede decât alţii”.

După depunerea jurământului, Angela Merkel a păşit prin grandiosul portic cu coloane al Reichstagului, pe care se află înscrise celebrele cuvinte „Dem Deutchen Volke” („Pentru poporul german”), gravate în timpul Primului Război Mondial; literele au fost umplute cu metalul unor tunuri franceze topite. Traversând cu paşi sprinteni peluza vastă până la noul ei birou, Merkel era nerăbdătoare să se apuce de treabă. Dar mai întâi trebuia să se confrunte cu mass-media mondială.

Cei mai mulţi germani cunosc doar una sau două ocazii în care Angela Merkel a rămas fără cuvinte în public, în ciuda extraordinarei sale stăpâniri de sine. Prima dată s-a întâmplat în timpul conferinţei de presă care a urmat învestirii sale în funcţie. Întrebarea care a lăsat-o mută a fost cum nu se poate mai banală. „Doamnă cancelar, cum vă simţiţi?”[4] Judy Dempsey de la International Herald Tribune i-a adresat probabil singura întrebare care o putea lua pe nepregătite. Merkel nu era genul care să se gândească la sentimente, mai cu seamă la ale ei. „Ei bine, da, ei bine, date fiind împrejurările...” a bâiguit ea, într-un scurt moment grăitor, înainte de a-şi recăpăta calmul obişnuit, mantra ei („In der Ruhe liegt die Kraft” – „Forţa rezidă în calm”) intrând din nou în funcţiune. Abia după zece ani stăpânirea ei de sine s-a clătinat din nou în public.

Cancelarul Republicii Federale nu are o mare putere executivă. Puterea în Republica Federală – în special în chestiuni de politică internă – este împărţită intenţionat

între cele şaisprezece landuri şi o Curte Constituţională solidă. Astfel, cancelarul guvernează preponderent prin consens şi convingere, având mult mai multă libertate în afacerile externe decât în politica internă. În locul unui program de guvernare sau al unor politici specifice, Merkel a contribuit cu un set de valori de bază: credinţa sa profundă, dar rezervată, un simţ de neclintit al datoriei şi al slujirii; convingerea legată de datoria permanentă a Germaniei faţă de evrei pentru ceea ce a numit mereu Shoah; predilecţia savantului pentru decizii precise, bazate pe dovezi; şi o ură viscerală împotriva dictatorilor care îşi ţin captiv propriul popor. Libertatea de exprimare şi de circulaţie nu sunt clişee pentru un politician care a fost privat de ambele în primii treizeci şi cinci de ani de viaţă.
În ciuda convingerilor sale profunde, Angela Merkel nu este un lider îndrăzneţ, dar acţionează cu o viteză pe care oamenii o pot urma, folosind sondaje pentru a-şi confirma propriile instincte cu privire la ce este fezabil politic. Când – în cazuri foarte rare – renunţă la prudenţa ei obişnuită, acest lucru zguduie întreaga ţară, aşa cum, mai târziu, va zgudui lumea.
La preluarea mandatului, obiectivul lui Merkel a fost ca Germania să devină suficient de puternică pentru a face faţă noilor agresiuni ale Rusiei şi suficient de conştientă de sine pentru a opune rezistenţă virusului omniprezent al rasismului şi xenofobiei. NATO şi relaţia transatlantică au constituit baza politicii externe a lui Merkel. Germania avea să facă parte din Europa – nu va conduce continentul, dar nici nu îl va ameninţa. Modelele lui Merkel, preşedinţii Reagan şi George H.W. Bush, precum şi mentorul ei, Helmut Kohl, depuseseră multe eforturi la momentul unificării pentru a depăşi temerile britanicilor şi francezilor privind Republica Federală, devenită mai mare şi mai puternică economic. A încercat să le calce pe urme

şi să facă din Germania o naţiune între naţiuni, încrezătoare în sine, dar modestă, după chipul şi asemănarea femeii aflate la conducere.
Încă din prima zi în funcţie, peste Cancelaria lui Merkel a domnit o linişte ca de spital. Clădirea modernistă, cu multă sticlă şi oţel, era un loc de muncă, nu de protocol. Gărzile în uniformă bleumarin de la poarta din faţă nu par să-şi petreacă timpul liber la poligon sau în sala de forţă. Şi ei au aer de oameni de afaceri; este greu să ţi-i imaginezi mărşăluind. În interior, zidurile de culoare verde-pal nu poartă emblemele puterii şi ale istoriei, nu există portrete eroice ale împăraţilor şi generalilor. Acesta este centrul de putere al unei naţiuni care nu se simte în largul ei nici cu istoria sa, nici cu statutul său recent de putere mondială.
Când zorii se iveau peste Berlin, Merkel ajungea la birou – „aşa cum a dat Dumnezeu”, după cum s-a exprimat un consilier. Nemachiată, necoafată, îmbrăcată simplu şi gata de muncă. Petra Keller – stilista cancelarului de mai bine de un deceniu, care a călătorit cu ea, dar nu a mers niciodată acasă la Merkel – o transforma pe Merkel, conferindu-i imaginea cunoscută de lumea întreagă, în vreme ce aceasta lua micul dejun şi citea pe tabletă un dosar cu mesajele şi ştirile de peste noapte. Chiar şi când crizele multiple se înteţeau, echipa ei se asigura că atmosfera din Cancelarie era ferită de turbulenţe, la fel ca în casa parohială de la Templin din vremea copilăriei.
Dată fiind nevoia ei absolută de a controla informaţiile şi mesajele dinspre Cancelarie, Angela Merkel a evitat cu scrupulozitate reţelele de socializare, conştientă de puterea acestora de a răspândi dezinformare şi de a transforma chiar interacţiuni nevinovate în muniţie împotriva ei. Maniera în care conştientiza puterea internetului s-a făcut simţită la o conferinţă a UE pe tema Balcanilor, organizată la superbul palat Élysée de la Paris

în iulie 2016. Pentru a marca încheierea discuţiilor, vicepremierul Muntenegrului, Ivica Dacˇic´, a început să cânte melodia sa preferată, „O Sole Mio”. Pe când muntenegreanul fredona, alţi lideri ai UE şi-au scos telefoanele. Deşi momentul era un material umoristic grozav pentru conturile lor de pe reţelele de socializare, Merkel a considerat că era doar un potenţial pericol. Ridicându-se de la masă, a insistat: „Vă rog, lăsaţi telefoanele! Aceste imagini vor deveni virale şi vor crea o impresie foarte proastă despre conferinţa noastră”. Ascultători, ceilalţi lideri europeni şi-au oprit dispozitivele, întrerupându-l pe vicepremier din cântare. Aşa se manifesta autoritatea calmă a Angelei Merkel asupra unei săli pline cu şefi de stat.

Una dintre primele schimbări pe care Merkel le-a făcut în Cancelarie a fost rearanjarea mobilierului din biroul ei vast, de 145 de metri. Ca elevă, nu-i plăcuse să stea în primul rând, preferând să se aşeze undeva la mijloc, astfel încât să poată observa restul clasei. Acum, în loc să folosească biroul de dimensiuni monumentale al predecesorului său, aflat în partea din spate a camerei imense, ea şi-a amplasat masa de lucru aproape de uşă, ceea ce îi permitea să-i zărească pe vizitatori înainte de a fi văzută. Biroul ei din Cancelaria hipermodernă şi scânteietoare părea mai degrabă sediul unui start-up de succes decât nucleul unei puteri mondiale. Decorul spartan punea în evidenţă edictele luterane de smerenie şi de simplitate ale lui Merkel. Când ieşea pe terasă – ceea ce se întâmpla des, pentru a le arăta vizitatorilor privelişte a oraşului încă în devenire – o întâmpina peste drum Reichstagul, cu toată rezonanţa sa puternică. Atât ea, cât şi capitala modernă au fost transformate spectaculos de istoria recentă.

Înainte de a-şi începe programul zilnic aglomerat, Merkel ridica receptorul ca să dea nişte telefoane (se mândreşte cu faptul că dă singură telefoane) – pentru a discuta cu diverşi preşedinţi sau pentru a-i mulţumi grădinarului care îi aducea florile proaspete de pe birou în fiecare dimineaţă. Merkel transformase dressingul predecesorului ei într-o chicinetă, unde prepara adesea cafea pentru oaspeţi. (Mirosul cafelei a înlocuit treptat aroma persistentă a trabucurilor cubaneze ale lui Schröder.)
Faptul că prepara băuturi pentru oaspeţii săi însemna mai mult decât satisfacerea propriei nevoi de cafeină – în felul acesta nu lăsa semnificaţia funcţiei să împiedice interacţiunea cu oamenii. În timp ce prepara cafeaua, cancelarul îşi asalta vizitatorii cu întrebări, încercând să afle despre fiecare lucruri pe care nu le ştia înainte. Michael Keating, consilier al fostului secretar general al Organizaţiei Naţiunilor Unite Kofi Annan, şi-a amintit că, în 2006, când Annan a avut prima sa întâlnire cu cancelarul, „Ea a fost dezarmantă, a ascultat cu atenţie motivele pentru care Africa ar trebui să fie o prioritate pentru Germania. Printre discuţiile despre impactul schimbărilor climatice, potenţialul economic al Africii, migraţie şi terorism, a fost loc şi de mult umor”.
Un portret mic în ramă argintie de pe biroul ei capta privirea vizitatorilor. Era portretul Ecaterinei cea Mare, prinţesa germană care şi-a început viaţa ca Sofia de Anhalt-Zest, o prinţesă luterană din Stettin, un oraş situat nu departe de Templin, orăşelul lui Merkel. După căsătoria aranjată cu viitorul împărat rus Petru al III-lea, nepotul ţarului Petru cel Mare, Sofia (care a trecut de la numele german la un nume rus, Ecaterina) a devenit ţarină a Rusiei în 1762. Iscusită şi hotărâtă, Ecaterina a înlăturat mulţi bărbaţi care au subestimat-o şi a domnit treizeci şi patru de ani. Printre isprăvile cele mai îndrăzneţe ale

ţarinei a fost cucerirea Ucrainei din mâinile otomanilor; la rândul ei, Merkel avea să se lupte curând să smulgă regiunea din mâinile ţarului rus din zilele noastre, Vladimir Putin.
Pe pereţii din biroul ei se aflau o ramă mare cu o fotografie înfăţişându-i pe Helmut Kohl şi pe preşedintele George H.W. Bush la Zidul Berlinului şi un portret al primului cancelar german din epoca postbelică, Konrad Adenauer, pictat de expresionistul austriac Oskar Kokoschka. Adenauer a fost cel care a legat destinul ţării sale în ruină de cel al Occidentului, mai ales de Washington. Pe un cub din plexiglas de pe biroul său stătea gravată mantra cancelarului, „In der Ruhe liegt die Kraft" („Forţa rezidă în calm"). O uriaşă piesă de şah din lemn domina un alt colţ al biroului lui Merkel. Evident, o regină.
Cum fiecare mişcare îi era urmărită de o armată de agenţi de securitate, iar programul său zilnic era distribuit diverselor structuri guvernamentale, Merkel a trasat o delimitare mai clară între muncă şi viaţa personală. Nici unul dintre consilierii săi apropiaţi nu a mers vreodată acasă la ea, un apartament cu chirie plafonată, dintr-o clădire relativ banală, aflat la câteva minute distanţă de Cancelarie. Curând, au aflat şi că noul cancelar prefera să doarmă în propriul pat – fie doar pentru câteva ore – chiar şi după o zi petrecută într-o altă capitală europeană.
Merkel nu prea şi-a schimbat obiceiurile în cei şaisprezece ani petrecuţi în funcţia de cancelar. La opt şi jumătate, în „armură de cancelar", aşa cum se exprima echipa sa, participa la întâlnirea zilnică cu Beate Baumann, şefa ei de cabinet; Steffen Seibert, purtătorul său de cuvânt; Eva Christiansen, omul bun la toate, de mult timp alături de ea; şi, în ultimul ei mandat, Jan Hecker, consilierul ei pe probleme de securitate naţională. Dintre membrii acestui cerc restrâns, Baumann a fost de departe cea mai

importantă – poate chiar pe locul al doilea ca putere în politica germană în perioada în care Merkel s-a aflat în funcţie. Cu excepţia soţului ei, nimeni nu o cunoaşte mai bine pe Merkel şi nu se bucură de o mai mare încredere.
Cu zece ani mai tânără decât Merkel, cu studii la Cambridge şi necăsătorită, Baumann a avut o contribuţie importantă la formarea politică a lui Merkel şi la modelarea credinţei sale aproape reverenţiale în America. Baumann este invizibilă publicului, în vreme ce Merkel nu poate decât să viseze la postura de anonimă. Merkel a angajat-o pe Baumann în 1995 ca secretară personală şi administrator de birou, un titlu pe care l-a purtat până în 2021 – cu toate că rolul său nu poate fi exprimat printr-o fişă a postului. După două decenii şi jumătate de relaţie aproape simbiotică, Merkel şi Baumann folosesc încă „Sie", adresarea formală „dumneavoastră", în relaţia lor. Totuşi, ca semn al statutului său privilegiat, Baumann i se adresează şefei sale cu „Frau Merkel" în loc de „Frau Bundeskanzlerin" – doamnă cancelar – titulatura folosită de restul echipei sale. Bernd Ulrich, care a scris despre Merkel pentru revista Die Zeit timp de decenii, a spus despre cele două că sunt „ca nişte surori. Se întrerup una pe alta. Se contrazic una pe alta. Nu există bariere între ele. Doar încredere". În primii ani ai lui Merkel în funcţia de cancelar, Baumann a fost surprinsă uneori făcându-i semne din primul rând pentru a sugera „mai repede", „încheiaţi" sau „un mic zâmbet" – genul de indicaţii pe care puţini ar îndrăzni să i le dea.
Dacă Baumann este o versiune ceva mai tânără a şefei sale, Eva Christiansen este sora lor mai elegantă. Responsabilă de digitalizare – mai cu seamă de modernizarea accesului la internet în fosta Germanie de Est –, Eva, cu două decenii mai tânără decât cancelarul, este blondă şi suplă, având înfăţişarea sănătoasă a unei

instructoare de yoga. Cele trei femei – alături de fostul ministru al apărării din cabinetul lui Merkel şi actuala preşedintă a Comisiei Europene, Ursula von der Leyen – nu au dat importanţă faptului că presa germană le numea „tabăra de fete”.

Când am fost în vizită la Cancelarie în iunie 2018, am observat cât de sincronizate intelectual sunt Merkel, Baumann şi Christiansen. Fără să se consulte în prealabil, toate trei citeau Die Kultur der Ambiguität: eine andere Geschichte des Islams (O cultură a ambiguităţii: o istorie alternativă a islamului), de istoricul german Thomas Bauer – o reinterpretare a islamului clasic şi modern şi a tensiunii prezente în diversele sale direcţii.

Merkel s-a aşteptat întotdeauna ca oamenii din cercul ei restrâns să fie sinceri. „Nu există linguşitori în echipa sa. O putem critica”, a spus una dintre „fete”.[5] Unul dintre cei mai longevivi ambasadori ai Angelei, Wolfgang Ischinger, a arătat cât de strict este anturajul lui Merkel – şi cu câtă atenţie le comunică oamenilor când li se permite să pătrundă în acest cerc şi ce se aşteaptă de la ei. „În drum spre Casa Albă în timpul preşedinţiei lui Obama, a sunat telefonul doamnei cancelar”, şi-a amintit el. „A acoperit telefonul cu mâna şi mi-a spus: «Este o discuţie confidenţială, desigur». Cancelarul meu a simţit nevoia să-mi spună mie, ambasadorului său, un asemenea lucru, ceea ce m-a uimit.”[6] Având în vedere experienţa trăită de Merkel într-un stat poliţienesc în care încrederea îţi putea aduce necazuri, poate că nu este atât de uimitor.

Nu toţi cei cu care a lucrat au fost membri de lungă durată ai acestui cerc restrâns. În 2017, într-o mutare de gambit caracteristică lui Merkel, ea l-a invitat pe Frank-Walter Steinmeier, pe care tocmai îl învinsese în lupta pentru un al doilea mandat de cancelar, să devină preşedinte al Republicii Federale – o funcţie prestigioasă, dar în mare

parte protocolară. „Ţine-ţi prietenii aproape, iar rivalii mai aproape” ar putea fi o altă mantră a sa. A repetat aceeaşi manevră pentru a îmblânzi alţi doi rivali potenţial periculoşi: Jens Spahn, devenit ministru al sănătăţii în cabinetul ei, şi Horst Seehofer, ultimul său ministru de interne. Cel mai important, Merkel l-a numit pe Wolfgang Schäuble – victima scandalului despre fondurile secrete ale lui Kohl şi un alt posibil rival – în postul de ministru de interne din primul ei cabinet şi, în 2009, în cel de ministru de finanţe, pe care acesta l-a păstrat timp de opt ani tulburi.

Cei care nu reuşeau să se ridice la standardele ei nu supravieţuiau mult timp. „Trebuie să fii întotdeauna precis în relaţia cu ea”[7], a recunoscut Thomas de Maizière, fost ministru al apărării şi, mai târziu, ministru de interne în cabinetul lui Merkel, dar şi văr al mentorului ei de odinioară, Lothar de Maizière. Ea le impune celor din jur acelaşi standard de precizie pe care şi-l impune ei înseşi. De Maizière a povestit cum „Odată, i-am menţionat o cifră, pe care o ştiam doar aproximativ. Câteva zile mai târziu, a folosit această cifră într-un discurs public şi s-a dovedit greşită – adică, inexactă. Când am întrebat-o mai târziu de unde a luat-o, mi-a spus: «Tu mi-ai spus-o acum o săptămână!» Ceea ce şi făcusem, într-o conversaţie banală. Desigur, ea şi-a amintit-o cu precizie (...). Are o memorie extraordinară. Trebuie să fii tot timpul vigilent în relaţia cu ea”.

Această precizie a transformat colaborarea cu ea într-o experienţă intensă, dar nu întotdeauna plăcută. Când a fost întrebat dacă i-a făcut plăcere să lucreze pentru cancelar timp de două decenii, Thomas de Maizière a răspuns „Nu!” cu o vehemenţă surprinzătoare. Experienţa „a fost foarte solicitantă, fiecare minut a fost solicitant (...). Dar a existat o singură consolare: are un simţ al

umorului grozav, pe care nu-l dezvăluie în public", a recunoscut de Maizière.
Umorul este calea prin care Merkel dezamorsează momentele tensionate.[8] Cu ocazia unui zbor pentru a inspecta trupele germane desfăşurate în Afghanistan în decembrie 2010, sistemul de avertizare electronică al aeronavei oficiale Airbus – menit să zădărnicească un potenţial atac – a declanşat rachetele de pe coada aeronavei pe când se apropia de zona de război. În timp ce pilotul făcea manevre de evitare, avionul se clătina, iar fumul de la rachetele defensive ieşea prin trapele deschise. După ce s-a anunţat că totul era în regulă, cancelarul s-a întors spre militarii care o escortau şi a întrebat cu calm: „Deci, ce alte distracţii mi-aţi mai pregătit?"
Uneori, Merkel se amuză de lucruri ciudate. Unul dintre cei care călătoreau frecvent cu avionul alături de cancelar îşi aminteşte:

Odată ea ne-a povestit despre vânzarea unui submarin german. Ţara care l-a cumpărat pur şi simplu nu a vrut să plătească, a spus Merkel, şi a continuat să inventeze scuze. În final, pretextul pentru refuzul de a plăti a fost că submarinul nu era drept, ci strâmb, ca o banană. Când cancelarul ne-a spus acest lucru, pur şi simplu s-a îndoit de râs.[9]

De asemenea, se ştie că Merkel îl imită în manieră comică pe Vladimir Putin enervat, mâzgălind frenetic pe o foaie de hârtie. „Uite! Uite!" Merkel imită tonul ascuţit al lui Putin, lovind cu degetul foaia de hârtie, aşa cum face el – un

contrast hilar faţă de chipul impenetrabil afişat de liderul rus în faţa lumii.

Cancelaria adăposteşte cinci sute de funcţionari publici şi o sută de consilieri politici, dar Angela Merkel nu le-a făcut viaţa uşoară acestor funcţionari publici. Unul dintre cei care i-a scris discursurile s-a plâns: „Ea se opune înfloririlor retorice. Ideile măreţe, expresiile înflăcărate sunt toate tabu”. Funcţionarul visa să scrie un discurs elocvent şi plin de pasiune, precum cel rostit de preşedintele Obama la Selma, în Alabama, pe 7 martie 2015, cu ocazia celei de-a cincizecea aniversări a sângerosului marş de protest pentru drepturi civile condus de dr. Martin Luther King. „Angela Merkel nu ar accepta niciodată un astfel de discurs; chiar dacă ar fi să îl scriu, ea nu l-ar putea ţine, nu aşa cum a făcut Obama.”
Merkel îşi exersează rareori discursurile, cu siguranţă nu în faţa oglinzii, şi le citeşte adesea exact aşa cum i-au fost înmânate. „De ce foloseşte un astfel de limbaj birocratic în discursurile sale?”, bombănea uneori fostul ministru de externe Joschka Fischer.[10] Dar pentru Merkel posibilitatea de a entuziasma mulţimile este un cadou periculos. Faptul că insistă să utilizeze comunicarea simplă reflectă mai mult decât un deficit de talent oratoric. Retorica înflăcărată a lui Hitler este încă o amintire vie pentru mulţi germani. Din experienţa ei, nu se poate pune temei pe limbaj. Cuvintele sunt arme care trebuie folosite precaut. Merkel preferă să fie depozitarul anost, dar înţelept al Occidentului liberal, decât să se joace cu focul demagogiei. Chiar şi în cazul lui Obama, strălucirea retorică a acestuia nu i-a adus puncte în plus în ochii lui Merkel.

Angela Merkel nu este singurul politician german modern care se fereşte de oratoria înflăcărată. Şi cancelarul Konrad Adenauer, o figură severă cu valori democratice ferme, era cunoscut pentru discursurile sale serbede.[11] Când experţii contemporani s-au plâns că Adenauer părea să aibă un vocabular de doar două sute de cuvinte, apărătorii săi au replicat: „Dacă ar şti mai multe, ar fi suficient de deştept să nu le folosească”. Acelaşi lucru s-ar putea spune şi despre Merkel.

Unul dintre mecanismele de supravieţuire esenţiale ale cancelarului a fost abilitatea ei unică de a se detaşa emoţional; de a depersonaliza politica, de a-şi lăsa egoul deoparte. Acest lucru i-a permis să reziste atacurilor chiar şi din partea rivalilor din propria-i coaliţie, cărora le-a luat foarte mult timp să accepte o femeie drept lider. Treburile interne au pasionat-o rareori pe Angela Merkel. Şi nu e de mirare, dat fiind că însemna să aibă de-a face cu parteneri de coaliţie uneori necooperanţi; Bundestagul, cu sutele sale de membri; landurile, fiecare cu propriile interese – într-un sistem excesiv reglementat, în care legile acoperă fiecare sector al vieţii.******** Aşadar, nu este de mirare că Merkel a preferat politica externă, cu un potenţial mai mare de creativitate şi cu libertatea de a-şi etala puterea excepţională de analiză. Aşa au făcut majoritatea cancelarilor, dar mai ales Angela Merkel, care a avut o marjă restrânsă de creativitate şi de acţiune în timpul anilor petrecuţi în Germania de Est.
Deşi subiectul nu a pasionat-o, Merkel a menţinut turaţia motoarelor economiei germane şi, sub supravegherea ei, ţara a devenit mai prosperă, luând locul Franţei drept cea mai competitivă economie din Europa. O mare parte din merit se datorează schimbărilor puse în practică de

predecesorul ei, Gerhard Schröder. Cu toate acestea, nu există nici o îndoială că ea a călăuzit economia Germaniei cu o mână sigură şi, aşa cum vom vedea curând, a salvat practic moneda euro în timpul recesiunii globale.
Totuşi, lumea de dincolo de graniţele Germaniei a fascinat-o cel mai mult pe Angela Merkel – fiind domeniul în care a avut contribuţii unice. Două evenimente din primii ani relativ paşnici ai mandatului său de cancelar merită remarcate pentru ce dezvăluie despre caracterul şi stilul de conducere ale Angelei Merkel. Nici unul nu a avut loc pe pământ german, dar ambele au avut un impact profund asupra ţării pe care a condus-o.

Primul dintre aceste evenimente a avut loc într-o ţară care – cu excepţia Statelor Unite – are cea mai mare însemnătate pentru Angela Merkel: Israel.
În 2008, la începutul primăverii, păşind greoi şi oprindu-se pentru a-şi recăpăta suflul, mai mulţi vârstnici, supravieţuitori ai Holocaustului, au urcat dealul pe care se află Knesset, clădirea modernistă în formă de cub a parlamentului israelian de la Ierusalim.[12] Bărbaţii purtau kippa şi cămăşi deschise la gât, femeile erau în veşminte de Sabat şi urcau dealul pentru a asculta un discurs al cancelarului Germaniei – ţara care, cu doar şaizeci de ani înainte, încercase să le epureze semenii. Şase dintre cei 120 de membri ai Knessetului părăsiseră clădirea în semn de protest împotriva faptului că lui Merkel i se îngăduise să se adreseze instituţiei israeliene „în limba criminalilor”. Imaginea steagului albastru cu alb al Israelului fluturând alături de drapelul negru, roşu şi galben al Germaniei era prea mult pentru ei.
Primul cancelar german care s-a adresat organismului legislativ israelian nu şi-a început discursul în „limba

criminalilor”. Stând lângă steagul israelian, Merkel, îmbrăcată în negru, a început încet, în ebraică, „Anni modda lachem... Îi mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a permis să vă vorbesc aici, în Knesset”. Abia după aceea a trecut la limba germană.
„Vă mulţumesc că mi-aţi permis să vorbesc în limba mea maternă. Mă înclin în faţa victimelor. Mă înclin în faţa supravieţuitorilor şi a celor care i-au ajutat să supravieţuiască. Shoah ne umple de ruşine pe noi, germanii. Acest lucru înseamnă că, pentru mine, în calitate de cancelar al Germaniei, securitatea Israelului nu este negociabilă.”
Privind fără şovăire chipurile grave ale sutelor de supravieţuitori, precum şi pe cele ale copiilor şi nepoţilor celor care nu au supravieţuit, smerenia şi cuvintele ei simple au făcut o impresie bună. Cu câteva minute înainte de a-şi începe discursul, Merkel, cu capul plecat, urcase scara în spirală îngustă din peştera luminată de lumânări de la Yad Vashem, Memorialul Victimelor Holocaustului, cu sala austeră care îi comemorează pe cei un milion şi jumătate de copii ucişi în timpul Holocaustului. Impactul tuturor acelor nume pe care tocmai le văzuse era vizibil pe faţa ei trasă.
„Shoah a însemnat o ruptură de civilizaţie care a lăsat răni ce nu s-au vindecat nici azi”, a remarcat ea cu tristeţe. „Părea să facă imposibile relaţiile dintre Israel şi Germania. Paşapoartele israeliene au inclus mult timp cuvintele «valabile pentru toate ţările, cu excepţia Germaniei».” Apoi a menţionat un lucru pe care îl evita de cele mai multe ori acasă:

Mi-am petrecut primii treizeci şi cinci de ani de viaţă într-o parte a Germaniei în care naţional-socialismul era

considerat o problemă a Germaniei de Vest (...) A fost nevoie de mai bine de patruzeci de ani ca întreaga Germanie să recunoască şi să accepte responsabilitatea sa istorică şi statul Israel (...) Aici, mai mult decât oriunde, ţin să subliniez explicit (...) această responsabilitate istorică face parte din raţiunea de a fi a ţării mele.

Gestul de a lega explicit şi public raţiunea de a fi a ţării sale de cea a unei alte ţări era o afirmaţie îndrăzneaţă şi fără precedent.

Dar Merkel nu s-a oprit aici. După ce a afirmat că securitatea Israelului nu este negociabilă, cancelarul a discutat despre Iran. „Dacă Iranul va deţine vreodată arme nucleare, consecinţele vor fi dezastruoase – în primul rând pentru securitatea şi existenţa Israelului, în al doilea rând pentru întreaga regiune şi, în cele din urmă, pentru noi toţi, din Europa şi din lume (...) Acest lucru trebuie prevenit", a conchis ea. Merkel a repetat această pledoarie în fiecare discurs pe care l-a susţinut în faţa Organizaţiei Naţiunilor Unite până la semnarea în 2015 a acordului internaţional de limitare a programului nuclear iranian.

Cancelarul şi-a încheiat discursul cu alte câteva cuvinte în ebraică: „Mazel tov... la a şaizecea aniversare a Israelului. Shalom!" Publicul format din membri ai Knessetului şi din supravieţuitori ai Holocaustului s-a ridicat în picioare şi a aplaudat.

Merkel a legat o prietenie cu premierul israelian Ehud Olmert, cu care a vorbit aproape zilnic în timpul mandatului acestuia din 2006 până în 2009. Totuşi, curând, a renunţat să aibă un parteneriat productiv cu premierul Beniamin Netanyahu – care i s-a părut neserios în privinţa negocierilor cu palestinienii şi respingea soluţia existenţei celor două state. Dar nu s-a abătut niciodată de

la convingerea exprimată în acea zi de primăvară la Ierusalim, în 2008, că Israelul face parte din raţiunea de a fi a Germaniei.
Merkel a fost atentă şi la responsabilitatea Germaniei faţă de populaţia evreiască din ţară. Charlotte Knobloch, liderul unei comunităţi evreieşti înfloritoare din München, a însoţit-o pe Merkel la Ierusalim şi a jucat un rol în modelarea gândirii cancelarului pe această temă. După cum şi-a amintit: „Când m-a contactat la începutul anilor 2000, Angela Merkel nu ştia prea multe despre Holocaust. Dar era nerăbdătoare să înveţe. Fiind fiică de teolog, este foarte conştientă de rădăcinile comune ale iudaismului şi ale creştinismului". Knobloch a pus preocuparea deosebită a lui Merkel pentru bunăstarea evreilor din Germania pe seama rădăcinilor luterane ale acesteia, spunând: „Politicile ei sunt călăuzite de standarde etice care îşi au originile în Tora, adoptate ulterior de fondatorii creştinismului".
Knobloch dorea ca Merkel să înţeleagă că „nu vrem ca antisemitismul să fie problema noastră". Sub Merkel, a devenit şi povara Germaniei. În 2009, aceasta a mustrat chiar şi o autoritate care nu este de obicei dojenită public: pe papa Benedict al XVI-lea, un papă german, ce-i drept – pe care l-a condamnat pentru reinstalarea a patru episcopi excomunicaţi care negau Holocaustul. „Cred că este în joc o chestiune fundamentală când o decizie a Vaticanului dă impresia că este posibil să se spună minciuni despre Holocaust", a spus cu tărie fiica de pastor.[13] Episcopii în cauză au fost din nou excomunicaţi de Biserică.
Nimeni nu realiza la acea vreme cât de important avea să devină în ultimii ei ani de mandat angajamentul lui Merkel de a combate antisemitismul în Germania, pe măsură ce rasismul s-a răspândit ca lava în Europa şi peste Atlantic.

În cea de-a doua ocazie în care Merkel a acţionat îndrăzneţ, nu a fost impulsionată de credinţa ei luterană, ci de anii de pregătire ştiinţifică – precum şi de oportunismul ei politic.
În 11 martie 2011, Japonia a fost lovită de cel mai devastator cutremur din istoria sa. Cutremurul cu magnitudinea de 8,9 a generat un tsunami puternic, care a costat mii de vieţi şi a distrus case şi chiar sate întregi. Cu toate acestea, prezenţa a două centrale nucleare în zona afectată de cutremur a transformat furtuna dintr-un dezastru natural devastator într-o urgenţă terifiantă, pe care guvernul japonez a numit-o cea mai gravă criză a ţării de după al Doilea Război Mondial. Aproximativ 160 000 de persoane din apropierea centralei nucleare de la Fukushima Daiichi, unde un reactor supraîncălzit explodase, au fost evacuate chiar înainte ca o altă explozie să zguduie regiunea. S-au raportat zece mii de morţi la câteva zile după tsunami; va fi nevoie de zeci de ani pentru a evalua pe deplin costul uman al expunerii la radiaţii, în cel mai grav accident nuclear de la Cernobîl din Uniunea Sovietică, în 1986.
Din Berlinul îndepărtat, singurul şef de stat care are şi studii de fizică a primit cu groază vestea dezastrului în plină desfăşurare. Cu ochii lipiţi de iPad, Angela Merkel a urmărit exploziile nucleare de la Fukushima cu o teamă crescândă. Trei luni mai târziu, pe 9 iunie, cancelarul a declarat în Bundestag cu o expresie sumbră pe chip: „Riscurile inerente ale energiei nucleare nu pot fi stăpânite şi sunt acceptabile numai în cazul în care credeţi că nu vor avea loc niciodată erori umane. Când se întâmplă, consecinţele sunt devastatoare şi permanente într-o asemenea măsură încât depăşesc complet toate celelalte riscuri ale tuturor celorlalte forme de energie luate împreună”. Fără o dezbatere reală şi renunţând la

obişnuitele studii din partea ministerelor, Merkel – care, alături de liderii economici, fusese multă vreme împotriva puternicelor mişcări antinucleare – solicita acum eliminarea imediată a energiei nucleare germane. A anunţat că şase centrale vor înceta să funcţioneze până în 2021, iar alte trei vor fi închise până în 2022.
A primit laude pentru această decizie de la unul dintre criticii ei frecvenţi: economistul Joseph Stiglitz, laureat al Premiului Nobel. Deşi Merkel a prezentat motivaţia de eliminare a energiei nucleare drept o grijă vigilentă, Stiglitz a menţionat că planul ei avea sens şi economic: „Nici o centrală nucleară nu a supravieţuit niciodată pe piaţă fără subvenţii guvernamentale. Iar când explodează, guvernele şi societatea suportă costurile. În plus, nu ştim ce să facem cu deşeurile nucleare. Cei care nu iau în calcul întregul cost social al energiei nucleare pierd din vedere costurile ascunse”, a spus Stiglitz.
Joachim Gauck, care a devenit curând preşedinte al Germaniei, a fost de acord că răzgândirea lui Merkel în privinţa energiei nucleare era mai mult decât o decizie bazată pe ştiinţă; era şi o mişcare politică. Aşa cum mi-a spus mai târziu:

I-am spus lui Merkel că decizia ei a fost cam ciudată, venind de la un om de ştiinţă. Am menţionat că şi vecinii noştri din Franţa şi din Polonia au oameni de ştiinţă. Cumva, aceştia reuşesc să susţină menţinerea centralelor nucleare. Fără a o spune explicit, ea a sugerat că, desigur, era şi o chestiune ce ţinea de politică. Cred că a fost o decizie strategică pentru a se asigura că va câştiga următoarele alegeri.

Merkel a înţeles că avea o oportunitate, bucurându-se şi de sprijin public – şi s-a mişcat repede.[14] Angajamentul ei

în privinţa schimbărilor climatice este profund, dar ea este, totodată, o tactician㠄 căreia i se furnizau sondaje cu cifre săptămânale cu privire la starea de spirit a naţiunii faţă de temele majore. Dincolo de sondaje, Angela Merkel avea oameni la faţa locului care îi transmiteau ce spun, simt şi de ce se îngrijorează cetăţenii din Renania de Nord-Westfalia sau din Bavaria. Merkel include toate aceste informaţii în calculul final.
Prin închiderea centralelor nucleare, Merkel a privat Partidul Verzilor de unul dintre cele mai puternice apeluri ale sale: „Atomkraft? Nein, danke!” („Energie nucleară? Nu, mulţumesc!”)
Renunţând la energia nucleară, politicianul Merkel s-a aliniat cu moralista Merkel. Aşa funcţionează ea: are îndrăzneala de a face ceea ce crede că este corect când simte că îndrăzneala ei va fi binevenită. După şase ani în funcţia de cancelar, nu era încă dispusă să-şi rişte cariera pentru principiile sale, dar a ajuns într-un punct în care a fost.

Sistemul fiscal din Germania funcţionează pe principiul progresivităţii, impozitele crescând direct proporţional cu veniturile impozabile.
Clădirea Reichstagului a fost incendiată pe 27 februarie 1933, la patru săptămâni după ce Adolf Hitler a fost învestit cancelar. Guvernul lui Hitler a afirmat că focul fusese pus de un agitator comunist, iar naziştii au folosit incendiul drept pretext, susţinând că Germania era ameninţată de comunişti. Au urmat arestări în masă ale celor consideraţi duşmani ai lui Hitler.
În timpul şederii mele la Bonn, proprietarul m-a avertizat să nu fac duşuri lungi duminica, zi de linişte prin lege. Ca să mă ajute, a afişat pe uşa de la intrare în apartament ordonanţa locală care prevedea acest lucru.

Preşedintele George W. Bush, înfăţişat aici la un grătar în districtul pe care îl reprezintă cancelarul, Mecklenburg–Pomerania de Vest, în iulie 2005 – a fost fascinat de anii petrecuţi de Merkel în statul controlat de Stasi. La rândul ei, Merkel l-a considerat „autentic” şi compania lui îi făcea plăcere.

Capitolul 7. Primul ei preşedinte american

„Angie, eşti atât de inteligentă!”

Preşedintele George W. Bush

Cele mai importante două relaţii ale Angelei Merkel din primul său mandat au implicat două personalităţi puternic diferite: Vladimir Putin şi George W. Bush. Putin era o specie cunoscută, dată fiind experienţa lui Merkel cu machismul. În multe privinţe, ea avea mai multe în comun cu fostul agent de spionaj sovietic belicos decât cu descendentul unei dinastii politice americane privilegiate. Dar, spre surprinderea amândurora, Angela şi George (al patruzeci şi treilea preşedinte american, neprotocolar de fel, a insistat să se adreseze astfel unul altuia de la bun început) au devenit apropiaţi. Texanul lăudăros şi savanta modestă, originară din Est, care devenise politician, formau o pereche improbabilă. Dar Bush avea un avantaj imens: Angela venera America şi valorile ei, şi atribuia în mare măsură a doua şansă primită atât de Germania, cât şi de ea însăşi intervenţiei Americii. Tatăl lui George W. Bush, al patruzeci şi unulea preşedinte american, era în ochii lui Merkel unul dintre eroii Războiului Rece, dat fiind rolul jucat de acesta în unificarea paşnică a ţării sale divizate. Poza în care Bush senior stătea alături de Kohl la Zid decora biroul cancelarului.

Raporturile personale dintre şefii de stat nu determină neapărat relaţii bune între ţările lor, dar Merkel a depus multe eforturi în privinţa acestui aspect al muncii sale. Cât timp a fost cancelar, ea nu a criticat niciodată în public un alt şef de stat, fie el Putin, Erdogan, Xi sau chiar Trump, fără a încerca mai întâi să stabilească o relaţie de încredere. În primul său mandat, Merkel a testat pe George W. Bush o practică devenită un tipar pentru ea: construieşte o relaţie, iar apoi foloseşte afecţiunea

reciprocă – sau, cel puţin, încrederea – încercând să schimbi părerea celuilalt lider.

Cu siguranţă, relaţia Germaniei cu unul dintre cei mai importanţi aliaţi ai săi nu a fost afectată de faptul că Merkel, chiar dacă nu susţinea din toată inima Războiul din Irak lansat în martie 2003 sub conducerea SUA, era mai înclinată decât predecesorul ei să-l susţină pe Bush în această campanie care s-a dovedit dezastruoasă. Într-un articol de opinie publicat în Washington Post în februarie 2003, cu doi ani înainte de a fi aleasă cancelar, Merkel l-a criticat pe cancelarul Schröder pentru poziţia sa împotriva invaziei.

Este cel puţin neobişnuit să critici şeful propriului tău stat într-un ziar străin, dar acest lucru era o dovadă a angajamentului aproape obsesiv al lui Merkel faţă de relaţia transatlantică şi a temerilor sale că Germania ar putea deveni din nou o naţiune marginalizată. Perspectiva izolării Germaniei este înspăimântătoare pentru Angela Merkel. Vremurile trecute – atât Holocaustul, cât şi statul poliţienesc din care provine – nu sunt nişte capitole din tomuri prăfuite, ci parte din ADN-ul ei. Astfel, a depus eforturi mari pentru a evita o ciocnire cu Washingtonul, inclusiv depăşindu-şi pentru scurt timp aversiunea faţă de utilizarea forţei ca soluţie la o problemă de nerezolvat.

Totuşi, nu se afla mereu pe aceeaşi lungime de undă cu omologul ei american. Chiar înainte de a merge la Washington, DC, pentru a se întâlni cu Bush în ianuarie 2006, la două luni de la debutul primului ei mandat, Merkel a acordat un interviu revistei Der Spiegel în care a cerut închiderea centrului de detenţie de la baza navală din golful Guantanamo din Cuba. „Trebuie găsite alte modalităţi de a gestiona deţinuţii acuzaţi de terorism”, a

spus ea. Deşi unii ar spune că este penibil să critici public politicile ţării pe care urmează să o vizitezi, în cazul lui Merkel mişcarea a fost intenţionată; a preferat întotdeauna să nu-şi ia interlocutorii prin surprindere.
Cancelarul a făcut şi alte pregătiri pentru întâlnirea istorică, schimbându-şi chiar şi înfăţişarea. „Nu am mai arătat aşa până acum”[1], s-a minunat ea, suficient de impresionată de noua ei coafură pentru a reveni o lună mai târziu la salonul în vogă al lui Udo Walz de pe Kurfurstendamm pentru a se tunde din nou şi a-şi vopsi părul, un obicei pe care şi l-a păstrat de atunci. O altă schimbare pe care a făcut-o înainte de călătorie a fost la fel de durabilă. Până atunci, Merkel folosise interpreţi la întâlnirile cu demnitari străini. Ambasadorul Ischinger, care a pregătit-o pentru vizita în Biroul Oval, i-a propus o abordare diferită. „Ea a protestat: «Nu vorbesc engleză prea bine!»„, şi-a amintit Ischinger. „«Nici Bush nu vorbeşte prea bine», am asigurat-o eu.” Aşadar, urmând sfatul lui Ischinger, nu a folosit serviciile unui interpret, iar ea şi Bush s-au împrietenit. W. era fascinat de povestea ei de viaţă. „Chiar ai crescut într-un stat poliţienesc?”, a întrebat el mirat. Era nerăbdător să afle mai multe detalii despre tinereţea ei în Germania de Est.
Noul cancelar considera că texanul este „autentic”, unul dintre cele mai puternice cuvinte de laudă ale sale. Aprecia faptul că el nu încerca prea mult să impresioneze şi nici nu susţinea că ştie lucruri când de fapt nu ştia. Şi nu-i era teamă să pună întrebări. Faptul că W. este credincios – la fel ca Merkel, în maniera ei foarte discretă – a contribuit, de asemenea, la conexiunea dintre cei doi.
Merkel şi-a transformat abil experienţele din Blocul Estic într-un avantaj politic, ajutându-l pe Bush să privească lucrurile din punctul ei de vedere. În timpul discuţiilor despre necesitatea sancţionării Iranului pentru a opri

programul de construire a armelor nucleare, Merkel a menţionat că, după ce Statele Unite au impus sancţiuni pe scară largă Uniunii Sovietice drept pedeapsă pentru invazia Afghanistanului, preţul portocalelor din oraşul ei natal a crescut. „Am considerat că este nedrept”, a explicat ea. „L-a determinat pe Bush să se gândească la necesitatea unor sancţiuni ţintite împotriva Iranului împărtăşindu-i acele poveşti personale”, a spus Ischinger. „Angie, eşti atât de inteligentă!”, a exclamat preşedintele.

În acea vară a făcut senzaţie un videoclip cu Merkel aşezată la masa rotundă la summitul G8 de la Sankt-Petersburg, din Rusia, când preşedintele Bush trece prin spatele ei şi o salută amical, strângând-o de umeri. Merkel, surprinsă de acest gest de intimitate neteutonic, reacţionează ridicând mâinile. Când Bush îi face cu ochiul după ce ea întoarce capul, Merkel, realizând cine îşi permisese aşa ceva, îi răspunde cu un zâmbet conspirativ. Observând acest rar moment spontan într-un cadru cu reguli foarte stricte, ceilalţi şase lideri ai democraţiilor occidentale au înţeles mesajul: cei mai importanţi colegi ai lor erau acum prieteni.

Până la acel moment, Merkel, Bush şi partenerii lor de viaţă petrecuseră două zile în districtul Mecklenburg–Pomerania de Vest de la Marea Baltică, circumscripţia electorală a lui Merkel. Bush a gustat din carnea de mistreţ, o specialitate locală, şi a acceptat un butoi cu heringi de prin partea locului, oferit de un pescar. Merkel aprecia faptul că Bush nu se lua prea mult în serios în cadru relaxat şi chiar râdea de stilul lui predispus la gafe – de exemplu când în loc de mistreţ a spus „porc”.

În noiembrie 2007 au apărut alte semne ale legăturii tot mai strânse dintre cei doi lideri, când Merkel şi soţul ei, cel mai adesea invizibil, au acceptat o invitaţie la ferma lui Bush din Crawford, Texas. „A fost o călătorie fantastică”,

şi-a amintit Christoph Heusgen, consilierul pe probleme de politică externă al lui Merkel, numind-o „una dintre cele mai bune vizite de stat efectuate vreodată”. Întâmpinându-şi vizitatorii din Germania îmbrăcat în blugi, cămaşă şi, evident, purtând cizme de cowboy, preşedintele a instaurat rapid o lejeritate şi o relaxare rareori prezente în timpul vizitelor de stat. Chiar şi Sauer a renunţat la costum şi a purtat îmbrăcăminte lejeră, deşi cancelarul nu a renunţat la sacou. „Când inviţi pe cineva la tine acasă”, le-a declarat Bush jurnaliştilor, „este un semn de căldură şi de respect.” Bătând-o uşor pe spate pe Merkel, el şi prima-doamnă, Laura, i-au condus pe vizitatori la camioneta lor. Bush s-a urcat la volan, Merkel s-a strecurat lângă el, iar Laura şi Joachim au stat în spate – ca nişte simpli oameni de la ţară, aparent în elementul lor. (Aceasta a fost probabil împrejurarea în care Angela Merkel s-a apropiat cel mai mult de visul ei din tinereţe de a traversa cu maşina Munţii Stâncoşi, ascultând la radio muzica lui Springsteen.) A doua zi dis-de-dimineaţă, cancelarul şi preşedintele au pornit într-o plimbare lungă, îmbinând afacerile de stat cu prilejul de a-şi etala proprietatea ca orice fermier mândru.

Bush i-a explicat lui Merkel cum a curăţat singur o mare parte din proprietatea de şase kilometri pătraţi şi, împreună cu Laura, au plantat chiparoşi, lupin şi flori sălbatice pe toată suprafaţa fermei Prairie Chapel. Preşedintele i-a arătat pasajul acoperit unde îi plăcea să-şi aşeze şevaletul pe vreme bună şi să picteze. În acea seară, grupul a zăbovit la cină până târziu, în noaptea înstelată din Texas. Condoleezza Rice, primul secretar de stat africano-american, a distribuit exemplare ale meniului pe care să le semneze toată lumea şi să le păstreze drept suvenir. Fiecare persoană prezentă încă deţine un exemplar, un memento înrămat al unor vremuri care par

acum foarte îndepărtate. În ochii doamnei cancelar, simplitatea casei lui Bush şi dragostea sa pentru natură au conturat o imagine diferită a preşedintelui american. Iar faptul că soţul ei i-a fost alături – cum rareori se întâmpla – a făcut vizita mai frumoasă pentru Merkel.

După ce a făcut un mic efort în calitate de „prim domn", Sauer a decis curând că rolul nu i se potrivea. Este posibil să fi luat hotărârea după vizita de stat la Viena, în Austria, la începutul anului 2006, când, potrivit protocolului, a stat în spatele soţiei sale în timpul unui concert. După acel eveniment umilitor, în rarele ocazii în care Sauer a ales să-şi însoţească soţia în vizite oficiale, el a avut în mare parte un program diferit. Poate că Merkel şi-a invidiat soţul când au mers la Londra pentru o vizită cu pompă regală, iar Sauer a reuşit totuşi să se dea jos din limuzina oficială şi să se îndrepte spre staţia de metrou Piccadilly Circus pentru a-şi onora propriile întâlniri.

În 2006, Angela Merkel şi stilul său de conducere colectivă se bucurau de popularitate în rândul democraţiilor occidentale. Calităţile pe care germanii le admirau la cancelarul lor – stilul ei discret, lipsa egoului şi a exagerărilor, sârguinţa ei şi interesul real de a obţine rezultate, nu de a înscrie puncte – i-au făcut şi pe ceilalţi şefi de stat să o îndrăgească pe Angela Merkel. O calitate mai puţin cunoscută i-a adus prieteni. Angela, după spusele guvernatorului de New Jersey, Philip Murphy, fost ambasador al SUA în Germania, „este teribil de amuzantă". În plus, faptul că rezistenţa ei legendară nu se evapora la sfârşitul unei zile lungi a ajutat şi la stabilirea unor relaţii personale. Lui Merkel îi plăcea să stea până târziu la un pahar alături de acei şefi de stat cu care avea ceva în comun. Revista The Economist, de obicei caustică, a prezentat o fotografie ce o înfăţişa pe Merkel

zâmbitoare, ridicând paharul, cu titlul „Angela Merkel farmecă lumea”.[2]

„La mai puţin de 100 de zile de la depunerea jurământului”, nota săptămânalul, „doamna Merkel a ajuns pe nişte culmi fără precedent. Într-o serie de incursiuni în ţări străine, ea a cules laude la Washington, la Bruxelles, la Ierusalim... Mai mult, weekendul trecut, un sondaj de opinie german i-a acordat un scor de popularitate de 89%, cel mai mare înregistrat vreodată de un cancelar... Economia germană, cândva cea mai bolnavă din Europa, este în revenire, încrederea mediului de afaceri este la cote ridicate, exporturile doboară recorduri şi chiar şi consumatorii par să se revigoreze în sfârşit.” Cu o uşoară notă de sexism încă acceptabilă la acea vreme, articolul aplauda şi transformarea sa fizică, comentând: „Chiar şi lipsa de stil a doamnei Merkel a dispărut”.

În acea vară, Berlinul a cunoscut brusc o explozie de drapele tricolore rareori văzută până atunci. Stindardul german cu negru, roşu şi galben flutura la ferestre, era drapat peste capotele maşinilor, se iţea din rucsacuri şi era pictat pe feţele copiilor. Explozia mândriei naţionale a coincis cu zilele de glorie ale primului mandat al lui Merkel şi cu sentimentul general că Merkel era considerată pe scară largă cel mai admirat şi mai eficient lider din Europa. (Aşa cum Barack Obama a primit Premiul Nobel pentru pace în primul său an ca preşedinte, elogiul lui Merkel era bazat mai mult pe imagine decât pe substanţă. Dar substanţa a urmat curând.) Însă ţara nu o sărbătoarea pe Merkel, ci Campionatul Mondial de Fotbal, găzduit de Berlin, echipa de fotbal a Germaniei fiind unul dintre principalii concurenţi. A fost un eveniment uluitor, chiar şi pentru cei cărora fotbalul le este indiferent. „Arriba! Arriba!” cânta mulţimea de milioane de oameni, veniţi din toate colţurile globului, adunată în aşa-numita zonă a

suporterilor de-a lungul parcului Tiergarten din Berlin. Suporterii de fotbal germani cunoşteau mai bine cuvintele imnului Federaţiei Internaţionale de Fotbal decât pe cele ale imnului lor, rareori interpretat – doar 51% din germani cunosc cuvintele imnului. Dar curând au învăţat cuvintele şi le-au cântat ori de câte ori echipa lor intra pe teren. Germania s-a clasat pe locul al treilea, dar acest lucru nu prea a mai contat; datorită fotbalului, era în fine acceptabil să se arate mândri că sunt germani.
Deşi este pasionată de fotbal, mândria nu este un cuvânt folosit de doamna cancelar pentru a-şi descrie sentimentele faţă de patrie, preferând în general să spună că este „fericită" că este germancă. „Când folosesc un cuvânt ca patrie, nu am în vedere sensul nobil", a spus ea. „Nu cred că germanii sunt deosebit de răi sau nespus de minunaţi. Îmi plac chebapul şi pizza, cred că italienii au o cultură mai frumoasă a cafenelelor în aer liber şi cred că Elveţia este mai însorită. Aici am crescut. Îmi place să trăiesc aici. Am încredere în această ţară, fac parte din istoria ei, cu bune şi cu rele."[3]
Citind această afirmaţie într-o epocă în care xenofobia şi populismul febril sunt în ascensiune, Merkel pare aproape radicală în moderaţia sa; o voce dintr-o altă epocă.

Relaţia personală a lui Merkel cu Bush a dat roade. În iunie 2007, la summitul G8 de la Heiligendamm, din Germania, preşedintele Bush a recunoscut public pentru prima dată că schimbările climatice sunt reale, admiţând că reducerea la jumătate a emisiilor până în 2050 ar trebui „luată serios în considerare". În această problemă-cheie, Merkel l-a câştigat de partea sa pe preşedintele american, iniţial sceptic în privinţa schimbărilor climatice.
Mai mult, datorită relaţiei dintre ei, a fost mai simplu să aibă poziţii diferite fără a genera o criză diplomatică.

Conştientă de sensibilitatea Rusiei faţă de prezenţa prea extinsă a Occidentului în fostul său imperiu, Merkel s-a opus planului lui Bush de a acorda calitatea de membru NATO Ucrainei şi Republicii Georgia – o dezbatere pe care a câştigat-o. La fel ca în cazul schimbărilor climatice, maniera calmă în care Merkel i-a prezentat informaţiile şi aspectele istorice a avut câştig de cauză în faţa caracterului uneori impulsiv al lui Bush.

Angela Merkel, în vizită în China, la Xi'an, şi-a sărbătorit a cincizeci şi şasea aniversare a zilei de naştere admirând faimoasa Armată de Teracotă.

Expresiile faciale ale Angelei Merkel dezvăluie adesea mai mult decât cuvintele sale. Merkel este înfăţişată aici alături de preşedintele Chinei, Xi Jinping, preşedintele rus, Vladimir Putin, şi de Recep Tayyip Erdogan, preşedintele turc, la summitul liderilor G20 de la Hamburg, Germania, din 7 iulie 2017. (Prim-ministrul Indiei, Narendra Modi, şi prim-ministrul Japoniei, Shinzo˜ Abe, se află pe rândul din spate.)

Capitolul 8. Dictatori

„Secretul politicii? Încheierea unui tratat favorabil cu Rusia.”

Otto von Bismarck,
primul cancelar al Imperiului German, 1871–1890

Merkel a avut o abordare pragmatică faţă de regimurile autoritariste, fie ele ruse sau chineze. Ea dispreţuieşte criticarea zgomotoasă a dictatorilor în public, considerând-o contraproductivă. Probabil că Merkel ar fi de acord cu sfatul lui Michael Corleone, şeful unei grupări mafiote fictive din filmul Naşul III: „Nu-ţi detesta niciodată duşmanii; îţi afectează judecata”. Felul în care îşi abordează rivalii îmbină răbdarea cu o căutare asiduă a unui teritoriu comun, oricât de mic. Găsirea unui echilibru între valorile sale, calculele politice şi interesele pe termen lung ale Germaniei a fost uneori extrem de dificilă – dacă nu chiar imposibilă.

Deloc surprinzător, Vladimir Putin a fost primul conducător care a pus-o la încercare.

Pe 10 februarie 2007, premierul sumbru al Rusiei renăscute a păşit pe o scenă din München şi a rostit o diatribă aprigă împotriva democraţiei, a Occidentului şi a tot ce reprezintă Angela Merkel. „Ruşilor li se dau tot timpul lecţii despre democraţie, dar cei care ne dau lecţii nu vor să înveţe la rândul lor”, a mustrat el adunarea formată din experţi în securitate şi oficiali guvernamentali transatlantici. Nu mai rămăsese mai nimic din Putin cel îngăduitor din urmă cu doar câţiva ani, recunoscător că face parte din familia europeană şi mândru că doamna cancelar vorbeşte bine limba rusă. Obiectivul său declarat era să revendice prin orice mijloace locul Rusiei ca jucător global redutabil. Îmbinând minciuni cu ameninţări, el şi-a

bătut joc de cei prezenţi, a deviat întrebări incomode şi a dat o lovitură superiorităţii morale a Occidentului.
„Războaiele nu s-au împuţinat”, a acuzat el, în ciuda încercărilor Occidentului de a promova pacea pe tot globul. „Mor mai mulţi oameni decât înainte.” Deşi Putin nu îşi oferise încă sprijinul dictatorului sirian Bashar al-Assad în războiul cu caracter de genocid împotriva propriilor cetăţeni, el a condamnat autorităţile de la Washington pentru războaiele din Orientul Mijlociu şi a numit Războiul Rece o epocă „stabilă”. Merkel, aşezată în primul rând, a fost vizibil zguduită de reprezentaţia veninoasă a rusului – şi de maniera în care acesta a descris sistemul care o ţinuse prizonieră timp de treizeci şi cinci de ani.
Lumea nu mai ascultase un asemenea discurs acid din partea unui şef de stat rus de pe vremea când liderul sovietic Nikita Hruşciov îşi scosese pantoful şi lovise cu el în pupitrul de la ONU în 1960, după ce proclamase: „Vă vom îngropa!” Dar Hruşciov făcuse scandal la apogeul Războiului Rece. În 2007, lucrurile ar fi trebuit să stea altfel. Cu toate acestea, în următorul deceniu şi jumătate, relaţia Angelei Merkel cu Putin a ajuns cea mai frustrantă şi mai periculoasă relaţie a sa. De asemenea, a fost şi cea mai lungă relaţie a sa cu un şef de stat, iniţiată pe 9 noiembrie 1989.

Cantonat ca ofiţer KGB la Dresda, la doar două ore de mers cu trenul de Berlin, Vladimir Putin, în vârstă de treizeci şi şapte de ani, nu a împărtăşit euforia lui Merkel în noaptea în care a căzut Zidul.[1] „Când a căzut Zidul Berlinului, era clar că acesta era sfârşitul. Am avut sentimentul oribil că ţara care aproape devenise casa noastră va înceta curând să existe”, spunea Ludmila, soţia

lui Putin la acel moment. Putin petrecuse patru ani productivi şi plini de satisfacţii ca spion sovietic în al doilea oraş ca mărime din Germania de Est. Odinioară un strălucit centru artistic şi muzical, Dresda era un teritoriu propice pentru recrutarea agenţilor KGB – fiind singurul oraş din Germania de Est unde nu erau disponibile canale de televiziune occidentale. Raidurile devastatoare ale Aliaţilor care au bombardat acest superb oraş baroc, cu trei luni înainte de capitularea Germaniei în al Doilea Război Mondial, au creat resentimente persistente faţă de Occident, inclusiv faţă de Germania de Vest, considerată „marionetă" a Americii. Regimul est-german a păstrat intenţionat ruinele Frauenkirche, biserica luterană cu un dom imens, din inima oraşului, în memoria „zecilor de mii de morţi şi ca inspiraţie pentru cei vii în lupta lor împotriva barbariei imperialiste".

Acest oraş era casa locotenent-colonelului Vladimir Putin care prosperase spionând germani de ambele părţi ale graniţei dintre Est şi Vest. „O parte importantă a muncii noastre presupunea strângerea de informaţii despre cetăţeni", avea să îşi amintească Putin mai târziu. După ce i s-a decernat Medalia de Merit a Armatei Naţionale Populare din RDG în timp ce lucra la Dresda, Putin, Ludmila şi cele două fiice ale lor (cea mai tânără, Ecaterina, fiind născută la Dresda) s-au acomodat cu oraşul şi au învăţat rapid limba. Singurul regret al lui Putin a fost că s-a îngrăşat 12 kilograme, dând vina pe delicioasele beri locale pentru circumferinţa taliei.

Deşi nu avea parte de dramele şi de comploturile din Berlinul de Est, Dresda era ideal plasată pentru operaţiunile de contrabandă cu înaltă tehnologie din Germania de Vest, desfăşurate de KGB. Uniunea Sovietică era tot mai în urma Occidentului în privinţa tehnologiei, iar o parte din îndatoririle lui Putin presupunea atragerea de

oameni de ştiinţă şi de afaceri din companii importante precum Siemens, gigantul industrial şi tehnologic; Bayer, producătorul de farmaceutice; şi Thyssen, compania producătoare de oţel. Agentul Putin frecventa un bar slab luminat, numit Am Tor, din centrul oraşului Dresda, unde se întâlnea cu potenţiali recruţi. În apropiere, pe malul Elbei, se afla hotelul Bellevue deţinut de Stasi, ale cărui restaurante şi dormitoare elegante erau împânzite cu camere ascunse. În aceste operaţiuni, care implicau adesea şantaj, Stasi şi KGB lucrau mână în mână.

La o lună după căderea Zidului, pe 5 decembrie 1989, Putin – stăpânindu-şi cu greu furia – a ieşit din vila cu trei etaje de pe Angelikastrasse 4, sediul KGB din Dresda. Un gard de fier îl separa de un grup restrâns, dar hotărât de manifestanţi est-germani ostili. „Nu vă apropiaţi! Acesta este teritoriu sovietic. Camarazii mei sunt înarmaţi şi autorizaţi să tragă”, a blufat Putin. Nu erau miliţieni înarmaţi în interior; locotenent-colonelul doar trăgea de timp. Mai devreme, când se plimbase îmbrăcat în haine civile, văzuse cum nişte manifestanţi furioşi scotoceau prin sediul Stasi din Dresda, aflat lângă sediul său. Fierbând de furie, dar incapabil să îi oprească, Putin nu avea de gând să-i lase să spargă poarta de fier a KGB-ului.

„Cine eşti? Vorbeşti prea bine germana!”, i-a strigat unul dintre manifestanţi lui Putin. „Sunt translator”, a minţit agentul. Deşi protestatarii neînarmaţi s-au dispersat curând, Putin s-a simţit trădat atât de Moscova, cât şi de statul-satelit al acesteia, odinioară loial. De asemenea, era sigur că manifestanţii care prinseseră curaj aveau să se întoarcă, probabil în număr mai mare. Disperat, Putin a sunat la cartierul general al armatei sovietice din zonă. „Nu putem face nimic până nu primim ordine de la Moscova – iar Moscova tace”, l-a informat pe Putin comandantul local.

Lăsat pe cont propriu, Putin s-a pregătit pentru ce era mai rău. A început să îndese sute de documente şi de dosare KGB într-o mică sobă pe lemne – era mai bine să distrugă informaţiile culese timp de patru ani decât să cadă în mâinile gloatei. A aruncat în sobă dosare primite de la informatori din guvernul lui Kohl, a aruncat rapoarte ale agenţilor despre firmele de înaltă tehnologie din Germania de Vest şi a distrus transcrieri ale conversaţiilor cu studenţi din America Latină şi Africa, recrutaţi de la Universitatea din Leipzig din apropiere (care s-a numit Universitatea Karl Marx încă doi ani). „Am aruncat lucruri în foc zi şi noapte, s-au întrerupt toate contactele, s-a încheiat orice colaborare cu informatorii şi toate materialele au fost fie distruse, fie arhivate”, a raportat Putin, la întoarcerea la Moscova. Putin s-a mişcat atât de rapid şi cu atâta furie încât soba a explodat, devenind un morman de rămăşiţe negre, carbonizate.

Câteva luni mai târziu, în 1990, anul renaşterii Angelei Merkel ca politician german, Vladimir Putin, la volanul unui Trabant uzat – replica ieftină a Germaniei de Est la automobilele Volkswagen din Germania de Vest –, a fugit din Dresda, în vreme ce protestele de stradă s-au transformat în revoluţie. Cu cele două fetiţe şi cu o maşină de spălat veche de douăzeci de ani, familia Putin a revenit la Leningrad – care avea să renască în curând ca Sankt-Petersburg. „Sovieticii au renunţat pur şi simplu la tot şi au plecat. Am fi evitat o mulţime de probleme dacă Moscova nu s-ar fi retras atât de rapid din Europa de Est”, a remarcat Putin cu amărăciune despre căderea imperiului.

Vladimir Putin, cândva mândru portdrapel al Uniunii Sovietice, acum umilită, învăţase o lecţie pe care nu o va uita curând. Demonstraţiile necontrolate şi erupţiile de libertate pot răsturna şi cel mai puternic imperiu armat al lumii. Lupta sa pentru a inversa ceea ce el considera „cea

mai mare catastrofă geopolitică din secolul XX” a prins-o în mrejele sale pe Angela Merkel, un produs al aceluiaşi stat eşuat. Relaţia lor încurcată a oscilat între speranţă slabă şi disperare, din partea ei, şi hotărâre încăpăţânată de ambele părţi. Ea era cancelarul Germaniei, iar el, ţarul Rusiei din epoca modernă. Divorţul nu era o posibilitate.

Pentru Merkel, scenariul conturat de Putin la München, cu lumea ca o arenă în care se înfruntă cele mai puternice naţiuni, reprezenta un regres teribil. „Nu din nou”, mantra germană post-Holocaust, a fost rapid urmată de „Nu singuri” în cazul cancelarilor din epoca de după Războiul Rece, inclusiv al lui Merkel. Adăpostită în interiorul alianţei occidentale, cu Washingtonul drept garant suprem al securităţii sale, Germania a prosperat ca putere economică. Ordine internaţională bazată pe reguli şi Uniunea Europeană ca o comunitate reală a naţiunilor cu valori democratice comune, nu doar un simplu gigant birocratic – aceasta era viziunea lui Merkel. Acum această viziune era ameninţată de Putin.
Nici Merkel şi nici Putin nu aveau nevoie să li se reamintească faptul că ea devenise cancelar în urma aceloraşi evenimente care au anihilat cauza pe care el o slujise. Contemporani, diferenţa de vârstă dintre ei fiind de doar doi ani, Putin şi Merkel aveau experienţe similare, dar concepţiile lor despre lume erau radical diferite. Din perspectiva lui, Războiul Rece nu s-a încheiat în 1989, ci doar a luat o scurtă pauză. Între timp, tacticile Rusiei au evoluat. Dacă sovieticii ameninţau cu rachete nucleare, Putin optează pentru arme mai puţin convenţionale şi mai puţin vizibile, dar în final mai flexibile şi mai eficiente, cum ar fi semănarea discordiei în Occident prin dezinformare şi război cibernetic. Putin se consideră, aşa cum declară el

însuşi, „ultimul mare naţionalist”. Scopul său suprem este de a slăbi Uniunea Europeană şi aliatul acesteia, Statele Unite. „Principalul duşman era NATO”, a spus Putin despre anii săi ca ofiţer KGB la Dresda.[2] La fel stau lucrurile şi astăzi.

În Angela Merkel, Putin ştia că şi-a găsit un adversar pe măsură. Merkel nu doar că vorbeşte limba lui Putin, ci a cunoscut Rusia pe care foarte puţini şefi de stat o văd vreodată. Călătoria la Moscova din perioada adolescenţei pentru a primi un premiu la un concurs de limbă rusă a marcat-o profund: pe de o parte, erau dimensiunea copleşitoare, scara eroică a arhitecturii capitalei şi rămăşiţele unei civilizaţii pe care o admira atât de mult, de la Baletul Bolşoi la sălile de concert şi teatrele care îşi păstraseră splendoarea. Aceste caracteristici contrastau puternic cu supravegherea aproape totală a societăţii sovietice – sursă de inspiraţie pentru regimul de teroare din Germania de Est. Mai târziu, în timpul unei vacanţe din 1984, Angela a mers cu autostopul în anumite zone ale Uniunii Sovietice inaccesibile străinilor. După ce a fost ridicată de miliţie la Soci şi acuzată că a călătorit fără permis, ea a fost obligată să scrie un eseu intitulat „De ce am încălcat legea, chiar dacă am o diplomă universitară şi cunosc legea”.[3] Felul în care Merkel stăpânea limba rusă a impresionat atât de mult miliţia locală încât ea şi însoţitorii ei au fost eliberaţi din arest şi li s-a permis să zboare înapoi la Berlin. Data următoare când Angela a călătorit la Soci, a făcut deplasarea în calitate de cancelar al Germaniei, cu un aparat de securitate strict şi cu un anturaj de asistenţi şi de jurnalişti pentru o întâlnire cu premierul rus Vladimir Putin.

Desigur, deceniile în care a trăit sub conducere sovietică au pregătit-o cel mai bine pe Merkel pentru întâlnirea cu Putin. Fiindcă a avut ea însăşi de suferit din pricina statului

poliţienesc deservit de Putin, Merkel înţelege în profunzime cât de calculat şi de crud poate fi acesta. De asemenea, fiecare dintre ei cunoaşte în detaliu trecutul personal al celuilalt. Pentru a judeca măsura în care aceste două produse ale aceleiaşi baze socialiste au devenit radical diferite, nu trebuie decât să comparăm stilul de viaţă simplu, chiar auster, al lui Merkel şi dispreţul ei pentru artificiile sofisticate ale puterii, cu măreţia imperială pe care Putin se străduieşte să o arate. Deşi şi-a petrecut întreaga carieră în sistemul public, se crede că liderul rus se numără printre cei mai bogaţi oameni din lume. „Se înţeleg perfect unul pe celălalt”, a spus K.T. von Guttenberg, fost ministru al apărării în cabinetul lui Merkel.

De-a lungul mandatelor sale de cancelar, Merkel a continuat să vorbească regulat cu Putin (din ce în ce mai mult în germană, deoarece ea nu mai vorbeşte prea bine limba rusă, iar Putin încă vorbeşte fluent germana). De regulă, în prima jumătate de oră a discuţiei lor, ea rămânea rezervată, lăsându-l pe el să-şi expună lista de neplăceri – unele reale, cele mai multe închipuite – pe care Occidentul le cauza Rusiei. Merkel considera că acest lucru îi făcea bine lui Putin. Apoi, după ce termina ce avea de spus, ea zicea: „Uite, Vladimir, restul lumii nu vede lucrurile aşa. Nu este în interesul vostru”. Potrivit lui Thomas de Maizière, membru în cabinetul lui Merkel, care s-a aflat frecvent în aceeaşi încăpere cu cei doi lideri, „Ea este singurul şef de stat pe care Putin chiar îl respectă. Ştie că nu poate folosi nici unul dintre tertipurile sale obişnuite cu ea”. De Maizière se referea, desigur, la duplicitatea caracteristică lui Putin şi la ideile fanteziste pe care le urzeşte pentru a-şi deruta interlocutorii mai puţin abili.

Relaţia Putin–Merkel este întemeiată pe diferenţe profunde, dar şi pe respectul reciproc dintre doi războinici încercaţi în lupte. Fiecare respectă cultura şi limba celuilalt; Putin apreciază cu siguranţă dragostea lui Merkel pentru marii scriitori ruşi Fiodor Dostoievski şi Nikolai Gogol. Iar cancelarul simte povara trecutului lor îngemănat: Rusia a suferit nespuse pierderi umane în războiul început de Adolf Hitler care şi-a trădat aliatul de la acea vreme şi l-a surprins cu un atac de amploare în 1941. Conflictul s-a soldat cu douăzeci şi şapte de milioane de morţi, printre care şi fratele mai mare al lui Putin, Viktor, care a murit în timpul asediului nazist de o mie de zile asupra oraşului Leningrad. La începutul mandatelor acestora, e posibil ca Merkel şi Putin să fi sperat la relaţii mai bune între ţările lor – şi poate chiar între ei.

Un eveniment de rău augur în relaţia lor a avut loc în 2001. În acel an, preşedintele Putin, stângaci şi aparent smerit, s-a adresat parlamentului german într-o germană impecabilă, exprimându-şi dorinţa de a avea legături mai calde cu Occidentul şi asigurând Bundestagul că cele două naţiuni, rusă şi germană, sunt pe aceeaşi lungime de undă. „Ideologia totalitară stalinistă nu se mai putea opune ideilor de libertate şi democraţie (...). Alegerea politică a poporului rus a permis URSS (...) să distrugă Zidul Berlinului”, a declarat el – asumându-şi surprinzător meritul pentru înlăturarea Zidului. „Rusia este o naţiune prietenoasă, europeană”, a promis el.

Parlamentarii germani s-au ridicat în picioare, aplaudând cu entuziasm. Oare Putin a observat că în al doilea rând al sălii Bundestagului cea care avea să devină cancelar nu s-a ridicat şi nu a afişat nici un zâmbet? Angela Merkel abia dacă a aplaudat. Ştia ceva ce parlamentarii vest-germani probabil nu ştiau: valorile, loialităţile şi formarea KGB-ului nu sunt atât de uşor de lepădat.

Dacă Merkel nutrea oarecare speranţe că Putin va fi mai moderat, realitatea i le-a năruit. Lucrătorii de la o turnătorie din Munţii Ural au turnat chipul lui Putin în bronz, iar multe fabrici ruseşti au primit comenzi de covoare, ceasuri şi farfurii cu chipul preşedintelui. După vizita lui Putin la Magnitogorsk, salopeta purtată de acesta în ziua respectivă a fost expusă în muzeul oraşului industrial. Merkel a înţeles cu cine avea de-a face: modelul lui Putin nu era reformistul Mihail Gorbaciov, ci mai degrabă dictatorul Iosif Stalin.

În 2006, la scurt timp după ce Merkel a devenit cancelar, Putin a declarat presei cu mândrie: „Doamna Merkel acordă multă atenţie Rusiei. Şi vorbeşte rusa!”

Sentimentele bune nu au durat mult după ce Putin a remarcat că Merkel pune drepturile omului pe primul loc în mandatul său. În stilul KGB, a început să-i sondeze vulnerabilităţile. În timpul primei lor întâlniri de la Kremlin, Putin a supus-o pe Merkel la bine cunoscutul test KGB de fixat cu privirea. Ea nu a clipit. La următoarea întâlnire de la Marea Neagră, ştiind că lui Merkel îi este teamă de câini (fusese muşcată de două ori), el l-a lăsat liber pe Konni, labradorul său negru. În timp ce Konni îi dădea târcoale lui Merkel adulmecând-o, pe chipul lui Putin s-a lăţit un zâmbet de satisfacţie. Dar Merkel nu a tresărit. „Trebuie să facă acest lucru pentru a-şi arăta bărbăţia. Rusia nu are politici sau economie de succes”, le-a spus ea ulterior membrilor furioşi ai echipei sale.

Fără să se lase descurajat, Putin a continuat să încerce să o deruteze pe Merkel. Într-o încercare tipică de a-şi afirma puterea, a întârziat la întâlnirile lor. La un moment dat, când cancelarul i-a reproşat că întârziase, Putin i-a răspuns, ridicând din umeri: „Ei bine, aşa suntem noi”, la care ea a replicat: „Noi nu suntem aşa”. Pe lângă modestie şi simţul datoriei, virtutea punctualităţii îi fusese inculcată

fiicei de pastor încă din copilărie; Merkel consideră intolerabilă lipsa de punctualitate a celorlalţi.
Merkel s-a răzbunat pe Putin pentru comportamentul meschin în felul ei discret. „Vladimir, iar te-ai rugat?”, îl tachina ea, ştiind că acesta îşi construise o capelă lângă biroul său, în interiorul Kremlinului. Felul lui Putin de a sta într-o rână, cu picioarele depărtate, şi rânjetul permanent – care l-au enervat într-atât pe preşedintele Obama încât a spus că rusul îi amintise de „puştiul plictisit din spatele clasei” – i-au părut lui Merkel puerile şi transparente. Ea le-a spus consilierilor ei: „Putin este genul care se foloseşte de slăbiciunea celorlalţi. Te testează toată ziua. Dacă nu îi opui rezistenţă, devii din ce în ce mai mic”, a spus ea, apropiindu-şi degetul arătător de degetul mare pentru a ilustra micşorarea.
Dar el nu a reuşit să o intimideze. Iar la Dresda, locul celei mai profunde umiliri suferite de Putin, Merkel a fost cea care a schimbat placa. Ea a fost cea care l-a minimalizat şi l-a umilit. Liderii s-au întâlnit în octombrie 2006 în oraşul în care lucrase Putin, la trei zile după asasinarea la Moscova a Annei Politkovskaia, reporteră şi avocată pentru drepturile omului, ale cărei reportaje despre războiul prin intermediari purtat de Rusia în Republica Cecenia îl deranjaseră pe preşedinte. Când Politkovskaia a fost împuşcată în ascensorul din clădirea în care locuia la Moscova, în ziua în care Putin împlinea cincizeci şi patru de ani, unii observatori au comentat că momentul crimei nu a fost o coincidenţă.
Putin nu făcuse nici o declaraţie despre acest asasinat neruşinat. Când oaspetele său a coborât din limuzina neagră în faţa Castelului din Dresda, Merkel l-a luat prin surprindere. Ea a declarat presei prezente că este „şocată de acest act de violenţă” şi că „uciderea Annei Politkovskaia trebuie rezolvată”. Cu buzele strânse, Putin a

bălmăjit surprins: „Ziarista respectivă era într-adevăr un critic dur al guvernului rus. Dar cred că influenţa ei politică în ţara noastră era extrem de nesemnificativă (...). Această crimă face mai mult rău Rusiei (...) decât oricare dintre articolele ei”, a declarat el, încercând absurd să sugereze că el era adevărata victimă a crimei.
Sprijinul lui Merkel pentru libertatea presei a continuat să-l sâcâie. În septembrie 2010, după ce zeci de oameni au fost ucişi în timpul protestelor provocate de publicarea a douăsprezece caricaturi cu profetul Mahomed în ziarul danez Jyllands-Posten (publicate pe 30 septembrie 2005), Merkel i-a acordat o distincţie unuia dintre caricaturişti, Kurt Westergaard, care primise ameninţări cu moartea. Participarea cancelarului la ceremonie a fost marcată prin prezenţa unor lunetişti pe acoperiş şi printr-un nivel de securitate cum nu se mai văzuse în oraşul Potsdam de la întâlnirea dintre Stalin, Churchill şi preşedintele SUA, Harry S. Truman, din 1945. Merkel şi-a încheiat discursul declarând: „Secretul libertăţii este curajul”. De asemenea, a profitat de ocazie pentru a critica arderea unor cărţi, pusă la cale de nişte fundamentalişti creştini într-o biserică din Florida, numind actul „respingător”. Chiar dacă Merkel vorbea despre un incident din Statele Unite, Putin a considerat că prin comentariile sale ea le-a acordat liderilor occidentali permisiunea de a se amesteca în afacerile interne ale statelor suverane.
„El are întotdeauna chipul împietrit când se află în preajma lui Merkel”[4], a observat Maxim Eristavi, un susţinător ucrainean al drepturilor omului. „Poate fi amuzant şi chiar vioi când vrea. Dar nu cu ea. Merkel ştie cum să-l facă de ruşine – nu făcând apel la instinctele lui umanitare; aşa ceva ar fi inutil –, ci amintindu-i lui Putin că sub supravegherea lui se petrec încălcări ale drepturilor omului şi atrocităţi. Ea îi aminteşte că el este responsabil.” Istoria,

sugera ea, şi poate chiar Curtea Penală Internaţională ar putea să-l tragă la răspundere pe acest criminal cinic.
În cei şaisprezece ani cât Merkel a deţinut funcţia de cancelar, cei doi au petrecut sute de ore împreună. Cu toate acestea, Putin şi Merkel nu au discutat subiecte personale. Merkel, de exemplu, nici nu ştia că fiicele lui Putin absolviseră şcoli germane la Moscova. Ea şi Putin sunt nişte profesionişti care ştiu că, atunci când Putin a lansat dezinformări despre Merkel pentru a-i slăbi şansele electorale, nu a fost un atac personal; de pildă, propagând ştiri false despre o fată germană de origine rusă, pe nume Lisa, despre care se presupunea că ar fi fost violată de nişte refugiaţi musulmani la Berlin în 2016. „Lisa noastră”, a spus-o ministrul de externe al lui Putin, Serghei Lavrov, acuzând-o pe Merkel de „muşamalizare”.[5] Curând, sute de cetăţeni germani au protestat în faţa Cancelariei, cerând „Dreptate pentru Lisa”. Dar, după efectuarea unei anchete exhaustive, poliţia din Berlin a constatat că, de fapt, fata se certase cu părinţii şi petrecuse noaptea cu un prieten. Însă confuzia şi îndoiala fuseseră sădite. Desigur, Merkel dispreţuieşte astfel de tactici grosolane de dezinformare în stilul KGB – amplificate acum de puterea reţelelor de socializare –, dar le acceptă ca parte a setului de metode autoritariste al lui Putin. Pentru ea, nu este un atac personal.
Una dintre metodele ei a fost întotdeauna sprijinirea disidenţilor, indiferent dacă lui Putin i-a convenit sau nu. Dar ea ştia că va fi întotdeauna o bătălie grea împotriva unui tiran brutal şi implacabil precum liderul rus.

Merkel păstra portretul Ecaterinei cea Mare în biroul ei. Împărăteasa rusă, născută în Germania, a încercat să scoată Rusia din toropeala feudală, pentru a „ieşi la aer!”

(Un citat pe care Merkel îl invocă adesea pentru a-i încuraja pe concetăţenii săi est-germani să arate deschidere către alte popoare, alte experienţe şi alte moduri de viaţă – la fel cum a făcut ea însăşi după treizeci şi cinci de ani petrecuţi în spatele sârmei ghimpate şi al Zidului.) Un astfel de îndemn este necesar şi astăzi – nu numai pentru germani, ci şi pentru ruşi.
În iunie 2020, pe fundalul monumentelor ridicate în cinstea soldaţilor sovietici căzuţi în luptele împotriva Germaniei naziste, Putin a anunţat că îşi va prelungi mandatul până în 2036. Speranţele firave pe care Merkel le mai nutrea în privinţa schimbării situaţiei din Rusia i-au fost năruite. Prin manipularea voturilor, prin frică, prin constrângerea şi asasinarea duşmanilor săi, Putin s-a instalat ca dictator pe viaţă. Putin îşi propune să doboare recordul de treizeci şi trei de ani la putere deţinut de Stalin. Spre mâhnirea lui Merkel, acesta a deconectat de la oxigenul democraţiei o ţară ale cărei cultură, istorie şi limbă le admiră profund.Două luni mai târziu, într-un fel de reluare tragică a asasinării jurnalistei Anna Politkovskaia şi a multor altor contestatari ai lui Putin, reprezentantul opoziţiei, Aleksei A. Navalnîi, şi-a pierdut cunoştinţa după ce a fost otrăvit cu o neurotoxină. Se încercase folosirea aceleiaşi metode şi în cazul Annei Politkovskaia, dar aceasta a supravieţuit, apoi a fost împuşcată. Şi Navalnîi a supravieţuit – în parte datorită intervenţiei Angelei Merkel. Navalnîi a ajuns la spitalul Charité din Berlin după ce a părăsit Siberia cu ajutorul unei misiuni de evacuare medicală. Pe când Navalnîi se lupta să supravieţuiască, Merkel l-a avertizat pe Putin: „Insistăm ca acest caz să fie clarificat rapid. Ceea ce am auzit până acum este foarte supărător”. Dar mai puternic a fost mesajul vizitei lui Merkel la căpătâiul lui Navalnîi după ce acesta s-a trezit din comă.

Într-un act de curaj impresionant, Navalnîi a revenit la Moscova după ce s-a însănătoşit şi a fost arestat imediat pe baza unor acuzaţii inventate. Din închisoare, liderul opoziţiei şi-a lansat cea mai puternică armă împotriva cleptocraţiei instaurate de dictator. Navalnîi a dat publicităţii un film de două ore care prezintă palatul secret al lui Putin de la Marea Neagră, în valoare de miliarde de dolari, incluzând un patinoar subteran pentru hochei, un cazinou, un salon din catifea roşie pentru fumat narghilea şi o bară pentru dans – toate cumpărate, aşa cum susţine activistul încarcerat, „cu cea mai mare mită din istorie". Într-o singură zi, videoclipul a atras douăzeci de milioane de vizualizări pe YouTube şi a provocat proteste de stradă în întreaga ţară.

„În regimul lui Putin, ai trei opţiuni: să taci, să-l lauzi sau să mori"[6], a spus cineastul Oleg Senţov, un ucrainean de etnie rusă, trimis la închisoare de Putin pentru activism. Angela Merkel, un duşman la fel de periculos ca Navalnîi, nu intenţiona nici să tacă, nici să-l laude. Iar Putin nu o putea reduce la tăcere.

Totuşi, încercarea de asasinat asupra lui Navalnîi a dezvăluit şi un aspect îngrijorător al pragmatismului Angelei Merkel. Pe de o parte, ea a cerut solidaritate europeană şi a fost prima care a denunţat încălcările drepturilor omului de către Putin. Pe de altă parte, chiar când adversarul intern cel mai îndârjit al lui Putin zăcea în comă într-un spital din Berlin, Merkel a refuzat să anuleze proiectul gazoductului Nord Stream 2, care va pompa gaze în Germania direct din Rusia, traversând Marea Baltică. Când va fi gata, proiectul va vărsa miliarde în cuferele Kremlinului şi va furniza combustibil unui singur stat membru al UE: Germania.

Faptul că a permis continuarea proiectului Nord Stream 2 a scos la iveală un punct vulnerabil al lui Merkel, care nu

prea se potriveşte cu numeroasele sale atitudini principiale, dar ne reaminteşte că este şi un politician calculat. Este adevărat că peisajul energetic al Europei a cunoscut o modificare spectaculoasă ca urmare a tranziţiei recente de la gazul natural rusesc la cel american şi norvegian şi a proceselor antitrust împotriva Gazprom, compania de gaz rusească deţinută de stat. Sub conducerea lui Merkel, UE şi-a sporit mult nivelul de interconectare în acest domeniu şi în altele. Dar ambiţia sa declarată privind o Europă care se comportă ca un bloc matur, cu o politică externă unitară, este subminată de acest act unilateral. Mai mult, dacă Nord Stream 2 se finalizează, cel mai tare va suferi ţara căreia cancelarul i-a dedicat mult timp şi efort: Ucraina. Kievul va pierde peste un miliard de dolari pe an în taxe de tranzit după finalizarea conductei de sub Marea Baltică. Fără îndoială, Merkel a cântărit toţi aceşti factori, inclusiv cât de prost va fi văzută dacă va merge mai departe.

Chestiunea, premergătoare cu mult episodului Navalnîi, i-a nedumerit pe unii dintre cei mai fermi aliaţi ai săi. „De fiecare dată când Obama o întreba pe Merkel de ce merge mai departe cu Nord Stream, Merkel dădea un răspuns diferit”, mi-a spus Charles Kupchan, consilier pe probleme de securitate naţională în administraţia Obama.[7] „Presiunile comunităţii de afaceri, politica internă, menţinerea coeziunii din coaliţia sa, decizia nu îi aparţine şi aşa mai departe – întotdeauna un alt răspuns.” Probabil că adevăratul răspuns este o combinaţie a tuturor acestor factori. Una dintre explicaţiile preferate de Merkel în împrejurări complexe este: „Avantajele depăşesc dezavantajele”.

O relaţie mai puţin intensă pe plan personal, dar tot mai deranjantă cu o altă dictatură i-a captat în mare măsură atenţia lui Merkel. La fel ca Putin, liderii Partidului Comunist Chinez au studiat cu atenţie prăbuşirea Uniunii Sovietice, hotărâţi să nu-i împărtăşească soarta. Deşi portretul lui Mao Zedong încă domină Piaţa Tiananmen din inima oraşului Beijing, partidul i-a abandonat preceptele. Cel mai mare consumator de energie, filme şi bere din lume, China a construit mai multe căi ferate de mare viteză şi aeroporturi decât restul lumii la un loc. De asemenea, Partidul Comunist Chinez va depăşi curând recordul Uniunii Sovietice drept cel mai durabil sistem monopartit din istorie. Cea mai nouă superputere din lume este cea mai mare şi mai populată ţară autoritaristă. Puterea nu provine din arsenalul său nuclear relativ mic, ci din forţa sa economică în creştere rapidă – şi din obiectivul declarat de a fi lider mondial în cursa pentru tehnologii-cheie.

Cu mult înainte de controversata „pivotare” spre Asia a preşedintelui Barack Obama, Angela Merkel făcea vizite anuale la Beijing şi îşi aprofunda relaţiile cu liderii Chinei. „Încă din 2005 a spus despre China că este o stea în ascensiune şi că trebuie să avem relaţii bune cu ea. A investit timp în relaţiile cu Jiang Zemin, cu Hu Jintao şi cu Xi Jinping”, a declarat Christoph Heusgen, fostul ei consilier pe probleme de securitate naţională, referindu-se la actualul lider al Chinei, Xi, şi la cei doi predecesori ai săi. „China – atât învăţămintele sale, cât şi pericolul pe care îl reprezintă pentru lume – nu a dispărut niciodată de pe radarul Angelei Merkel.”

În primii ani în funcţia de cancelar, Merkel a fost entuziasmată de vizitele sale în China.[8] A revenit la Berlin plină de energie după întâlnirile cu oameni noi – personalităţi culturale, oameni de ştiinţă şi antreprenori,

precum şi oficiali – şi a fost uimită de progresul remarcabil realizat de gigantul mondial în devenire. Cum a reuşit, s-a întrebat ea cu voce tare, un stat monopartit, cu economie centralizată, să-şi scoată milioane de cetăţeni din sărăcie şi să continue să-şi accelereze prezenţa globală? Părea o traiectorie fără precedent. De obicei, cancelarul revenea de la Beijing cu un pachet de acorduri comerciale profitabile pentru întreprinderile germane – China devenind una dintre principalele trei pieţe pentru maşinile germane.

Dar în noiembrie 2007, Merkel s-a întors dintr-o călătorie de trei zile la Beijing fără acorduri comerciale şi cu o dovadă a părţii întunecate a „miracolului" chinezesc. Răcirea bruscă a relaţiilor a fost o răzbunare pentru întâlnirea avută recent de cancelar cu Dalai Lama la Berlin, precum şi pentru discuţiile sale cu organizaţii non-guvernamentale, disidenţi şi ziarişti independenţi cât s-a aflat în capitala Chinei. „Ea a menţionat chestiunea drepturilor omului în fiecare conversaţie", a spus Ulrich Wilhelm, purtătorul său de cuvânt de la acea vreme, care a însoţit-o pe Merkel în China. „Admir progresele realizate de dumneavoastră, dar nu putem începe să discutăm fără a aborda aceste chestiuni", i-a spus ea preşedintelui Hu Jintao la prima lor întâlnire.

Pe chinezi i-a deranjat mereu acest lucru şi au considerat că este o ingerinţă inacceptabilă în afacerile lor interne. Drept dovadă a nemulţumirii lor, autorităţile de la Beijing l-au răsplătit pe preşedintele francez Nicolas Sarkozy, care a vizitat China în aceeaşi săptămână cu Merkel, cu o serie de contracte în valoare de 30 de miliarde de dolari, iar cancelarul german s-a întors acasă cu mâinile goale. Lui Merkel i-a fost greu să nu observe că Sarkozy a fost mult mai delicat în privinţa subiectului sensibil al încălcării drepturilor omului în China. De atunci, a avut o atitudine

precaută, între respectarea valorilor sale – cel mai adesea cu liderii chinezi în spatele uşilor închise – şi susţinerea intereselor comerciale ale Germaniei. Datorită insistenţei sale de a avea relaţii bune cu Beijingul, şi-a câştigat un anumit nivel de încredere în ochii liderilor care au urmat. Dar această încredere a avut un cost moral.

Preşedintele Xi Jinping, care a preluat funcţia în 2013, i-a spus odată lui Merkel că modalitatea cea mai bună de a sprijini drepturile omului, în China şi în alte părţi, este lupta împotriva sărăciei. Deşi nu a fost pe deplin de acord, în calitate de critic şi de admirator declarat, Merkel a considerat în continuare că are dreptul să spună ce gândeşte cu privire la reprimarea nemiloasă a minorităţilor şi la încălcarea drepturilor fundamentale ale omului de către Beijing. „Dacă veţi continua oprimarea, ne veţi forţa să-i sprijinim public pe protestatari”, i-ar fi spus ea lui Xi. Deşi califică drept „dezamăgitoare” atitudinea tot mai dură a acestuia şi cultul personalităţii, Merkel priveşte China printr-o lentilă mai complicată decât distincţia obişnuită dintre a fi sau a nu fi liber. Astfel, Merkel a trecut şi la utilizarea puterii necoercitive – nu ca substitut al unor negocieri dure, ci ca modalitate de a-şi arăta respectul faţă de o civilizaţie străveche şi deseori ignorată în Occident.

În majoritatea călătoriilor diplomatice, Merkel tinde să grăbească ceremonia obişnuită de întâmpinare, schimbul oficial de opinii şi informările de presă. Însă în China făcea lucrurile pe îndelete. Într-o vizită recentă, ea era hotărâtă să vadă cu ochii ei cum se transformase Shenzhen, mult timp un sătuc de lângă Hong Kong, într-un centru de înaltă tehnologie cu douăsprezece milioane şi jumătate de oameni, în timp ce industria auto germană nu reuşea să-şi dezvolte propriile celule pentru baterii. După zeci de călătorii, ştia la cine să apeleze, în afară de Xi Jinping, şi de

cine să se distanţeze cu grijă. Deşi Xi ia toate deciziile importante, el ascultă sfaturile vicepremierului său, Liu He, aşa că programul a inclus şi o întrevedere cu acesta. „Sărbătorim a cincea aniversare a traducerii simultane!”[9] şi-a informat ea anturajul cu satisfacţie în timpul unei vizite recente, rememorând vremurile în care politicienii chinezi îşi citeau răspunsurile de pe fişe traduse cu migală. Liderii chinezi nu au pierdut din vedere că Angela Merkel a ales să-şi sărbătorească aniversarea a cincizeci şi şase de ani, în iulie 2010, admirând cei şapte mii de soldaţi de teracotă de la mormântul primului împărat chinez, Qin Shi Huangdi, din Xi’an, capitala provinciei Shaanxi, alături de soţul ei scump la vedere.

Merkel iubeşte istoria, iar faptul că este atât de fascinată de istoria Chinei face aspiraţiile globaliste chineze din prezent să fie mai puţin misterioase şi poate mai puţin ameninţătoare pentru ea. Ca om de ştiinţă, cunoaşte foarte bine catalogul remarcabil al invenţiilor tehnologice chineze – praful de puşcă, de exemplu –, precum şi faptul că se numără printre primele ţări care au efectuat cercetări astronomice (pe vremea dinastiei Qing, în secolul al XVII-lea). „Vorbesc adesea cu preşedintele Xi despre modul în care putem învăţa unii de la alţii ce face bine fiecare dintre noi”, a spus ea odată.[10] „Când vizitez China, liderii de acolo îmi spun că, 1 700 de ani din ultimele două milenii, ei au fost economia dominantă. «Să nu vă supăraţi», spun ei, «dacă revenim la locul nostru tradiţional.»„ Merkel a comparat progresele remarcabile realizate de China într-o singură generaţie cu renaşterea propriei ţări din cenuşa celui de-al Doilea Război Mondial. „Ca în cazul Germaniei, ascensiunea Chinei se bazează în mare parte pe muncă asiduă, pe creativitate şi pe abilităţi tehnice”, a remarcat ea.[11] În timpul mandatelor ei, economia chineză a crescut cu 202%. „În zece ani”, a

avertizat ea, „vom avea nevoie de oameni care să poată citi brevete în chineză, pentru că nu vor mai avea chef să le scrie în engleză.”
China, le-a reamintit ea miniştrilor săi, îşi propune să fie în avangarda inteligenţei artificiale; în 2017, ţara a investit 12 miliarde de euro în cercetarea inteligenţei artificiale, iar Germania a cheltuit doar 500 de milioane de euro. Ea consideră că progresul uluitor al Chinei nu este neapărat o ameninţare directă, ci mai degrabă un imbold ca Europa să se mişte mai repede, spunând: „Cred că cipurile ar trebui fabricate în Uniunea Europeană şi că Europa ar trebui să aibă propriile sisteme de hiperscalare şi să producă celule pentru baterii”.[12] Foarte puţini şefi de stat vorbesc cu aceeaşi siguranţă ca Merkel despre astfel de subiecte tehnice. Dată fiind experienţa sa într-un stat poliţienesc, ea consideră, de asemenea, că Europa ar trebui să stabilească standarde pentru protecţia vieţii private şi să devină un factor de reglementare în stabilirea standardelor digitale globale – o alternativă atât în raport cu Statele Unite, cât şi cu China. „Cred cu tărie că datele cu caracter personal nu aparţin statului sau companiilor”, a spus ea. Fiind pragmatică, chiar şi când a negociat cu gigantul chinez de telecomunicaţii Huawei, Merkel a făcut presiuni ca Germania să exercite un control mai strict asupra acestor furnizori. Refuzul ei de a privi China prin prisma ideologiei este cu atât mai uimitor, dată fiind experienţa ei personală cu realităţile vieţii sub regimul comunist. Totuşi, ea recunoaşte că, spre deosebire de Germania de Est sau de Uniunea Sovietică, China şi-a reformat economia în beneficiul a milioane de oameni.

Pentru multe persoane de pe ambele maluri ale Atlanticului, pragmatismul hotărât al lui Merkel a părut nesincer în 2019, când China şi-a continuat represiunea

împotriva reformiştilor din Hong Kong şi a musulmanilor uiguri. Ca de obicei, Merkel îşi cântărise cu atenţie opţiunile şi alesese ceea ce considera a fi răul mai mic. Pur şi simplu nu avea de gând ca legăturile comerciale importante ale Germaniei cu China să fie condiţionate de relaţiile politice ale ţării. Pentru cancelar, care observă tendinţele din perspectiva unui istoric, lucrurile sunt cât se poate de clare. Dacă Occidentul nu începe să înveţe de la China, riscă să rămână în urmă. Ea menţionează adesea că, timp de secole, China a reprezentat apogeul culturii mondiale. Ce făcea Europa în 210 î.Hr., pe când meşteşugarii chinezi sculptau acei soldaţi funerari atât de realişti? Civilizaţiile se nasc şi – dacă devin arogante, nepăsătoare şi decadente – apun. Occidentul, a avertizat ea în aproape fiecare discurs din ultimii ani de mandat, este în declin ca speranţă şi scop. Merkel dorea să reaprindă această speranţă, dar instrumentele pe care le avea la dispoziţie erau limitate. Exaltarea oamenilor nu se număra printre punctele forte ale Angelei Merkel.

Merkel, neobişnuit de elegantă, soseşte împreună cu soţul ei la Opera din Bayreuth, Germania, pentru Festivalul Wagner care are loc anual. Joachim Sauer (numit şi „Fantoma de la Operă” datorită pasiunii sale pentru muzica de operă şi aversiunii faţă de atenţia presei) şi soţia sa au reuşit să îşi protejeze viaţa privată într-o măsură incredibilă. Sauer nu a acordat niciodată un interviu despre celebra lui soţie.

Capitolul 9 . Doamna cancelar în viaţa privată

„M-am asigurat că există limite, aşa că anumite zone din viaţa mea nu sunt deschise publicului.”
Angela Merkel

Cu mult înainte ca Angela Merkel să fie supranumită cea mai puternică femeie din lume, aceasta era o persoană realistă, cu interese dincolo de viaţa politică şi de politicieni. Într-o măsură surprinzător de mare, ea a rămas aceeaşi persoană de-a lungul celor şaisprezece ani în funcţia de cancelar. Acest lucru se datorează în mare parte faptului că, mai mult decât oricare politician de succes din vremurile noastre, Merkel şi-a afirmat dreptul la viaţă privată şi a folosit o serie de stratageme pentru a ţine lumea la distanţă. Această cealaltă viaţă a sa – privată – i-a permis Angelei Merkel să suporte povara uneori zdrobitoare a funcţiei sale.
„Am încercat să păstrez spaţii în care să pot să fiu fericită sau tristă fără să dau explicaţii opiniei publice”, a explicat ea în 2019.[1] „Altfel, este foarte greu să fii fericit în public. Nu fac excepţii de la această regulă.” Nici măcar în cazul celor mai devotaţi colaboratori ai săi; nici unul dintre

aceştia nu a fost invitat vreodată la ea acasă, nici la Berlin, nici la sanctuarul ei din Brandenburg.
La distanţă egală de Berlin şi de graniţa poloneză, în mijlocul lacurilor şi pădurilor din Uckermark, în apropiere de satul Hohenwalde, se află casa albă simplă a Angelei şi a lui Joachim, cu acoperişul său de ţiglă roşie. Căsuţa este „mobilată foarte simplu”, a spus la un moment dat un invitat, cineastul Volker Schlöndorff. „Are un aer est-german, de vreme ce a fost construită de Angela şi de soţul ei în zilele în care trebuia să te zbaţi pentru fiecare bucată de lemn în Est. Pare încă neterminată.”
Prezenţa unui poliţist într-o gheretă albă de peste drum este singurul semn că aceasta este casa de vacanţă a cancelarului Germaniei. Angela soseşte aici cu maşina oficială, un Audi negru, iar soţul ei conduce adesea vechiul său VW Golf roşu. Merkel încearcă din răsputeri să-şi ignore gărzile personale, dar când face o baie în lacul din apropiere, o face sub privirea atentă a doi agenţi înarmaţi, pe care i-a instruit să stea la 200 de metri de ea – cu 150 de metri mai mult decât se recomandă oficial. Când face o plimbare prin pădurile din apropiere, există întotdeauna un SUV la marginea pădurii, cu un agent de securitate care se preface că citeşte un ziar la volan. „Haide, ştiu că de fapt nu citeşti”, l-a tachinat odată cancelarul pe agentul ei de securitate, care fusese instruit să pară cât mai invizibil în faţa persoanei extrem de rezervate pe care o are în grijă.
Prietenii spun că, acasă, Merkel îşi asumă rolul tradiţional de Hausfrau („gospodină”). Se relaxează ascultând operă şi gătind mese foarte simple – specialitatea ei este supa de cartofi –, insistând chiar şi să facă curăţenie după aceea. Totuşi, duminică după-amiază, pe la ora patru, Hausfrau din weekend revine la obiceiurile din timpul săptămânii şi începe să le trimită colaboratorilor mesaje cu privire la săptămâna următoare.

Sauer nu pare deloc impresionat de nivelul la care evoluează acum partenera sa. Când aceasta şi-a serbat aniversarea a cincizeci de ani (care, în stilul lui Merkel, a inclus ca „divertisment” o prelegere lungă susţinută de un om de ştiinţă şi intitulată „Creierul: Un sistem complex fără dirijor, consecinţe pentru imaginea de sine”), Sauer i-a spus soţiei sale când s-a făcut miezul nopţii: „Haide, Angela. Eu nu sunt politician. Trebuie să merg la serviciu dimineaţa devreme”. În iunie 2011, după ce preşedintele Obama i-a decernat lui Merkel Medalia Prezidenţială a Libertăţii – cea mai importantă distincţie civilă din SUA –, el şi Michelle i-au invitat pe Merkel şi Sauer la cină în apartamentul privat de la Casa Albă. Sauer le-a comunicat că regretă, dar nu poate fi prezent pentru că a stabilit să ia cina cu un coleg la Chicago.

Odată, pe când încă discuta despre viaţa ei privată, Merkel a dezvăluit rolul esenţial pe care îl joacă soţul ei în capacitatea sa de a face faţă exigenţelor funcţiei. „Mai bine anulez trei întâlniri decât să pun în pericol relaţia noastră”, i-a spus ea lui Herlinde Koelbl.[2] „El joacă un rol foarte important în viaţa mea politică. Îmi spune în cel fel îi va afecta pe oamenii de rând o anumită decizie. El vede lucrurile din afară.” Andreas Apelt, care i-a fost şef lui Merkel la începutul carierei sale politice, a observat cât de strânsă era colaborarea dintre cei doi. „Pe vremea când era purtătoarea noastră de cuvânt şi era haos, iar Merkel nu ştia ce să facă, îl suna pe Sauer. El îi trimitea imediat câteva propoziţii pe care să le folosească în comunicatul nostru de presă”, mi-a spus Apelt.

Sauer nu numai că îi serveşte drept confident politic, dar îi oferă şi refugiul de care are nevoie. „Uneori toată vorbăria asta este o problemă pentru mine”[3], i-a mărturisit Merkel lui Koelbl, referindu-se la sociabilitatea necontenită, inerentă vieţii politice. „Cu [Joachim], nu trebuie să spun

nimic; putem doar să stăm împreună.” Poate că cea mai mare contribuţie a lui Sauer este faptul că o ajută pe una dintre cele mai vizibile personalităţi publice din lume să-şi păstreze echilibrul emoţional. „Relaţia noastră îmi oferă siguranţă”, a spus ea. Întrebată dacă s-ar putea descurca fără un astfel de partener, ea a răspuns: „Aş spune că nu”.
Berlinezii l-au poreclit pe Sauer „Fantoma de la Operă”, datorită pasiunii sale pentru muzica de operă şi aversiunii sale faţă de atenţia presei. El îşi susţine cu tărie dreptul la viaţă privată. „Sunt om de ştiinţă. Nimeni nu este interesat de mine”, insistă el (dar greşeşte).
În ciuda limitelor stricte pe care le-a stabilit între viaţa sa publică şi cea privată, Angela Merkel dezvăluie ocazional – poate fără să vrea – cât de „normală” este căsnicia ei. În 2020, pe când participa la o conferinţă despre tehnologie, Merkel a fost întrebată dacă are aparate „inteligente” acasă sau dacă porneşte chiar ea maşina de spălat.[4] „De fapt, soţul meu pune rufele la spălat”, a răspuns ea firesc. Cuplul Merkel-Sauer, a arătat ea – la fel ca majoritatea cuplurilor moderne cu viaţă profesională activă –, îşi împarte treburile casnice.
Cât despre motivul pentru care un cuplu atât de armonios şi de devotat a ales să nu aibă copii, Merkel a spus: „Nu-mi pot închipui cum aş îmbina acest lucru cu activitatea politică”.[5] La treizeci şi şase de ani, cu mult timp înainte să se recăsătorească, Merkel şi-a explicat convingerea că „o căsătorie nu mi-ar schimba viaţa. Dar aşa cum văd eu lucrurile, dacă aş avea un copil ar însemna să renunţ la politică. În acest moment, aşa ceva pur şi simplu nu mă preocupă. Şi poate că nu mă va preocupa niciodată”. Şi aşa a şi fost. Când s-a căsătorit cu Sauer, trecuse de 40 de ani.
Locuinţa sa de la Berlin nu seamănă deloc cu cele în care locuiesc alţi şefi de stat. Este un apartament modest, cu

chirie plafonată, dintr-un bloc antebelic obişnuit, cu patru etaje, aflat în inima fostului Berlin de Est; pe sonerie figurează numele soţului ei. Străzi şi cafenele familiare şerpuiesc de-a lungul cursului îngust al râului Spree – de când s-a mutat la Berlin, ca tânără cercetătoare, la sfârşitul anilor 1970, acestora li s-au adăugat saloane de piercing, internet cafe-uri şi restaurante cu mâncare vietnameză, falafel şi vegană. Este acelaşi cartier în care, cu trei decenii în urmă, Angela ocupase o locuinţă nerevendicată – unde, la împlinirea a treizeci de ani, tatăl ei remarcase cu amărăciune: „Ei bine, Angela, cu siguranţă nu ai ajuns prea departe”. Merkel încă participă la spectacolele teatrului Berliner Ensemble din Bertolt Brecht Platz. Deşi nu mai ia S-Bahn, trenul urban de la staţia Friedrichstrasse, aşa cum obişnuia, probabil că ar prefera să se deplaseze cu trenul în loc de automobilul oficial de culoare neagră, urmat de o altă maşină. În 2019, când consiliera sa, Eva Christiansen, s-a întors de la New York după ce petrecuse Crăciunul acolo, a remarcat cât de melancolică părea Merkel când îi povestea cum vizitase Manhattanul fără nici o grijă şi anonim, o experienţă de care cea mai puternică femeie din lume nu se putea bucura – şi de care nu se va bucura nici măcar acum, când a părăsit funcţia.

Deşi viaţa privată şi momentele de singurătate sunt esenţiale pentru Merkel, ea este aproape întotdeauna înconjurată de oameni. De la începutul mandatului, nu numai că şi-a menţinut agenţii de securitate la două sute de metri distanţă, dar ori de câte ori ea şi soţul ei intenţionau să meargă la concerte sau la operă, ea îi informa cu doar o jumătate de oră înainte de plecare, astfel încât sosirea lor să nu deranjeze participanţii cu filtre de securitate, bariere, câini sau cu alte semne vizibile ale prezenţei lor. La începutul mandatului de cancelar,

Merkel a încercat la un moment dat să se sustragă atenţiei agenţilor de securitate, plecând rapid cu liftul din bucătăria Cancelariei, care nu era prevăzut cu cameră de luat vederi şi nici nu era păzit. Libertatea ei a durat doar câteva minute: când a ajuns în parcare, agenţii de pază se aflau în formaţiune, cu câini cu tot.[6]

Ca orice client obişnuit, Merkel poate fi văzută cumpărând mai multe perechi de pantofi negri fără toc de la un magazin francez de pe Friedrichstrasse din Berlin, agenţii săi de securitate făcând tot posibilul să rămână invizibili; sau luând masa cu soţul ei în micul restaurant italian din liniştitul cartier Charlottenburg, care îi place atât de mult. Indiferent cât de simplu trăieşte sau cât de obişnuită pare în ochii lumii – împingând un cărucior în alimentara „ei" (Ullrich Verbrauchermarkt de pe Mohrenstrasse, aşa cum ştiu majoritatea berlinezilor) – „ea are o aură conferită, desigur, de putere", a spus Schlöndorff. Sau, după cum spunea Lady Catherine Ashton, fostul ministru de externe al UE, „Este Angela Merkel! Bineînţeles că ştii când se află în încăpere". Cuvintele, remarcile usturătoare, încruntarea sa – chiar şi arcuirea sprâncenelor – toate au greutate. Cu ani în urmă, în timp ce Merkel se îndrepta spre casa de la ţară, maşina a trecut peste o denivelare pe drumul desfundat care ducea spre casă. Cancelarul a scos un singur sunet: „Hopa!" A doua zi, echipele de lucru au turnat asfalt pentru a netezi drumul.[7]

Dat fiind că nu este în elementul ei când se află în public, Merkel tinde să îşi găsească refugiu în prieteniile sale cu oameni din afara sferei politice. Dar şi ei se supun nevoii sale stăruitoare de intimitate. Schlöndorff şi-a amintit de un weekend memorabil la casa lui din Toscana, Italia, unde, împreună cu soţia sa, Angelica, şi cu soţul Angelei, şi-au pecetluit prietenia cu grappa. Cu toate acestea, prietenia s-a răcit după ce regizorul a scris un articol

afectuos, dar în care o tachina oarecum pe Merkel, îndemnând-o în glumă să revină la viaţa ei de om de ştiinţă după al doilea mandat de patru ani. „Nu ţi-e dor uneori să predai şi să lucrezi în cercetare? Nu tânjeşti după precizia ştiinţei, dată fiind imprecizia politicii şi a economiei?”

Pentru Merkel, publicarea unui profil – chiar dacă elogios – este o încălcare a vieţii private. În plus, nu are nici un interes să revină în laborator. Poate că este un politician netradiţional, dar este complet absorbită de politică. „Aşa se fac lucrurile”, a spus ea. Ce laborator ar putea fi pe măsura vieţii electrizante din centrul lumii politice moderne? În cele trei decenii în centrul acţiunii, rar i s-a întâmplat să se plictisească.

Merkel continuă să prefere compania oamenilor creativi din domenii care nu au legătură cu cel în care activează ea. „Există aşteptarea ca politicienii să repete aceleaşi lucruri destul de frecvent”, a remarcat ea odată cu ironie. „Pe când mă ocupam de fizică, acesta era un păcat de moarte. În ştiinţă, ai sarcina să nu spui niciodată acelaşi lucru de două ori, deoarece ar arăta că nu ai făcut absolut nimic.” Politicienii, sugera ea, sunt plictisitor de repetitivi. Un politician cu o minte atât de activă şi cu o curiozitate atât de vastă ca ale ei este mai interesat să se împrietenească cu artişti şi să înveţe de la ei tainele meşteşugului lor.

Schlöndorff i-a făcut cunoştinţă lui Merkel cu actorul german Ulrich Matthes – cunoscut mai ales pentru interpretarea lui Joseph Goebbels, ministrul propagandei, din filmul despre ultimele zile ale Germaniei naziste, intitulat Ultimele zile ale lui Hitler, din 2004. Actorul şi cancelarul au legat o prietenie strânsă, iar Matthes şi-a petrecut unele weekenduri la casa de la ţară a lui Merkel. Ea participă deseori la spectacolele sale de teatru de la

Berlin, apoi rămâne la un pahar până târziu în noapte, absorbită de conversaţii care – deşi Matthes păstrează tăcerea asupra conţinutului lor – sigur nu au prea mult de-a face cu munca ei de zi cu zi. (Potrivit autorului Martin Amis, fostul prim-ministru britanic Tony Blair şi-a exprimat surprinderea când a descoperit această latură puţin cunoscută a lui Merkel, spunând: „Îi place să stea până târziu şi să se simtă bine”.[8])
Aflată la Berlin pentru a cânta la comemorarea a două decenii de la căderea Zidului Berlinului, Renée Fleming, vedetă internaţională a muzicii de operă, „a fost anunţată că Merkel găzduieşte o recepţie la Adlon” – hotelul faimos în care stăteau Fleming şi soţul ei. „Am presupus că vor fi o mie de oameni acolo”, a spus ea.

Am coborât şi am descoperit că participau opt persoane. Recepţia era doar pentru noi: soliştii şi soţii noştri... A durat două ore! N-am putut să nu mă gândesc la cât de devreme probabil că îşi începuse ziua doamna cancelar şi la toate întâlnirile la care participase, ca apoi, seara, să ia parte la un concert în aer liber la Poarta Brandenburg, pe un frig teribil! Nu părea obosită şi nu se grăbea să plece. Energia ei este incredibilă. Am fost surprinşi şi onoraţi că se relaxa petrecând timp şi discutând cu noi.

Obişnuiţi ai cunoscutelor festivaluri de muzică de la Bayreuth şi Salzburg, Merkel şi Sauer evită nebunia de care sunt înconjurate alte cupluri de vedete. Cu un zâmbet discret şi cu o înclinare uşoară a capului, Merkel îi salută politicos pe cei care o recunosc. Publicul înţelege că ea şi Joachim se află acolo dintr-un singur motiv: să se bucure

de Wagner sau de Mozart. Limbajul corporal al cuplului indică limpede acest lucru.
Pentru cei care ar putea presupune că are doar gusturi rafinate, Angela Merkel are o pasiune cât se poate de prozaică pentru fotbal. În timpul finalei Campionatului Mondial de Fotbal de la Berlin din 2006, ziarele au prezentat interviuri în care cancelarul, de obicei rezervată cu presa, „îşi mărturiseşte" pasiunea pentru fotbal, pe care o are, conform spuselor sale, încă de la vârsta de şapte ani. A povestit că urmăreşte meciurile la un bar de lângă casa ei de la ţară, deoarece ea şi soţul ei nu au televizor. „Îmi place să mă uit la fotbal împreună cu alţii", a spus ea pentru Bild, cel mai mare tabloid din Germania. Merkel a permis chiar unei echipe de filmări să filmeze vizita la hotelul unde se afla echipa germană, în timpul căreia i-a asaltat pe jucători cu întrebări care arătau că se străduise să îşi însuşească regulile legate de ofsaid cu acelaşi zel cu care studia statisticile privind şomajul. Ea i-a uimit pe reporterii care o urmăreau peste tot schiţând diagrame cu tactici de fotbal, iar curând după aceea l-a invitat pe antrenorul Jurgen Klinsmann în biroul său pentru a-i explica de ce germanii pierduseră dezastruos în faţa italienilor în semifinale. Cu statistici, grafice şi diagrame, cel mai sus-pus suporter de fotbal din ţară i-a propus antrenorului rămas fără cuvinte un plan de antrenament.
În 2012, cancelarul a participat la summitul G8 de la Camp David, reşedinţa prezidenţială rustică, situată la o oră de mers către nord de la Washington, DC, în timp ce la München se desfăşura finala Ligii Campionilor în care clubul Chelsea din Marea Britanie juca cu Bayern München. Înainte de summit, Merkel îl rugase pe preşedintele Obama să instaleze un televizor lângă sala de conferinţe. „Îi trimiteam cancelarului SMS-uri cu scorul", a spus Christoph Heusgen, consilierul ei pe probleme de

securitate naţională. „Când Bayern a primit penalty, nu a mai putut sta în sala de conferinţe şi mi s-a alăturat în faţa televizorului.” Treptat, ceilalţi lideri au urmat-o (inclusiv premierul britanic, David Cameron, preşedintele Franţei, François Hollande, şi Manuel Barroso, preşedintele Comisiei Europene).
În final, preşedintele Obama a apărut şi a întrebat: „Am venit aici pentru G8 sau ca să ne uităm la fotbal?” La care cancelarul a răspuns: „Ca să ne uităm la fotbal”. După ce Chelsea a rezolvat blocajul de 1–1 din prelungiri cu o lovitură de pedeapsă spectaculoasă, Merkel l-a îmbrăţişat pe Cameron. Interpretul pentru limba germană al lui Obama, Dorothee Kaltenbach, a mormăit „Scheisse” („rahat”), la care Obama a răspuns cu un zâmbet: „Acesta este singurul cuvânt german pe care îl cunosc”.
Potrivit fostului ministru de externe al UE, Catherine Ashton, cancelarul, altminteri o persoană serioasă, chiar „intra uneori la şedinţele UE cu căşti pe urechi, ascultând un meci de fotbal”.
Muzica, fotbalul sau serile şi weekendurile petrecute alături de oameni creativi sunt mijloace de evadare pentru Merkel, la fel cum sunt şi cărţile. „Îi place să citească”, a spus fostul ei purtător de cuvânt, Ulrich Wilhelm.

Obişnuiam să îi recomandăm cărţi, în special biografii şi istorie. Înainte de vizitele de stat, ea citeşte pe larg atât despre structurile interne ale ţărilor pe care le vizitează, cât şi despre personalitatea conducătorilor. Este acel conducător o persoană căreia îi place să colaboreze? Ce stil are? Cât de stabil emoţional este? Citeşte tot timpul între întâlniri şi în excursii. În această privinţă, ea şi soţul ei par foarte compatibili. Am petrecut unsprezece ore în avion cu doamna cancelar şi cu soţul ei, iar dr. Sauer a

lucrat tot timpul pe laptop, citind teze de doctorat şi scriind propuneri de granturi.

Nu toată lumea apreciază setea de cunoaştere a cancelarului. În 2014, când Merkel a împlinit şaizeci de ani, fosta fiziciană le-a arătat prietenilor şi colegilor ce înseamnă distracţie pentru ea: l-a invitat pe istoricul Jürgen Osterhammel să ţină o prelegere de patruzeci şi cinci de minute despre modul în care Europa şi Asia s-au perceput reciproc de-a lungul secolului al XIX-lea. (Merkel, care suferise o fractură de bazin la schi fond cu un an înainte, şi-a petrecut o parte din perioada de convalescenţă citind volumul de 1 600 de pagini al lui Osterhammel pe această temă.) Sute de membri fideli ai CDU au umplut sediul vast de la Konrad Adenauer Haus, ascultând cu răbdare şi aşteptând cocktailurile. „Se vedea pe feţele lor că le era greu să urmărească tot ce spunea academicianul. Impactul unor expresii precum «orizont temporal», «viteza interdependenţei» sau «analiză compozită» a fost dur pentru ei”, a relatat revista Der Spiegel.
Merkel caută, de asemenea, modalităţi de a purta discuţii cu alte femei de succes, chiar şi în timpul călătoriilor oficiale cu program aglomerat. A arătat cât de mult se bucură de compania lor la un mic dejun organizat în 2015 la Blair House, reşedinţa oficială pentru oaspeţi a preşedintelui SUA, aflată de cealaltă parte a Pennsylvania Avenue, vizavi de Casa Albă.[9] La solicitarea lui Merkel, la eveniment au fost invitate o serie de femei pe care şi-a dorit să le cunoască, inclusiv Sonia Sotomayor şi Elena Kagan, judecătoare la Curtea Supremă, senatoarele Susan Collins şi Dianne Feinstein, precum şi filantroapa Melinda Gates. „Am purtat o conversaţie pe teme personale la

masă”, a spus Karen Donfried, şefa German Marshall Fund, fără nici o ordine de zi în afară de curiozitatea cancelarului. „A vrut să audă de la noi cum îmbinăm funcţiile de conducere cu viaţa personală şi despre «sindromul singura femeie din încăpere». Era limpede că îi făcea plăcere să fie în compania altor femei.”

Cu toate acestea, pe Merkel o deranjează comparaţiile cu cealaltă femeie care a scris istorie ca lider, regretata Margaret Thatcher. „Această comparaţie pur şi simplu nu are sens”, a admis Hillary Rodham Clinton. „Merkel lasă propriile-i acţiuni să vorbească pentru ea. Thatcher era mult mai conştientă de imagine. Felul în care apărea în public era o parte importantă a personalităţii sale. Pe Angela Merkel o interesează munca. Thatcher aborda fiecare întâlnire ca o luptă. Pentru Merkel, este vorba mai mult de găsirea unei soluţii la problemă, de obicei printr-un compromis.”

Totuşi, Merkel şi fiica de băcan dintr-un orăşel de provincie, aleasă de trei ori prim-ministru al Marii Britanii, au avut câteva lucruri în comun: ambele erau oameni de ştiinţă ca formare, au reuşit pe cont propriu şi, ca femei în lumea politică dominată de bărbaţi, au fost nevoite să-şi făurească propria cale pas cu pas. Atât Merkel, cât şi Thatcher au fost alese de sisteme parlamentare mai degrabă decât de votanţi obişnuiţi. Ambele erau femei cu intelect puternic, capabile să stăpânească tone de informaţii şi nu se lăsau intimidate în prezenţa bărbaţilor autoritari. În aparenţă, Margaret Thatcher – cu poşetele, bijuteriile, taioarele ei feminine şi casca strălucitoare de păr dat cu fixativ – contrasta puternic cu aspectul voit modest al lui Merkel. Se ştia că agenţii de securitate ai lui Thatcher aveau în buzunar nu doar arme, ci şi pantofii cu toc cui ai premierului. Spre deosebire de echipa lui Merkel, consilierii cei mai apropiaţi ai lui Thatcher erau toţi bărbaţi.

Lui Merkel îi place să se înconjoare de alte femei inteligente şi puternice. Dar, surprinzător, când i s-a cerut să ridice mâna la o adunare publică pentru a indica dacă este feministă, Merkel a ezitat înainte de a face acest lucru. Când Schlöndorff a abordat o asociaţie pentru femei din Germania cu rugămintea de a susţine o reclamă de o pagină pentru candidatura lui Merkel în 2017, a fost refuzat. Merkel, l-au informat ele, nu a susţinut cu suficientă îndârjire cauzele feministe. „Ele consideră că ar fi trebuit să se exprime public mai des în sprijinul femeilor", a explicat el, „în loc să declare frecvent, aşa cum face ea, că este cancelarul tuturor germanilor."

La fel ca în multe alte chestiuni, Merkel preferă să atace patriarhatul lateral, nu frontal. La întâlnirea cu un grup de tineri oameni de afaceri din Israel în 2018, aceasta i-a salutat pe viitorii magnaţi, toţi bărbaţi, adăugând: „Nu aş fi dezamăgită dacă data viitoare s-ar afla şi femei printre viitorii lideri".[10] Mai târziu, cu prilejul aceleiaşi vizite, Merkel a acceptat un doctorat onorific de la Universitatea Haifa, iar preşedintele acesteia, Ron Robin, a proclamat cu mândrie: „Şaizeci şi cinci la sută din studenţii noştri sunt femei". Drept răspuns, cancelarul a întrebat câţi profesori sunt femei, la care Robin a răspuns stângaci: „Ei bine, ah, avem de recuperat în privinţa asta". Cu abilitate, Merkel a punctat ideea şi a câştigat.

Criticarea comportamentului moralizator al bărbaţilor a fost o sursă de plăcere discretă pentru Angela Merkel. „O parte din egoul ei este să câştige împotriva bărbaţilor puternici, precum Helmut Kohl şi alţii. Ea respectă bărbaţii puternici – dar numai dacă sunt puternici în esenţă, nu în vorbe", a remarcat Thomas de Maizière. În privat, Merkel îşi exprimă dispreţul şi faţă de politicienii slab pregătiţi şi nepăsători. „Două treimi din ei nu sunt cu adevărat interesaţi de probleme, nici măcar nu citesc documentele

din mapele lor. Habar nu au despre ce discutăm”, şi-a vărsat ea năduful în faţa ambasadorului Wolfgang Ischinger, referindu-se la ceilalţi şefi de stat care formează Consiliul European, organismul de conducere al UE. Bineînţeles, ea citeşte fiecare mapă de informare şi este deosebit de pricepută la detalii tehnice şi juridice, lucru pe care colegii şi adversarii ei îl consideră greu de egalat. La negocieri, Merkel îi eclipsează pentru că înţelege detaliile fine. În situaţii în care alţii ar putea folosi farmec şi ameninţări pentru a avea sorţi de izbândă, Merkel foloseşte logică şi certitudini. Când omologul său bâjbâie, ea îi sugerează cu răceală să-şi facă temele.
După multe ore petrecute alături de Merkel, fostul prim-ministru australian, Kevin Rudd, a remarcat:

Ea nu joacă deloc „cartea femeii”. Nu înseamnă că nu este feminină, dar nu încearcă să joace rolul bunicii îngăduitoare, aşa cum se ştie că făcea Golda Meir. Nu, cu Angela simţi că ai de-a face cu un lider grozav, nu cu unul care îşi arată apartenenţa de gen. Odată, în timp ce stăteam pe terasa biroului ei din Cancelarie, cu pahare de Riesling în mână, admirând priveliştea minunată a Berlinului, un grup de germani de vârstă mijlocie au zărit-o de jos şi au început să scandeze: „Mutti! Mutti!” Am întrebat-o dacă înseamnă „mami”, iar ea, uşor jenată, a spus că da. „Ei bine, Angela”, i-am spus, „sunt multe lucruri mai rele care i se pot striga unui politician.” Dar era un semn că societatea germană este încă destul de conservatoare.[11]

Faptul că a devenit cancelar al unei ţări în care unii încă numesc o femeie puternică „mami” este o realizare care vorbeşte de la sine.

În aprilie 2013, germanii au fost şocaţi când au văzut fotografii cu doamna cancelar în costum de baie, Merkel fiind celebră pentru discreţia sa. Fotografiile înfăţişând-o pe Merkel plimbându-se pe o plajă din Ischia, în largul litoralului Italiei, în pantaloni kaki şi cu o cămaşă albastră sport, dar şi în costum de baie şi apoi în pantaloni scurţi, ajutându-i pe nepoţii soţului ei să se caţăre pe o stâncă, erau genul de instantanee de familie pe care majoritatea politicienilor le-ar fi exploatat ca dovadă că sunt „oameni obişnuiţi”. Dar nu şi pentru Angela Merkel. Fotografiile, publicate de tabloidul Bild, au generat o asemenea furoare încât au dispărut curând de pe internet.

De dincolo de Atlantic, Hillary Rodham Clinton a recunoscut că invidiază capacitatea lui Merkel de a controla mass-media.[12] „Este uimitor! Acele poze cu ea pe plajă au apărut online şi apoi au dispărut”, s-a minunat ea. Revolta provocată de această încălcare a vieţii private a cancelarului nu a venit de la ea, ci de la public. Într-o epocă punctată de fotografii intime distribuite „accidental” pe reţelele de socializare, chiar şi criticii săi respectă fără tragere de inimă domnia fără scandal a Angelei Merkel şi îi cedează un drept indisponibil pentru majoritatea persoanelor publice: dreptul la viaţă privată.

Merkel a câştigat alegerile din toamna acelui an cu un slogan de campanie voit ironic: „Mă cunoaşteţi!” De fapt, chiar şi după aproape şapte ani, germanii nu îşi cunoşteau cancelarul. (De exemplu, eu, ca biografă a ei, sunt uneori întrebată de germani dacă Merkel are nepoţi.) Familia ei, fraţii şi rudele sale prin alianţă constituie o zonă interzisă pentru public. Ceilalţi nu ştiu nici cât de amuzantă este în viaţa particulară şi nici că îi place să se distreze cu oameni plini de viaţă în serile târzii. Este remarcabil cum compatrioţii ei acceptă nevoia sa de intimitate şi chiar o admiră pentru acest lucru. Merkel le-a făcut cu ochiul

concetăţenilor săi cu sloganul campaniei ei câştigătoare. Toţi erau părtaşi la glumă.
Şi totuşi, ea îşi dezvăluie uneori emoţiile cele mai profunde în public. „Acesta nu este un discurs pe care aş fi vrut să îl rostesc vreodată”, a spus Angela Merkel vizibil afectată, la înmormântarea ministrului său de externe, Guido Westerwelle – primul înalt demnitar homosexual declarat din Germania – care a murit de leucemie în 2016, la vârsta de cincizeci şi patru de ani. (Cu doi ani înainte, când şi-a sărbătorit a şaizecea aniversare, Merkel le-a cerut participanţilor să doneze bani unei fundaţii care se ocupă de leucemie în loc de cadouri.) Merkel, care a spus adesea că intenţionează să aibă o altă viaţă după politică, a fost întristată mai ales de faptul că „Guido Westerwelle nu va avea ocazia să-şi trăiască a doua viaţă”, după cum s-a exprimat ea. În necrologul pe care l-a rostit, cancelarul a dezvăluit că nu fuseseră doar colegi, ci relaţia lor fusese mult mai strânsă. „Eu şi Guido am discutat despre viaţă. Ţineam unul la altul”, a spus ea. A vorbit despre ultima ocazie când trebuiau să se vadă. „Am vrut să ne întâlnim în Cancelarie la primele ore ale serii, dar Guido a fost nevoit să anuleze întâlnirea, ca să-şi păstreze puterile pentru apariţia sa televizată din acea seară. «Cu altă ocazie», ne-am spus atunci. Nu avea să mai fie o altă ocazie”, a spus ea aproape în şoaptă. Merkel a vorbit rareori atât de deschis despre impactul dur pe care viaţa publică îl are asupra relaţiilor sale personale. Un interviu de televiziune o împiedicase să-şi ia rămas-bun de la prietenul ei.
Încrederea, un dar pe care îl oferă cu moderaţie, a fost cheia apropierii dintre cei doi. „Am fost mereu capabili să ne bazăm unul pe celălalt”, a spus ea adunării îndoliate. „Această capacitate de a păstra tăcerea când este

necesar, de a putea conta unul pe celălalt, este foarte rară.” Este cel mai mare elogiu din partea lui Merkel.
Dar cancelarul şi-a păstrat afecţiunea şi recunoştinţa pentru cel puţin încă un om, cândva un apropiat al ei, care nu se mai bucura de încrederea sa – şi de a cărui încredere nici ea nu se mai bucura. În iulie 2017, li s-a alăturat altor lideri occidentali la înmormântarea lui Helmut Kohl, cel căruia i se datorează în cea mai mare măsură ascensiunea politică a Angelei Merkel. Protejata sa de odinioară a păşit în urma sicriului lui Kohl, drapat în stindardul albastru al Uniunii Europene, în clădirea Parlamentului UE de la Strasbourg, Franţa.
„A fost un mare german şi un mare european. El le-a dat milioanelor de bărbaţi şi de femei din spatele Zidului şansa de a trăi în libertate. Eu m-am numărat printre ei”, a spus ea, profund emoţionată. Într-adevăr, este practic imposibil să ne imaginăm cariera uimitoare a Angelei Merkel fără sprijinul de care Mädchen a beneficiat la început din partea lui Helmut Kohl.
„Îţi mulţumesc, Helmut, pentru şansa pe care mi-ai dat-o.”

Relaţia lui Merkel cu Barack Obama (înfăţişat aici discutând cu doamna cancelar în 2015, cu Alpii bavarezi în fundal) a fost mai complexă decât bănuia lumea la acea vreme. Deşi erau asemănători în multe privinţe, ea trata cu suspiciune măiestria sa retorică, iar el era uneori deranjat de ceea ce numea latura ei încăpăţânată.

Capitolul 10 . Parteneri limitaţi

„Dragoste nu este un cuvânt prea mare pentru a descrie sentimentul nutrit de Barack Obama pentru Angela Merkel.”

Benjamin Rhodes,
consilier al preşedintelui Barack Obama

„Doamnelor şi domnilor! Doamnă preşedintă a Camerei!”, a tunat vocea ofiţerului de protocol al Camerei Reprezentanţilor Statelor Unite ale Americii. „Cancelarul Republicii Federale Germania!”

Pe 3 noiembrie 2009, Angela Merkel, radiind de fericire şi încercând să îşi stăpânească lacrimile, s-a îndreptat spre podium pentru a susţine un discurs într-una din rarele şedinţe comune ale plenului Congresului SUA. Membrii Camerei şi ai Senatului s-au ridicat în picioare, aplaudând-o şi strigând „Ura!” Deşi de obicei este jenată de aplauzele excesive, Merkel părea încântată de căldura autentică a publicului. Primul cancelar german care a vorbit în plenul Congresului SUA după mai mult de cincizeci de ani, Merkel a rostit genul de discurs pe care nu l-ar fi susţinut niciodată în propria ţară: a vorbit despre ea însăşi.

„Nici în visurile mele cele mai îndrăzneţe nu mi-aş fi putut imagina acum douăzeci de ani, înainte de căderea Zidului, că acest lucru va fi posibil”, a început ea. „Mi-am creat propria imagine despre Statele Unite din filme şi din cărţi – unele dintre ele fiind aduse pe furiş din Vest de rudele mele.” Admiraţia ei nu se limita doar la Bruce Springsteen sau la Munţii Stâncoşi. „Eram pasionată de visul american. Acest vis este şansa tuturor de a avea succes, de a se realiza în viaţă prin efort personal.” Oricât de greu de atins devenise visul american până la sfârşitul secolului XX, Angela Merkel arătase, de la peste 6 400 de kilometri depărtare, că uneori este posibil.

După ce aplauzele înflăcărate s-au liniştit, ea a reluat.

Astăzi este momentul să le mulţumim piloţilor care au livrat alimente pe calea aerului şi au salvat Berlinul de la foamete (...), celor şaisprezece milioane de americani staţionaţi în Germania în ultimele decenii. Fără sprijinul lor ca soldaţi şi diplomaţi (...) nu ar fi fost niciodată posibil să punem capăt divizării Europei (...) Acolo unde odată era un zid întunecat, brusc s-a deschis o uşă şi am păşit cu toţii pe străzi, în biserici, peste graniţe. Toată lumea a avut şansa de a construi ceva nou, de a-şi aduce contribuţia, de a îndrăzni să o ia de la capăt. Şi eu am avut parte de un nou început (...) Da, totul este posibil.

În America, unde manifestările emoţionale nu sunt doar acceptabile, ci şi admirate, Merkel s-a simţit mai liberă să se exprime – să-şi arate recunoştinţa, optimismul – decât a făcut-o vreodată în Germania. Dar cum nu este genul care să consacre sentimentelor un discurs întreg, Merkel a inclus şi două teme de fond în omagiul ei emoţionant. Dând dovadă de clarviziune, a vorbit despre oamenii de pe ambele maluri ale Atlanticului care se temeau de globalizare, spunând: „Noi nu ignorăm pur şi simplu aceste preocupări. Este de datoria noastră să convingem oamenii că globalizarea este o şansă mondială uriaşă pentru fiecare continent, deoarece ne obligă să acţionăm împreună cu ceilalţi. Alianţele şi parteneriatele (...) ne vor conduce la un viitor bun”, a continuat ea, exprimând ideea centrală a politicii sale externe. Deşi e posibil ca aceste declaraţii să fi sunat ca nişte clişee în 2009, un deceniu mai târziu ele au părut aproape utopice.
În încheiere, Merkel şi-a exprimat recunoştinţa faţă de doi dintre eroii săi americani, preşedinţii Ronald Reagan şi George H.W. Bush, pentru că au contribuit la unificarea Germaniei, comentând: „Nu există un partener mai bun

pentru Europa decât America şi nici un partener mai bun pentru America decât Europa”. Nici ea, nici cei care au aplaudat-o nu ştiau că primirea entuziastă din Congres avea să fie apogeul relaţiei lui Merkel – şi poate a Germaniei – cu Statele Unite.

A durat ceva timp până când Angela Merkel a început să îl aprecieze pe Barack Obama.[1] Ea s-a arătat sceptică faţă de tânărul politician charismatic în timpul campaniei sale pentru preşedinţie. Deloc surprinzător pentru un luteran, virtutea preferată a lui Merkel este smerenia – iar aceasta nu figura printre calităţile atribuite iniţial lui Obama. I se părea un tânăr pripit când i-a evocat pe Martin Luther King Jr. şi pe JFK şi a hipnotizat publicul la Convenţia Democratică din 2004 – multă charismă, puţine realizări.
„La început a fost oarecum circumspectă faţă de el. Voia să ştie: «Ce urmăreşte? Ce fel de om este cu adevărat?»„, îşi aminteşte Hillary Clinton. În 2008, cunoscuta revistă Stern l-a prezentat pe Obama pe copertă, cu titlul „Mântuitor – sau demagog?”, reflectând ambivalenţa împărtăşită de cancelar.
În calitate de candidat la preşedinţie, Obama comisese o greşeală majoră: pentru a da mai multă strălucire capitalului său de politică externă, acesta i-a cerut permisiunea lui Merkel să susţină un discurs de campanie la Poarta Brandenburg, intersecţia cu cea mai mare importanţă istorică din Berlin şi fosta graniţă dintre sectoarele sovietic şi american din oraşul divizat. Dar Merkel a considerat că nu câştigase încă acel privilegiu. Drept răspuns, cancelarul a propus un loc cu mai puţină încărcătură simbolică: Columna Victoriei din Tiergarten. Obama a acceptat cu bunăvoinţă locul de o mai mică

însemnătate, dând vina pe echipa sa pentru faptul că ceruse prea mult.
În ciuda locului, debutul lui Barack Obama la Berlin a fost mai mult un festival de muzică rock decât un eveniment politic. Într-o seară de vară, într-un parc din Berlin fremătând de speranţă şi de dragoste, discursul s-a transformat într-un fel de festival Woodstock bine organizat, când două sute de mii de berlinezi au umplut bulevardul larg care leagă Poarta Brandenburg de columna cu statuie aurită în vârf, cunoscută sub numele de Siegessäule – simbol al victoriilor militare prusace din secolul al XIX-lea. Părând că pluteşte în timp ce se îndrepta către podiumul înălţat pe o pasarelă acoperită cu mochetă albastră, afişând zâmbetul larg care a devenit curând bine cunoscut lumii întregi, Obama a reacţionat la vuietul mulţimii cu o mişcare a mâinii care a declanşat alte aclamaţii. Poate că discursul său în calitate de candidat nu a produs o frază memorabilă ca „Ich bin ein Berliner”, rostită de JFK, sau „Domnule Gorbaciov, dărâmaţi acest zid!”, dar vremurile se schimbaseră, iar 2008 nu mai era anul unor simple apeluri. Obama a invocat imaginea unui zid diferit de cel amintit de predecesorii săi.
„Zidurile dintre rase şi grupuri, nativi şi imigranţi, creştini şi musulmani, şi evrei nu pot dăinui. Acestea sunt zidurile pe care trebuie să le dărâmăm acum!”, a îndemnat el. Mulţimea a vuit aprobator. Discursul lui Obama a avut parte de cele mai puternice urale când a declarat: „Nici o naţiune, oricât de mare sau de puternică, nu poate depăşi singură asemenea provocări”. După opt ani în care George W. Bush ignorase agresiv normele internaţionale – mai cu seamă lansarea unui război dezastruos în Irak, fără mandat ONU şi bazat pe „dovezi” neconfirmate privind „armele de distrugere în masă” ale lui Saddam Hussein, era o promisiune implicită că America va fi un colaborator

mai bun, că „aliaţii se vor asculta unii pe ceilalţi, vor învăţa unii de la ceilalţi, vor avea mai multă încredere unii în ceilalţi”.
Cu toate acestea, Merkel a rămas sceptică faţă de Obama. „Nu împărtăşesc ideea că o persoană poate impresiona atât de mult prin cuvinte încât să-i facă pe oameni să se răzgândească”, a remarcat ea sec.² „Totuşi, este o idee frumoasă.” Exista poate un soi de invidie în spatele scepticismului ei? Când îl privea la televizor pe Obama înflăcărând mulţimi, era conştientă că ea nu ar putea niciodată să stârnească atâta frenezie în rândul publicului doar prin cuvinte. Nimeni nu strigă: „Te iubim!” când Merkel îşi încheie discursul.
Merkel este un orator aproape agresiv de monoton. Atitudinea sa faţă de discursuri se bazează pe prudenţă: cu cât rosteşte mai puţine cuvinte, cu atât mai bine; doar rezultatele contează. Ca urmare, uneori nu reuşeşte să capteze atenţia publicului distras, oricât de urgent ar fi mesajul ei. Aşa s-a întâmplat când s-a adresat Adunării Generale a ONU în septembrie 2007 pentru a denunţa programul de arme nucleare al Iranului. „Nimeni nu ar trebui să aibă nici cea mai mică îndoială cu privire la pericolul pe care îl prezintă acest program”, a avertizat ea, chiar dacă ambasadorul iranian se afla în raza ei vizuală. „Să nu ne amăgim. Lumea nu trebuie să-i demonstreze Iranului că Iranul construieşte o bombă nucleară. Iranul trebuie să convingă lumea că nu face eforturi în direcţia unei astfel de bombe.” Dacă o asemenea avertizare atât de directă ar fi venit din partea unui vorbitor mai energic, ar fi putut capta atenţia lumii; venită din partea lui Merkel, abia dacă s-a făcut percepută.
În spatele uşilor închise, Merkel este mult mai energică decât când este la pupitru. Chiar şi înainte de a deveni cancelar, ea a avut o întâlnire cu un trimis iranian care a

pledat cu înfocare pentru nevoia Iranului de a deţine arme nucleare. La final, trimisul a întrebat-o pe Merkel de ce Germania nu are încredere în ţara sa. Merkel a contracarat, întrebându-l ce opinii are cu privire la Israel. Când iranianul şi-a încheiat criticile violente la adresa „sioniştilor”, Merkel a răspuns calm: „Acum vedeţi de ce suntem sceptici?”[3]

Oricare ar fi fost rezervele lui Merkel în privinţa lui Barack Obama, în 2010, la doi ani de la preluarea mandatului de preşedinte acesta se bucura de aprobarea a 80% din compatrioţii ei, un record istoric pentru un preşedinte american. După ce Obama a promulgat în acel an Legea pentru îngrijire medicală accesibilă, până şi cancelarul a recunoscut că noul conducător al SUA făcea treabă bună.
Cu timpul, cercetătoarea de confesiune luterană din Germania de Est şi fiul unui kenyan şi al unei americance din Vestul Mijlociu au descoperit că seamănă foarte mult, cel puţin ca temperament. Ambii erau cerebrali, aveau mai multă încredere în fapte decât în emoţii, le plăceau diagramele şi mapele de informare groase (în special lui Merkel) şi preferau să depersonalizeze politica – abordând-o mai mult ca pe o misiune de îndeplinit decât ca pe o identitate. Amândoi erau outsideri care au reuşit în ciuda sorţii potrivnice. Totuşi, Merkel a observat cu surprindere că, în cerc restrâns, Obama cel plin de farmec părea adesea lipsit de zâmbet, avea o atitudine tipică de profesor, ba chiar de avocat – şi o minte ascuţită. „Ea adoră oamenii inteligenţi”, a declarat Victoria Nuland, secretar de stat adjunct pentru afaceri europene în mandatul lui Obama, din 2013 până în 2017. „Merkel a simţit că Obama este egalul său intelectual.” Nuland, care s-a aflat frecvent în prezenţa celor doi şefi de stat, a

adăugat: „Era cochetă cu Obama – aproape chicotea. Uneori, făcea dovada unui umor frust şi spunea glume cam deocheate despre Putin”.
Admiraţia lui Obama pentru Merkel a sporit doar de-a lungul anilor. Potrivit consilierului său Ben Rhodes, „Angela Merkel este exact tipul de lider care îi serveşte drept model; este pragmatică, dar dornică să-şi asume riscuri pentru principii”.[4] Un alt consilier, viitorul secretar de stat Antony Blinken, şi-a amintit că preşedintele a spus: „Dacă vreau să ştiu un lucru despre aproape orice, o întreb pe Angela”. Merkel avea doar cu trei ani mai mult în funcţie decât el, dar el îi admira judecata şi se baza pe ea. Relaţia lor a fost favorizată de faptul că Obama are vederi feministe sincere, el remarcând frecvent că, dacă femeile ar fi puse la conducere, s-ar rezolva jumătate din problemele lumii. La urma urmei, bărbaţii erau cei care provocau toate necazurile: Putin, Erdogan, Netanyahu şi, mai târziu, Trump. „În măsura în care Obama a dezvoltat o relaţie reală cu un şef de stat sau cu un politician, cu ea a avut o astfel de relaţie”, a observat Blinken.
După ce soţul ei i-a acordat cancelarului Medalia Naţională a Libertăţii în 2011, prima-doamnă, Michelle Obama, i-a şoptit Angelei: „Barack te preţuieşte, să ştii”.[5] Merkel a fost atât de mulţumită de această declaraţie încât a împărtăşit comentariul cu ziariştii care o însoţeau în călătorie, întrebându-i cu un strop de prefăcătorie: „Ce credeţi că a vrut să spună Michelle prin asta?” Spre amuzamentul demnitarilor care au luat parte la cina din acea seară, James Taylor a interpretat pentru Merkel balada sa bine-cunoscută „You’ve Got a Friend”. Ulterior, Taylor a spus că alegerea melodiei nu i-a aparţinut şi că solicitarea a venit de la Casa Albă.
Cei doi lideri au în comun şi faptul că politica nu este o delectare pentru nici unul dintre ei, spre deosebire de Bill

Clinton sau Helmut Kohl care au adorat jocul. Nici unul dintre ei nu are nevoie de confirmare din partea publicului pentru a simţi că trăieşte. În plus, nici Merkel, nici Obama nu se bucură în mod deosebit de compania altor politicieni, preferând persoanele din afară, cu preocupări diferite. Ambii consideră că rezolvă probleme, politica fiind mai degrabă un mijloc de a atinge un scop decât un scop în sine. Ambii evită spectacolul: nu-i vei vedea pe nici unul dintre ei aterizând pe un portavion în costum de pilot, aşa cum a făcut George W. Bush în 2003, în avanpremiera declaraţiei sale premature şi hazardate că misiunea Statelor Unite în Irak fusese îndeplinită.
Atât Merkel, cât şi Obama au citit Sapiens: O scurtă istorie a omenirii, cartea întrucâtva greoaie a lui Yuval Harari. Şi, deşi gusturile lor sunt complet diferite, pentru amândoi muzica reprezintă un mijloc de evadare şi de relaxare. Merkel rezonează cel mai puternic cu imnurile luterane tradiţionale din copilăria ei, pe care îi place să le cânte la biserică şi, la fel ca pe mulţi dintre conaţionalii ei, o emoţionează Oratoriul de Crăciun şi Patimile după Matei ale lui Bach. Îi place să gătească mâncăruri germane simple ascultând vocea înălţătoare a sopranei ruse Anna Netrebko în rolul Violettei din La Traviata; Obama îi preferă pe Aretha Franklin, Prince şi artişti hip-hop precum Chance the Rapper şi Jay-Z. De asemenea, amândoi au un umor sec, uneori acid, pe care ea îl exprimă adesea doar prin expresii faciale. Când a rostit un toast în onoarea preşedintelui Joachim Gauck la împlinirea a şaptezeci de ani, Merkel a comentat că persoana cea mai potrivită pentru a ţine un astfel de toast ar fi însuşi domnul Gauck, o ironie demnă de Barack Obama.
Şi totuşi, de-a lungul celor opt ani de colaborare ca aliaţi, au ieşit la suprafaţă şi diferenţele dintre Obama şi Merkel – evidenţiate mai cu seamă de numeroasele crize cu care s-

au confruntat cot la cot. Stilul de negociere oarecum laconic al lui Obama nu se potrivea cu maniera neobosită în care Merkel căuta o fărâmă cât de mică de teren diplomatic. „Termină cu asta”, se spune că l-ar fi admonestat Obama pe Putin cu privire la războiul cibernetic purtat împotriva Americii, dar mai ales în legătură cu eforturile fără scrupule ale Rusiei de a influenţa alegerile prezidenţiale din 2016 în favoarea candidatului republican Donald Trump. Jignit de minciunile lui Putin, preşedintele SUA a renunţat pur şi simplu la încercarea de a avea o discuţie raţională cu el. Dar Merkel nu proceda aşa. A continuat să discute cu el şi a pledat ca Obama să-l sune pe Putin cu ocazia diverselor crize. „Nu pot face asta singură”, a spus ea categoric, potrivit celor prezenţi. „Putin trăieşte într-o lume fantezistă, înconjurat de sicofanţi care îi spun ce vrea să audă”, i-a spus Merkel lui Obama. „Se laudă când primeşte un telefon de la Casa Albă.” În ciuda pledoariilor ei de a discuta cu Putin, Obama s-a săturat curând de stratagemele rusului şi a încurajat-o pe ea să ducă lupta ca reprezentant al Occidentului.

Nici preşedintelui american nu i s-a părut întotdeauna comodă relaţia cu Merkel. Deşi o considera „constantă, onestă, riguroasă intelectual şi amabilă instinctiv (...), ea era deopotrivă conservatoare ca temperament”, a notat Obama în autobiografia sa din 2020. „Ca să nu mai vorbim că era un politician priceput care îşi cunoştea electoratul (...). Ori de câte ori i-am sugerat că Germania trebuie să dea un exemplu cheltuind mai mult pe infrastructură sau pe reduceri de impozite, ea a refuzat politicos, dar ferm. «Da, Barack, poate că nu este cea mai bună abordare pentru noi», spunea ea, încruntându-se uşor, de parcă aş fi sugerat ceva oarecum nepotrivit.”

Cei doi aliaţi au avut păreri diferite şi asupra unor principii politice fundamentale. Scepticismul Angelei Merkel în

privinţa utilizării forţei pentru rezolvarea crizelor a fost pe deplin vizibil în martie 2011, când Consiliul de Securitate al ONU a votat pentru la instituirea unei zone de excludere aeriană, pentru a-l opri pe conducătorul libian Muammar Gaddafi să-şi bombardeze sălbatic propriul popor. În ciuda unei presiuni uriaşe din interiorul propriului guvern, precum şi din partea aliaţilor de la Paris, de la Londra şi – mai cu seamă – de la Washington, pentru a rămâne uniţi împotriva acestui dictator barbar, Merkel s-a abţinut. A fost o decizie dificilă pentru cancelar, care pune mare preţ pe evitarea unei ciocniri cu Statele Unite. Dar, în cele din urmă, a triumfat convingerea ei că războaiele au consecinţe neintenţionate şi rareori rezolvă crizele. Ea a înţeles că o zonă de excludere aeriană însemna mult mai mult decât sugera numele său tern. „Excludere aeriană” însemna bombardarea mijloacelor de apărare aeriană ale lui Gaddafi şi prezenţa pe termen nelimitat a unor patrule pe cerul Libiei; pentru Merkel, era război sub un alt nume.********

A fost o decizie singulară şi îndelung criticată, care a izolat-o pe Merkel de Washington şi a plasat-o de aceeaşi parte cu China şi Rusia. Dar, având în vedere anarhia care a urmat în Libia, în ciuda zonei de excludere aeriană, decizia lui Merkel este greu de contrazis.

De asemenea, este posibil ca ea să fi regretat sprijinul acordat unui alt război american catastrofal în Irak. În 2003, când încă nu era cancelar, a scris un articol de opinie în Washington Post afirmând că opoziţia cancelarului Schröder faţă de acest război era o „tactică electorală”. Acum, în calitate de cancelar, avea altă părere: rezultatul dezastruos al războiului prelungit din Irak îi zdruncinase credinţa în capacitatea Americii de a-şi atinge obiectivele în Orientul Mijlociu. Se temea că situaţia

din Irak se va repeta în Libia mai mult decât se temea de o ciocnire cu Casa Albă.
Nu a fost de ajutor nici faptul că solicitarea lui Obama pentru crearea unei zone de excludere aeriană a luat-o prin surprindere. Până în ultimul moment, Merkel primise asigurări că războiul putea fi evitat. Ministrul apărării din cabinetul ei, Thomas de Maizière, efectuase o vizită la Pentagon cu puţin timp înainte de votul Consiliului de Securitate şi i-a spus lui Merkel că generalii lui Obama erau împotriva războiului, o poziţie împărtăşită şi de preşedintele american, după cum îl asiguraseră generalii pe de Maizière. Dar, în vreme ce Obama încă ezita, rebelii anti-Gaddafi din oraşul Benghazi deveneau mai disperaţi, iar secretarul de stat din cabinetul lui Obama, Hillary Clinton, şi ambasadorul american la ONU, Susan Rice, au prezis un posibil masacru „sub ochii noştri”. După ce s-a hotărât în favoarea războiului, Obama nu a sunat-o pe Merkel ca să o informeze că s-a răzgândit. (Ea a aflat vestea prin intermediul ambasadorului său la ONU, Peter Wittig.) Nici Merkel nu l-a sunat pe Obama să-i spună că se va abţine la votul de la ONU pentru crearea unei zone de excludere aeriană în Libia. De această dată, participarea Germaniei la un posibil război fără sfârşit în Orientul Mijlociu i s-a părut Angelei Merkel mai riscantă decât „Germania singură”.
După campania de bombardamente, Statele Unite au întors spatele Libiei, care – lipsită de autorităţi centrale – a continuat să se afunde în haos, dovedind că opoziţia Angelei Merkel faţă de război fusese din nefericire profetică.

Însă relaţia dintre Obama şi Merkel a atins nivelul minim abia doi ani mai târziu, pe 23 iunie 2013, când Vladimir

Putin a anunţat cu bucurie: „Crăciunul a venit mai devreme anul acesta!”[6] El se referea la sosirea unui zbor Aeroflot de la Hong Kong la Moscova, care i l-a adus pe Edward Snowden, avertizorul de integritate american, „cadoul” constând în mii de documente clasificate. După ce ani de zile fusese aspru criticat de Obama (şi de Merkel) cu privire la încălcările drepturilor omului, Putin era dornic să-i ofere azil politic lui Snowden.

Declarând cu ipocrizie că vrea să „informeze opinia publică” despre ce face guvernul american în numele său, Snowden a început să transmită mii de pagini de documente clasificate către Washington Post şi ziarul britanic The Guardian. Aceste documente au dezvăluit, printre alte secrete, că administraţia preşedintelui Obama interceptase telefonul mobil personal al cancelarului Merkel – un lucru pe care agenţiile de informaţii îl pot face discret din când în când, chiar şi în rândul aliaţilor, dar de obicei nu sunt prinse şi demascate. Pentru o mare parte a publicului german, această dezvăluire l-a transformat pe Snowden, în vârstă de douăzeci şi opt de ani, fost contractor militar devenit răufăcător, în noul lor erou, înlocuindu-l pe Barack Obama.

Dar fiindcă fusese victima unui stat poliţienesc şi propriul său partener de laborator şi prieten apropiat o spionase în tinereţe, dezvăluirile lui Snowden au înfuriat-o pe Merkel. L-a sunat pe Obama imediat şi a dezlănţuit o tiradă nestăvilită, cu atât mai puternică cu cât l-a admonestat în germană. „Nu mai suntem pe vremea Războiului Rece. Prietenii nu se spionează între ei”, i-a reproşat ea. Nimic din ce i-a spus preşedintele american nu a putut să o calmeze – încrederea îi fusese trădată. Relaţiile dintre cele două ţări au devenit atât de glaciale încât chiar şi Christoph Heusgen, cunoscut pentru calmul său suprarealist, a încetat să mai vorbească o vreme cu

omologul său de la Casa Albă, Susan Rice. Totuşi, nişte aliaţi atât de apropiaţi nu puteau rămâne tăcuţi prea mult timp. Nimeni nu-şi aminteşte cu precizie cât a durat – dar suficient de mult ca germanii să îşi susţină punctul de vedere.

Pentru Obama, a fost o situaţie jenantă atât diplomatic, cât şi personal. Dintre liderii străini, de Merkel se simţea cel mai apropiat. „Rar l-am văzut pe preşedintele Obama mai frustrat", a observat Rice.[7] Charles Kupchan, consilierul lui Obama pe probleme europene, mi-a declarat: „Atitudinea noastră a fost că germanii trăiesc într-un soi de deviaţie temporală bizară. Ca şi cum pot fi doar cel mai mare motor economic al Europei (...) fără să joace după regulile marilor puteri, ceea ce înseamnă că toată lumea interceptează pe toată lumea". Dar această abordare cinică a înfuriat-o pe Merkel.

Victoria Nuland a citit transcrierile convorbirilor telefonice ale cancelarului. „Nu am obţinut nimic din acele interceptări. Merkel este prea inteligentă pentru a spune lucruri confidenţiale la telefon", mi-a spus ea. „Erau mai mult lucruri de genul: «E gata cina?» şi «Cum arată programul de mâine?»„ În opinia lui Nuland, indignarea Germaniei nu era cauzată de încălcarea vieţii personale. „Cred că a fost jenant pentru Merkel, fiind un semn că nu face parte din cercul celor în care Obama are cea mai mare încredere", spre deosebire de ţări precum Marea Britanie şi Canada, cu care Statele Unite împărtăşesc regulat informaţii secrete. „Cu Germania (...) împărtăşim informaţii economice, dar nu secrete, deoarece considerăm că Bundestagul este ca o sită", a spus Nuland cu sinceritate.

Mass-media germană – în special presa tabloidă – s-a pus pe treabă, mizând pe antiamericanismul latent. Pe germani i-a înfuriat în special dezvăluirea lui Snowden

potrivit căreia Statele Unite au ascultat telefoanele dintr-un post de interceptare de lângă istorica Poartă Brandenburg. „Dacă au interceptat telefoane mobile în Germania, au încălcat legea germană, pe teritoriul Germaniei, iar cei responsabili trebuie traşi la răspundere”, a tunat ministrul de interne din cabinetul lui Merkel. Peter Altmaier, şeful de cabinet al lui Merkel, i-a spus lui John Emerson, ambasadorul SUA în Germania, că vor fi necesare acţiuni concrete pentru a îndrepta lucrurile. Emerson l-a demis imediat pe şeful biroului CIA de la Berlin. („Cineva trebuia să încaseze lovitura”, a reflectat ambasadorul.) Între timp, Obama şi-a trimis şeful de cabinet, Denis McDonough, la Berlin pentru a încerca să o calmeze pe Merkel şi echipa sa – însă fără rezultat.

Era pregătită o vizită de stat a lui Obama în a doua parte a lunii iunie. „Trebuia să fie o vizită plăcută, dar a devenit cu totul altceva”, a spus Ben Rhodes. Postul naţional de televiziune al Germaniei, ARD, a raportat că peste 60% din populaţie considera că Statele Unite nu prezintă încredere, în vreme ce doar 35% considerau America un aliat destoinic – doar ceva mai mulţi decât cei care considerau Rusia un partener bun.

Când Obama a ajuns la Cancelarie, Merkel l-a condus pe balcon şi a arătat spre trenul S-Bahn cu care mergea odinioară spre laborator în fiecare zi.[8] I-a explicat preşedintelui un lucru de care acesta ar fi trebuit să fie conştient: „Motivul pentru care germanii sunt atât de supăraţi şi pentru care eu sunt atât de supărată este că am crescut într-un stat poliţienesc”. Această discuţie deschisă a părut mai eficientă decât eforturile anterioare de reconciliere. De fiecare dată când Obama şi Merkel au apărut împreună în public în zilele următoare, au fost asaltaţi cu întrebări despre „spionarea prietenilor”. Dar, în final, strategia cancelarului Merkel a fost să treacă peste

abuzul de încredere. Erau prea multe în joc. Deşi Obama nu şi-a asumat niciodată public responsabilitatea pentru interceptări, el a anunţat că, din acel moment, „nu îi vom mai intercepta pe aliaţii noştri”. Merkel nu era genul ranchiunos şi nici nu amesteca lucrurile personale cu afacerile de stat. A trecut peste faptul că Barack Obama a aprobat interceptarea telefonului ei personal pentru că nu avea încotro. Şi-a luat un telefon mobil nou.

Peste doar două luni, Angela Merkel şi Barack Obama s-au confruntat cu probleme mult mai grave. Criza urma să îi dovedească lui Obama câtă nevoie avea de doamna cancelar şi să îi apropie pe cei doi şefi de stat mai mult ca niciodată.

În Siria, o revoluţie care începuse cu scandări şi marşuri paşnice pentru a pune capăt celor patruzeci de ani de represiune brutală exercitată de familia Assad, a luat o întorsătură sumbră. În ultimii doi ani, armata siriană, susţinută de Putin, trăsese asupra protestatarilor cu muniţie de război şi folosise cu barbarie aşa-numitele „bombe-butoi” – butelii umplute cu şrapnel, aruncate din elicoptere – peste cartiere din Damasc şi Alep, forţând sute de mii de persoane să fugă. Apoi, în august 2013, un atac devastator cu arme chimice în suburbiile Damascului a ucis peste 1 400 de civili sirieni în timp ce dormeau. În calitate de om de ştiinţă – şi poate de cetăţean german – care înţelege puterea devastatoare a gazului sarin, Merkel a fost zguduită profund. Totodată, era hotărâtă să nu combată violenţa cu violenţă, armele cu arme. Acest lucru arată pur şi simplu cine este ea – şi cine nu este.

În schimb, Barack Obama a părut că-şi pune la bătaie mandatul în această chestiune. „Ce mesaj transmitem dacă un dictator poate gaza sute de copii în văzul tuturor

şi nu plăteşte nici un preţ? (...) Assad trebuie să plece!”, a proclamat pe 31 august. În mintea cancelarului axat pe rezultate, acest lucru a dat naştere unei întrebări esenţiale: cât de departe va merge preşedintele american ca acest lucru să se întâmple? Obama făcuse o eroare neforţată pe care nu avea de gând să o repete.

Cu câteva zile înainte, secretarul de stat John Kerry anunţase că Statele Unite intenţionează să tragă Siria la răspundere folosind bombe, nu cuvinte. După ce a declarat că utilizarea armelor chimice împotriva civililor este pentru el o „linie roşie”, Obama i-a cerut lui Merkel să sprijine o ripostă militară la asaltul lui Assad. „Aveam nevoie de sprijinul ei, deoarece era principalul lider european”, a explicat Rhodes. „I-am văzut pe Obama şi pe Merkel stând ore în şir cu blocnotesuri în faţă, făcând strategii despre cum să pună în mişcare economia mondială sau să împiedice Afghanistanul să explodeze”. Dar acum Obama nu avea nevoie de expertiza strategică a lui Merkel. „Obama avea nevoie de sprijinul moral al liderului pe care îl admira şi respecta cel mai mult”, a spus Rhodes. Francezii erau dispuşi să lanseze rachete împotriva Damascului, dar Merkel nu era.

„Îţi spun ca prietenă: nu vreau să ajungi într-o situaţie în care să fii lăsat de unul singur”, l-a avertizat ea pe Obama.[9] Ea s-a oferit să acumuleze sprijin european pentru o reacţie comună la atacul lui Assad. „Atunci vom avea o situaţie în care nu vei fi expus unor acuzaţii vagi”, a spus ea, mereu conştientă de eşecul războiului american din Irak. Merkel dorea cel puţin să încetinească plonjeul pripit al americanilor într-un alt război în Orientul Mijlociu, pledând în schimb pentru diplomaţie fără rezerve. Pe de altă parte, Obama era nehotărât. Avertismentele lui Merkel, după cum mi-a relatat Rhodes, au avut un impact

puternic asupra preşedintelui. „A fost prima dată când l-am văzut nesigur în legătură cu bombardarea Siriei.”
„Faci mişto de mine, nu?”, l-a întrebat Susan Rice, cunoscută pentru exprimarea ei slobodă, pe McDonough, şeful de cabinet al preşedintelui, când a informat-o că Obama a decis să nu atace Siria. În schimb, preşedintele urma să solicite Congresului aprobarea pentru o ripostă în forţă. Congresul fiind controlat de republicani, era foarte puţin probabil să aprobe solicitarea preşedintelui privind acest atac sau orice altceva. Era o încercare de a salva aparenţele – de a avea o scuză pentru că s-a răzgândit –, dar nu a funcţionat. Acrobaţiile Americii au afectat reputaţia preşedintelui Obama la nivel mondial, iar percepţia „ameninţării nerealizate” a umbrit eforturile administraţiei de a-l influenţa pe Assad. Angela Merkel se dovedise o aliată loială şi sinceră, dar nu a putut repara daunele cauzate de apelul pripit şi neînţelept al lui Obama referitor la plecarea de la putere a lui Assad ca o condiţie pentru negociere – făcând ca acest dictator violent să lupte până la ultimul sirian pentru a rămâne la putere.

Ulterior, când preşedintele Trump i-a trădat pe kurzi, aliaţii americanilor, retrăgând forţele SUA din Siria, Merkel s-a opus din nou propunerii ministrului apărării, Annegret Kramp-Karrenbauer, de a institui o zonă de excludere aeriană pentru a-i salva pe kurzii rămaşi în Siria, exprimându-şi aversiunea generală faţă de implicarea Germaniei în operaţiuni militare. În plus, a spus ea, „Ruşii vor vota oricum împotrivă”.

Angela Merkel a fost şocată de faptul că a fost înfăţişată făcând salutul nazist, figura fiind apoi incendiată public în Grecia ca o reacţie de furie pentru impunerea unor măsuri de austeritate în statele din sudul Europei, cu economiile devastate din cauza crizei financiare mondiale.

Capitolul 11. Europa vorbeşte acum germana

„Timp de o mie de ani, germanii au cunoscut de toate, mai puţin normalitatea.”

A.J.P. Taylor,
istoric britanic

Unul dintre obiectivele Angelei Merkel la preluarea mandatului a fost să transforme Germania într-o naţiune normală – probabil o dorinţă ciudată pentru oamenii din ţări care caută măreţie. Dar după devastarea provocată de două războaie mondiale şi de patruzeci de ani de divizare a ţării, şansa de a se bucura în linişte de roadele unei economii înfloritoare părea o schimbare binevenită. Pacea era mai bună decât războiul, prosperitatea mai bună decât sărăcia. Iar a fi un membru respectat al comunităţii europene era mult mai bine decât a fi un stat paria. Acestea au fost lecţiile dureroase ale generaţiilor de după al Doilea Război Mondial, conştiente că – aşa cum bine îşi aminteau – Germania distrusese Europa de două ori. Au inventat chiar un cuvânt pentru procesul dureros de reconciliere cu istoria lor: Vergangenheitsbewältigung, care se traduce aproximativ prin „înţelegerea trecutului”. Presupune multă muncă, începând de timpuriu cu excursii ale elevilor la unul dintre numeroasele lagăre de concentrare presărate pe teritoriul fostului al Treilea Reich. O altă parte a acestui proces presupune evitarea sfidării altor naţiuni, foste victime ale altei Germanii, prin manifestări ostentative de patriotism sau de superioritate germană.

Şi totuşi, ca o ironie, Merkel însăşi a redeşteptat vechile nelinişti cu privire la o Germanie exagerat de încrezătoare în sine. Multă vreme fusese de părere că o Europă puternică şi unită este un fel de garanţie împotriva revenirii Germaniei la trecutul său agresiv – sau împotriva unei noi agresiuni din partea Rusiei. Dar, în 2008, această viziune aproape că s-a năruit odată cu economia globală. Criza financiară din acel an a declanşat o discordie fără precedent în sânul UE cu privire la o chestiune fundamentală: cât de responsabili ar trebui să fie membrii

mai puternici ai Europei, în primul rând Germania, de ajutarea statelor membre mai slabe şi mai puternic afectate?
Felul în care Merkel a gestionat această criză i-a expus punctele forte, dar şi neajunsurile ca lider. În final, a reuşit să salveze euro (€) – din 2002, moneda comună pentru nouăsprezece ţări din aşa-numita zonă euro – calmându-şi propriul electorat conservator şi consolidându-şi statutul neoficial de cancelar al Europei. După cum a scris Roger Cohen, editorialist al publicaţiei New York Times: „Se spune că Henry Kissinger a întrebat care este numărul de telefon al Europei. Acum ştie: formează numărul Angelei Merkel”. Dar acest succes va avea un preţ pentru propria-i reputaţie şi a Germaniei.

Pentru Angela Merkel, Uniunea Europeană este un triumf istoric: un continent fără graniţe, cu nouăsprezece membri care folosesc toţi aceeaşi monedă. Creată în 1999 pe fondul optimismului din perioada de după Războiul Rece, zona euro era considerată mai mult decât o uniune monetară; era o Europă „întreagă şi liberă”, în care conflictele ar fi imposibile şi de neconceput în viitor, o Europă în care europenii nu mai erau nevoiţi să arate paşapoarte sau să schimbe bani de fiecare dată când traversau o frontieră. Ca atare, euro era mult mai mult decât un simplu simbol; era o componentă-cheie a menţinerii acestei unităţi.
Cu toate acestea, euro s-a născut cu mai multe defecte semnificative. Nu a existat nici un organism european asemănător cu Rezerva Federală americană, nici un sistem bancar central care să atenueze crizele financiare sau să reglementeze statele implicate, acestea având culturi politice, bugete şi deficite separate. Mai mult, există o

mobilitate limitată pentru forţa de muncă în interiorul zonei. Un tâmplar grec disponibilizat nu-şi va găsi prea uşor un loc de muncă în Germania, cum s-ar întâmpla dacă un lucrător din Texas ar ajunge în Minnesota. Pentru americani nu este prea complicat să se deplaseze dintr-un stat în altul în căutarea unui loc de muncă; adesea, europenii sunt legaţi de economiile lor locale prin limbă, cultură şi istorie – ceea ce înseamnă că nu există o modalitate uşoară de a reduce rata şomajului unei ţări membre.

Merkel urmărea o operă de Haydn la Festivalul de Muzică de la Salzburg – un ritual estival pe care îl împărtăşeşte cu soţul ei – când pe telefonul ei au apărut primele avertismente despre problemele de pe piaţa imobiliară americană.[1] „IKB are probleme”, spunea mesajul de la Jens Weidmann, consilier-şef pe probleme economice.[2] „Ce este IKB?”, i-a scris cancelarul drept răspuns. După cum a aflat curând, era vorba despre o bancă regională germană, Deutsche Industriebank, al cărei sediu central din Delaware suferea din cauza crizei ipotecilor subprime. Tentaculele economiei globalizate şi numeroasele sale instituţii financiare au ajuns în fiecare colţ al planetei – inclusiv în penultimul stat din uniune ca mărime, Delaware. Acea bancă minoră aflată în dificultate în Statele Unite a declanşat o cascadă neprevăzută de evenimente care au preocupat-o pe Merkel ani de zile şi au dovedit cât de departe de realitate era viziunea ei despre o Europă unită.

Concepte complexe precum ipoteci subprime, active toxice şi datorii suverane au fost iniţial terra incognita pentru Merkel. În timpul campaniei sale din 2005 pentru funcţia de cancelar, confundase la un moment dat brutul şi

netul. Acum, pe măsură ce economia mondială interconectată se năruia, Merkel s-a văzut nevoită să decodifice noile „produse” financiare riscante şi deseori voit derutante de pe Wall Street. Noţiunile de bază erau uşor de înţeles: împrumuturile ieftine şi ipotecile facile au condus la o frenezie de a construi şi de a vinde bunuri imobiliare cu risc ridicat, băncile nereglementate şi alţi creditori oferind cu nerăbdare împrumuturi sutelor de mii de clienţi care nu prea avea şanse să le ramburseze vreodată. Rezultatul a fost o criză globală de lichidităţi – o problemă de flux de numerar, mai simplu spus – şi o reducere a creditării, fapt ce a generat cea mai gravă criză financiară după mai bine de şaptezeci şi cinci de ani. (Nu este scopul acestei naraţiuni să plonjeze în lumea misterioasă a finanţelor globale, dincolo de ceea ce a scos la iveală despre stilul de conducere al Angelei Merkel.) Este suficient să spunem că 104 ţări au cunoscut o scădere atât a importurilor, cât şi a exporturilor, precum şi o diminuare accentuată a producţiei, comerţului şi ocupării forţei de muncă – dovadă a nivelului de globalizare a economiei. Numai în Europa, cinci milioane de oameni şi-au pierdut locul de muncă.

Germania s-a descurcat mai bine decât alte ţări europene, parţial datorită unor obiceiuri bine înrădăcinate legate de cultură, politică, afaceri şi practici financiare. Populaţia sa a rezistat exploziei consumului alimentată de datorii, dominantă în alte părţi din Europa şi din Statele Unite. Datorită unei tradiţii cunoscute drept Kurzarbeit, „activitate cu program scurt”, companiile au fost încurajate să le ofere lucrătorilor mai puţine ore de muncă în loc să-i concedieze. O naţiune care crede profund în virtuţile muncii asidue, ale economisirii şi traiului chibzuit, Germania şi-a depăşit vecinii ca producţie şi a menţinut rata şomajului mult sub nivelul celei din majoritatea

statelor din zona euro în timpul recesiunii globale. Inevitabil, acest lucru a atras resentimente atât faţă de Merkel, care întruchipează aceste calităţi, cât şi faţă de ţara sa. S-a dovedit că acest gen de sentimente nu dispăruseră cu adevărat în unele părţi ale Europei.

În final, criza a scos la iveală ceea ce ar fi trebuit să fie evident de mult timp: Europa este alcătuită din ţări dinamice economic, predominant din nordul continentului, iar ţările de la aşa-numita periferie, cu economii stagnante, au fost forţate să funcţioneze conform aceloraşi reguli ca vecinii lor mai bogaţi, în calitate de membri ai zonei euro cu monedă unică. Ţările cel mai afectate la nivel mondial au fost, ca întotdeauna, cele mai vulnerabile. În Grecia, Portugalia, Spania şi Italia, şomajul a crescut cu peste 20%, aproape jumătate din tinerii greci fiind şomeri.[3] Astfel de statistici au rivalizat cu cifrele din epoca Marii Crize şi au dezvăluit o prăpastie între cei care au şi cei care nu au.

Aceia care căutau un vinovat oportun şi general valabil l-au găsit în persoana celei pe care mulţi o aclamaseră, numind-o cancelarul Europei. Angela Merkel a fost prinsă ca într-o menghină între nevoia de a ajuta Grecia – stat membru al blocului comercial interconectat şi interdependent al zonei euro – şi resentimentul crescând al germanilor faţă de salvarea „Sudului risipitor”. Viziunea lui Merkel despre o Europă strâns unită, în care ţara cea mai bogată (Germania) dă o mână de ajutor celor aflaţi la nevoie, a intrat în coliziune cu teama că salvarea ar crea o cultură a dependenţei în Grecia şi un precedent periculos în altă parte. Aceasta era dilema ei şi cea mai grea încercare de când preluase funcţia de cancelar.

Fiecare avea o soluţie diferită. Ministrul de finanţe, Wolfgang Schäuble, a cerut expulzarea Greciei din zona euro până când îşi va pune în ordine finanţele. Dar ţelul

cancelarului era reforma, nu evacuarea. Germanii au sprijinit-o în această privinţă, spre deosebire de alţi europeni bogaţi din nord.
În reuniunile aparent nesfârşite cu omologii săi din statele membre ale UE, ea folosea adesea o diagramă care arăta cât de puţin productivă era Europa în comparaţie cu China. Ea argumenta că europenii trebuie să înveţe să concureze în noua economie globalizată; trebuie să strângem din dinţi şi să îndurăm greul acum de dragul viitorului. Mândră de reconstrucţia rapidă a Germaniei de Vest după al Doilea Război Mondial, un miracol economic cunoscut sub numele de Wirtschaftswunder, ea dorea ca şi ceilalţi să urmeze modelul german de austeritate şi reduceri de cheltuieli şi să insufle obiceiuri sănătoase cetăţenilor care îşi plătesc impozitele – ceea ce era cât se poate de evident că nu se întâmplase în Grecia, fără să mai vorbim despre necesitatea epurării unei clase politice care i-a minţit pe oameni cu privire la starea economiei naţionale şi totodată a furat bani publici. Aşa că le-a recomandat să strângă cureaua. Nu vor fi salvaţi dacă nu vor merita să fie salvaţi printr-un comportament responsabil. Conservatoare din fire, austeritatea era răspunsul ei la majoritatea problemelor financiare. „Dacă fiecare dă cu mătura în faţa uşii, întregul sat va fi curat”, spunea uneori Merkel, citându-l pe Goethe. Cu doar câteva cuvinte, îi liniştise pe germani, care aveau încredere în ea, garantându-le siguranţa economiilor. Dar nu a reuşit să facă acelaşi lucru pentru ţările care sufereau cu adevărat, dincolo de graniţele Germaniei.
Merkel părea să nu dea importanţă faptului că în fiecare împrumut prost există atât un debitor, cât şi un creditor, şi că o anumită responsabilitate ar trebui să le revină băncilor – instituţii care ar trebui să evalueze riscul şi să acţioneze cu înţelepciune, dar care au permis excesul

grosolan de cheltuieli pentru infrastructură şi proiecte cu mult peste capacitatea lor de finanţare în ţările afectate. Multora li s-a părut că, în loc să-i pedepsească pe facilitatori, Merkel îi pedepsea pe oamenii obişnuiţi pentru greşelile guvernelor şi ale sistemelor financiare internaţionale. E posibil ca această viziune a austerităţii ca pedeapsă să nu fi fost departe de realitate. Un fapt semnificativ, cuvântul german pentru datorie este acelaşi ca pentru vinovăţie: Schuld.
Economistul american Joseph Stiglitz, laureat al Premiului Nobel, s-a întâlnit cu Merkel la Berlin şi i-a dat sfaturi pe care ea nu le-a urmat. „A ales o identitate germană îngustă, în loc de o identitate europeană de tipul «Noi, poporul»„, a spus el. Privind din afară, părea că, deşi cancelarul susţinea că iubeşte Europa, nu era dispusă să facă rău Germaniei pentru a o salva.
Germania a propus un model de austeritate, dar nu a fost dispusă să acţioneze ca o contrapondere de creştere – adică să cheltuiască – pentru a accelera revenirea, potrivit lui Stiglitz. Sosise momentul achitării notei de plată pentru lumea globalizată, strâns interconectată, în care soarta unuia afectează soarta tuturor.

Încă o dată, Merkel a omis să ia în calcul rolul pe care îl joacă iraţionalul în relaţiile umane. Orice persoană din Europa în vârstă de peste şaptezeci şi cinci de ani îşi amintea ororile celui de-al Doilea Război Mondial. În Grecia, sentimentul antigerman era încă viu din cauza amintirilor cu soldaţi naziști care în 1941 au arborat drapelul cu svastica pe Acropole, vechea citadelă ateniană. Drept urmare, în pieţele din oraşele greceşti a fost incendiată public figura Angelei Merkel, nu a politicienilor din plan intern, pe măsură ce ţara se

scufunda tot mai adânc în mizeria şomajului cu procente de două cifre. Mormane de gunoaie zăceau în jurul Pieţei Syntagma, un loc de importanţă istorică din capitală, întrucât toţi angajaţii neesenţiali fuseseră disponibilizaţi de guvernul în criză de lichidităţi. Toate băncile care se grăbiseră să acorde împrumuturi ieftine au rămas şi ele fără lichidităţi. Măsurile de austeritate au secătuit viaţa nu numai la Atena, ci şi la Roma, la Dublin, Irlanda, şi la Lisabona, Portugalia. Protestatarii au umplut străzile în multe dintre capitalele seculare ale continentului, Merkel fiind considerată principalul instigator al reducerilor dureroase de cheltuieli bugetare.

Un politician mai abil, cu darul retoricii, ar fi mers la Atena şi ar fi spus populaţiei în suferinţă: „Voi fi alături de voi, dar nu vă putem salva fără sacrificii” – un discurs dur, în stilul lui Churchill care vorbise despre „sânge, sudoare şi lacrimi”. Evident, stilul lui Churchill nu era caracteristic pentru Merkel. Când s-a deplasat la Atena în octombrie 2012, a trăit o experienţă nouă în viaţa sa politică: furia publică. Grecii s-au adunat de-a lungul străzilor pe unde trecea coloana oficială, strigând cuvinte de batjocură şi fluturând pancarte pe care scria: „Merkel, nu eşti binevenită aici!” La trecerea maşinii în care se afla cancelarul, un grup a ars un steag cu svastica, iar o altă maşină, plină cu oameni îmbrăcaţi în uniforme în stil nazist, a străpuns un cordon al poliţiei. Merkel a fost zguduită. În Germania, afişarea svasticii este o infracţiune.

Presiunea din partea preşedintelui Obama i-a sporit stresul. „Trebuie să acţionezi şi să fii mai hotărâtă”, a îndemnat-o el.[4] „Foloseşte mai mult din excedentul Germaniei pentru împrumuturi către ţările nevoiaşe.” La Conferinţa G20 din 2011, desfăşurată la Cannes, Franţa, el a îndemnat-o: „Haide, Angela, eşti regina Europei! Poţi face acest lucru!” La care ea a răspuns cu amărăciune: „Mi

se spune regina Austerităţii”. Probabil prima dată după anii 1990, ea a vărsat lacrimi de frustrare în public. „Das ist nicht fair. Ich bring mich nicht selbst um.” „Nu este corect. Nu mă voi sinucide [politic]... Banca noastră centrală este independentă. Voi, americanii, ne-aţi scris constituţia. Îmi ceri să încalc limitele aferente funcţiei mele” – cu alte cuvinte, să treacă peste banca sa centrală – „pentru care a insistat ţara voastră”, i-a reamintit ea, referindu-se la rolul Washingtonului în elaborarea constituţiei postbelice a Germaniei.[5]
Dar emoţiile ei nu erau suficient de vizibile în public. În discursuri, figura severă şi evlavia ei au trimis un semnal greşit ţărilor europene cel mai puternic afectate.

Cu greu îşi poate cineva închipui două personalităţi mai diferite decât Merkel şi principalul său partener european din aceşti ani, hiperactivul Nicolas Sarkozy, preşedintele Franţei, poreclit „Bling Bling” pentru capriciile sale ostentative şi pasiunea pentru iahturi de milioane de dolari.[6] Impulsiv şi ahtiat după publicitate, Sarkozy părea să întruchipeze tot ce dispreţuia Merkel. (Este greu să ne-o imaginăm pe Carla Bruni, soţia elegantă a lui Sarkozy, fostă actriţă şi model, cumpărând peşte, aşa cum a fost surprins soţul lui Merkel, pentru a pregăti o cină pe care cancelarul a găzduit-o în onoarea preşedintelui francez.) Totuşi, ajunşi parteneri datorită împrejurărilor, Merkel, ca întotdeauna, a profitat din plin de situaţie. „Pe lângă tine, Nicolas, mă simt ca un bec cu consum redus de energie”, a glumit ea odată.
Acceptând că destinele le-au fost îngemănate în timpul crizei euro, Sarkozy a felicitat-o pe Merkel pentru câştigarea prestigiosului Premiu Carol cel Mare în 2008, în oraşul istoric german Aachen, lângă graniţele care separă

Germania, Belgia şi Olanda. „Am foarte multă admiraţie pentru această femeie din Est”, a declarat francezul cu efuziune. „Ce parcurs pentru o tânără din spatele Cortinei de Fier – să ajungă în fruntea a douăzeci şi şapte de ţări şi a Germaniei reunificate!” Apoi, adresându-i-se dr. Sauer care asculta uimit, Sarkozy a spus: „Angela şi cu mine suntem un cuplu armonios, iar ea este o femeie curajoasă pe care am învăţat să o respect în ultimul an, domnule Merkel”. Dr. Sauer nu a părut amuzat.

În ciuda gafei lui Sarkozy, a fost o ceremonie istorică între doi rivali de lungă durată, iar Merkel a profitat de moment pentru a explica de ce salvarea monedei şi menţinerea Greciei în comunitate a fost mai mult decât o chestiune economică. „De ce să petreci nenumărate zile şi nopţi pentru a atinge un obiectiv comun după negocieri dificile? Pentru că în cazul în care euro eşuează, nu eşuează doar moneda”, a spus ea. „Eşuează Europa.” La urma urmei, moneda comună era la fel de importantă pentru o Europă unificată ca frontierele deschise.

„Merkozy”, după cum i-a numit pe cei doi lideri mass-media franceză, au format în final un front ciudat, dar unit. Germania era prea bogată, prea stabilă şi prea importantă pentru sănătatea restului continentului – chiar şi a Franţei – ca să fie ignorată. Ei au dat un ultimatum atât prim-ministrului grec, Giorgos Papandreou, cât şi lui Silvio Berlusconi din Italia, care părea din ce în ce mai mult în pericol: să accepte ca UE să supravegheze finanţele ţărilor lor în schimbul fondului de salvare. Nu mai aveau alte opţiuni.

Astfel, a fost încheiat un acord, dar cu un preţ. Când şeful blocului parlamentar al Uniunii Creştin-Democrate, Volker Kauder, a declarat: „Acum, dintr-odată, Europa vorbeşte germana”, referindu-se cu mândrie la rolul Germaniei în salvarea monedei euro, Merkel a avut o tresărire

dureroasă.[7] Imaginea Germaniei care dictează Europei era unul dintre coşmarurile sale şi totuşi, în parte, era vina ei. Ea a tergiversat lucrurile în vreme ce milioane de oameni sufereau şi i-a luat prea mult timp să înţeleagă costul uman al recesiunii globale. A pierdut bătălia pe frontul relaţiilor publice. Fiind cea mai bogată ţară europeană – şi cheia de boltă a uniunii pe care ea o preţuieşte –, nu a avut de ales şi a trebuit să-i salveze pe cei mai puţin norocoşi, indiferent de cât de dezastruos le fuseseră gestionate economiile şi indiferent de rolul jucat de bancherii imprudenţi de pe Wall Street în incitarea acestei crize financiare globale. S-a întâmplat în mandatul Angelei Merkel, iar rezolvarea crizei a fost preţul inevitabil achitat de cancelarul celei mai bogate şi mai bine gestionate economii din Europa.
Deşi Merkel a aprobat mai multe tranşe de ajutoare pentru Grecia de-a lungul anilor, reacţia sa lentă a prelungit suferinţa. Stilul ei metodic de abordare a problemelor pur şi simplu nu a funcţionat când au fost afectate direct atât de multe vieţi. Pentru mulţi, excesul de prudenţă al lui Merkel a dat, de asemenea, impresia că este insensibilă la suferinţa umană.

Angela Merkel a explicat că, pe durata unei crize, este capabilă să funcţioneze pe baza energiei acumulate, în ciuda semnului insuficient, dar se prăbuşeşte după ce criza trece. Pentru ea, prestaţiile publice sunt mai epuizante decât descâlcirea problemelor complexe. Evitarea dramelor contribuie la economisirea energiei; are dreptate când se descrie drept un „bec cu consum redus de energie”. Egoul ei robust ce nu necesită încurajări în orice zi şi la orice oră este, de asemenea, un avantaj. Aparent imună la umilinţă, ea nu îi umileşte pe ceilalţi. Toate

acestea îi lasă la dispoziţie energia necesară pentru a face faţă problemei cu care se confruntă. Dacă situaţiile complexe ar fi enervat-o, s-ar fi epuizat atât pe ea, cât şi Germania cu mult timp în urmă.
În 2015, luând o decizie care părea o sfidare a măsurilor dure de austeritate ale lui Merkel, grecii l-au ales drept lider pe Alexis Tsipras, un tânăr socialist charismatic.[8] Una dintre promisiunile sale de campanie fusese eliminarea regimului dur impus de Berlin ca o condiţie pentru a treia tranşă de ajutoare. În scurt timp însă, revoluţionarul grec proaspăt ales a cedat ca urmare a tratamentului aplicat de Merkel.
Ministrul de finanţe din cabinetul lui Tsipras, Yanis Varoufakis, a povestit cum şeful său a fost cucerit de Merkel datorită „manipulării psihologice şi sârguinţei remarcabile" ale acesteia.
Angela Merkel a sugerat ca, după cina oficială cu liderii UE, cei doi să se reunească astfel încât Tsipras să-şi poată prezenta documentul [referitor la încetarea austerităţii impuse de UE Greciei] şi să poată discuta pe marginea lui. Cina oficială s-a prelungit până aproape de miezul nopţii, iar Alexis a crezut că a dispărut şansa unui tête-à-tête. Nu a fost cazul. Angela l-a condus într-o sală de conferinţe adiacentă şi a petrecut ore întregi trecând în revistă împreună cu Tsipras fiecare frază a acordului (...). După ce au terminat [patru ore mai târziu, potrivit consemnărilor], ea l-a felicitat pentru document (...). Felicitările primite, sârguinţa ei şi cunoaşterea incredibil de amănunţită a planului Greciei l-au impresionat pe Alexis.

Sesiunea nocturnă de discuţii dintre cei doi lideri nu a avut ca rezultat slăbirea frâielor bugetare ale Germaniei, aşa cum spera Tsipras, ci acceptarea condiţiilor lui Merkel –

inclusiv impozite mai mari şi reduceri de cheltuieli în schimbul celei de-a treia tranşe de ajutoare.
În dimineaţa de 13 iulie 2015, după ce a negociat toată noaptea, Merkel s-a prezentat în faţa camerelor de filmat ale televiziunilor la sediul de la Bruxelles al Uniunii Europene şi a anunţat că „Grexit” fusese evitat. Grecia rămânea în UE. „Avantajele depăşesc dezavantajele”********, a spus Merkel în stilul ei succint, vizibil epuizată. Jurnalistul Bernd Ulrich, care a fost prezent, a interpretat declaraţia astfel: „Dragii mei, a fost foarte greu şi am muncit din răsputeri în ultimele luni (ultimii ani!) pentru a menţine Grecia în UE (...). Acest lucru este foarte important pentru Europa (...). Dar nu vreau să fac mare caz din asta. Doar mă cunoaşteţi! În fine, trebuie să merg la culcare”.[9]
Şi acestea fiind spuse, Merkel a zburat înapoi la Berlin pentru câteva ore de somn în propriul ei pat.
Este posibil ca germanii să fi interpretat comentariile lui Merkel aşa cum a sugerat Ulrich, dar cancelarul se adresa unui public mult mai mare, care spera să audă un mesaj diferit: un mesaj din inimă. Merkel nu a obţinut niciodată recunoştinţa pe care o merită pentru sprijinul acordat salvării Greciei de pe marginea prăpastiei.
Cu toate acestea, cel mai periculos rezultat colateral al acestei perioade nu a fost lovitura pe care a primit-o imaginea lui Merkel. A fost apariţia primului partid politic german de extremă dreapta de după al Doilea Război Mondial, Alternative für Deutschland******** (AfD), fondat ca opoziţie la salvarea Greciei de către UE. Ascensiunea populismului modern în Germania şi în alte părţi îşi are rădăcinile în acele prime falimente bancare din 2008. Dar semnificaţia acestei noi mişcări va ajunge în atenţia cancelarului abia în 2016; alte crize au eclipsat-o până atunci.

Merkel îşi explică rareori deciziile, dar „dezavantajele” acordului său cu Tsipras au inclus o perioadă de austeritate forţată în Grecia, urmată de o guvernare mai responsabilă şi de o creştere mai mare până când ţara a fost lovită de Covid-19 în 2020 şi a deviat de la traiectoria pozitivă – aşa cum s-a întâmplat şi în alte părţi din cauza pandemiei.

Alternativă pentru Germania (n. trad.)

Capitolul 12. Războiul din Ucraina – „Daţi-mi-o pe Angela la telefon”

„Războiul nu este decât o dezertare laşă de la problemele păcii.”

Thomas Mann,
scriitor germano-american (1875–1955)

Criza zonei euro a obligat-o pe Angela Merkel să îşi asume responsabilitatea pentru stabilitatea financiară a Europei, iar războiul declanşat de Rusia în Ucraina a forţat-o să îşi asume un rol pe care şi-l dorea mai puţin pentru Germania sau pentru ea însăşi: cel de lider politic al Occidentului. Rolul a fost extenuant fizic şi nervos. În Ucraina, Merkel şi-a demonstrat abilităţile superioare de negociator, dar şi limitările stilului său de diplomaţie obstinată într-o perioadă caracterizată tot mai mult de nerespectarea legii şi de autoritarism. Situaţia în care autocratul revanşard de la Kremlin s-a înfruntat cu Merkel cea principială şi prudentă – cu puteri executive limitate conferite de constituţia germană – nu a fost nici pe departe echitabilă.

Cu toate acestea, Merkel a dovedit că îi poate ţine piept lui Putin când alţii nu vor (sau nu pot). Pe măsură ce criza a escaladat, Merkel s-a remarcat drept cel mai hotărât apărător al normelor democratice statornicite, care – cu excepţia notabilă a războaielor sângeroase din Balcani din anii 1990 – erau martore la cea mai gravă provocare de la sfârşitul Războiului Rece.

Ucraina, a doua ţară ca mărime din Europa, a fost mult timp victima tragică a geografiei. Atât Hitler, cât şi Stalin au urmărit să supună şi să exploateze această regiune de la periferia continentului pentru terenurile sale agricole fertile; resursele naturale bogate, inclusiv minereu de fier, gaze naturale şi petrol; şi pentru semnificaţia strategică a amplasării între Est şi Vest. Într-adevăr, cât timp Hitler şi Stalin au fost la putere, în Ucraina au murit mai mulţi oameni decât oriunde în Europa. Pentru Hitler, numărul mare de evrei din Ucraina a făcut din regiune o ţintă ideală pentru crime în masă. Înaintea lui, Stalin şi-a propus să subjuge a doua regiune ca număr de locuitori din Uniunea Sovietică prin impunerea colectivizării şi industrializării, jefuind ţăranii de rodul muncii lor şi transformându-i în cerşetori – apoi în cadavre – odată cu foametea forţată, al doilea eveniment de acest gen ca gravitate din secolul XX. (Cel mai grav a avut loc ulterior în China maoistă.) Rafał Lemkin, un avocat polonez care a inventat cuvântul genocid, a numit Ucraina „exemplul clasic al genocidului sovietic”.

După căderea imperiului sovietic în 1991, Ucraina, cu pământul şi populaţia însângerate de Hitler şi de Stalin şi, practic, fără tradiţii democratice pe care să le recupereze, s-a chinuit decenii întregi sub diferiţi foşti lideri comunişti corupţi sau semicorupţi până în 2014, când părea să cunoască în fine o soartă mai bună. Dar tocmai atunci Putin a început să afirme agresiv vechile pretenţii ale

Rusiei asupra acestei ţări care suferise vreme îndelungată, determinând Ucraina să capteze atenţia lumii şi prinzându-i în vârtejul său pe Merkel, pe Putin şi, până acum, pe trei preşedinţi americani. La baza crizei se afla obiectivul lui Putin de a repune Rusia la locul său istoric printre puterile lumii. Pentru a realiza acest lucru, el trebuia mai întâi să refacă vechiul imperiu. Avea nevoie ca Ucraina, vecină la est şi la nord-est, să reintre pe orbita Rusiei, să fie loială nu Washingtonului sau Bruxellesului, ci Moscovei.
Problemele au început în februarie, când Ucraina era pe punctul de a semna un acord politic şi economic cu Uniunea Europeană, care urma să deschidă relaţii comerciale avantajoase cu restul continentului şi să o aducă mai aproape politic de Vest – prezentând totodată perspectiva unei eventuale aderări la UE. Hotărât să blocheze acordul, Putin l-a presat pe preşedintele corupt al Ucrainei, Viktor Ianukovici, să se alăture Uniunii Economice Euroasiatice fondată de Rusia – o alianţă politică, militară şi economică stabilită de el pentru a contracara atât UE, cât şi China. Bazându-se pe faptul că va putea să cumpere populaţia refractară cu un cec de 15 miliarde de dolari, Putin a promis să salveze economia falimentară a Ucrainei. În schimb, ţara urma să se retragă din acordul comercial cu UE.
Însă evenimentele au luat o întorsătură neaşteptată. Manifestanţi tineri şi neînfricaţi au inundat vechile străzi din Kiev strigând „Ianukovici trebuie să plece!” În zilele următoare, protestatarii au sporit ca număr şi au devenit mai îndrăzneţi, iar apelurile lor de a pune capăt corupţiei care subminase mult timp viitorul ţării au ajuns mai puternice. I-au cerut lui Ianukovici să semneze tratatul cu Uniunea Europeană, aşa cum promisese. Putin a urmărit cu îngrijorare aceste proteste, care-i aminteau de evenimentele traumatice la care asistase la Dresda în

1989; voinţa mulţimii se făcea simţită pe un teritoriu pe care el îl considera „sfera de interes” a Rusiei. Cel mai rău coşmar al său părea să-l fi trezit brusc la realitate.
Pe 18 februarie, trupele lui Ianukovici au deschis focul asupra unei manifestaţii din piaţa Maidan din Kiev, ucigând o sută de protestatari şi transformând un protest paşnic într-o revoltă. Trei zile mai târziu, neputând controla mulţimile şi temându-se că soarta lui va fi asemănătoare cu cea a altor dictatori dispreţuiţi, Ianukovici s-a refugiat în Rusia. Auzind aceste veşti, manifestanţii din piaţa Maidan au izbucnit în urale furtunoase.
Doi observatori externi – ambii cunoscând personal mecanica autoritarismului – au înţeles semnificaţia vidului de putere creat în Ucraina de plecarea lui Ianukovici. Angela Merkel a recunoscut pericolul: Vladimir Putin a profitat de ocazie şi a făcut prima mutare.

Maskirovka („mascaradă”) este o tehnică elaborată de armata rusă la începutul secolului trecut, care poate fi rezumată prin trei cuvinte: înşelăciune, negare şi dezinformare. Pe 27 februarie, la mai puţin de o săptămână după plecarea lui Ianukovici, o trupă pestriţă de veterani sovietici ai Războiului din Afghanistan, agenţi de informaţii ruşi, ucraineni proruşi şi mercenari, toţi purtând uniforme fără însemne, au capturat clădiri publice din capitala Crimeei, Simferopol, precum şi din Sevastopol, principalul port la Marea Neagră (unde Rusia are o bază navală), dar şi din oraşele sud-estice Donețk, Lugansk şi Harkov, declarând independenţa Ucrainei faţă de Kiev.
Forţele armate ucrainene slabe au fost prinse pe picior greşit. Anii de nepăsare şi de corupţie aduseseră armata la stadiul de forţă slab echipată, ce număra treizeci de mii de

soldaţi – incapabilă de a face faţă invaziei forţelor militare moderne ale Rusiei; guvernul Ianukovici chiar scosese la vânzare clădirea care adăpostea Ministerul Apărării. La Washington, DC – la Pentagon şi la Casa Albă –, îngrijorarea s-a răspândit rapid. „Ne-am temut că ruşii îşi vor continua înaintarea spre Mariupol, singurul port mare al Ucrainei de la Marea Azov”, a declarat Evelyn Farkas, o funcţionară de la Pentagon, responsabilă cu afaceri ruseşti şi ucrainene în timpul preşedinţiei lui Obama.[1]

Psihologic, Statele Unite erau aproape la fel de nepregătite ca Ucraina pentru acest scenariu demn de Războiul Rece. „Primiserăm rapoarte cu informaţii despre modernizarea armatei ruse, iar nivelul de ameninţare era ridicat”, a recunoscut Farkas. Dar, când Rusia invadase ţara vecină, Georgia, în 2008, se considerase „un eveniment singular. Războiul Rece se terminase. Armatele nu mai invadau ţări vecine în Europa secolului XXI. Cei din administraţie nu s-au arătat prea îngrijoraţi”, şi-a amintit Farkas. Acum Washingtonul a sfătuit armata ucraineană să rămână în garnizoane pentru a evita o baie de sânge.

Merkel a fost ceva mai puţin surprinsă decât omologii ei americani. Nu avusese niciodată iluzia că Putin se va transforma într-un democrat iubitor de libertate. Totuşi, sperase că dragostea lui pentru avuţie şi exemplul Occidentului în care averile se câştigau prin inovaţie îl vor orienta către politici mai deschise şi mai prietenoase cu UE. Până în 2014, Merkel fusese optimistă şi lăsase UE să gestioneze politica privind Ucraina – ce era de gestionat. Ucraina nu constituia o preocupare majoră pentru ea. Invazia lui Putin a spulberat viziunea securităţii europene care fusese consfinţită în nenumărate tratate şi documente ce promiteau respectarea reciprocă a frontierelor şi a suveranităţii – toate semnate de Rusia. Invadând Ucraina şi revendicând Crimeea********, Putin

definea viitorul Rusiei nu ca parte a Occidentului, ci în opoziţie cu acesta.
În vreme ce Occidentul era năucit, Putin a continuat să facă mutări, lansând un roi de minciuni şi modificând versiuni ale evenimentelor desprinse parcă dintr-un scenariu resuscitat din epoca sovietică. „Junta fascistă ilegală ameninţă Kievul şi ruşii din Crimeea”, susţinea Kremlinul, folosind reţele sociale şi toate celelalte mijloace de comunicare disponibile pentru a incita mulţimi locale. Având în vedere numărul mare de etnici ruşi din Crimeea, minciunile au găsit teren prielnic. În Doneţk, un centru industrial important, miliţia prorusă în ţinută de camuflaj şi echipamente militare ersaţ a luat cu asalt legislativul local, fluturând drapele din epoca sovietică şi ţaristă (chiar şi un steag confederat pentru un plus de nostalgie). Putin a susţinut că populaţia din Crimeea a solicitat intervenţia Rusiei – aceleaşi fantezii născocite de Kremlin şi promovate în 1956, pentru a justifica zdrobirea Revoluţiei Maghiare, şi repetate în 1968, pentru a susţine trimiterea tancurilor pentru a înăbuşi Primăvara de la Praga din Cehoslovacia. Chiar şi în 1948, Moscova justificase blocada sovietică asupra Berlinului de Vest cu acelaşi scenariu, în confruntarea care a dat startul Războiului Rece. Dar se presupunea că Războiul Rece se încheiase.
În Occident, părerile erau împărţite cu privire la modul de reacţie. Preşedintele Obama nu avea nici răbdarea, nici credibilitatea necesare pentru a trata cu liderul rus, pe care îl ridiculizase public. „Dacă Putin ar fi atât de încrezător în sine, nu şi-ar scoate cămaşa tot timpul”, fusese el citat. Nici faptul că a numit Rusia o „putere regională” nu a ajutat prea mult relaţia lor. Spre deosebire de Obama, Merkel nu îşi permitea să-şi exprima public opiniile despre autocratul rus. Kiev se afla la 8 000 de kilometri de Washington, DC; capitala Ucrainei se afla la

doar 1 200 de kilometri de Berlin. Nu avea opţiunea de a-l mustra pe Putin.
Deloc surprinzător, cancelarul a fost în favoarea unei soluţii diplomatice. „Merkel avea o încredere uriaşă în capacitatea sa de a discuta şi chiar de a se înţelege cu Putin”, a spus Victoria Nauland.[2] „Obişnuia să spună: «Lasă-mă să-l înmoi puţin». Ne reamintea adesea: «Sunt om de ştiinţă. Îmi place să descompun problemele în părţile lor cele mai mici şi mai uşor de gestionat. Şi nu las emoţiile să-mi stea în cale. Contează doar să găsim soluţii»„. Deşi era în continuare sceptic, Obama nu avea o idee mai bună privind modul de reacţie şi a lăsat-o să se ocupe de situaţie şi să trateze cu Putin în numele Occidentului. Decizia lui avea la bază un amestec de dezgust personal privind interacţiunea cu liderul rus şi de respect faţă de capacitatea lui Merkel de a obţine rezultate.
Putin interacţionează rareori pe îndelete cu lideri străini care nu-i sunt într-un fel sau altul supuşi. Merkel era excepţia. Nu era dornică să medieze între Putin şi Occident. Şi nici nu avea în vedere Premiul Nobel pentru pace – premiile nu constituie genul de validare pe care o caută, nici măcar acest premiu măreţ. Pur şi simplu a înţeles că era cea mai competentă pentru această sarcină. Preşedintele Consiliului European, Herman Van Rompuy, fusese intimidat de Putin şi nu era deloc entuziasmat de perspectiva negocierii cu el. Doar Merkel părea imună la ameninţarea tăcerilor lui Putin – ca şi la celelalte stratageme în stil KGB ale sale.
Putin era la fel de hotărât precum Merkel să câştige această confruntare, dar, spre deosebire de ea, era dispus să folosească armele pentru a-şi atinge obiectivul. Trupe ruseşti, cu sau fără uniformă, erau în mişcare în regiunile Donbas, Doneţk şi Lugansk din Ucraina, alungând oamenii

din casele lor cu bombe şi cu tancuri şi ucigând-i pe ucrainenii care îşi apărau propria ţară, chiar în timp ce Putin participa surâzător la splendida ceremonie de închidere a Jocurilor Olimpice de Iarnă de la Soci.
Deşi în sinea ei fierbea de furie, Merkel a discutat cu Putin de treizeci şi opt de ori în timpul ofensivei Rusiei în Ucraina.[3] „Existau contacte zilnice. Ea a încercat să-l facă să-şi atenueze comportamentul agresiv şi bombastic prin discuţii calme”, a spus Wolfgang Ischinger, membru al echipei de negociere a cancelarului. Merkel era hotărâtă să-i ofere lui Putin o cale de ieşire din ceea ce considera în esenţă un război abject şi neprovocat. Indiferent de opiniile sale personale – şi cuvântul „dezgust” nu este suficient de grăitor –, Merkel a simţit că, discutând, ar putea să-l readucă pe Putin la realitate. „Ea este o fiinţă raţională, a simţit că la un moment dat Putin va înţelege că poziţia sa – încălcarea flagrantă a frontierelor unui stat – nu avea sens în 2014”, a explicat Ischinger. Deşi spera din toată inima să-l determine pe Putin să renunţe la teritoriul pe care îl cucerise, încerca totodată să câştige timp. După ani de nepăsare cruntă, armata ucraineană era nevoită să-şi reconstruiască forţele – dacă nu pentru a învinge armata rusă mult mai bine echipată, cel puţin pentru a-i bloca înaintarea.
Putin şi Merkel îşi începeau de obicei discuţiile în rusă, dar când cancelarul viza precizia absolută, trecea la limba sa maternă. Iniţial, a făcut apel la raţiune. „Încalci dreptul internaţional”, i-a spus ea, folosind adresarea familiară Du („tu”), aşa cum face întotdeauna cu Putin. Dar el a continuat să o mintă, negând că trupele cotropitoare îi aparţin. „Oricine poate cumpăra uniforme de-ale noastre”, a motivat el cu neruşinare.
Pentru a-i demonstra că minciunile lui au consecinţe, Merkel a anulat următoarele discuţii telefonice. Ştia că

Rusia nu îşi putea permite o ruptură totală de cel mai important partener comercial de pe continent. Totuşi, timp de şase săptămâni, Putin a continuat cu ficţiunea conform căreia trupele care dezmembraseră Ucraina nu erau ruseşti – chiar şi când comandourile sale au capturat parlamentul regional din Crimeea şi două aerodromuri. „Trăieşte în propria sa lume, în afara realităţii", i-a spus Merkel lui Obama cu amărăciune.

„Ea obişnuia să-l sune pe Obama după ce vorbea cu Putin", şi-a amintit Antony Blinken, pe atunci consilier la Casa Albă.[4] „Nu ştiu ce să fac cu un bărbat care mă minte constant", i-a spus ea lui Obama, care a râs şi a răspuns: „Nici eu". Putin nu se aştepta neapărat să fie crezut. Minciunile sale erau o batjocură; este imposibil să negociezi cu cineva care nici măcar nu-şi recunoaşte poziţia. Antrenat de KGB pentru a propaga confuzie şi îndoială, diplomaţia reală nu făcea parte din repertoriul rusului.

În schimb, Merkel era mai bine pregătită să facă faţă bravadei sale. Ambasadorul Germaniei la Washington, Emily Haber, a urmărit-o pe Merkel în timpul negocierilor şi a remarcat: „Elimină dramatismul din atitudinea interlocutorului său, reformulând ceea ce spune el într-un limbaj simplu – aproape copilăresc. Când Putin tună şi fulgeră despre «interesul naţional» sau despre «nemulţumirile istorice», Merkel îi rezumă spusele în câteva fraze simple, făcându-l să nu mai pară genial".[5] De fiecare dată, scopul ei era să-l facă pe adversar să precizeze exact ce încerca să întreprindă, fără abureala vorbăriei, astfel încât să poată avea loc negocieri serioase.

Cei care au urmărit-o în acele săptămâni tensionate sunt de acord că Merkel şi-a controlat cu stricteţe emoţiile. „Mă tot gândeam că probabil este foarte supărată din cauza acestei crize imorale şi neprovocate", a declarat Daniel

Baer, fost ambasador al SUA pe lângă Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE).[6] „Dar nu am văzut-o niciodată supărată. Avea o privire care spunea: «Nu-mi permit să fiu supărată. Oamenii cu probleme mai mici îşi pot permite să fie mânioşi. Eu nu pot».” Cu ani înainte, Merkel a descris ce se petrece cu ea în astfel de momente. „Sunt la fel de atentă şi de concentrată ca un acrobat pe sârmă, gândindu-mă doar la următorul pas”, a spus ea. Fără tancuri sau grupări armate sub acoperire precum cele folosite de Putin, armele ei principale în această luptă au fost concentrarea şi hotărârea neclintită.
Cancelarul s-a opus trimiterii de armament greu – aşa cum susţineau unele voci de la Londra, Paris şi Washington – pentru a ajuta forţele ucrainene disperate. Dincolo de convingerea profundă că armele nu reuşesc să pună capăt majorităţii conflictelor, ci adesea le intensifică, Merkel era, de asemenea, conştientă de puternicul filon pacifist al conaţionalilor săi. (Un sondaj din 2015 a arătat că şase din zece germani se opun folosirii forţei, chiar dacă un aliat este atacat.) Mai mult, potrivit constituţiei germane, forţele armate germane nu se află sub comanda directă a cancelarului.********
Unii ar putea spune că Republica Federală şi cancelarul au învăţat exagerat de mult din propria istorie. Astfel de critici omit o distincţie esenţială: „istorie”, pentru mulţi din Occident, înseamnă Primul Război Mondial şi al Doilea Război Mondial. Merkel s-a format în timpul Războiului Rece. Occidentul a învins în cele din urmă imperiul sovietic prin izolare, răbdare şi strategie. Forţele NATO nu au eliberat Ungaria, Cehoslovacia sau Berlinul de Vest, când tancuri sovietice au intrat huruind în capitalele lor, fără să se ştie când vor pleca. Când a fost întrebată de ce Occidentul n-ar trebui să folosească arme letale în lupta

Ucrainei pentru a supravieţui agresiunii lui Putin, Merkel a explicat:

Când aveam şapte ani, am văzut cum au ridicat Zidul. Deşi era o încălcare flagrantă a dreptului internaţional, nimeni nu credea la momentul respectiv că era necesară o intervenţie militară pentru a-i proteja pe cetăţenii din Germania de Est. Sunt sută la sută convinsă că principiile noastre vor avea sorţi de izbândă în final. Nimeni nu ştia dacă Războiul Rece se va încheia şi când – dar s-a încheiat.

Angela Merkel a fost martora eliberării – atât a sa, cât şi a ţării sale – fără vărsare de sânge. Acum, latura sa realistă şi prudentă a câştigat în faţa idealismului indignat.

În martie 2014, Putin a ordonat organizarea unui referendum în Crimeea; având în vedere prezenţa armatei ruse şi numărul mare de etnici ruşi, nu a fost de mirare că s-a votat în favoarea aderării la Imperiul Rus, acum reconstituit. Pe 18 martie, Putin a anunţat triumfător: „În inimile şi în minţile oamenilor, Crimeea a fost întotdeauna o parte inseparabilă a Rusiei”.[7] O lună mai târziu, a recunoscut că aşa-numiţii omuleţi verzi – miliţia în uniforme fără însemne – erau militari ruşi deghizaţi.[8]
La acel moment, comisia de politică externă de la Washington, dominată de republicani, sprijinea livrarea de arme către Ucraina, dar cei din administraţia Obama care susţineau acest lucru au fost minoritari. Casa Albă s-a temut că acest conflict se va transforma într-un război prin intermediari între Rusia şi Occident. Având în vedere

respectul lui Obama faţă de judecata sa, Merkel a jucat un rol important în această decizie.
Potrivit istoricului Timothy Snyder, a fost o greşeală. „Merkel şi Obama ar fi trebuit să le furnizeze rachete şi alte arme letale ucrainenilor care luptau pentru supravieţuire”, mi-a declarat el. „Ar fi arătat lumii că ei considerau invazia Rusiei suficient de gravă.”[9] Cu toate acestea, principalul negociator din partea Occidentului a rămas ferm pe poziţii. Merkel observase consecinţele neintenţionate ale conflictelor „câştigabile” din Irak şi Libia şi nu a văzut nici o cale prin care Ucraina să poată face faţă vreodată Rusiei într-o confruntare militară. De asemenea, înţelesese mai devreme decât majoritatea că tancurile şi artileria nu erau cele mai periculoase arme de război din secolul XXI. „Mă tem că războiul hibrid, nemilitar, care ne subminează democraţiile, se infiltrează în mass-media şi modelează opinia publică din ţările noastre”, a spus ea la Conferinţa pentru Securitate de la München din 2015. Era un avertisment timpuriu cu privire la bătăliile iminente ale războiului cibernetic, reţelelor de socializare şi campaniilor de dezinformare – război la care Putin se dovedea mai agil decât Occidentul.
„Existau planuri de contracarare a reţelelor de socializare ca platformă pentru dezinformare”, a spus Blinken. „Am mers la Silicon Valley pentru a discuta despre modalităţi de a atenua dezinformarea rusă. Dar pur şi simplu nu am înţeles rolul uriaş al impactului reţelelor de socializare.” În 2016, administraţia Obama şi Hillary Clinton, care candida la preşedinţie, s-au confruntat cu noua armă puternică a lui Putin, dar la acel moment era prea târziu.
Transformarea informaţiilor în arme a fost una dintre tehnicile ieftine ale Rusiei de a semăna discordie între statele democratice. Există obiceiul ca statele să îşi intercepteze reciproc apelurile telefonice, dar există şi o

regulă nescrisă conform căreia nu fac publice informaţiile culese. Totuşi, în februarie 2014, în timp ce gruparea armată a lui Putin ataca ţinte ucrainene vulnerabile, el a distras atenţia lumii cu unul dintre „fleacurile lui sclipicioase”, în cuvintele lui Snyder, divulgând o conversaţie dintre Victoria Nuland şi George Pyatt, ambasadorul SUA în Ucraina, în care cei doi discutau despre diferiţi politicieni ucraineni. Pyatt este auzit cum se plânge de lentoarea cu care UE acţionează decisiv. Nuland îl întrerupe spunând „La naiba cu UE!” Înregistrarea a devenit virală şi, pentru scurt timp, a făcut ca Washingtonul să pară agresorul arogant din Ucraina, nu Moscova.

Merkel a fost jignită de neglijenţa de care Nuland dăduse dovadă la telefon.[10] Deşi cancelarului îi mai scapă ocazional o invectivă, de regulă se întâmplă ca reacţie la ratarea unui obiectiv. (Cu toate acestea, ea a folosit de mai multe ori cuvântul englezesc shitstorm pentru a descrie turbulenţele politice şi mediatice.) Dar având în vedere paranoia ei faţă de interceptări generată în Germania de Est, Merkel nu va fi niciodată surprinsă spunând ceva cu potenţial compromiţător într-o conversaţie telefonică. Christoph Heusgen i-a cerut lui Nuland să-i trimită doamnei cancelar o notă prin care să-şi ceară scuze pentru această încălcare a protocolului diplomatic, iar aceasta s-a conformat imediat.

În timpul negocierilor, Merkel a avut propriul moment maskirovka. Conştientă de nevoia de afirmare a lui Putin în faţa comunităţii internaţionale şi de dorinţa lui de a face parte din G8, clubul exclusivist al puterilor europene şi nord-americane, cancelarul a dat o lovitură dublă. Putin depusese eforturi uriaşe şi cheltuise milioane de ruble pentru organizarea Jocurilor Olimpice de Iarnă din 2014 de la Soci, care au fost urmate curând de un summit G8 în

oraşul olimpic recent construit, cadrul perfect pentru a demonstra că Rusia şi-a recăpătat splendoarea ţaristă. Dar Merkel i-a stricat planurile. Nu numai că a anunţat că nu va exista un summit G8 la Soci, ci i-a spus şi că Rusia nu mai este membru al clubului. Folosirea puterii necoercitive era stilul lui Merkel – dar ea a arătat că puterea necoercitivă poate da o lovitură pe care Putin să o simtă din plin.

În primăvara şi în vara anului 2014, trupe ruseşti erau încă în mişcare în estul Ucrainei, provocând mii de victime atât în rândul civililor, cât şi al soldaţilor şi luând prizonieri. Negocierile dintre Putin şi Merkel ajunseseră într-un impas. Apoi, printr-un singur eveniment îngrozitor, Putin a reînviat fără să vrea interesul lui Obama de a pune capăt conflictului – şi de a o sprijini pe Merkel să facă acest lucru. În timpul unei rare conversaţii telefonice cu Obama din 17 iulie, Putin a intervenit pentru a spune: „Domnule preşedinte, primesc informaţii despre un accident aviatic în spaţiul aerian al Ucrainei...” Obama le-a cerut consilierilor să verifice cu serviciile de informaţii, continuând să discute cu preşedintele rus. Până când a închis telefonul, pe computerul lui Obama se vedeau imagini cu trupuri dezmembrate şi cadavre, împrăştiate în zona de est a Ucrainei, unde forţele ruseşti încă se luptau cu localnicii. Zborul 17 al Malaysia Airlines de la Amsterdam către Kuala Lumpur fusese doborât de o rachetă antiaeriană trasă de separatiştii ruşi. Toţi cei 298 de pasageri, cei mai mulţi în drum spre o conferinţă despre SIDA, au fost ucişi.
A doua zi, Casa Albă a concluzionat că avionul a fost doborât de o rachetă sol-aer de fabricaţie rusească, lansată de pe teritoriul separatist rus din estul Ucrainei. Ca

de obicei, Putin a răspuns cu indignare prefăcută, urmată de negări insistente şi de obişnuitele contraacuzaţii despre ştiri false şi atitudine tendenţioasă din partea oficialilor şi jurnaliştilor din Occident. În ciuda valului de minciuni, comunitatea internaţională şi-a manifestat cu tărie indignarea la adresa incidentului, considerat terorism sponsorizat de stat. Cinci ţări au fost afectate direct de tragedie: Australia, Belgia, Malaysia, Ucraina şi Olanda, dintre care ultima a pierdut cel mai mare număr de cetăţeni.********

Doborârea unui avion care transporta civili a generat un scandal în administraţia Obama şi o schimbare a relaţiilor dintre Washington şi Berlin. Denis McDonough, şeful de cabinet al lui Obama, a stabilit o linie telefonică directă între el şi Peter Altmaier, omologul său german. Deşi ajunsese la concluzia ca interacţiunile cu Putin erau o pierdere de vreme, Obama s-a implicat total după aceea – atâta timp cât Angela conducea demersurile. Cei doi s-au sincronizat perfect din acel moment. Obama îşi făcuse un obicei din a le cere consilierilor: „Daţi-mi-o pe Angela la telefon”.

În septembrie, la o reuniune NATO din Ţara Galilor, alianţa occidentală s-a angajat să îşi „revigoreze” capacităţile militare şi de apărare şi a promis să stabilească o forţă de reacţie rapidă care să staţioneze permanent în Europa de Est. Preşedintele Obama, reluându-şi rolul tradiţional de atlantist, la care renunţase cândva în favoarea celui de pivot către Asia, a pus piciorul în prag şi a făcut apel la toţi membrii NATO să cheltuiască mai mult pentru apărare, spunându-le consilierilor despre membrii alianţei că „doar gura e de ei” când venea vorba de cheltuieli militare.[11] (În cei şaisprezece ani cât a fost cancelar, Merkel nu a ţinut nici un discurs despre capacităţile defensive slabe ale Germaniei. Ea a înţeles că subiectul continua să fie

nepopular, iar pe ea nu o lăsa inima, evident, să-i convingă pe conaţionalii săi de contrariu.)
Între timp, încrezătoare în propria-i putere de convingere, doamna cancelar, cu ajutorul altor lideri europeni, a continuat să discute cu Putin. În aceeaşi lună, în sala de ceremonii bogat ornamentată a Palatului Independenţei de la Minsk, Belarus, Merkel şi Putin s-au aplecat asupra unei hărţi a regiunii în litigiu, petrecând uneori şi câte cincisprezece ore negociind soarta Ucrainei. Merkel a petrecut atât de multe ore la acea masă încât a spus că îşi dădea seama de ce moment al zilei era doar în funcţie de ce se servea la masă, friptură sau pâine cu gem.
Având la îndemână fotografii aeriene, hărţi ale câmpurilor de luptă şi informaţii în timp real despre înaintarea trupelor ruseşti, Merkel a dovedit o precizie chirurgicală în cunoaşterea fiecărui detaliu al invaziei Rusiei: mişcările zilnice ale grupării armate, avanposturile capturate şi victimele pentru care avea să fie trasă la răspundere. „Cred că ştiu fiecare copac din Donbas”, a susţinut ea odată.[12] Aceste fapte îi serveau în luptă, nu armele adevărate. Cu ajutorul faptelor, ea putea încerca să-l tragă la răspundere pe Putin. A insistat pentru încetarea imediată a focului şi retragerea artileriei grele de pe linia frontului, făcând referire la Logvinove, un mic sat cu treizeci de familii din estul Ucrainei, pe care separatiştii sprijiniţi de ruşi tocmai îl luaseră cu asalt. La acest lucru se rezuma viziunea grandioasă a lui Putin de restabilire a Imperiului Rus: un sat fără nici o semnificaţie specială, care nu ameninţa pe nimeni şi care probabil că nu avea să supravieţuiască până a doua zi dimineaţă.
Uneori, în timpul negocierilor, Putin părăsea încăperea şi – într-un fel de joc al poliţistului bun şi poliţistului rău – îl trimitea pe asistentul său, Vladislav Surkov.[13] Putin ştia că Surkov emană exact genul de machism care o deranjează

pe Merkel. Ursuz şi necioplit, nici măcar nu catadicsea să-şi mascheze rolul de câine de atac. Lui Merkel i-a fost mai greu să-şi păstreze autocontrolul de fier cu acest agent al Kremlinului decât cu Putin. Slujitor loial al şefului său, pe care l-a numit „Charles de Gaulle al Rusiei”, Surkov a proclamat: „Rămâne la latitudinea poporului rus să decidă dacă Rusia devine un lup singuratic sau un mascul alfa care domină alte naţiuni”. Nu încăpea nici o îndoială ce prefera Surkov sau şeful său.

Când s-a întredeschis uşa camerei de negocieri de la Minsk, jurnaliştii au văzut-o pe Merkel încă aplecată peste o hartă a Ucrainei. „Mulţi dintre oficialii din interior dormeau, inclusiv ministrul francez de externe, Laurent Fabius”, a spus un martor ocular. Concentrarea lui Merkel şi cea a lui Putin nu scăzuseră nici o clipă.

Pe ultima sută de metri, Putin şi noul preşedinte ucrainean, Petro Poroşenko, formau un portret ciudat al ocupantului şi al ocupatului, aşezaţi unul lângă altul. Preşedintele francez François Hollande stătea alături de Merkel. „Angela nu a negociat niciodată singură (...). Nu şi-a dorit niciodată să fie considerată lider al Europei – chiar dacă este”, a declarat fostul ei şef, Lothar de Maizière. Recompensa pentru zilele şi nopţile lungi a sosit în cele din urmă la ora unsprezece în dimineaţa următoare, pe 4 septembrie. „Avem speranţe”, a spus Merkel obosită, anunţând încetarea focului în faţa jurnaliştilor nerăbdători.[14]

Deşi nu îşi făcea iluzii cu privire la cât timp va fi respectat – sau dacă va fi –, avea semnătura lui Putin pe un document cu care să încerce să-l tragă la răspundere. Astfel ar putea salva vieţi. Urcându-se în automobilul negru care o aştepta, cancelarul s-a îndreptat spre aeroport şi apoi spre Berlin, pentru câteva ore de somn binemeritat acasă.

Partea armată a războiului din Ucraina era încheiată – în teorie, dacă nu în realitate –, dar ocupaţia rusă a continuat în Crimeea. Totuşi, cancelarul mai avea o armă puternică la îndemână: sancţiunile economice. Merkel, care credea ferm în piaţa liberă, a fost, în general, reticentă să preseze companii germane.[15] Ştia că sancţiunile vor avea un impact mare asupra economiei ţării şi, prin urmare, asupra sprijinului pe care i-l acordau oamenii de afaceri, dar a înţeles şi că sancţiunile germane împotriva Rusiei erau esenţiale pentru a-i arăta lui Putin că nu se putea aştepta să scape din nou nepedepsit pentru acest tip de comportament. Nu a văzut nici o altă modalitate de a-l chema la ordine decât prin intermediul banilor – ai lui şi ai acoliţilor lui.

Putin era încrezător că interesele comerciale germane vor bloca propunerea lui Merkel. Planul ei urma să diminueze cu peste un sfert veniturile anuale din comerţul germano-rus ale celor şase mii de firme germane cu trei sute de mii de angajaţi. Totuşi, ea i-a convins pe directorii cei mai importanţi să pună profitul pe locul al doilea, în favoarea securităţii Europei pe termen lung. Nici unul dintre ei – nici producătorii de automobile, nici giganţii din domeniul farmaceutic – nu era încântat de un regim de sancţiuni care urma să coste miliarde de dolari şi mii de locuri de muncă, dar toţi au consimţit. De asemenea, băncile germane s-au retras din Rusia, îngreunând finanţarea unor noi afaceri de către oligarhii lui. Merkel a mobilizat celelalte douăzeci şi şase de state membre ale Uniunii Europene pentru a acţiona strâns unit în sprijinirea acestor sancţiuni. Ungaria şi Italia au opus iniţial rezistenţă, punând relaţiile comerciale şi de alt tip cu Rusia înaintea solidarităţii europene, iar Franţa a consimţit cu reticenţă să suspende profitabilele afaceri cu arme cu Rusia. Dar în următoarele optsprezece luni, toţi membrii UE au fost de

acord cu trei runde de sancţiuni împotriva Rusiei, pedepsindu-i pe Putin şi pe acoliţii săi cu interdicţii de călătorie, îngheţarea împrumuturilor şi încetarea relaţiilor comerciale pe durata agresiunii din Ucraina. Această coordonare între Statele Unite şi Uniunea Europeană a fost o realizare tehnică, implicând sute de oameni care au gestionat numeroase componente mobile. Dar Merkel excelează în descompunerea lucrurilor complexe în elemente gestionabile şi în construirea consensului. Fără ea, UE nu ar fi acţionat sinergic. Dar a acţionat. De şapte ani încoace, Rusia suferă. Şi Putin pare să fi învăţat lecţia, aşa că, măcar deocamdată, celelalte ţări care au alcătuit fostul Imperiu Rus sunt în siguranţă.******** Este o pace imperfectă, dar pentru Merkel este mai bună decât războiul total.********

Cei care au fost martorii diplomaţiei de intermediere dusă de Merkel în 2014 şi 2015 vorbesc despre acest lucru ca şi cum ar descrie un meci de tenis de neuitat, care nu se mai termina, fiecare jucător câştigând pe serviciul adversarului, indiferent de timp şi de vreme. Dan Baer, membru al grupului de monitorizare a acordului de încetare a focului din Ucraina, a distribuit pe Twitter programul de călătorii al cancelarului din săptămâna cu 10 februarie 2015: „Luni Kiev, marţi Berlin, miercuri Moscova, apoi München, Washington, DC, mai departe la Ottawa, Bruxelles şi, în cele din urmă, acasă la Berlin. Merkel este neobosită. Călătoriile din săptămâna aceasta arată ca harta cu rute fictive a unei linii aeriene dintr-o revistă de la bordul unui avion”. Dar nu erau fictive, iar ea era o femeie trecută de şaizeci de ani.
Poate pentru că era epuizată – fusese la Moscova şi la Minsk cu o zi înainte – discursul lui Merkel din acea

miercuri, în faţa factorilor de decizie politici pe plan internaţional reuniţi la München, a fost marcat de emoţie. A început prin a vorbi despre istorie. „Shoah, acea trădare totală a tuturor valorilor civilizate dezlănţuită de Germania, s-a încheiat acum şaptezeci de ani. După această oroare, după decenii şi secole de vărsare de sânge, a fost creată o nouă ordine internaţională pentru a asigura coexistenţa paşnică a popoarelor”, a spus ea, referindu-se la organizaţii precum NATO şi Uniunea Europeană – organizaţii care au conlucrat pentru a pune capăt războiului din Ucraina. „Nu este clar dacă discuţiile noastre de ieri de la Kiev şi de la Moscova vor avea succes. Cu toate acestea, merită încercat. Îi datorăm acest lucru poporului ucrainean”, a conchis ea. Pentru ea, războiul declanşat de Putin nu avea de-a face cu sfere de interes sau cu resentimente istorice; era vorba despre oameni. Indiferent dacă a reuşit sau nu, a spus Merkel, ea a vizat pacea pentru ei.

La două şi un sfert după-amiaza, cancelarul a plecat de la München spre Washington, DC. Ea şi-a petrecut cea mai mare parte a celor opt ore şi jumătate în zbor pregătindu-se pentru întâlnirea cu preşedintele Obama şi cu echipa sa. De asemenea, în programul ei figura următorul summit G7 din Bavaria, iar ISIS dădea semne neliniştitoare de trezire la viaţă. Merkel nu a avut timp să se bucure de vremea plăcută, cu temperaturi de paisprezece grade, când a aterizat la Washington, DC; s-a îndreptat direct spre Casa Albă, unde, fără ceremonie, a fost condusă în Biroul Oval. Biden, secretarul de stat John Kerry şi consilierii ei, Heusgen şi Steffen Seibert, purtătorul de cuvânt, au petrecut împreună câteva ore. Ucraina a fost subiectul principal. Adresându-se presei după aceea, Merkel a repetat că acest război nu va fi câştigat cu arme. Întrebată dacă strategia sa de negociere presupunea

vreun risc, ea a răspuns: „Desigur. Dar ar fi mai rău dacă nu am face nimic”. Preşedintele Obama, alături de prietena sa vizibil epuizată, a adăugat: „Dacă va avea succes, va fi rezultatul eforturilor extraordinare ale doamnei cancelar Merkel”.
Patru ani mai târziu, ignorant sau complet indiferent faţă de tenacitatea supraomenească a cancelarului, succesorul lui Obama l-a provocat pe noul preşedinte al Ucrainei, Volodimir Zelenski: „Ştii, Germania nu face mai nimic pentru voi”. Zelenski, care ştia cum stau lucrurile, nu îşi permitea să se certe cu Donald Trump.

Luptele sporadice din Ucraina, pe care Rusia le sporeşte sau le domoleşte după cum are chef, nu au încetat din 2014. Până în 2019, au murit aproximativ treisprezece mii de ucraineni, un sfert dintre ei civili. Circa zece cetăţeni ucraineni mor în continuare în fiecare lună apărându-şi ţara. Totuşi, Ucraina este mai unită acum decât înainte de agresiunea lui Putin. Într-o anumită privinţă, liderul rus a pierdut Ucraina când a recurs la armată pentru a păstra ţara în sfera lui de interes.
Dar, în alte privinţe, Putin este mai aproape de atingerea obiectivelor sale. Euforia primelor zile în care mii de ucraineni au manifestat în piaţa Maidan, fluturând cu mândrie stindardul albastru şi galben al Uniunii Europene, a dispărut de mult. Putin este conştient că, atâta timp cât îşi continuă războiul, NATO nu va invita Ucraina să adere, conform prevederilor din statutul organizaţiei. Poate că Imperiul Rus nu se extinde, dar nici rivalul său nu face acest lucru. Deocamdată războiul rămâne rece. Dar pentru Merkel, un conflict îngheţat cu şanse de progres în viitor este întotdeauna mai bun decât un război total.

Războiul din Ucraina a fost un succes pentru Putin şi în altă privinţă. Conflictul i-a permis să testeze nu doar noile sale rachete letale şi tancuri blindate. Născocirile sale fără scrupule, războiul cibernetic şi eforturile zilnice de a distrage atenţia şi de a deruta erau exact armele cu care Rusia a perturbat următoarele alegeri prezidenţiale americane. Cu puteri sporite, Putin era gata să treacă de la miza relativ minoră a unui conflict regional la scena globală.
Însă până atunci, Merkel a avut de înfruntat provocări mult mai aproape de casă.

Crimeea, o peninsulă de pe coasta de nord a Mării Negre, a fost pasată de multe ori de-a lungul istoriei între Ucraina şi Rusia, dar, oficial, este parte a Ucrainei din 1954.
Intervenţia militară trebuie aprobată de două treimi din Bundestag dacă ţara se confruntă cu o ameninţare directă.
În martie 2020, după şase ani de investigaţii, a început procesul a patru bărbaţi care aveau legături cu serviciile de securitate ruseşti, împotriva cărora s-au formulat 298 de acuzaţii de crimă (fiecare implicând o pedeapsă ce poate ajunge până la închisoarea pe viaţă). Printre cei citaţi ca asigurând „contactul zilnic” dintre acuzaţi şi Kremlin s-a numărat şi Vladislav Surkov, consilier apropiat al lui Putin.

Cartea a fost scrisă în 2021 când Putin încă nu ordonase invadarea armată a Ucrainei. (n. red.)
Acordurile de la Minsk şi Minsk II, care au stabilit ca obiectiv restaurarea integrităţii teritoriale a Ucrainei, au fost rezultatul acelor zile şi nopţi lungi.

Daniel Baer
@danbbaer

Wow. Chancellor Merkel is indefatigable. Week's travel looks like fictional airline route map from inflight mag. @dpa

10:13 PM · 2/10/15 · Twitter for iPad

O hartă a programului de călătorii extenuant al cancelarului din perioada diplomaţiei de intermediere în căutarea unei soluţionări paşnice a războiului declanşat de Putin împotriva Ucrainei în 2014. Ea a negociat în numele Occidentului deoarece era singurul conducător care putea să comunice cu liderul autocrat.

Întâlnirea emoţionantă dintre Merkel şi o fată palestiniană la Rostock în iulie 2015 a avut consecinţe pe termen lung, ducând la cea mai impresionantă decizie a sa în calitate de cancelar: deschiderea

Capitolul 13 . Vara lui Reem

„Acesta îmi este crezul, nu pot face altfel, aşa să-mi ajute Dumnezeu.”

Martin Luther,
conducătorul Reformei din Germania (1483–1546)

„Ar trebui să învăţăm cu toţii de la germani cum să îi tratăm pe refugiaţi.”

Tom Segev
, istoric israelian şi fiu al unor supravieţuitori ai Holocaustului din Germania

În 2015, decizia Angelei Merkel de a rezolva criza din ce în ce mai gravă a refugiaţilor din Europa a transformat Germania în centrul moral al lumii. Într-un context în care statele din întreaga lume cădeau tot mai mult pradă xenofobiei, ea a transformat Germania într-o naţiune de imigranţi printr-o decizie de o îndrăzneală uluitoare – atipică în cazul unui lider cunoscut pentru prudenţă – care i-a pecetluit propria moştenire.

Fata de paisprezece ani vorbea o germană îngrijită, cu o urmă de accent, dovadă a originilor sale palestiniene din Liban – şi avea un tremur uşor în voce. Emoţia lui Reem Sahwil era de înţeles; se adresa cancelarului Germaniei. „Nu ştiu cum arată viitorul meu. Ar fi oribil să fiu dezrădăcinată din nou”, a spus ea. „Suntem fericiţi aici. Am ţeluri. Aş vrea să merg la facultate aici.”
Pe 15 iulie 2015, Merkel participa la o reuniune obişnuită la primăria din Rostock, de lângă districtul ei natal din

nord-estul Germaniei. Cadrul nu avea nimic special, existau camere de filmat, iar la microfon vorbea o fată inteligentă, selectată cu atenţie. Politicienii participă la sute de astfel de întâlniri cu alegătorii, iar cancelarul era pe pilot automat. „Politica este un domeniu dificil”, i-a spus fetei oarecum pripit. „Au venit aici mii de oameni, iar cei care nu fug din calea războaielor trebuie să părăsească Germania. Dacă le spunem tuturor că pot să vină, pur şi simplu nu ne vom putea descurca.”
Fata a început să plângă. Şi, dintr-odată, totul s-a schimbat. Cancelarul a şoptit la microfon un singur cuvânt neplanificat: „Gott.” „Dumnezeule.” Cu buzele strânse şi ochii umezi de emoţie, Merkel a făcut un pas spre fată.
Îngrijorat şi evident luat prin surprindere de această întorsătură neprogramată a evenimentelor, moderatorul a spus la microfon: „Doamnă cancelar, acesta este un subiect sensibil pentru...”
Merkel s-a întors spre nefericit şi i-a replicat iritată: „Ştiu că este sensibil!” Punând mâna pe spatele lui Reem, ea a bâiguit: „O, haide, haide. Pari o fată foarte drăguţă. Şi te-ai descurcat foarte bine astăzi”. Era greu de spus cine era mai emoţionată: fata refugiată în vârstă de paisprezece ani sau conducătoarea Europei în vârstă de şaizeci şi unu de ani.

În ultimii ani se înregistrase o creştere spectaculoasă a numărului de refugiaţi sosiţi în Germania, de la 77 000 în 2012 la 475 000 în 2015. Potopul uman se intensificase în 2014, când sirieni şi locuitori din Africa subsahariană care fugeau din calea războaielor şi din ţările distruse au început să transforme mici destinaţii turistice de la Marea Egee în tabere de refugiaţi supraaglomerate. Zvonurile despre reducerea iminentă a ajutoarelor vitale pe care

Programul Alimentar Mondial al ONU, suprasolicitat, le furniza taberelor de refugiaţi au contribuit, de asemenea, la sporirea afluxului uman către Europa. Liderii vest-europeni care, în general, nu se considerau vizaţi de această problemă, îşi fereau privirea – sau, mai rău, îi dispreţuiau pe refugiaţi. Premierul britanic David Cameron i-a numit „roi”, iar prim-ministrul populist Viktor Orban din Ungaria a ordonat amplasarea unor panouri în mediul rural pentru a-i avertiza pe refugiaţi: „Nu ne veţi lua locurile de muncă!” Turcia le-a oferit adăpost temporar, dar – fără permise de muncă – rămânerea în acea ţară nu era o soluţie pentru persoanele care îşi vedeau năruite speranţele de a reveni rapid în patria lor.
Cei care supravieţuiau călătoriei periculoase din Siria către Turcia, Grecia sau Balcani – mulţi cu copii purtaţi pe umeri de taţi şi cu sugari în braţele mamelor – se confruntau cu ţara cel mai puţin prietenoasă. Deşi este membră a UE, Ungaria a sfidat făţiş valorile umanitare ale uniunii (e drept, formulate vag) care îndemnau la respect faţă de cei aflaţi la nevoie. În vara anului 2015, Orban a ordonat ridicarea unor garduri de sârmă ghimpată de-a lungul frontierei dintre Ungaria şi Serbia. Camere de luat vederi au surprins poliţişti de frontieră maghiari agitând armele ameninţător pentru a împiedica bărbaţi, femei şi copii să se strecoare pe sub gard. „Nimic nu justifică violenţa împotriva celor care solicită azil”, a declarat Merkel, îngrozită de imaginile cu paznici înarmaţi care îi mânau pe refugiaţii epuizaţi în containere ca nişte cuşti la frontiera maghiaro-sârbă.
După întâlnirea emoţionantă dintre Merkel şi Reem, cancelarul a continuat să se gândească la tânăra refugiată. A invitat-o pe fată la Berlin de două ori, iar Reem i-a povestit lui Merkel despre viaţa ei de la Rostock din ultimii patru ani şi că oraşul german devenise casa ei.

„Prietenii mei, camera mea şi medicii mei, toate acestea sunt aici”, a spus ea. În sfârşit, putea beneficia de tratament pentru paralizia cerebrală de care suferea. Întâlnirile au fost emoţionante atât pentru tânără, cât şi pentru cancelar. Reem a compătimit-o pe Merkel, comentând mai târziu că Merkel „era la fel de neputincioasă ca noi”.

În acea vară au continuat să apară fotografii înfiorătoare dintr-un loc pe care Merkel îl cunoştea bine: gara Keleti din Budapesta, unde Angela Kasner ajunsese în tinereţe, când a vizitat oraşul odinioară grandios, poartă către fostul Imperiu Austro-Ungar, cu ocazia peregrinărilor sale prin Blocul Estic din timpul studenţiei. Acel reper familiar devenise un microcosmos al indiferenţei Europei faţă de nefericirea străinilor. Sub arcadele înalte ale gării, refugiaţi sirieni ridicaseră corturi zdrenţuite. Această tabără de refugiaţi improvizată s-a dovedit curând neîncăpătoare pentru miile de oameni ţinuţi captivi de un guvern care nici nu le acorda azil, nici nu le permitea să-şi continue drumul. Orban s-a autoproclamat apărător al creştinismului european împotriva „invaziei” musulmane, iar televiziunea controlată de stat a primit ordin să nu difuzeze imagini cu copii refugiaţi, de teamă că unii maghiari ar putea pune la îndoială faptul că erau potenţiali terorişti, aşa cum îi descrisese el. Gândindu-se cu disperare că nu li se va permite niciodată să urce în trenuri către Austria sau Germania, mulţi refugiaţi au pornit pe jos spre frontiera austriacă. În luna august a acelui an, şaptezeci şi unu dintre ei au murit sufocaţi, închişi într-un camion frigorific abandonat de traficanţii de persoane pe o autostradă din Austria. Chiar şi unii dintre observatorii detaşaţi au început să se agite. Dar Angela Merkel nu mai era un observator detaşat.

Imaginile din Ungaria – stat membru al Uniunii Europene, care cu decenii în urmă sprijinise genocidul nazist – au zguduit-o pe Merkel. Sistemul UE de gestionare a refugiaţilor, aşa-numitul Regulament „Dublin”, potrivit căruia imigranţii trebuiau luaţi în evidenţă şi triaţi de ţara în care ajungeau prima dată********, era încălcat – devenise irelevant din cauza numărului mare de refugiaţi (mai mulţi decât puteau primi ţări precum Grecia şi Italia, „căile de acces” obişnuite) şi din cauză că statele membre sfidau regulile. Accentuând haosul, refugiaţii refuzau să fie luaţi în evidenţă de o ţară ostilă ca Ungaria. Pentru a termina cu întreaga situaţie, Orban a acceptat ca mii de imigranţi să plece cu trenurile, permiţându-le să scape de duhoarea şi de haosul din gara Keleti. Dar nu era o soluţie, ci doar o altă evacuare.

Astfel, la sfârşitul lunii august 2015, Merkel a anunţat – pe neaşteptate – o schimbare de politică. „Germania nu va respinge refugiaţii”, a spus ea, sfidând Regulamentul „Dublin” al UE şi prudenţa sa obişnuită. „Dacă Europa eşuează în privinţa refugiaţilor, atunci nu va fi Europa pe care ne-am dorit-o”, a continuat ea, făcând apel la ceilalţi 26 de membri ai UE să ofere azil unui număr mai mare de refugiaţi, fiecare în funcţie de capacitatea sa. „Nu vreau să existe în Europa un concurs despre cine poate trata cel mai urât aceşti oameni”, a anunţat ea. Odată cu creşterea numărului persoanelor care traversează Marea Mediterană în ambarcaţiuni precare sau străbat Balcanii spre Germania, povara, a spus ea limpede, nu este pe umerii refugiaţilor care cer ajutor, ci pe ai noştri. Nici un alt lider din Europa sau din altă parte nu a vorbit cu o asemenea claritate morală despre obligaţia Occidentului faţă de victimele războaielor sale nesfârşite.

Fiind pasionată de istorie, Merkel cunoştea evenimentele dintr-o altă vară efervescentă, cea a anului 1938, când

treizeci şi două de naţiuni, inclusiv Statele Unite, s-au adunat la Évian, un superb oraş balnear francez, pe malul lacului Geneva, pentru a discuta ce să facă în legătură cu evreii germani şi austrieci disperaţi să scape din laţul din ce în ce mai strâns al lui Hitler. În final, au decis să nu facă nimic, permiţând ca milioane de evrei să piară în mâinile naziştilor. Merkel era hotărâtă să nu lase istoria să se repete.

Retrospectiv vorbind, nu este surprinzător că Merkel s-a simţit obligată să vorbească despre această problemă, ci că a făcut-o aparent fără a discuta chestiunea cu aliaţii săi europeni. În parte, pentru că era vară şi i-a fost greu să ia legătura chiar şi cu unii dintre miniştrii din cabinetul său aflaţi în vacanţă, deşi cei mai mulţi au fost în cele din urmă consultaţi şi convinşi de cancelar. Totuşi, a existat o excepţie: Horst Seehofer, şeful partidului geamăn, Uniunea Creştin-Socială din Bavaria (CSU), care, din nu se ştie ce motiv, nu a răspuns la telefon când cancelarul a încercat să ia legătura cu el, iar apoi a susţinut că Merkel nu s-a obosit să-l contacteze. Însă Seehofer nu a fost singurul politician care a dezaprobat-o. Unii membri mai conservatori ai propriului partid au acuzat-o că acţionează din emoţie necugetată. Însă este greu de imaginat că Angela Merkel face ceva doar din emoţie sau din impuls. Cu toate acestea, mulţi au considerat, cu siguranţă, că s-ar fi putut găsi modalităţi mai potrivite de a schimba politica privind refugiaţii Germaniei şi a UE.

„Ar fi trebuit să încerce o soluţie europeană”, a spus Henry Kissinger, cunoscut pentru stilul machiavelic.[1] „În acest fel, dacă ei ar fi refuzat-o, s-ar fi considerat că acţiunile ei sunt consecinţa eşecului UE de a face acest lucru.” Alţii au criticat-o pe Merkel că a avut o perspectivă prea limitată. După cum observase Helmut Kohl, „deciziile solitare şi acţiunile unilaterale ale statelor, oricât ar părea de

justificate în ochii unei persoane, ar trebui să aparţină trecutului (...). Trebuie să existe din nou o mai bună înţelegere în rândul popoarelor europene cu privire la ce este fezabil” – sugerând, de fapt, că cea care deschidea porţile ţării sale pentru miile de refugiaţi dădea dovadă de egoism în acest scenariu.[2] Kissinger a fost de acord. „Este un act umanitar să-i oferi adăpost unui refugiat”, şi-a admonestat el protejata de odinioară, „dar să permiţi unui milion de necunoscuţi să intre înseamnă să pui în pericol civilizaţia germană”.[3] La care Merkel a răspuns: „Nu am avut de ales”.

Poate că aşa a fost. „În acel moment, nu se gândea la consecinţele politice. A fost un moment diferit de toate celelalte din viaţa ei”, a comentat Ellen Ueberschär, teolog protestant german, care o cunoaşte pe Merkel de zeci de ani (şi care a învăţat engleza de la mama Angelei).[4] „Hristos este mereu la datorie. Acest lucru face parte din educaţia ei creştină. În acel moment, s-a aflat în postura lui Martin Luther.” Având în vedere valorile luterane ale lui Merkel, felul în care se raporta la partea cea mai întunecată a istoriei Germaniei şi experienţa ei mai recentă, când impunerea austerităţii în Grecia a provocat suferinţe umane, este posibil ca Merkel să fi simţit cu adevărat că nu are alternativă. Însă este clar că se aştepta ca aliaţii săi europeni să vadă situaţia aşa cum o văzuse ea şi să-i sprijine decizia.

Observatorii mai îndepărtaţi au considerat rezultatul greu de anticipat. „Am urmărit acest lucru cu un profund sentiment de teamă”, a spus Hank Paulson, fostul secretar al Trezoreriei SUA. „Merkel are idei puternice despre ce e bine şi ce e rău. Iar, în alte situaţii, a acţionat cu precauţie magistrală. Cu refugiaţii...” Paulson a clătinat din cap: „Sigur, a făcut ce trebuie. Dar mi-a fost teamă că va fi sfârşitul ei politic”.[5]

La fel ca în noaptea în care Zidul Berlinului a căzut fără zarvă sau avertizare, Germania a permis brusc unor mii de imigranţi să intre în ţară. Aceştia proveneau mai ales din Orientul Mijlociu, majoritatea fugind din calea cumplitului război civil din Siria, dar erau şi mulţi din Irak şi din Afghanistan – fugind din calea războaielor pe care Statele Unite le declanşaseră şi le abandonaseră în mare parte. Graniţa Germaniei era deschisă, iar trierea obişnuită a imigranţilor pentru identificarea refugiaţilor politici a fost – la fel ca regulile cu privire la numărul celor acceptaţi – depăşită de numărul prea mare. Spre deosebire de 1989, când Angela a mers la saună, de data aceasta era la conducere. Nu a ordonat închiderea frontierelor Germaniei în septembrie şi în octombrie, când au sosit în fiecare seară până la şapte mii de refugiaţi. Până la sfârşitul toamnei, două sute de mii de refugiaţi solicitaseră azil în Germania, iar alte opt sute de mii au venit până la sfârşitul anului. Cancelarul nu a ascuns situaţia cu care se confruntau compatrioţii ei, numind-o „cea mai mare provocare a noastră de la reunificare”[6].

Şi totuşi, Angela Merkel nu a fost nici pe departe singura care i-a primit pe refugiaţi în Germania. Când trenurile în care se aflau au intrat în gara strălucitoare din München, bărbaţi, femei şi copii epuizaţi au fost întâmpinaţi de o mare de pancarte pe care scria „Bine aţi venit în Germania”, ridicate de cetăţeni înşiraţi pe peroane, care îi încurajau. Voluntari le-au oferit băuturi calde şi flori. Curând, au ajutat la transformarea şcolilor şi a magazinelor în spaţii de cazare, iar alţii au pus afişe cu oferte de mentorat pentru tineri refugiaţi sau cu organizarea unor cursuri de limbă sau de muzică.

Şi alte oraşe germane au urmat exemplul dat de München. Aeroportul Tempelhof, care fusese folosit pentru transportul alimentelor pe cale aeriană sub comanda SUA, salvând Berlinul de blocada sovietică dintre 1948 şi 1949, a fost transformat rapid într-un vast centru de refugiaţi. Sate din Bavaria au pregătit sute de paturi la ora trei dimineaţa. Generozitatea extraordinară a Germaniei a surprins o mare parte a lumii – şi de multe ori, chiar şi pe germani.

„Toată lumea şi-a adus contribuţia, inclusiv dentistul meu care conduce un Porsche şi joacă golf", a spus Steffen Seibert, purtătorul de cuvânt al lui Merkel, care a angajat trei tineri sirieni ca stagiari la biroul de presă al cancelarului.[7] Şi Christoph Heusgen, consilierul pe probleme de securitate naţională, a relatat ceva asemănător: „Aveam un prieten medic la München care mi-a spus că tratează sute de cazuri de pietre la rinichi, deoarece refugiaţii nu au avut suficientă apă în timpul călătoriei".

Ţara a dat dovadă cu mândrie de o calitate care nu este de obicei asociată cu Germania – umanitatea – într-o perioadă în care Statele Unite, adăpostul refugiaţilor de-a lungul istoriei, renunţaseră la acest rol. Germanii se bucurau să se afle de partea justă a istoriei. Dar Germania este o societate conservatoare, nu este obişnuită cu schimbări rapide. Şi, deşi Merkel şi-a exprimat poziţia clar, declarând: „Dacă nu-i putem întâmpina pe refugiaţi cu un zâmbet, atunci aceasta nu este ţara mea!"[8], nu toţi compatrioţii ei au fost de acord.

Criza poate scoate la iveală tot ce este mai bun într-un conducător, aşa cum este adesea cazul Angelei Merkel. Dar mai ales această criză a adus în prim-plan două din

cele mai puţin plăcute caracteristici ale sale de lider. Nu a reuşit să exprime categoric motivul pentru care politica ei era în interesul Germaniei. Iar când Merkel, de obicei cumpătată, are o convingere fermă într-o privinţă, presupune că şi ceilalţi trebuie neapărat să fie de acord cu ea.

Ambele calităţi îi creaseră anterior probleme în viaţa politică, dar niciodată atât de mult ca acum. Poate pentru că a considerat primirea refugiaţilor în primul rând o preocupare morală, Merkel nu a reuşit să explice de ce acceptarea lor avea să servească în final intereselor naţionale germane, dar şi să amelioreze imaginea ţării pe plan global. De exemplu, din moment ce peste jumătate din refugiaţi aveau sub douăzeci şi cinci de ani, iar Germania se confruntă cu o populaţie îmbătrânită, mulţi angajatori au beneficiat de această infuzie de forţă de muncă tânără, dornică să înveţe meserii noi. Mai mult, ea nu a explicat diferenţa dintre imigranţi economici şi refugiaţi care fug pur şi simplu pentru a-şi salva viaţa, lucru care ar fi putut să-i ajute pe germani să privească problema din aceeaşi perspectivă morală ca ea. Uneori, Merkel respingea îngrijorările electoratului într-o manieră aproape agasantă, spunând simplu: „Oricine se teme de refugiaţi ar trebui să cunoască unul”. Cu toate acestea, propriul partid şi-a sprijinit cancelarul în mare parte, iar mulţi din Partidul Social-Democrat rival nu numai că au susţinut-o, ci au şi admirat profund această Willkommenskultur, cum a fost numită noua politică a Germaniei de primire a refugiaţilor.

Merkel obişnuia să le reamintească germanilor că politica sa în materie de refugiaţi era dictată de măreaţa constituţie postbelică a ţării: Grundgesetz („lege fundamentală”). „Dacă mesajul este că oamenii pur şi simplu nu vor să primească străini – mai ales musulmani –,

atunci aceştia se opun constituţiei germane [şi] obligaţiilor noastre legale pe plan internaţional”, spunea ea sec, asociind opoziţia faţă de politica sa cu xenofobia. Dar afirmaţia potrivit căreia cancelarul nu făcea decât să urmeze constituţia nu lua în calcul faptul că alţi politicieni germani respectaseră cu sfinţenie constituţia decenii la rând, fără să facă nici pe departe ce făcuse ea.

A avut şi ghinionul un rol.[9] Cel care se ocupa de o mare parte din infrastructura umană a ţării, ministrul de interne Thomas de Maizière, a făcut pneumonie şi a fost obligat să lucreze de pe patul de spital în acea vară, ceea ce a sporit haosul iniţial. Autorităţile au făcut eforturi uriaşe pentru a se organiza din mers: au transformat hangare goale, săli de sport din şcoli şi fabrici abandonate în adăposturi, apoi au transportat miile de oameni la noile lor „case” de pe tot cuprinsul ţării, ţinând în tot acest timp o evidenţă minuţioasă a locului în care era trimis fiecare şi a detaliilor privind situaţia personală a fiecăruia. Şi au continuat să vină. De Maizière, ministrul cu cea mai îndelungată prezenţă în cabinetul lui Merkel, alături de Ursula von der Leyen, a părăsit guvernul în 2018, dar încă lucrează în Bundestag. „Nimeni nu a fost nevoit să doarmă pe o bancă în parc”, mi-a spus el cu mândrie în biroul său spartan de lângă Cancelarie, decorat doar cu o simplă cruce de lemn pe perete.

Dar nu era suficient pentru cancelar. Emily Haber, adjunctul lui de Maizière în timpul crizei refugiaţilor şi în prezent ambasador în Statele Unite, şi-a amintit de o întâlnire tensionată, în care Merkel a contestat procesul decizional oarecum ezitant al lui de Maizière. „Nu gândeşti lucrurile până la capăt şi porneşti apoi de la rezultat?”, l-a întrebat Merkel nerăbdătoare. Poate că a fost puţin nedreaptă nemulţumirea faţă de felul în care ministrul de interne coordonase lucrurile, nemulţumire care, potrivit

majorităţii, a pus capăt deceniilor sale de colaborare cu Merkel. Aceasta a părut să fie o situaţie în care Merkel însăşi a pornit de la final, fără să se gândească suficient la calea spre şi dinspre acea destinaţie.
Totodată, ea cunoştea mai bine decât alţii etapele de urmat. „Cancelarul a fost sfătuit să anunţe că este vorba despre o singură politică de urgenţă”, a spus ambasadorul Haber. „Dar a refuzat să facă acest lucru. «Dacă facem acest lucru, graniţele noastre vor fi luate cu asalt», ne-a spus ea. «Ar fi ca şi cum am anunţa că banca are garantare doar până sâmbătă. Ar urma panica; sentimentul că graniţa este deschisă astăzi, aşa că hai să mergem!»[10]”
„Avea dreptate, bineînţeles”, a continuat Haber, „din moment ce nu se pot închide graniţele doar cu ajutorul grănicerilor. Este nevoie de un cadru legal, de spaţii de tranzit, de măsuri legale. Am avut nevoie de şase luni pentru a pune totul la punct.” Merkel generase în mare măsură presiunea de a face lucrurile rapid, dar capacitatea sa de a nu ceda impulsului şi de a gândi lucrurile pe îndelete a dat roade. Imaginea grănicerilor germani înarmaţi ţinând calea valului de oameni disperaţi de la graniţă ar fi inversat o jumătate de secol de bunăvoinţă faţă de ţara care fusese cândva al Treilea Reich.
După scenele iniţiale cu primirea euforică, emisiunile de ştiri au transmis curând imagini cu dezordinea de la graniţă – o situaţie pe care germanii o consideră deosebit de tulburătoare. Dar mii de voluntari au intervenit pentru a ajuta o nouă birocraţie vastă, care se adapta destul de repede. Sute de mii de refugiaţi, inclusiv Reem Sahwil şi familia ei, au primit azil permanent. Până la sfârşitul anului 2018, la trei ani de la debutul noii politici în materie de refugiaţi din Germania, jumătate din cei opt sute de mii de nou-veniţi erau fie angajaţi, fie în programe de formare

profesională. Toţi erau obligaţi să înveţe limba germană, să meargă la şcoală dacă erau de vârstă şcolară şi nu puteau alege în ce loc să se stabilească în Germania. Merkel era hotărâtă să evite formarea unor zone dense de imigranţi, concentrate în jurul oraşelor, ca în Franţa şi în Marea Britanie.
„Wir schaffen das”, repeta cancelarul în toamna anului 2015 ori de câte ori era întrebată cum va pune acest lucru în practică. „Ne vom descurca.” O astfel de formulare insipidă, rostită pe un ton liniştitor şi lipsit de dramatism, este tipică pentru Merkel. Ea spera că aceste cuvinte vor avea acelaşi efect ca atunci când, la apogeul crizei euro, folosise un ton asemănător pentru a-i asigura pe germani că economiile lor sunt în siguranţă. Dar, de această dată, afirmaţia plată a lui Merkel a fost transformată într-o armă de mişcările antiimigraţie de extremă dreapta şi a devenit un strigăt de luptă împotriva ei.

Alternative für Deutschland a luat fiinţă în 2010, în timpul crizei euro, pentru a protesta împotriva ajutorului financiar furnizat Greciei de Germania. Partid eurosceptic, una dintre trăsăturile principale ale AfD este prezenţa dominantă a bărbaţilor, femeile constituind doar 17% din electoratul său. Unii dintre membrii săi făcuseră parte din CDU, dar fuseseră dezamăgiţi de liberalismul social şi economic al lui Merkel. Cu toate acestea, de la bun început, Alternative für Deutschland a fost de departe partidul cu cea mai clară orientare naţionalistă şi antiimigraţie din Germania postbelică.
Doi ani mai târziu, pe măsură ce ajutorul financiar a devenit o poveste din trecut, AfD a găsit o nouă cauză în efortul de a rămâne relevant şi şi-a schimbat misiunea, angajându-se în lupta de o mai mare încărcătură

emoţională împotriva politicii în materie de refugiaţi a lui Merkel. Numele său este o denaturare perfidă a afirmaţiei frecvente a cancelarului potrivit căreia „Nu există nici o alternativă” (pe care a folosit-o prima dată în timpul crizei financiare), partidul găsind un teren fertil pentru cruciada sa antiimigraţie în fosta Germanie de Est. Vest-germanii continuă să plătească o aşa-numită Taxă de Solidaritate, sau Soli, în funcţie de nivelul veniturilor, pentru a susţine Estul, ceea ce îi face pe populiştii din regiunea lui Merkel să se teamă că ajutorul pentru sirieni ar însemna mai puţini bani pentru ei. „Cu noi cum rămâne?”, au întrebat ei.

În confruntarea cu AfD, Merkel a optat pentru strategia de a-i priva de atenţia atât de necesară. „Va exista toleranţă zero pentru cei care pun sub semnul întrebării demnitatea celorlalţi oameni”, a afirmat ea categoric, îndemnându-i pe conaţionalii săi să facă dovada unei calităţi care nu este în general asociată cu germanii. „Rigoarea germană este grozavă”, a spus ea, „dar acum avem nevoie de flexibilitate germană.”

Angela Merkel este răbdătoare. A învăţat de la Helmut Kohl că uneori cea mai bună politică este aşteptarea. Dar, pe măsură ce lunile treceau, reacţiile negative s-au accelerat şi uneori au izbucnit sub formă de violenţă stradală în oraşe precum Chemnitz şi Heidenau din fosta Germanie de Est. Chiar şi atunci, Merkel nu a făcut nimic. În repetate rânduri, a ratat ocazia de a furniza un argument mai puternic în sprijinul politicii sale – dincolo de afirmarea corectitudinii sale morale. Nu s-a priceput niciodată să câştige inimile şi minţile, un neajuns deloc neglijabil pentru un politician.

Aspectele interpretative ale rolului de conducător – capacitatea de a convinge, de a inspira şi de a promova – sunt deprinderi fundamentale. Ca om de ştiinţă instruit să

găsească certitudini şi să analizeze date, Angela Merkel a presupus adesea că şi ceilalţi sunt la fel de raţionali, o atitudine care uneori o orbeşte. Retorica ei nu a ţinut niciodată pasul cu zelul celor care o demonizau. Într-o ţară epuizată de demagogi înflăcăraţi, acest neajuns fusese mult timp un avantaj. Dar vremurile erau din ce în ce mai lipsite de răbdare, iar Merkel părea incapabilă sau nu dorea să se schimbe odată cu ele.

La sfârşitul lunii august 2015, în orăşelul Heidenau, aproape de graniţa cu Cehia, Merkel s-a confruntat cu faptul că devenise o ţintă a urii pentru unii dintre oamenii cu care împărtăşea acelaşi trecut. „Wir sind das Volk!” („Noi suntem poporul!”), a strigat o mulţime furioasă, agitând pancarte şi însuşindu-şi sloganul asociat cu prăbuşirea statului controlat de Stasi în 1989.[11] Doar că acum, inamicul era Merkel, nu poliţia secretă. „Verräter!” („Trădătoare!”), i-au strigat ei cancelarului, fluierând-o şi huiduind-o în timp ce trecea, cu capul plecat, prefăcându-se că nu-i vede şi nu-i aude. „Târfă!”, au insultat-o unii.

Convinsă că interacţiunea cu mulţimea furioasă nu făcea decât să provoace, Merkel a rostit tulburată doar un singur cuvânt – „dezgustător” – înainte de a pătrunde într-un fost magazin de feronerie transformat într-un adăpost pentru refugiaţi.

Un alt grup, format din protestatari mai paşnici, se aliniase de cealaltă parte a aceleiaşi străzi din Heidenau, sperând că va atrage atenţia cancelarului. În graba ei de a scăpa de mulţimea furioasă, Merkel i-a ignorat. Acest grup urmărea acum în direct pe ecranele telefoanelor iPhone cum cancelarul se adresa celor patru sute de refugiaţi din interiorul adăpostului. „Le spune că îi va proteja”, a strigat unul dintre protestatari, „şi la noi nici măcar nu s-a uitat! Cu noi cum rămâne?”

Până când Merkel a ieşit din adăpost, protestatarii paşnici fuzionaseră cu mulţimea furioasă. Un politician mai bine conectat la starea de spirit a publicului ar fi putut organiza două evenimente în acea zi la Heidenau: unul pentru refugiaţi şi altul pentru a răspunde preocupărilor localnicilor, care erau, la rândul lor, îngrijoraţi. Deşi majoritatea germanilor erau de acord cu politica în materie de refugiaţi a lui Merkel, mulţi dintre ei nu locuiau în oraşe precum Heidenau, ai căror locuitori şi-au văzut afacerile închise după unificare, iar copiii şi nepoţii lor s-au mutat în Vest, unde erau disponibile locuri de muncă mai bune. Chiar şi acolo unde economia era stabilă, mulţi au simţit că modul de viaţă şi statutul social le erau ameninţate. Aveau nevoie de asigurări din partea cancelarului lor. Dar în acea zi de vară târzie de la Heidenau, Merkel nu a încercat să-i asculte pe manifestanţii care îşi făceau cu adevărat griji pentru viitor. Dezgustul pentru cauza lor şi indignarea faţă de modul lor de exprimare au blocat-o pe Merkel. A fost un exemplu al felului în care superioritatea sa morală a împiedicat-o să rezoneze cu un subgrup de cetăţeni nemulţumiţi ai ţării sale – iar aceştia nu aveau de gând să cedeze.

Când Merkel a spus că solicitările de azil „nu cunosc limite superioare” în timpul crizei refugiaţilor din toamna anului 2015, ea a vrut să spună că dreptul oamenilor la azil nu are limite. Dar nu asta au auzit mii de refugiaţi din taberele mizerabile din Iordania, Liban şi Turcia. Ei au auzit ce au vrut să audă: cancelarul Germaniei ne va lua pe toţi. Când un refugiat sirian, Anas Modamani, şi-a făcut o fotografie cu Merkel zâmbitoare, refugiaţi din taberele de pe tot cuprinsul regiunii au transformat-o în protectoarea lor. Dacă în perioada crizei euro Merkel a fost înfăţişată cu

mustaţă în stilul lui Hitler, acum poza ei mototolită era în rucsacurile refugiaţilor disperaţi din taberele aglomerate din jurul Mediteranei, care scandau numele noului lor salvator.

De asemenea, Merkel a subestimat viteza fulgerătoare cu care informaţiile de pe reţelele de socializare fac înconjurul planetei.[12] Pe Facebook, mii de refugiaţi nu numai că au rămas cu gura căscată când au văzut poza în care cancelarul apărea alături de unul dintre ei, dar au descărcat şi instrucţiuni despre cum să ajungă din Siria în Germania, cu ajutorul GPS-ului de pe telefon. Mii de refugiaţi şi-au instalat zilnic aplicaţia Rută sigură şi gratuită către azil pentru sirieni, primind sfaturi despre orice, de la cum să cumpere bilete de tren până la ce haine să poarte („haine frumoase, gel de păr şi deodorant") – un adevărat ghid turistic pentru refugiaţii secolului XXI.

Merkel nu şi-a exprimat niciodată regretul pentru cel mai impresionant act din viaţa sa. Când a fost întrebată, şase luni mai târziu, dacă are alte gânduri despre politica sa privind deschiderea frontierelor, ea a răspuns cu un singur cuvânt: „Nu". Dar chiar şi după ce legislativul german a adoptat primul său pachet de legi vizând solicitanţii de azil, dublând bugetul pentru refugiaţi al ţării, cancelarul a fost nevoit să-şi ajusteze politica de acceptare a unui număr mare de refugiaţi. În tratativele care au avut drept rezultat o recompensă controversată de şase miliarde de euro, Merkel a negociat cu preşedintele Turciei, Recep Tayyip Erdogan – care nu era un aliat firesc –, să accepte ca ţara lui să-i primească pe toţi solicitanţii de azil care ajungeau în Grecia, fără a le permite să-şi continue drumul spre Germania. Graniţele începeau să se închidă.

Deşi nu a renunţat niciodată la abordarea „Wir schaffen das" în politica sa privind refugiaţii, în decembrie 2015

Merkel şi-a reorganizat mesajul politic. Trecuseră zilele în care spunea că cine nu-i întâmpină pe refugiaţi cu un zâmbet nu face parte din ţara ei. Trecuseră zilele în care punea sarcina primirii refugiaţilor pe umerii germanilor de rând. Venise momentul să clarifice ce aşteptări avea de la aceşti nou-veniţi. „Refugiaţii au responsabilitatea de a se adapta la modul de viaţă din Germania”, a spus ea, stârnind aplauze furtunoase la Congresul CDU din 2015. „Multiculturalismul este o farsă.” Neîncrezătoare în cuvinte, ca întotdeauna, ea nu a explicat această afirmaţie aparent dură. Ea voia să spună că nu dorea ca Germania să degenereze într-o naţiune de grupuri etnice separate, care coexistă unul lângă altul. În orice caz, publicului i-a plăcut ce auzise. După ovaţii care au durat nouă minute, ea le-a mulţumit abrupt, adăugând: „Avem de lucru”. Într-adevăr, chiar avea.

Când a deschis graniţele Germaniei pentru refugiaţi, Merkel visase să redeştepte profesiunea de credinţă a Comunităţii Europene: solidaritate într-o comunitate de naţiuni bazată pe valori. Dar, în loc să se inspire din exemplul ei, nici o altă ţară nu a adoptat în aceeaşi măsură politica Willkommenskultur a Germaniei. Suedia şi Austria au fost mai generoase decât celelalte naţiuni europene, dar şi ele îşi închideau porţile.

În noiembrie 2015, terorişti afiliaţi organizaţiei Statul Islamic din Irak şi Siria, sau ISIS, au lansat atacuri coordonate la Paris, ucigând 130 de persoane. În luna următoare, un cuplu de tineri musulmani radicalizaţi a dat buzna la o petrecere dintr-o clădire de birouri din San Bernardino, California, şi a deschis focul cu arme semiautomate, ucigând paisprezece persoane şi rănind alte douăzeci şi două. După o urmărire şi un schimb de focuri cu poliţia, ambii atacatori au fost ucişi. Soţul s-a dovedit a fi cetăţean american, născut şi crescut în

Chicago, iar soţia lui, născută în Pakistan, avea drept de rezidenţă, incidentul devenind astfel un act de terorism intern. Evenimentul tragic a alimentat temeri uşor de exploatat legate de imigranţi. Treizeci de guvernatori republicani au emis declaraţii prin care se opuneau relocării refugiaţilor sirieni, iar Camera Reprezentanţilor, controlată de Partidul Republican, a adoptat un proiect de lege care împiedica practic intrarea în ţară a refugiaţilor sirieni.
Ca reacţie, Casa Albă „a mărit plafonul în cazul refugiaţilor din Siria de la şaptesprezece mii la o sută zece mii”, mi-a spus Ben Rhodes, consilierul lui Obama.[13] „Fac acest lucru pentru Angela. Ca să nu o las singură”, a spus Obama. Deşi Merkel a înţeles că deciziile preşedintelui SUA erau limitate de Congres, ea s-a întrebat de ce Obama, care era încă liderul Occidentului, nu a îndemnat cu fermitate alte naţiuni europene să accepte mai mulţi refugiaţi şi astfel să-i uşureze povara. Şi de ce nu a comunicat personal cu Putin – folosindu-şi propriul capital politic – pentru a pune capăt războiului din Siria, aflat la originea crizei refugiaţilor?

În 2015, titlurile din presă vorbeau despre faptul că un milion de refugiaţi fuseseră primiţi în Germania. Totuşi, o altă cifră uimitoare s-a bucurat de mult mai puţină atenţie din partea presei: se estimează că între şase şi şapte milioane de germani i-au ajutat.
Poate că Angela Merkel nu este un orator puternic, dar este un ascultător eficient, acesta fiind unul dintre punctele sale forte ca lider. Această pricepere a fost evidentă în primăvara anului 2017, când cancelarul a adunat voluntari de pe tot cuprinsul Germaniei, susţinători ai politicii sale în materie de refugiaţi. Aşezaţi în semicerc

în jurul lui Merkel în atriumul Cancelariei erau studenţi cu rucsacuri în spate şi femei în ţinute conservatoare. Dacă figura ei ar fi fost mai puţin cunoscută, Merkel nu ar fi ieşit cu nimic în evidenţă în rândul acestui public. Numiţi uneori în derâdere „Gutmenschen”, „oameni cumsecade”, aceştia se numără printre cetăţenii care o susţin cel mai mult.
„Da, este o cale anevoioasă, dar este vorba despre Germania. Este vorba despre Europa”, le-a spus Merkel, „este despre reputaţia noastră, despre poziţia noastră în lume. Acesta este un capitol foarte important din istoria noastră. De aceea vă spun: «Mulţumesc».” Dar ea nu se afla acolo doar pentru a vorbi. În acea dimineaţă de primăvară timpurie, cancelarul purta o conversaţie reală cu cetăţenii săi. Făcând periodic însemnări într-un carneţel, concentrarea ei părea absolută – chiar şi ochii ei păreau să asculte. Merkel părea să caute răspunsuri la fel ca ei.
„Cum puteţi trimite refugiaţi înapoi în Afghanistan dacă nu sunt în siguranţă în Afghanistan?”, a întrebat un tânăr cu o claie de păr creţ. Merkel începuse să facă acest lucru în ultimul timp. Nu a negat că Afghanistanul nu este un teritoriu sigur, dar a explicat că preşedintele afghan a rugat-o să nu-i califice ţara drept zonă de război. „A fost o decizie politică”, a răspuns ea. Un tânăr care s-a identificat ca sirian a luat cuvântul şi, într-o germană aproape perfectă, a spus: „Nu pot să fiu admis la un curs în domeniul bancar deoarece nu posed vocabularul tehnic în limba germană”. Cancelarul i-a notat numele.
Deşi era evident că îi făcea plăcere să vorbească cu aceşti voluntari şi refugiaţi, ea îşi cunoştea datoria. „Ţara noastră este foarte divizată”, a recunoscut ea. „Nu-mi amintesc când a mai fost Germania atât de divizată – nu de când a căzut Zidul. Pe atunci, făceam parte din grupul celor care doreau să fie lăsaţi să intre.” Voluntarii păreau amuzaţi de

această imagine a cancelarului lor ca refugiat. „Dar eu sunt cancelarul tuturor germanilor, al celor care sunt pentru şi al celor care sunt împotriva refugiaţilor”, le-a reamintit ea.

Turbulentul an 2015 s-a încheiat în cel mai prost mod posibil pentru Angela Merkel. Pe când cancelarul lua o cină simplă şi liniştită de Revelion împreună cu soţul ei în căsuţa lor de la Uckermark, nişte scene îngrozitoare aveau loc în al patrulea oraş ca mărime din Germania.
Piaţa dintre catedrala impunătoare din Köln şi gara de pe malul Rinului este de obicei un magnet pentru petrecăreţii de Revelion.[14] Străzile erau aglomerate cu mult înainte de miezul nopţii, iar poliţişti erau puţini – se aşteptau doar la probleme minore cauzate de puşti turbulenţi cu petarde sau la comportament inadecvat din pricina consumului de alcool, tipic pentru această noapte. Însă grupuri de bărbaţi, identificaţi mai târziu drept „nord-africani sau arabi ca înfăţişare” şi „non-germani”, au înconjurat grupuri de femei pipăindu-le, molestându-le şi chiar, în unele cazuri, violându-le.
„Ne-au apucat de braţe, ne-au dat hainele la o parte şi au încercat să ne pătrundă între picioare”, a relatat o victimă. Două sute de persoane au depus plângeri penale. Prima listă de suspecţi a inclus nouă algerieni, opt marocani, cinci iranieni, patru sirieni, trei germani, un irakian, un sârb şi un american. Douăzeci şi doi din cei treizeci şi doi de suspecţi se aflau în procesul de acordare de azil. Iar această situaţie toxică a fost agravată de aparenta reticenţă a presei de a relata incidentul şi de ezitările poliţiei de a-l semnala.********
Printre primii care au acaparat evenimentele zguduitoare s-a numărat un personaj faimos de reality-show, devenit

candidat la preşedinţia SUA. Încă necunoscut de cei mai mulţi, Donald Trump a scris pe Twitter: „Germania se confruntă cu atacuri puternice împotriva cetăţenilor săi din partea imigranţilor cărora li se permite să intre în ţară”.
La trei luni după primirea euforică de la München, opinia publică germană s-a schimbat. „Din acel moment, tot ce am făcut a fost considerat greşit”, a spus Thomas de Maizière despre mediatizare şi starea de spirit a publicului. „«Ce fel de idioţi ar putea accepta atât de mulţi oameni la graniţă? Toţi sunt criminali!»„
Merkel însăşi a participat curând la un interviu de televiziune de largă audienţă, pentru a discuta problema, iar tonul a fost sumbru. „Statul are responsabilitatea de a se asigura că legile noastre sunt respectate de toată lumea”, a subliniat ea. „Această ţară se bazează pe egalitatea dintre sexe, pe libertatea religiei, libertatea de exprimare, pe toleranţă. Toată lumea trebuie să respecte aceste principii.”
Dar nu avea de gând să inverseze o politică ce a rămas printre cele mai de seamă realizări ale ei. Ca întotdeauna, cancelarul a urmărit cu atenţie reacţiile conaţionalilor săi, iar sondajele au liniştit-o curând. Temerile lui de Maizière s-au dovedit o reacţie exagerată. Chiar şi după atacurile de la Köln, 90% din germani erau în favoarea acordării de azil celor care fug din calea războiului – un omagiu nu numai pentru noua Germanie, democratică şi tolerantă, ci şi pentru liderul său de peste un deceniu. Totuşi, viziunea ei mai amplă despre o mai mare solidaritate europeană în faţa a ceea ce numise cea mai gravă criză de după al Doilea Război Mondial rămânea greu de atins. În 2020, deşi războiul brutal din Siria se prelungea, UE nu făurise încă o politică solidară în privinţa crizei migraţiei.
Dacă fie şi doar câteva dintre celelalte douăzeci şi şase de ţări ale UE s-ar fi alăturat Germaniei, problema ar fi putut

fi rezolvată cu mult timp în urmă. Libanul, cu o populaţie mai mică de cinci milioane, oferă adăpost pentru 1,5 milioane de sirieni – un număr similar cu cel care a ajuns în Europa în 2015. UE are o populaţie de 550 de milioane. Dacă fiecare persoană din Siria ar căuta refugiu aici, tot ar constitui abia 0,03% din populaţia UE.

Pe toată durata crizei refugiaţilor, Angela Merkel a părut stăpână pe sine, fără să dea semne de nopţi nedormite sau de îndoieli în privinţa propriilor decizii. Alesese o opţiune riscantă în conformitate cu principiile sale morale şi părea mulţumită de hotărârea sa. Cu toate acestea, cei care prevesteau sfârşitul politic al lui Merkel s-au pus pe treabă. Într-un articol de opinie din New York Times intitulat „Germania pe marginea prăpastiei", editorialistul conservator Ross Douthat nota:

Dacă eşti de părere că o societate îmbătrânită, până acum secularizată, preponderent omogenă va absorbi paşnic o migraţie de o asemenea amploare şi atât de diferită cultural, atunci ai un viitor strălucit ca purtător de cuvânt al actualului guvern german. Eşti şi nesăbuit... Angela Merkel trebuie să plece – astfel încât ţara sa şi continentul pe care aceasta îl domină să evite să plătească un preţ prea mare pentru sminteala ei idealistă.[15]

Liderul AfD, o femeie pe nume Frauke Petry, era de aceeaşi părere. Dar cancelarul a primit sprijin dintr-o sursă neaşteptată: fostul ei soţ. În prima şi ultima sa declaraţie publică cu privire la fosta lui soţie, Ulrich Merkel şi-a manifestat aprobarea pentru politica acesteia în materie de refugiaţi. Chimistul recent pensionat, care locuia la Dresda, a spus: „Politica ei privind refugiaţii a fost prima

ocazie în care a dus o politică bazată pe valori. Am făcut ce trebuia să facem, să arătăm umanitate şi compasiune". El a recunoscut, de asemenea, că nu a votat niciodată pentru fosta lui soţie. Dar compasiunea nu era o temă politică populară în 2016. Iar corul vocilor care considerau că a sosit vremea ca Merkel să demisioneze devenea tot mai puternic.

Soarta lor – indiferent dacă erau catalogaţi drept refugiaţi politici sau imigranţi economici, indiferent dacă li se acorda azil permanent sau temporar – era decisă local, dar potrivit normelor birocratice instituite în conformitate cu reglementările UE. Toate aceste reglementări decise cu meticulozitate erau acum copleşite de realitatea celei mai mari migraţii postbelice din Europa, pentru care nici Bruxelles, capitala UE, nici o altă ţară nu se pregătiseră.
Trebuie observat că în Germania nu există un echivalent al postului Fox News. În general, mass-media germană este mult mai moderată ca ton şi substanţă, mai sceptică, verifică informaţiile mai atent decât omologii americani, deşi tabloidele prosperă alături de presa de ştiri mai serioasă.

Frontierelor Germaniei pentru un milion de refugiaţi din Orientul Mijlociu.

Merkel îşi întoarce intenţionat privirea când trece pe lângă liderii nou aleşi ai partidului de extremă dreapta AfD – Alexander Gauland şi Alice Weidel – în Bundestag, pe 24 octombrie 2017. Spre amărăciunea lui Merkel, prezenţa lor în parlament şi în viaţa publică a făcut politica germană mai combativă şi uneori chiar violentă.

Capitolul 14 . Cele mai grele vremuri

„Singurul lucru mai rău decât să lupţi cu aliaţii este să lupţi fără ei.”

Winston Churchill

Anul 2016 a fost cel mai dificil pentru Angela Merkel din perioada cât a fost cancelar. Uniunea Europeană la care ţinea atât de mult eşuase; atacuri teroriste au traumatizat societatea germană, ameninţându-i politica în materie de refugiaţi; iar pe 8 noiembrie, America, ţara pe care o admira mai presus de toate celelalte, a ales un nou preşedinte, susţinător al autocraţilor pe care ea îi critica atât de mult.

Merkel fusese conştientă de multă vreme că nu mai era binevenită la conducere. Cunoştea foarte bine exemplul lui Helmut Kohl, care, după şaisprezece ani în calitate de cancelar, a fost îndepărtat şi a căzut în dizgraţie; ea fusese cea care insistase că era timpul ca el să-şi lase colegii mai tineri să conducă Uniunea Creştin-Democrată. Merkel declarase public că doreşte „să găsească momentul potrivit pentru a ieşi din politică, astfel încât să nu ajung o epavă politică pe jumătate moartă”. Pe măsură ce se apropia finalul celui de-al treilea mandat, ea se pregătea să treacă la a doua – de fapt, a treia – viaţă a sa, până când evenimentele din 2016 i-au blocat evadarea.

Este interesant de notat că, dintre eroinele clasice, Antigona este preferata lui Merkel.[1] Antigona era întruchiparea pasiunii, a indignării juste şi, drept urmare, a inadaptării la viaţă. Stilul de conducere al Angelei Merkel s-a bazat mult pe dorinţa ei de a face compromisuri pentru a găsi soluţii. În opinia sa, un stat este un sistem care trebuie să funcţioneze pentru toţi cetăţenii săi – de aici şi afirmaţia ei în repetate rânduri: „Sunt cancelarul tuturor germanilor”. Însă în noua epocă a tensiunilor, mulţi i-au reproşat cancelarului că îi lipseşte pasiunea care însemnase, de fapt, sfârşitul Antigonei. Totuşi, Merkel s-a dovedit aptă deopotrivă pentru funcţia de conducător şi pentru viaţă.

Dar în 2016 se părea că în politică nu mai era nici urmă de bucurie. După unsprezece ani la conducerea Germaniei, încordarea şi singurătatea specifice funcţiei şi-au pus amprenta asupra stăpânirii sale de sine. „M-aş bucura dacă măcar voi mi-aţi ura noroc”, le-a spus ea pe un ton trist partenerilor de coaliţie din CSU după o întâlnire furtunoasă.[2] Dar 2016 a fost anul în care Merkel a făcut saltul de la poziţia de lider de facto al Europei – economic, politic şi moral – la a-şi asuma postura de lider al Lumii Libere.

În mai 2016, Angela Merkel a marcat centenarul celei mai brutale confruntări din Primul Război Mondial: bătălia de la Verdun.[3] Cu capul plecat, ea a păşit printre marea de cruci albe, cimitirul în care erau îngropaţi trei sute de mii de soldaţi francezi şi germani. Marele Război ar fi trebuit să pună capăt tuturor războaielor. Însă doar două decenii mai târziu, după retragerea Americii în izolaţionism, cancelarul Adolf Hitler a pus la cale metodic şi ostil următorul conflict, care a adus cu sine Holocaustul. În vreme ce un grup de copii care fluturau panglici albe ca nişte zmeie alergau pe câmpia de un verde crud, unde înaintaşii lor îşi vărsaseră cândva sângele pentru o palmă de teritoriu, Merkel a plâns.
Europa nu reuşise să-şi unească forţele pentru a împiedica un alt conflict mondial. Dar, la trei ani după al Doilea Război Mondial, Winston Churchill proclama: „Sperăm să vedem o Europă în care oamenii din fiecare ţară vor aprecia faptul că sunt europeni la fel de mult ca faptul că aparţin ţării în care s-au născut. Sperăm că oriunde vor merge pe continentul european, ei vor simţi cu adevărat că «Aici sunt acasă»„. Spre disperarea lui Merkel, în 2016

mulţi britanici păreau indiferenţi faţă de această istorie şi faţă de sentimentul că Europa este casa lor.
Britanicii au avut întotdeauna o atitudine oarecum ambivalentă cu privire la UE. În 1975, în timpul primului referendum britanic privind rămânerea în uniune, cancelarul german Helmut Schmidt a fost avertizat să nu se amestece în campania britanică. Dar Schmidt credea cu încăpăţânare că importanţa situaţiei făcea necesară încălcarea protocolului. Adresându-se Partidului Laburist Britanic, el a declarat: „Tot ce vreau cu adevărat să spun – chiar şi cu riscul unui protest – este următorul lucru: prietenii voştri de pe continent doresc să rămâneţi”. Schmidt a fost ovaţionat în picioare, iar Marea Britanie a votat să rămână.
În contextul extrem de polarizat din 2016, este puţin probabil ca spusele unui cancelar german – mai ales unul care nu crede în puterea cuvintelor de a schimba opinii – să fi convins suficienţi britanici pro-Brexit să voteze împotriva plecării din Uniune. Totuşi, când Marea Britanie a votat pentru părăsirea Uniunii Europene pe 23 iunie, a fost un rezultat amar pentru Merkel. Era o lovitură personală şi năucitoare. Păstrase Grecia în Uniune, dar era neputincioasă în privinţa Brexitului – o plecare mult mai dăunătoare. Se temea că ar putea urma alte plecări. Disconfortul ei era sporit de faptul că, odată cu retragerea Londrei din UE, Berlinul devenea capitala neoficială a Europei – iar aceasta nu fusese niciodată ambiţia Angelei Merkel, pentru ea sau pentru ţara ei.
Merkel a caracterizat decizia istorică a Marii Britanii printr-un singur cuvânt: „regretabilă”. Încă o dată, stăpânirea de sine şi sentimentul că declaraţiile post-factum sunt inutile i-au ascuns tristeţea reală. Era foarte conştientă că o astfel de ruptură în alianţa occidentală era o veste bună pentru Vladimir Putin, deoarece, după Brexit, UE urma să piardă

40% din capacitatea militară a blocului. Dar ea nu putea face mare lucru.
Chiar dacă duşmanii ei din extrema dreaptă şi din extrema stângă s-au mobilizat, dând vina pe politica ei în materie de refugiaţi pentru provocarea Brexitului prin alimentarea rasismului antimusulman în rândul britanicilor, majoritatea compatrioţilor săi o susţineau. În perioada februarie–iulie 2016, susţinerea cancelarului a crescut cu 14 puncte, până la 59%. Dar anul nu se terminase.

La o lună după Brexit, de ziua naţională a Franţei, un terorist tunisian a şocat lumea intrând cu un autobuz închiriat în mulţimea care sărbătorea pe o promenadă de la malul mării la Nisa, ucigând 86 de persoane, inclusiv copii, şi rănind 458. Patru zile mai târziu, un refugiat afghan în vârstă de şaptesprezece ani a atacat cu un topor pasagerii dintr-un tren în oraşul german Würzburg, rănind cinci persoane înainte de a fi imobilizat. Patru zile mai târziu, a urmat un atac armat mortal într-un centru comercial aglomerat din München, care a costat viaţa a nouă oameni şi a blocat oraşul bavarez. Adolescentul înarmat, deşi era germano-iranian, s-a autodefinit drept arian şi fusese inspirat nu de ISIS, ci de Anders Breivik, un norvegian adept al extremei drepte cu simpatii antiimigraţie, care a ucis şaptezeci şi nouă de persoane în 2011. Masacrul de la München i-a făcut pe germani să se simtă mai vulnerabili ca oricând după ce Merkel îşi anunţase politica în materie de refugiaţi în vara anterioară. Cancelarul, într-o dispoziţie sumbră, şi-a întrerupt vacanţa din Alpi pentru a se adresa ţării tensionate. Fără a încerca să-şi mascheze propria anxietate, ea a numit atacurile „un calvar pentru noi toţi, deoarece tabuurile vieţii civile sunt spulberate. Oricare dintre noi poate fi victimă acum” şi a

promis un sistem de avertizare timpurie pentru monitorizarea reţelelor de socializare. Dar, fără urmă de zâmbet şi cu ochii încercănaţi, cancelarul a insistat: „Nevoia noastră de securitate trebuie să se afle în echilibru cu valorile noastre. Ne confruntăm cu o provocare uriaşă. Trebuie să ne menţinem valorile şi constituţia, care precizează ce drepturi au refugiaţii”.
Dar furtunile de vară încă nu se potoliseră. În aceeaşi lună, elemente rebele din armata turcă au lansat o lovitură de stat împotriva guvernului lui Recep Tayyip Erdogan. Preşedintele turc a scăpat ca prin urechile acului de arestare şi, de pe telefonul mobil, şi-a îndemnat susţinătorii să lanseze un contraatac pe străzile din Istanbul şi din Ankara. Avioanele forţelor aeriene au atacat, iar rebelii au fost zdrobiţi în câteva ore. Revoluţiei i-a urmat contrarevoluţia: Erdogan a ordonat arestarea a treizeci şi şapte de mii de persoane, iar o sută de mii de aşa-zişi „colaboratori” au fost concediaţi de la locurile de muncă. Mass-media independentă a fost practic eliminată în urma loviturii de stat eşuate. Autocratul turc nu a precupeţit nici un efort în reprimarea revoltei şi a continuat să-şi consolideze dominaţia asupra unei ţări despre care Angela Merkel sperase că avea să devină model de republică islamică laică.

În toamna anului 2016, Merkel a fost învinovăţită pentru cele patru înfrângeri succesive ale partidului său la alegerile locale – în faţa AfD, a cărui influenţă sporise recent. După unsprezece ani sub conducerea aceluiaşi cancelar, electoratul se plictisise de Merkel, ceea ce s-a văzut în rezultatele deloc impresionante obţinute de CDU.
Merkel a renunţat în final la sloganul „Wir schaffen das”, folosit în exces şi îndelung luat în râs, recunoscând cu

regret că „Noi reuşim” era o reacţie nepotrivită la criza continuă din 2016. „Am folosit fraza pentru a încuraja oamenii, nu o voi mai folosi. (...) Dumnezeu ştie, nu am reuşit să facem totul cum trebuie în ultimii ani”, a recunoscut ea. Remuşcările, rareori exprimate la nivel atât de înalt, nu au însemnat însă renunţarea la politicile sale.

Cea mai proastă veste însă nu a venit din interiorul Germaniei, ci din afară. Într-o scurtă conversaţie telefonică, Obama, preşedintele american la final de mandat, a informat-o pe Merkel că republicanul Donald Trump a câştigat alegerile prezidenţiale, învingând-o pe democrata Hillary Clinton, fost secretar de stat, senator şi primă-doamnă. Deşi uluită, Merkel nu şi-a irosit energia frământându-se. Ţara pe care o admira cel mai mult făcuse o alegere.

Pentru Angela Merkel, America era ţara începuturilor, naţiunea care i-a permis să o ia de la capăt la mijlocul vieţii. Din 1945, Statele Unite au asigurat securitatea Germaniei. Dacă Occidentul nu ar fi beneficiat de îndrumarea consecventă a Washingtonului în timpul Războiului Rece, imperiul sovietic nu ar fi căzut. În parlamentul rus, când un parlamentar a adus în grabă vestea că Donald Trump câştigase, întreaga sală s-a ridicat în picioare, izbucnind în urale şi aplauze tumultuoase.

Acum Merkel era nevoită să-şi regândească propriul viitor politic: dacă va candida pentru un al patrulea mandat în 2017 sau, aşa cum plănuise de mult, se va retrage înainte de a deveni ceea ce se temea – o forţă epuizată. Dacă dorea să rămână în funcţie, trebuia să lupte. Aşa-numita ei mare coaliţie, formată din CDU-CSU şi SPD, care a adus-o la putere în 2005********, se clătina. Partidul Social-Democrat era în criză, slăbit de faptul că Merkel îşi însuşise multe dintre programele sale cheie: drepturile

femeilor (în 2014 a adaptat o cotă de gen obligatorie de 30% pentru consiliile de conducere ale întreprinderilor germane); căsătoria între persoane de acelaşi sex (îndemnându-i pe membrii partidului său să voteze cum le dictează conştiinţa în privinţa acestei chestiuni, aceasta fiind apoi adoptată); schimbările climatice (întotdeauna un subiect drag ei, deşi a obţinut doar rezultate modeste în comparaţie cu ceea ce promova Partidul Verzilor); şi, cel mai spectaculos, eliminarea energiei nucleare. Liberalii de centru-dreapta, favorabili mediului de afaceri, care făceau şi ei parte din guvernul său, erau pregătiţi să renunţe după ce au avut rezultate foarte slabe în sondaje. Şi, cel mai important, Uniunea Creştin-Socială din Bavaria a ameninţat că va inversa politica în materie de refugiaţi a cancelarului. (Nu a putut şi nu a făcut-o, dar liderul demagogic al CSU, Horst Seehofer, i-a făcut viaţa grea lui Merkel.)

La ultima ei cină cu preşedintele Obama de la mijlocul lunii noiembrie – cu două luni înainte de sfârşitul celui de-al doilea şi ultimului mandat al acestuia –, Merkel, care odinioară avusese nevoie de patruzeci şi cinci de minute pentru a plonja în apă, nu era încă hotărâtă.

Ea a ales cu mare grijă locul cinei.[4] Nu avea să se desfăşoare în sala pentru dineuri oficiale de la Cancelarie, ci la emblematicul hotel Adlon din Berlin. Situat la intersecţia de importanţă istorică dintre Unter den Linden şi Poarta Brandenburg, Obama putea vedea din sala opulentă atât Reichstagul reconstruit, cât şi Memorialul evreilor ucişi din Europa, recent inaugurat. Acest hotel celebru a fost sursă de inspiraţie pentru filmul clasic din 1932 Grand Hotel, în care vedeta suedezo-americană Greta Garbo a rostit cea mai faimoasă replică a sa: „Vreau să fiu singură”. Adlon era cartea de vizită a capitalei şi un muzeu viu.

Cei doi lideri au luat cina singuri într-o sală intimă, iar cei mai apropiaţi consilieri ai lor într-o altă încăpere din apropiere. Timp de trei ore, au vorbit liber şi fără cineva care să ia notiţe ca de obicei – a fost o cină între doi prieteni. Au vorbit despre însemnătatea Brexitului şi a alegerii lui Trump, precum şi despre noua realitate pe care cancelarul o va înfrunta fără aliatul ei american. „Trebuie să candidezi”, a îndemnat-o Obama. A fost cea mai lungă cină privată din cei opt ani ai săi ca preşedinte.
Când Obama şi Merkel au ieşit pentru a-şi saluta echipele, „amândoi păreau epuizaţi”, şi-a amintit Ben Rhodes. Cancelarul a vorbit ţinându-şi emoţia în frâu: „Am colaborat atât de strâns. Acum avem un rezultat pe care nu l-am dorit. Dar avem motive să fim mândri”. Rhodes a ridicat paharul şi a rostit un toast: „Pentru noul lider al Lumii Libere”. Angela Merkel abia dacă a zâmbit. Era un rol pe care nici nu şi l-a dorit, nici nu l-a apreciat.
Cu toate acestea, la două săptămâni după alegerea lui Trump, pe 20 noiembrie, Merkel a anunţat că va candida în 2017 pentru un al patrulea mandat de cancelar, o situaţie aproape fără precedent. Dacă avea să fie aleasă şi să îşi ducă mandatul la capăt, urma să însumeze şaisprezece ani în funcţia de cancelar, mai mult decât oricare dintre predecesorii săi, cu excepţia lui Helmut Kohl (de asemenea, şaisprezece ani) şi Otto von Bismarck (nouăsprezece ani, din 1871 până în 1890). „M-am gândit mult la acest lucru”, le-a spus Merkel pe un ton grav sutelor de membri CDU adunaţi la sediul din Berlin al partidului. „Aceste alegeri vor fi mai dificile ca oricând – sau cel puţin de la unificarea Germaniei încoace. Vom fi atacaţi din toate părţile, de partidele de dreapta, ca niciodată... Valorile noastre, interesele noastre şi, pur şi simplu, modul nostru de viaţă sunt puse la încercare... mai ales după alegerile din SUA.” Avea o perspectivă foarte

clară despre ce credea că poate realiza în al patrulea mandat, spunând: „Nici o persoană nu poate schimba singură situaţia din Germania, din Europa şi din lume, mai ales nu cancelarul Republicii Federale Germania”.
Dar alţii păreau să aibă mai multă încredere în capacităţile sale. Încrezători în candidatul lor, 89,5% din membrii partidului lui Merkel i-a aprobat candidatura.
A fost o decizie raţională, însă dificilă la nivel personal. Merkel văzuse feţele distorsionate de ură şi le auzise furia presărată cu obscenităţi – toate îndreptate împotriva ei. Ştia cât de controversat va fi cel de-al patrulea mandat al său, acasă şi în străinătate. Dar odată cu ascensiunea autoritarismului şi a populismului la nivel mondial, ea a candidat pentru că nu vedea alternativă. Dacă ar fi părăsit terenul, Trump, Putin şi Xi şi l-ar fi însuşit.
Odată cu plecarea lui Barack Obama, Angela Merkel era fără voia sa liderul unei ordini mondiale liberale în criză.
Anul 2016 a mai dat o ultimă lovitură. Târgurile de Crăciun sunt o tradiţie germană preţuită şi de lungă durată. Cu casele lor pitoreşti din lemn, care oferă obiecte de artizanat, bijuterii şi mâncăruri regionale, astfel de târguri în aer liber răsar în toată Germania în luna decembrie, atrăgând mii de cumpărători şi de turişti. Aroma de vin fiert cu mirodenii şi de bratwurst umplea aerul în piaţa de Crăciun însufleţită de lângă Biserica Memorială Împăratul Wilhelm, lăsată voit pe jumătate în ruină, în amintirea celui de-al Doilea Război Mondial, pe bulevardul cel mai aglomerat din Berlinul de Vest, Kurfürstendamm. Pe 19 decembrie 2016, puţin după ora opt seara, un camion mare a intrat în mulţimea care sărbătorea, ucigând doisprezece oameni şi rănind alţi cincizeci şi şase. Şoferul, Anis Amri, era un imigrant tunisian a cărui cerere de azil fusese respinsă. A fugit de la faţa locului, fiind apoi vânat în toată Europa. Patru zile mai târziu, Amri a fost împuşcat

de poliţişti la Milano, în Italia. Organizaţia teroristă ISIS a revendicat curând atacul, cu cel mai mare număr de victime din ultimele decenii din Germania.
În ziua de după atacul din târgul de Crăciun, ambasadorul SUA în Germania i-a făcut cancelarului o vizită de rămas-bun. „Am intrat în biroul ei şi am spus «Îmi pare atât de rău», iar Merkel m-a întrerupt spunând «Îmi pare rău că pleci şi tu»„, şi-a amintit John Emerson.[5] „Nu a dorit să reacţioneze la atac înainte de a avea toate detaliile, cine era în spatele acestuia, câte persoane erau implicate, cât de gravă era starea răniţilor şi aşa mai departe. În acel moment, ea nu avea toate informaţiile.
A fost o reacţie tipică pentru Merkel: nu dorea să se exprime fără să cunoască faptele pe deplin.”
Merkel era nerăbdătoare să afle de la ambasador cum trebuia să se pregătească pentru prima ei întâlnire cu Donald Trump. „Ea îi urmărise întâlnirile electorale”, a spus Emerson. „A înţeles că se va confrunta cu un demagog american, o tipologie familiară germanilor, dar nouă pentru americani. I-am sugerat să se urce în avion şi să înceapă să clădească o relaţie personală cu Trump. I-am spus: «Cu Trump, totul este personal».”

Între 2009 şi 2015, partenerul de coaliţie al CDU-CSU a fost Partidul Liber Democrat (FDP), un partid liberal, de centru-dreapta, nu SPD; SPD a reintrat în coaliţia lui Merkel în al treilea mandat al acesteia.

Această fotografie emblematică o înfăţişează pe Merkel luând poziţie în numele întregii alianţe occidentale împotriva lui Donald Trump, sfidător şi turbulent, la summitul G7 de la Charlevoix, Canada, în iunie 2018.

Capitolul 15 . Trump intră în scenă

„Cel care te poate face să crezi lucruri absurde te poate face să comiţi atrocităţi.”

Voltaire
(1694–1778)

„Dumnezeu are o providenţă aparte pentru nebuni, pentru beţivi şi pentru Statele Unite ale Americii.”

Otto von Bismarck,
cancelar al Germaniei

Trump nu părea să cunoască exemple de autocraţi din istorie, dar germanii le cunoşteau chiar prea bine, în special cei din generaţia lui Merkel. De la Napoleon I la Hitler şi la Stalin, campaniile duse de autoritarişti pentru a face Franţa, Germania sau Uniunea Sovietică „măreţe” devastaseră Europa şi umpluseră cimitirele de pe continent. În ultimii ani în funcţia de cancelar, Merkel şi-a exprimat adesea îngrijorarea cu privire la ce se întâmplă când dispar cei care cunosc războiul din proprie experienţă.

„Să adopţi o poziţie de superioritate şi să o menţii”, a sfătuit-o Obama pe Merkel după alegerea lui Trump – sfaturi care s-au dovedit mult mai greu de urmat decât a presupus preşedintele. Merkel nu era suficient de naivă să creadă că ar putea converti un astfel de om la norme democratice, dar atâta timp cât avea un prilej, ea putea să dea glas valorilor sale şi să lupte cu tot ce avea la dispoziţie pentru a opri alunecarea în dezordine globală. Nu şi-a dat seama atunci că simplul fapt de „a rezista” va necesita optimismul încăpăţânat şi perseverenţa lui Sisif.

În timpul primului tur al alegerilor din Partidul Republican, Trump îşi eliminase duşmanii, unul câte unul, insultându-i şi umilindu-i. Hărţuirea unui grup de naţiuni aflate în mare parte în consens s-a dovedit mai dificilă decât atacarea ţintelor rând pe rând. Menţinerea unităţii în interiorul alianţei occidentale a devenit obiectivul principal al lui Merkel. Ea încerca să inspire cetăţenii din întreaga lume să acţioneze la nivel global, nu naţional. Insuflarea ideilor nu era un demers firesc pentru o persoană suspicioasă – şi

adesea rigidă – în privinţa cuvintelor. Dar democraţia avea nevoie de un apărător, iar Angela Merkel a fost la înălţimea situaţiei.

Ca pregătire pentru prima sa întâlnire cu Donald Trump, Angela Merkel a citit interviul pe care acesta îl acordase în 1990 revistei Playboy.[1] Toată fanfaronada lui Trump, dispreţul faţă de „rataţi" şi dragostea lui de sine, care, între timp, au devenit cunoscute lumii întregi, erau pe deplin vizibile şi la acel moment. Inutil de spus că smerenia – virtutea de căpătâi a lui Merkel – nu exista. Cu toate acestea, interviul a scos la iveală primele semne îngrijorătoare ale manierei darwiniste în care Trump aborda lumea. „Sunt un tip suspicios [căruia îi place] să-şi zdrobească adversarii", se lăuda el.
Acest interviu vechi trăda resentimentul său bizar faţă de Germania. (Un lucru ciudat, timp de mulţi ani el a susţinut că este de origine suedeză, nu germană.) Când i s-a pus întrebarea ipotetică şi comică pe atunci: „Care este primul lucru pe care preşedintele Trump l-ar face odată ajuns în Biroul Oval?", el a răspuns: „Aş impozita fiecare Mercedes-Benz care intră în această ţară".
Merkel şi-a continuat cercetările citind Trump: The Art of the Deal (Trump: Arta negocierii), autobiografia lui din 1987, scrisă de un autor angajat. Deşi menită să evidenţieze geniul magnatului imobiliar în arta negocierii, cartea conturează portretul unui om nepreocupat de rezultat, care vizează doar revendicarea victoriei. Pentru a se familiariza cu manierismele personale ale lui Trump – gesturi, limbaj corporal, încruntături şi viteza calculată cu care bonomia lui devine feroce – Merkel chiar s-a chinuit să urmărească un sezon din Ucenicul.

Conştientă de felul în care Hitler a folosit adunările în masă, pe Merkel au şocat-o cel mai mult mitingurile de campanie ale lui Trump din zona centrală a Statelor Unite. Astfel de scene au devenit deosebit de tulburătoare când el a canalizat energia publicului furios către candidata democrată Hillary Clinton, într-un cor ameninţător ce scanda Lock her up! („La închisoare cu ea!”). Se va schimba odată ajuns la Casa Albă, a asigurat-o consilierul ei pe probleme de securitate naţională. „Nu se va schimba”, a răspuns ea. „Îşi va îndeplini promisiunile făcute celor care l-au ales.”

Merkel a înţeles că va trebui să facă dovada unor calităţi diferite de Demut – „smerenie” – pentru a supravieţui în Epoca lui Trump. În primul rând, ea avea nevoie de fiecare dram de autocontrol. Trump îşi arătase nesiguranţa şi invidia mistuitoare în decembrie 2015, când Merkel a fost aleasă „Personalitatea Anului” de revista Time – echivalentul tipărit al unui Oscar pentru generaţia de după al Doilea Război Mondial. Acest lucru era valabil în cazul lui Trump, care expusese pe pereţii birourilor din cele patru cluburi de golf ale sale rame cu coperte false ale revistei Time pe care apărea figura sa, până când revista l-a ameninţat cu acţiuni în justiţie. „Time nu mă alege niciodată pe mine”, a scris Trump pe Twitter, după alegerea lui Merkel, „deşi eu sunt marele favorit. Au ales o persoană care distruge Germania.”

Cu toate acestea, cancelarul a trebuit să găsească o modalitate de a colabora cu noul preşedinte. Agăţându-se de respectul său faţă de Statele Unite ca de o plută de salvare, ea nu a dat vina pe poporul american pentru rezultatul din 2016, ci pe sistemul de colegii electorale bizantine – care îi conferise lui Trump o victorie clară, deşi Hillary Clinton câştigase scrutinul popular cu aproape trei milioane de voturi. Acţionând cu prudenţa ei obişnuită,

Merkel l-a sunat pe Trump ca să-l felicite şi să-i reamintească „valorile noastre comune, inclusiv democraţia, libertatea, respectarea legii şi a demnităţii umane”. Dintre miile de mesaje de felicitare primite de noul preşedinte, cel transmis de Merkel a fost cu siguranţă unul dintre cele mai puţin entuziaste. Nu avea de gând să-l măgulească; nu avea să solicite prima o întâlnire la Casa Albă; i-a lăsat pe premierul britanic Theresa May şi pe prim-ministrul japonez Shinzo¯ Abe să meargă primii la Trump Tower şi în Biroul Oval. Ea a aşteptat cu răbdare şi a făcut schimbări studiate pentru a se adapta noii epoci. Pentru a înţelege o personalitate atât de necenzurată şi de volatilă precum cea a lui Trump, Merkel şi-a dat seama că va trebui să-i urmărească mesajele de pe Twitter. „Nu scriu nimic pe Twitter; pur şi simplu introduc «Twitter Donald Trump» în motorul meu de căutare şi văd totul”, a spus ea.

Vechii ei prieteni din Partidul Republican dinaintea epocii lui Trump, inclusiv Robert Kimmitt, fost ambasador în Germania în primii săi ani ca membru în cabinetul lui Helmut Kohl, au încercat să o convingă să îşi reformuleze abordarea. „Angela, lasă deoparte mesajele de pe Twitter şi izbucnirile lui şi tratează-l pe Trump ca un om de afaceri. Este un negociator, aşa că negociază cu el”, i-a sugerat Kimmitt. Consilierul pe probleme de securitate naţională al lui George W. Bush, Stephen Hadley, a sfătuit-o: „Folosiţi răbdarea strategică”. Vor fi „adulţi de faţă”, au asigurat-o mai-marii republicani, argumentând că, odată ce i se va explica lui Trump că Ucraina a renunţat la arsenalul său nuclear în schimbul garanţiei că Occidentul îi va proteja graniţele, noul preşedinte va conştientiza nevoia de a se opune agresiunii lui Vladimir Putin. În plus, consilierii Partidului Republican i-au spus încrezători că instituţii

precum Congresul, Departamentul de Stat şi Pentagonul vor înfrâna cele mai rele instincte ale lui Trump.
Când generalul Michael Flynn, una dintre alegerile imprevizibile ale lui Trump, a fost concediat după douăzeci şi patru de zile în funcţia de consilier pe probleme de securitate naţională pentru că minţise FBI-ul despre interacţiunile sale cu ambasadorul Rusiei, speranţele cancelarului au crescut. Alţi membri ai Cabinetului Trump le erau cunoscuţi lui Merkel şi echipei sale din nenumărate reuniuni internaţionale, inclusiv secretarul de stat Rex Tillerson, fost preşedinte al companiei Exxon; secretarul pentru apărare, generalul James Mattis; şi înlocuitorul lui Flynn, generalul-locotenent H.R. McMaster. Toţi erau susţinători ai NATO şi UE. În primele luni ale preşedinţiei lui Trump, exista încă speranţă cu privire la posibilitatea continuităţii în relaţia transatlantică.
Dar la o privire atentă – precum cea a lui Merkel – Trump a umbrit aceste speranţe chiar înainte de a fi învestit în funcţie. „Oamenii nu vor să vină alţii şi să le distrugă ţara (...) Nu vreau să fac ce a făcut Germania”, a declarat el într-un interviu de pe 16 ianuarie. Probabil că pe Merkel a îngrijorat-o cel mai mult felul în care a respins NATO. „Este învechită”, a spus el despre organizaţia ale cărei politici păstraseră Europa în siguranţă timp de şapte decenii, adăugând: „Ţările nu plătesc cât ar trebui, ceea ce cred că este foarte nedrept faţă de Statele Unite”. În ce priveşte Uniunea Europeană, viitorul preşedinte s-a arătat la fel de dispreţuitor, comentând: „UE a fost formată, în parte, pentru a surclasa Statele Unite în privinţa comerţului”. Când a fost întrebat în cine va avea mai multă încredere, în Merkel sau în Putin, preşedintele american a pretins că este neutru. „La început am încredere în amândoi, dar vom vedem cât va dura.” Răspunsul a fost că nu foarte mult. Măsurile de salvgardare edificate cu migală de

generaţiile de lideri postbelici de pe ambele maluri ale Atlanticului împotriva unui viitor Stalin sau Hitler se clătinau.
Fostul ministru german de externe Joschka Fischer a exprimat şocul pe care Merkel şi echipa sa au ezitat să-l exprime public la acea vreme. „Nu m-am gândit niciodată că ar fi posibil ca Occidentul să fie distrus din interior”, a spus el. Comportamentul lui Trump a fost îngrijorător pentru toată Europa, dar mai ales pentru Germania, având în vedere istoria îngemănată a celor două ţări. „Germania a fost, în esenţă, fondată de Statele Unite în 1949. Spiritul şi viziunea americană, precum şi infuzia masivă de capital au permis reconstrucţia Germaniei după distrugerea fizică şi morală totală”, a explicat Fischer. „Acum, un preşedinte american pune la îndoială viitorul NATO – modelul unei poveşti de succes postbelice – a cărui realizare de seamă este Germania.” Mulţi germani au resimţit un sentiment de pierdere aproape freudian odată cu sfârşitul alianţei postbelice. „Ne simţim ca nişte copii abandonaţi de un părinte, un sentiment de genul «Unde este tata?»„, a spus Wolfgang Ischinger, fost ambasador în Statele Unite în timpul preşedinţiei lui George W. Bush.[2]
Angela Merkel a avut de-a face cu mulţi şefi de stat ignoranţi – nu acesta a fost marele şoc provocat de Trump. Pe ea au nedumerit-o modul în care a atacat pilonii alianţei occidentale şi relaţia lui complet ambiguă cu Putin. Oare i-a păsat lui Trump că, în 1988, rusul s-a numărat printre participanţii la înmormântarea lui Klaus Fuchs, germanul care se ocupase cu spionajul atomic, provocând cele mai mari pagube din istoria Statelor Unite? Pentru Trump, acest lucru făcea parte din trecutul îndepărtat – dacă era conştient de el.

Consilierii lui Trump îi sfătuiseră pe cei din echipa lui Merkel: „Nu îi ţineţi prelegeri. Nu citeşte mai mult de o jumătate de pagină, are o capacitate de concentrare foarte redusă. Fără detalii, fără context şi chiar fără prea multe informaţii”. „Ne-am pregătit mai mult pentru prima întâlnire cu Trump decât pentru oricare alta din mandatul ei de cancelar”, a spus Christoph Heusgen. „L-am contactat pe prim-ministrul canadian Justin Trudeau, care avusese recent o întâlnire faţă în faţă cu Trump (...). De asemenea, am vorbit cu vicepreşedintele Mike Pence şi cu Ivanka Trump şi Jared Kushner pentru sfaturi. I-am reunit pe directorii executivi ai întreprinderilor germane Daimler, VW şi BMW pentru a participa la întâlnirea noastră de la Casa Albă, ceea ce au şi făcut. Am pregătit diagrame pentru a arăta câte locuri de muncă asigură companiile germane în America, arătând că nivelul investiţiilor germane în SUA este de zece ori mai mare decât invers.”

Pregătirea lui Trump pentru întâlnirea cu doamna cancelar din martie 2017 a fost ceva mai relaxată.[3] Fidel reputaţiei sale de a improviza, al patruzeci şi cincilea preşedinte al Statelor Unite a primit informaţiile de la McMaster în dimineaţa primei sale întâlniri cu Merkel – în baia adiacentă Biroului Oval, prin uşa întredeschisă. Trump a întâmpinat-o pe cancelar în Porticul Casei Albe, conducând-o în Biroul Oval cu amabilitatea cuvenită. După aceea, optica s-a deteriorat curând. Trump a părut să ignore strângerea de mână propusă de Merkel. „Noi, reporterii, am auzit-o pe doamna cancelar spunând: «Să dăm mâna», deci probabil că şi el a auzit”, a spus Kerstin Kohlenberg de la săptămânalul german Die Zeit.[4] „El nu şi-a pus căştile când ea a vorbit în germană. Când Merkel s-a aplecat înainte, el s-a tras înapoi.”

După ce reporterii şi camerele de luat vederi au plecat, Trump a revenit la stratagema sa preferată de reality-

show: încercarea de a-l deruta pe concurent (în acest caz, un şef de stat venit în vizită). „Angela, îmi datorezi o mie de milioane de dolari”, a mârâit el. Se spune că Steve Bannon, pe atunci strategul-şef al lui Trump, a visat acea cifră, menită să-i aducă presupusele cotizaţii restante ale Germaniei la NATO.
„Nu aşa funcţionează”, a răspuns Merkel cu răceală, menţionând că NATO nu este un club la care se plătesc cotizaţii.******** În plus, şi Statele Unite sunt datoare Germaniei. Ea i-a explicat că de la bazele militare americane vaste din Germania au fost iniţiate operaţiuni americane în Orientul Mijlociu şi în Afghanistan. Dar în cea mai mare parte, ea s-a abţinut să îl atace. Ar fi fost nevoie de o lăţime de bandă mai mare decât cea disponibilă în cazul lui Trump pentru a transmite puternicul filon pacifist al Germaniei. Un sondaj recent arătase că 55% din britanici şi 41% din populaţia franceză erau de acord să se folosească forţa militară pentru a contracara un atac al Rusiei împotriva unui aliat NATO, în vreme ce doar 34% din germani s-au declarat dispuşi să facă acest lucru. Ca răspuns la acuzaţia preşedintelui că primirea atât de multor refugiaţi în Germania era „o nebunie”, Merkel a citat reguli privind drepturile refugiaţilor, consfinţite atât de constituţia germană de inspiraţie americană, cât şi de Convenţiile de la Geneva. Trump a întrerupt-o pe Merkel, trecând brusc la un subiect care i s-a părut mai agreabil: poziţia lui într-un sondaj recent.
Obiceiul lui Trump de a se sări fără nici o noimă de la o chestiune la alta i-a deconcertat pe şefii de stat cu mai puţină stăpânire de sine şi mai puţin pregătiţi.[5] „Te puteai alege cu gâtul sucit urmărind modul în care schimba subiectele şi îşi schimba dispoziţia”, a observat Fiona Hill, membru al Consiliului de Securitate Naţională al lui Trump. „Acum era aproape galant – «Angela, eşti uimitoare!» –

apoi, brusc: «Angela, ne jupoi de bani şi asta trebuie să înceteze!»„ Abordarea atent calibrată a lui Merkel în privinţa lui Trump a părut să funcţioneze – până la un punct. Nu i-a ţinut niciodată prelegeri şi a evitat să-l asalteze cu informaţii, explicând lucrurile simplu. Ea a rămas calmă, evitând semnele evidente de iritare şi mărginindu-se doar să-şi dea ochii peste cap. Obişnuită cu bărbaţi cu stil bombastic, a vorbit pe un ton jos, fără inflexiuni, ca al unui dresor de lei, mai întâi în engleză, apoi în germană.

„Chiar a ascultat-o”, s-a mirat Hill. „La urma urmei, a fost mai bine decât toate acele mape de informare. Stilul şi înfumurarea sunt apanajul lui, iar Merkel exercită o autoritate discretă. Vocea ei joasă este dezarmantă când vorbeşte engleză.” În timp ce Trump o considera „enervantă” pe Theresa May, prim-ministrul Marii Britanii – care a greşit încercând prea mult să-i intre pe sub piele –, el a spus că „ar putea să o asculte pe Merkel toată ziua”.

Cancelarul a încercat să profite la maximum de situaţie. A doua zi, la o reuniune a liderilor germani şi americani din domeniul afacerilor, ea s-a pomenit aşezată lângă Ivanka Trump, fiica preşedintelui, care ocupa locul rezervat, în general, vicepreşedintelui. Deci, Casa Albă este acum o afacere de familie, a remarcat ea, iar Ivanka era clar favorita. Imediat, Merkel a invitat-o pe fiica preşedintelui la Berlin pentru a participa la următoarea reuniune la nivel înalt a grupului Women20, un derivat al G20. „A fost o mişcare inteligentă să o curteze pe Ivanka”, a remarcat Hill. „Ivanka o place [pe Merkel] şi asta contează pentru Trump.”

Revenind la atitudinea de gazdă amabilă, preşedintele a condus-o pe Merkel la etaj, în apartamentele private de la Casa Albă şi i-a prezentat Dormitorul Lincoln, o încăpere istorică. Cancelarul a profitat de ocazie pentru a sublinia

din nou că Trump ar trebui să evite utilizarea comerţului ca armă împotriva aliaţilor săi, menţionând că lumea este interconectată într-o măsură prea mare ca tarifele unilaterale şi barierele comerciale să funcţioneze. Dacă o ţară majorează tarifele, celelalte îi vor urma exemplul, declanşând un război comercial. Când Trump s-a arătat încântat de potenţialele victorii uşoare ale unui război comercial, Merkel a răspuns: „Ei bine, este decizia dumneavoastră, domnule preşedinte". Ea spera să-l încurajeze să acţioneze cu răspundere dacă îi reamintea că este responsabil.

Obişnuita conferinţă de presă de la finalul primei lor întâlniri diplomatice a fost un prilej de lecţii utile – pentru ambii lideri. Pe când toate privirile erau fixate asupra cancelarului, Trump le-a spus arţăgos jurnaliştilor acreditaţi la Casa Albă: „Cel puţin avem ceva în comun. Probabil că amândoi am fost interceptaţi de administraţia anterioară" – o aluzie sarcastică la acuzaţia sa falsă potrivit căreia administraţia Obama l-ar fi spionat în timpul campaniei din 2016. Deşi câţiva reporteri au chicotit, faţa cancelarului a rămas perfect inexpresivă; au trădat-o doar înclinarea neîncrezătoare a capului şi sprâncenele ridicate. Nu avea de gând să tolereze aberaţiile lui şi nici să zâmbească la comandă.

Cancelarul era în drum spre Berlin când Trump a scris pe Twitter: „În ciuda a ceea ce v-au spus ŞTIRILE FALSE, am avut o întâlnire GROZAVĂ cu cancelarul german Angela Merkel".[6] „Merkel urăşte felul în care el atacă presa", a spus un consilier, menţionând: „Ştia că le va transmite altor autocraţi ideea că este în regulă să atace presa". Dar apoi, în stilul său celebru, el a continuat să scrie pe Twitter: „Germania datorează sume de bani uriaşe NATO, iar Statele Unite trebuie să fie plătite mai mult pentru

apărarea puternică şi foarte scumpă pe care o furnizează Germaniei!”
La întoarcerea din călătorie, Merkel a fost nevoită să accepte noua realitate. Următorul pas logic ar fi fost să consolideze capacitatea militară a Germaniei – nu pentru că aşa îşi dorea Trump, ci ca politică progermană. De fapt, începând din 2015, Merkel şi-a îndemnat partenerii de coaliţie reticenţi, pe social-democraţi, să sporească bugetul destinat armatei cu 40%. Totuşi, cum putea să-i explice lui Trump că, pentru a patra economie a lumii, creşterea cheltuielilor militare la 2% din PIB-ul total, aşa cum solicita el, ar fi însemnat o creştere de zeci de miliarde de dolari, plasând bugetul pentru apărare al Germaniei pe locul al treilea în lume, după SUA şi China? În final, consecinţa neintenţionată a hărţuirii din partea lui Trump a făcut imposibilă încercarea lui Merkel de a spori bugetul de apărare al Germaniei. „Să-i dăm mai mulţi bani acestui individ?”, a întrebat Ischinger retoric. „În nici un caz.”[7]

La doar patru luni de la preluarea mandatului de preşedinte de către Trump, Merkel a ales un cadru tipic german, aproape comic, pentru a reacţiona la modul provocator în care acesta sfida ordinea mondială occidentală. În interiorul unui cort de bere de la München, în compania unor bărbaţi cu feţe rumene, în lederhosen tradiţionali şi sorbind berea locală din halbele aduse de femei în dirndl, cancelarul a spus lucrurilor pe nume. Statele Unite, i-a anunţat ea pe cei adunaţi în jurul halbelor – dar adresându-se publicului din întreaga lume –, nu mai erau un partener de încredere.
Ea a făcut o declaraţie similară în urma summitului G7 deprimant din Sicilia din aceeaşi lună: „Vremurile în care

ne puteam baza în totalitate pe alţii sunt oarecum încheiate". Acel „oarecum" este tipic pentru aversiunea sa faţă de declaraţii absolute, lăsând întotdeauna uşa deschisă pentru un rezultat mai bun. Dar pentru Merkel, aceasta a fost o declaraţie neobişnuit de puternică. „Mie îmi este clar că noi, europenii, trebuie să ne luăm destinul în propriile mâini", a adăugat ea.[8] „Desigur, trebuie să avem relaţii de prietenie cu SUA, Marea Britanie şi cu alţi vecini, inclusiv cu Rusia. Dar trebuie să luptăm singuri pentru viitorul nostru." Faptul că Statele Unite erau acum doar unul dintr-o serie de „prieteni" ai Germaniei, alături de Rusia, a constituit un moment amarnic de cotitură. „Există acum un preşedinte care crede evident că America trebuie pusă pe primul loc", a spus cancelarul, care nu s-ar fi lăudat niciodată că pune Germania pe primul loc. Merkel are un dezgust visceral chiar şi pentru cele mai neînsemnate manifestări ale naţionalismului. Întrebată ce îi place la ţara ei, Merkel a dat un răspuns tipic amuzant: „Avem ferestre frumoase, rezistente la curent".[9] Odată, la un banchet al CDU, ea a cerut să fie îndepărtate steguleţele germane care decorau fiecare masă.

Dar Trump i-a forţat mâna. „Pentru noi, acest lucru înseamnă că trebuie să ne apărăm propriile principii şi valori în Europa", a anunţat ea. Rămânea de văzut cum putea face acest lucru Uniunea Europeană, după ce Brexitul smulsese altă piatră de temelie din alianţă. Cu toate acestea, cuvintele puternice ale lui Merkel aveau mai multă greutate decât cele ale oricărui alt lider european. Germania, în special acest cancelar, fusese cel mai ferm aliat european al Americii, întrecut poate doar de Marea Britanie. (Faptul că ţările cu cel mai mare nivel de globalizare – Statele Unite şi Marea Britanie – au optat pentru naţionalism era o ironie frapantă.) Merkel avea în vedere acum un curs diferit, centrat mai mult pe Europa.

Dar era mult prea precaută – şi prea conştientă de nevoia continuă a Germaniei de umbrela de securitate a SUA, într-o lume periculoasă – pentru a concepe vreodată să se îndepărteze de Washington. Schimbarea radicală s-a făcut simţită în tonul ei care, în diplomaţie şi în afacerile de stat, este de o importanţă crucială.

Aşadar, Merkel avea aşteptări limitate când a sosit la Casa Albă în mai 2018 pentru a doua sa întâlnire cu Trump. A durat cincisprezece minute, suficient de mult ca el să declare: „UE este mai rea decât China, doar că e mai mică", adăugând că Uniunea Europeană a fost creată pentru a profita de Statele Unite. Când a fost întrebată de presă dacă Trump va introduce tarifele pe care ameninţase că le va impune pentru oţelul şi aluminiul din Europa, Merkel a putut răspunde doar: „Este decizia preşedintelui". A fost o nouă tentativă de a-l obliga pe Trump să îşi asume responsabilitatea pentru acţiunile sale, deşi nu a părut să funcţioneze. Autocontrolul ei de fier a slăbit când Trump a început brusc să brodeze pe tema veteranilor. „Când cineva se poartă urât cu veteranii noştri, îi putem concedia rapid! Aproape la fel de rapid ca în Germania!", a spus el întorcându-se spre Merkel, ale cărei sprâncene – uneori trăsătura ei cea mai expresivă – s-au arcuit de uimire.
„Următorul deceniu va arăta dacă am învăţat din trecut", a spus Merkel după prânzul cu Trump. „Sau nu." Atât a spus această femeie laconică şi a spus totul.
„Diplomaţia" insultelor, tipică pentru Trump, a fost pe deplin vizibilă la Charlevoix, Canada, la summitul anual al G7 din iunie 2018. De obicei, summitul este o reuniune relaxată cu prieteni vechi şi feţe familiare într-un cadru pitoresc, unde membrii se angajează din nou să respecte

principiile democratice şi parteneriatele economice occidentale. În acel an, tânărul prim-ministru Justin Trudeau a avut prilejul să arate lumii frumuseţea naturală a Munţilor Laurentini din Québec. Trump avea alte planuri. Starea de spirit de la reuniunea posomorâtă a fost surprinsă într-o fotografie devenită celebră. Merkel stă în picioare, cu braţele încordate, aplecându-se spre Trump care apare încruntat, cu braţele încrucişate şi maxilarul ieşit în afară exprimând un batjocoritor „la să vedem dacă mă poţi obliga”, în vreme ce Trudeau, Shinzo¯ Abe şi Emmanuel Macron, noul preşedinte al Franţei, contemplă cu tristeţe scena, lăsând-o pe Merkel să-l înfrunte pe zbir. Pe Trump îl iritau astfel de adunări multilaterale, unde poziţia lui era întotdeauna depăşită. El s-a împotrivit chiar să semneze o confirmare banală a comunicatului despre „ordinea internaţională bazată pe reguli” – o afirmare standard a valorilor democratice şi a solidarităţii democraţiilor occidentale libere – până în ultimul moment, când, sub presiunea lui Merkel, a cedat îmbufnat. Înclinându-se pe spate, Trump a scos apoi câteva bomboane Starburst din buzunar şi le-a aruncat în direcţia cancelarului.

„Să nu spui că nu ţi-am dat niciodată nimic, Angela!”, a zis el rânjind.[10] Stratagema puerilă a eşuat lamentabil, pentru că Merkel nici nu a zâmbit, nici nu s-a încruntat. S-a prefăcut că nu a observat – reacţia cel mai puţin satisfăcătoare pentru un agresor. Al doilea secretar de stat al preşedintelui Harry S. Truman, Dean Acheson, spusese la un moment dat despre acesta: „Era lipsit de cel mai mare viciu al unui lider: egoul său nu îl împiedica niciodată să-şi facă datoria”. Refuzând să prindă momeala lui Trump, Merkel a dat dovadă de aceeaşi calitate – şi l-a înnebunit pe Trump.

Era frustrant pentru el să aibă de-a face cu o femeie împotriva căreia tehnicile sale obişnuite de insultă şi de intimidare nu funcţionau. Pricepută la eschive, Merkel stăpâneşte tehnica de a simula neînţelegerea, de a eluda chestiunea şi de a răspunde la o întrebare cu o alta. Neobişnuit cu un duşman atât de evaziv, Trump a făcut din ea ţinta favorită a abuzurilor verbale. Cu toate acestea, bizar, Trump şi-a exprimat uneori admiraţia pentru Merkel, fără tragere de inimă. La întâlnirea cu noul ambasador al Germaniei în Statele Unite, Emily Haber, în primăvara anului 2018, el a întrebat-o: „Eşti la fel de inteligentă ca şefa ta?”[11] La fel, când s-a retras de la conferinţa NATO pe care tocmai o perturbase, Trump a comentat către presă: „Nu-i aşa că e grozavă?” cu referire la Merkel, apoi a rostit entuziasmat: „Îmi place femeia asta!” Bineînţeles, la scurt timp a scris pe Twitter, „Infracţionalitatea a crescut mult în Germania!” – când, de fapt, se afla la cel mai scăzut nivel din 1992. Realitatea, după cum aflase Merkel, nu avea să-i stea niciodată în cale preşedintelui SUA.
Membrii echipei lui Merkel au reuşit să facă unele progrese cu omologii lor americani pe teme care nu-l interesau pe Trump, cum ar fi Balcanii şi Afghanistanul – eterne puncte problematice, în cazul cărora relaţiile de stat şi diplomaţia au continuat firesc. (Când Trump a discutat cu un grup de lideri baltici şi a confundat regiunea Mării Baltice cu Balcanii, Merkel nici măcar nu s-a mai arătat uimită.) Dar pe teme legate de NATO, Iran, Rusia, China şi schimbările climatice – subiectele cele mai importante pentru Merkel – relaţiile erau îngheţate şi chiar mai rău de atât. Trump şi-a dus la îndeplinire ameninţarea de a se retrage din acordul nuclear negociat cu Iranul şi s-a retras şi din Acordul de la Paris din 2015 privind schimbările climatice. A lovit însăşi nucleul convingerilor fundamentale ale lui Merkel: Iranul, deoarece ameninţa securitatea Israelului, şi Acordul de la

Paris, pentru că amintea de rolul ei în pregătirea Protocolului de la Kyoto la începutul carierei sale, ca ministru al mediului.
„Nu este plăcut. Spun că este o deziluzie, ceea ce înseamnă destul de mult după standardele mele”, le-a spus Merkel germanilor, adusă la exasperare.[12] Rezumând probabil diferenţa crucială dintre ea şi Trump, Merkel a spus: „Eu cred în situaţiile în care ambele părţi au de câştigat. El crede că poate câştiga doar o persoană, iar cealaltă pierde”.
Din acel moment, cancelarul a lăsat interacţiunile de rutină dintre Washington şi Berlin în seama miniştrilor de externe, miniştrilor de finanţe, reprezentanţilor comerciali şi ambasadorilor. „Ea nu are o «relaţie» cu Trump”, a spus Christoph Heusgen, consilierul ei pentru securitate naţională de la acel moment. „Discută amândoi. El o ascultă. Se entuziasmează, apoi uită şi, data viitoare, menţionează aceleaşi probleme şi argumente. Dar nu există un progres real”, a declarat Heusgen sumbru, adăugând că „Jungla a crescut din nou”. În 2018, Cancelaria şi Ministerul de Externe aveau de-a face, în cuvintele unuia dintre cei mai importanţi consilieri ai lui Merkel, cu nişte „ciudaţi” obscuri de la Casa Albă. Merkel nu mai încerca să salveze parteneriatul transatlantic; revigorarea Europei devenise obiectivul ei principal. Instrumentele sale pentru a realiza acest lucru erau preponderent simbolice, deoarece nu era în realitate cancelarul Europei – oricât de mult le-a plăcut ziariştilor să-i acorde acel titlu. Ea a condus prin puterea de convingere şi a exemplului, semnalându-şi totodată îngrijorarea din ce în ce mai accentuată faţă de vântul potrivnic care sufla dinspre Washington. Merkel nu alesese vremurile capricioase în care s-a derulat mandatul său şi nici nu şi-a abandonat convingerile de bază pentru a se

adapta la acele timpuri. Mai presus de toate, ea dorea ca Europa şi Germania să depăşească anii mandatului Trump – respectându-şi valorile – şi să se pregătească să lupte (cu idei, nu cu arme) cu altă ocazie.

La jumătatea mandatului lui Trump, lumea lui Merkel arăta foarte diferit de cea din momentul în care preluase funcţia de cancelar în 2005. Ea se confrunta acum cu Rusia furioasă şi agresivă, cu China din ce în ce mai autoritară şi expansionistă şi cu „democraţi neliberali" în estul UE, iar în Turcia, Erdogan spulberase speranţele lui Merkel pentru o republică islamică moderată în vecinătatea Europei. În Orientul Mijlociu, prinţul moştenitor Mohammed bin Salman, aparent progresist, s-a dovedit a nu fi altceva decât un criminal cu sânge-rece.
Publicarea unui volum de aproape o mie de pagini, Der Dreißigjährige Krieg: Europäische Katastrophe, deutsches Trauma, 1618–1648 (Războiul de 30 de Ani: catastrofă europeană, traumă germană, 1618–1648) de istoricul german Herfried Münkler, a tras un puternic semnal de alarmă în viziunea lui Merkel.[13] Lucrarea, pe care ea a devorat-o, reconstituie războiul crunt din secolul al XVII-lea care a cuprins în final cea mai mare parte a Europei, din Spania până în Suedia, şi a decimat populaţia continentului. Merkel l-a invitat pe autor la Cancelarie, unde, timp de două ore, ea şi istoricul au discutat despre modul în care războiul a izbucnit din nou, la şaptezeci de ani după ce Pacea de la Augsburg pusese capăt în 1555 sângeroaselor războaie religioase din Europa. După şaptezeci de ani de pace, mai erau în viaţă doar puţini dintre cei care îşi aminteau atrocităţile războiului anterior. Astfel, Europa s-a aruncat orbeşte într-o altă rundă de lupte absurde şi sălbatice.

Merkel remarca tot mai multe asemănări periculoase între evenimentele vechi de patru sute de ani şi cele de azi, „pentru că acum au trecut aproximativ şaptezeci de ani de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, iar cei care au trăit ei înşişi războiul nu vor mai fi în curând printre noi”, a remarcat ea cu tristeţe într-un discurs din mai 2018.[14] Privind în jurul ei, Merkel a văzut prevestiri înfricoşătoare ale unei alte destrămări globale. „Ei cred că pot face orice au chef. O solicitare aici, o alta dincolo... şi ceva mai multă agresivitate şi, dintr-odată, ordinea s-a năruit”, a spus ea – fără să fie nevoie să dea nume.
Vremurile necesitau cuvinte mai puternice – cuvinte pe care Angela Merkel nu le avea. Pur şi simplu, nu dorea sau nu putea să reacţioneze cu pasiune la declaraţii bombastice. Tăcerea, discreţia şi umorul sec erau armele sale preferate. Întrebată despre ameninţarea continuă din partea lui Trump de a impozita maşinile germane, ea a spus: „Dacă maşinile noastre reprezintă brusc o ameninţare pentru securitatea naţională a SUA, atunci acest lucru este un şoc pentru noi”, subliniind: „De fapt, cea mai mare fabrică BMW nu se află în Bavaria, ci în Carolina de Sud! Dacă cineva are o doleanţă, trebuie să discutăm. Aşa funcţionează lucrurile în lume”, a concluzionat ea la o conferinţă internaţională pe teme de securitate de la München, în februarie 2019. Toată lumea ştia că cel care se simţea ameninţat de automobilele BMW şi de Mercedes nu era genul care să stea la discuţii – nu dacă un mesaj pe Twitter era suficient.

În primăvara lui 2019, mama lui Merkel, Herlind Kasner, a murit la vârsta de nouăzeci de ani. (Tatăl ei, Horst Kasner, murise la optzeci şi cinci de ani, cu opt ani înainte.) Ca de obicei, Merkel a trăit această pierdere discret, fără să-şi ia

măcar o zi liberă pentru doliu. Cu toate acestea, mama ei, care nu a acordat niciodată interviuri şi nici nu a vorbit în public despre fiica sa, jucase un rol important în formarea Angelei. Herlind, care a renunţat la atât de multe pentru a-şi însoţi soţul în Germania de Est, căreia i s-a interzis să predea limba engleză în zona controlată de sovietici, era cea căreia tânăra Angela îi povestea după orele de şcoală despre resentimentul ei tot mai accentuat faţă de regimul est-german. Deşi nu au reuşit niciodată să mănânce stridii la hotelul Kempinski, aşa cum îşi promiseseră una alteia când a căzut Zidul, Herlind Kasner a trăit suficient pentru a-şi vedea fiica depunând de patru ori jurământul în calitate de cancelar al Germaniei unite. Deşi mama ei era membră activă a Partidului Social Democrat din Templin şi nu a votat niciodată pentru fiica ei, cele două fuseseră foarte apropiate. Odată cu moartea ei, Angela a pierdut unul dintre puţinii oameni în care avea încredere absolută.

Două luni mai târziu, cu ocazia unei deplasări la Cambridge, Massachusetts, pentru a rosti un discurs la festivitatea de absolvire de la Universitatea Harvard, Merkel a luat loc lângă rectorul universităţii, Lawrence Bacow, şi a vorbit despre pierderea mamei ei.[15] „Era evident că era încă profund afectată de moartea mamei sale”, a spus el. Bineînţeles că era. Dar trebuie remarcat că Angela Merkel s-a simţit mai liberă să-şi împărtăşească durerea cu un străin, într-o altă ţară, decât acasă, unde ştia că toţi ochii erau aţintiţi asupra ei.

În acea zi însorită de la Cambridge, Merkel a cunoscut versiunea idealizată a Americii.[16] „Când cancelarul a sosit la Harvard, atmosfera din curte amintea de ziua în care Nelson Mandela a ţinut un discurs la festivitatea de absolvire”, a spus Stephen Greenblatt, istoric şi exeget al operei lui Shakespeare. „Vizita ei a creat sentimentul prezenţei unei figuri istorice de mare curaj moral; ultima

noastră speranţă pentru un mod de viaţă a cărui supravieţuire pare să nu mai fie asigurată. Studenţii păreau să înţeleagă că beneficiază de ceea ce cancelarul Merkel încearcă să păstreze.”

Impresionată de pompa aproape medievală a festivităţii de absolvire de la Harvard – profesori în robele lor colorate, mii de studenţi, părinţi şi generaţii de absolvenţi adunaţi într-o atmosferă de camaraderie veselă –, Merkel părea neobişnuit de elegantă, într-o robă de mătase roşie cu negru. Trecând în revistă marea de studenţi voioşi, cu feţe proaspete, aflaţi în pragul vieţii, ea afişa zâmbetul său cel mai larg. Margaret M. Wang, fiica unor imigranţi chinezi şi cel mai tânăr preşedinte al Asociaţiei Absolvenţilor de la Harvard, a prezentat-o pe cancelar drept liderul Europei, recunoscându-i meritele pentru promovarea căsătoriei între persoanele de acelaşi sex, promovarea primei legi a salariului minim din Germania şi primirea a peste un milion de refugiaţi în ţara sa. Publicul s-a ridicat în picioare înainte chiar ca Merkel să înceapă să vorbească. „Să începem!”, a spus ea iute, stingherită de ovaţiile exagerate.

Vorbind de la acelaşi podium de unde, în 1947, secretarul de stat George C. Marshall a anunţat o subvenţie de 17 miliarde de dolari pentru consolidarea economiilor decimate din Europa Occidentală şi stabilizarea democraţiilor din zonă împotriva imperiului în expansiune al Moscovei, ea era conştientă de rezonanţa istorică. Cancelarul a dat cel mai ferm răspuns de până atunci referitor la divizarea periculoasă izvorâtă de la Casa Albă. „Ceea ce părea fix şi neschimbător se poate schimba”, a avertizat ea. „Trebuie să gândim şi să acţionăm global, nu naţional. Împreună, nu singuri (...). Nu consideraţi nimic de neatins. Libertăţile noastre individuale nu ne sunt

garantate. Nici democraţia, nici pacea şi nici prosperitatea.”
Întorcându-se direct spre absolvenţi, ea i-a îndemnat: „Apăraţi-vă cu fermitate valorile, nu impulsurile (...). Opriţi-vă o clipă. Păstraţi tăcerea. Reflectaţi”, a spus ea, dezvăluind propria sa abordare în luarea deciziilor.
Conştientă că beneficia de atenţia Washingtonului pentru că se afla la această tribună, ea a abordat chestiuni de politică actuală: „Protecţionismul şi conflictele comerciale pun în pericol comerţul mondial liber şi bazele prosperităţii noastre (...). Schimbările climatice şi încălzirea globală sunt provocate de oameni. Nu vom reuşi singuri. Nu construiţi ziduri. Dărâmaţi ziduri. Minciunile nu trebuie numite adevăr, nici adevărul, minciuni”, a conchis ea, iar publicul s-a ridicat din nou în picioare şi a aplaudat o afirmaţie care, în vremurile obişnuite, ar fi părut de la sine înţeleasă, demonstrând că acestea nu erau vremuri obişnuite.
Deşi Merkel se împotrivea demagogiei, nu putea să nu se bucure de admiraţia exuberantă a publicului de la Harvard. Hiperanalitică, extrem de neîncrezătoare şi adesea frustrant de precaută, ea este totuşi un om. După dispreţul şi insultele pe care i le aruncaseră în faţă unii dintre propriii cetăţeni nemulţumiţi, strigătele de încurajare i-au ridicat cu siguranţă moralul. Nu devenise ca prin farmec un orator fenomenal ca Obama. Cu toate acestea, pentru acest public, ea întruchipa valorile cu care doreau să rivalizeze. Pentru Angela Merkel, reacţia studenţilor a fost cea mai bună validare. Au aplaudat solicitarea sa de a-i respecta pe ceilalţi şi apelul său de a distinge adevărul de închipuire – într-un moment în care ambele erau ameninţate. Şi da, au aplaudat-o pe femeia care li s-a adresat pentru că susţinea acele valori periclitate.

„Nu ar rosti niciodată un astfel de discurs în Germania”, a spus Eva Christiansen după aceea. „Germanilor li s-ar părea prea emoţional, prea sentimental” – chiar calităţile pe care le-au aplaudat studenţii de la Harvard, alături de stilul ei direct, fără înfloriturі.

Euforia acelei zile perfecte de la Cambridge nu a ţinut mult în acea vară. Mai târziu în aceeaşi lună, la Osaka, Japonia, Merkel s-a confruntat cu preşedintele american la una dintre ultimele lor întâlniri. La reuniunea celor douăzeci de state cu cel mai mare avans economic, aşa-numitul G20, Trump a călcat din nou în picioare valorile şi tradiţiile democratice. Glumind cu Putin, Trump a scos la lumină ingerinţa Rusiei în politica americană. Rânjind larg, gesticulând cu degetul arătător, Trump „l-a avertizat” pe rus: „Nu vă amestecaţi în alegerile noastre!” Nedumerit, Putin a clătinat din cap, prefăcându-se înfricoşat de însăşi ideea de a face aşa ceva. Avea motive să zâmbească mulţumit de sine. Cu doar câteva zile înainte, Putin ţinuse prima pagină a publicaţiilor din întreaga lume când anunţase „moartea democraţiei liberale”.

„Ideea liberală şi-a depăşit scopul”, a argumentat Putin într-un interviu de senzaţie pentru Financial Times, referindu-se la dezamăgirea globală faţă de ideea frontierelor deschise. Chestiunile despre care Putin declara că sunt învechite se aflau în centrul politicii cancelarului german.

Merkel a continuat să găsească un echilibru precar între valorile sale şi înclinarea incontestabilă a lumii către autoritarism. Nici o altă ţară nu avea nevoie de piaţa chineză, de energia rusească şi de garanţiile de securitate americane mai mult decât Germania. Nici o altă ţară nu dorea mai puţin decât Germania ca în lume să apară rivalităţi între marile puteri. Pentru Merkel, UE era menită să pună capăt naţionalismului distructiv. Dar pentru cât

timp putea face acest lucru fără Marea Britanie? Fără America?
Cancelarul şi-a concentrat tot mai mult atenţia asupra Europei şi a legăturilor care reuneau douăzeci şi şapte de naţiuni într-o uniune fragilă. Merkel a profitat de comemorarea a cinci sute de ani de la moartea lui Leonardo da Vinci pentru a reaminti Occidentului: „În ultimele cinci secole, cele mai importante invenţii au apărut în Europa. De ceva vreme nu se mai întâmplă acest lucru". „Trezeşte-te, Europa! Trezeşte-te, America!" era mesajul ei.
În iunie 2019, Merkel a rezumat toate obstacolele neaşteptate cu care se confruntă democraţiile occidentale, de la acele zile triumfale din 1989, când Zidul a căzut şi ea a trecut din Est în Vest. „La scurt timp, au izbucnit conflicte în Balcani, apoi în lumea islamică, China a cunoscut ascensiunea ca putere economică importantă, arătând că un stat nedemocratic poate avea succes economic şi poate fi o provocare majoră pentru democraţiile liberale. Apoi a venit provocarea terorismului islamic şi, în special, atacul asupra Statelor Unite de la 11 septembrie 2001", a conchis ea, cu exprimarea ei de om de ştiinţă. „Nu avem încă dovezi absolute că sistemul liberal va câştiga într-o bună zi", a spus cancelarul, cu reţinerea-i caracteristică. „Acest lucru mă îngrijorează."
În acea vară, stresul continuu a ajuns-o în cele din urmă pe Merkel.[16] Trupul ei – remarcabil de robust pentru o femeie de şaizeci şi cinci de ani care avusese decenii întregi un program pe care puţini oameni mult mai tineri decât ea l-ar putea îndura – părea să o trădeze. De două ori în zece zile a fost văzută tremurând la evenimente publice, prinzându-şi braţele pentru a le opri din tremurat. Pe când fanfara militară intona imnurile naţionale german şi ucrainean în timpul unei ceremonii de întâmpinare a

preşedintelui ucrainean, Volodimir Zelenski, Merkel a părut că nu se poate opri din tremurat. Singurul lucru pe care germanii îl considerau infailibil în privinţa lui Merkel era constituţia sa remarcabilă. Oare Cancelarul de Fier, despre care se ştia că se dusese direct la birou după un zbor tocmai de la Beijing, avea probleme de sănătate? În sezonul crizelor multiple, unii observatori au interpretat tremurul ei ca un semn al slăbiciunii tot mai mari. (Consilierii au pus acest lucru pe seama durerii insuficient exprimate după moartea mamei sale.)

„Aş dori să spun doar că mă cunoaşteţi de ceva vreme şi ştiţi că îmi pot îndeplini funcţia”, a declarat Merkel presei germane.[17] „Ca fiinţă umană, am şi un interes personal privind sănătatea mea, mai ales că în 2021 cariera mea politică se va încheia şi aş vrea să duc o viaţă sănătoasă după aceea.” Cu această explicaţie simplă şi umană, Merkel a pus punct discuţiei despre cât de aptă fizic era pentru a-şi continua munca.

Pentru americani, reticenţa presei germane de a urmări starea de sănătate a cancelarului pare uimitoare. „Asociaţia noastră de presă a ţinut o şedinţă”, a spus Anna Sauerbrey, o editorialistă din Berlin, „şi am decis să ne păstrăm tradiţia şi să nu discutăm despre sănătatea doamnei cancelar decât în situaţia în care o împiedică să-şi facă treaba. Este evident că îşi face treaba. Considerăm că este o chestiune privată.”[18] În această lume nouă şi neliniştitoare, decizia colectivă a presei de a respecta viaţa privată a cancelarului a părut de-a dreptul ciudată.

Angela Merkel a făcut mai mult decât să tragă un semnal de alarmă cu privire la valorile occidentale ameninţate. Când Trump a criticat patru reprezentante ale minorităţilor, membre în Congresul american din partea Partidului Democrat (trei dintre ele s-au născut în Statele Unite, iar a patra, cetăţean american naturalizat, provine

din rândurile refugiaţilor somalezi), sugerând că „ar trebui să se întoarcă şi să ajute la reconstrucţia locurilor complet distruse şi infestate de criminalitate din care au venit”, Merkel a anunţat, „Mă distanţez ferm de atacurile lui Trump”, adăugând: „Mă simt solidară cu femeile care au fost atacate (...). Punctul forte al Statelor Unite este faptul că oameni de toate naţionalităţile au contribuit la măreţia acestei ţări”, i-a reamintit ea lui Trump.

Însă eforturile sale de a încuraja valorile pe care le preţuia erau în mare parte invizibile pentru public. Sfera de acţiune a unui cancelar german, în special pe plan intern, este intenţionat restrânsă, în concordanţă cu istoria întunecată a ţării. Spre deosebire de Putin, Xi, Erdogan şi prim-ministrul Indiei, Narendra Modi, Merkel nu avea puterea de a-şi impune voinţa – şi nici nu îi stătea în fire. Ea acţionează asupra sistemului treptat, dar consecvent, prin relaţii clădite de-a lungul deceniilor. Oamenii ei – colegi loiali din CDU – se află pe teren în toată Republica Federală şi o ţin la curent. Cabinetul ei puternic reprezintă principalele partide politice majore, iar coaliţia sa domină Bundestagul, unde de cele mai multe ori legile sunt dezbătute politicos şi aprobate, ea fiind dirijorul unei orchestre bine armonizate.

Cu toate acestea, adevărul este că mandatul ei de cancelar a fost definit într-o mai mică măsură de problemele care o preocupau (clima şi digitalizarea, de exemplu) decât de crize succesive: de la criza financiară globală la dezastrul nuclear de la Fukushima şi războiul din Ucraina şi până la cea mai mare criză umanitară din Europa postbelică: sosirea unui milion de refugiaţi. Acel eveniment, a cărui soluţionare este cea mai importantă realizare a sa, a condus şi la următoarea criză cu care s-a confruntat Angela Merkel: ascensiunea bruscă a mişcării Alternative für Deutschland (AfD).

Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord se bazează pe noţiunea de apărare colectivă, toate cele douăzeci şi nouă de state membre plătind contribuţii – deşi doar nouă state s-au conformat recomandării de a contribui cu 2% din produsul lor intern brut. Dar acest 2% este doar o recomandare, nu o „lege”, după cum a caracterizat-o Trump.

Poliţia supraveghează un protest anti-AfD din oraşul Frankfurt în septembrie 2017.

Capitolul 16. „S-a schimbat ceva în ţara noastră...”

„S-a întâmplat. Deci, se poate întâmpla din nou.”
Primo Levi,
evreu italian, supravieţuitor al Holocaustului şi scriitor

„Ura nu este o crimă.”
Alexander Gauland,
lider al Alternative für Deutschland (AfD)

Angela Merkel a părut pe pilot automat în a patra campanie pentru funcţia de cancelar, ca şi cum vremurile nu se schimbaseră radical.
Pe 24 septembrie 2017, germanii i-au comunicat lui Merkel că pierduse legătura cu ei. Numărul compatrioţilor care au votat pentru partidul ei a fost cel mai mic din perioada de după al Doilea Război Mondial. Sprijinul pentru Uniunea Creştin-Democrată a scăzut de la 41,5% la 33%, partidul pierzând 65 de locuri în Bundestag, care numără 598 de locuri. Toate partidele, cu excepţia unuia, au pierdut în aceste alegeri care au avut loc într-o ţară plictisită şi neînsufleţită de politicienii săi – inclusiv de cancelarul la putere de doisprezece ani.
Merkel a reuşit să-şi păstreze funcţia de cancelar, dar nu a fost cu adevărat o victorie. Încă o dată, a guvernat în coaliţie cu Uniunea Creştin-Socială şi cu Partidul Social-Democrat ca partener secund – aşa-numita mare coaliţie – care nu mai părea atât de mare. Merkel a avut nevoie de şase luni pentru a-şi forma guvernul de coaliţie. Procesul prelungit poate fi pus în mare parte pe seama PSD, care înregistrase cel mai slab rezultat electoral din toate timpurile şi era profund divizat şi blocat între aripa sa

radicală – sătulă de faptul că Merkel îşi însuşea atât de multe dintre temele sale politice – şi membrii mai maleabili (mai vechi). Merkel a căutat soluţii alternative pentru formarea unui guvern de coaliţie, cu Partidul Liber Democrat şi Partidul Verzilor, dar aceste grupări nu erau interesate să funcţioneze în umbra ei, chiar dacă ea fusese eclipsată de câştigătorii reali ai acestor alegeri alarmante: AfD.

Şocul alegerilor din 2017 a fost faptul că un partid de extremă dreapta din Germania obţinuse cel mai mare succes din 1945 încoace. După o campanie evident xenofobă, nouăzeci şi patru de membri ai AfD făceau parte acum din Bundestagul respectabil, ocupând peste 15% din locurile camerei. Odată cu sosirea AfD, un ton nou şi brutal şi-a făcut loc în politica de consens a Germaniei, odinioară politicoasă; unul dintre fondatorii partidului, Alexander Gauland, care avea atunci şaptezeci şi şase de ani, şi-a luat angajamentul să o „vâneze" pe Merkel. Deşi puţini au luat la propriu acea ameninţare urâtă, cuvântul în sine era şocant. Lucrul care a supărat-o cel mai mult pe Merkel a fost că propria sa regiune părea cea mai receptivă la mesajul de ură şi de frică al AfD. Aproape 20% din alegătorii din Est susţineau partidul naţionalist de dreapta; la nivelul întregii Germanii, sprijinul era în medie de 12,6%.

Prima reacţie a lui Merkel la rezultatul alegerilor a fost tipică pentru ea: să reducă dramatismul situaţiei. „Nu sunt dezamăgită; nu ne schimbăm abordarea", a spus ea – o reacţie care nu era nici credibilă, nici receptivă la noua realitate politică din Germania.[1] „Frica nu este un conducător bun", cum îi place lui Merkel să spună, dar nici negarea nu este. Insistând că nu trebuie să-şi schimbe felul în care abordează guvernarea, Merkel a ratat şansa de a empatiza cu oamenii ale căror nemulţumiri –

imaginate şi reale – i-au transformat în ţinta ideală a exploatării populiste. După doisprezece ani în funcţia de cancelar, ea părea deconectată de un segment al populaţiei ţării sale şi reticentă sau incapabilă să gestioneze conţinutul emoţional al nemulţumirii lor.
Alternativa pentru Germania era o nouă provocare pentru o femeie care şi-a construit cariera pe baza capacităţii de a găsi un teren comun cu adversarii săi şi apoi de a aplica suficiente dintre politicile acestora pentru a le fura susţinătorii. AfD este un partid cu o singură temă, iar această temă este ura faţă de Angela Merkel şi tot ce reprezintă ea: refugiaţi, susţinerea femeilor, căsătoria între persoane de acelaşi gen, UE şi NATO. „Ea întruchipează un Zeitgeist („spirit al vremii”) care nu mai este de actualitate”, a remarcat prietenul Angelei, Shimon Stein, când ne-am întâlnit în cafeneaua lui preferată din Berlin, în dimineaţa de după alegeri.[2] Ca fost ambasador israelian care a ales să se retragă în Germania, el era cu adevărat îngrijorat de viitorul noii sale ţări. „Am presupus că Germania este unică din cauza istoriei sale îngrozitoare. Acum, în procesul de «normalizare», s-a alăturat vecinilor săi, unde populiştii sunt fie în opoziţie, fie membri ai guvernelor existente. Este un test pentru Angela şi trebuie să se mişte rapid”, a spus Stein, „ceea ce nu este chiar stilul ei.”
În 2013, când AfD a apărut ca mişcare de opoziţie la planul UE de salvare a Greciei, Merkel a încercat să o ignore – nici măcar nu i-a menţionat numele – în speranţa că îi va răpi atenţia vitală. Colaborarea, fie şi indirectă, cu extrema dreaptă, chiar şi în situaţia în care propriul ei partid avea nevoie de sprijinul AfD pentru a învinge un alt partid, era o linie roşie pe care Angela Merkel nu dorea să o treacă. Dar AfD nu a dispărut doar pentru că ea a refuzat să-i recunoască prezenţa. Aşa că, în final, Merkel a revenit la

practica ei obişnuită: dialogul răbdător – nu cu liderii extremei dreapta care propagau ura, ci cu cetăţenii sensibili la mesajul lor. Când a intrat, în fine, în contact cu alegătorii AfD, a fost prea târziu.

În Germania de Est nu există zone cu oraşe moarte sau cu sărăcia din Appalachia. Dar când se compară cu cei din Vest, locuitorii din Est se simt ca nişte rataţi. Este mai mult decât o problemă de percepţie. După treizeci de ani de la unificare, de pe urma căreia a beneficiat enorm, estul Germaniei este încă în urma vestului ca venituri, locuri de muncă şi nivel de optimism. Locuitorii din est, în număr de şaisprezece milioane, comparativ cu şaizeci şi şapte de milioane în vest, câştigă 86% din cât câştigă omologii lor din Germania de Vest şi nu există companii mari cu sediul central în Germania de Est.******** În 2015, sosirea a circa un milion de refugiaţi din Orientul Mijlociu a transformat resentimentele faţă de Vest în ceva mai toxic. Acestea au fost motivele pentru care AfD a găsit un teren fertil pentru mesajul său de ură şi de excludere în rândul nemulţumiţilor din est.
Faptul că unele dintre regiunile cele mai prospere din est au votat pentru AfD subliniază că alegerea lor nu a fost doar o chestiune de economie. A fost alimentată şi de nevoia celor din est de a li se recunoaşte contribuţiile la societatea germană în loc să fie văzuţi ca rude nevoiaşe ale vesticilor, precum şi suferinţele îndurate timp de cincizeci de ani sub regimul Stasi.******** Cea mai puternică femeie din lume provenea din rândurile lor şi ce făcuse ea pentru ei? Unele persoane din cercul lui Merkel i-au comparat pe cei din Germania de Est cu numeroşii africano-americani dezamăgiţi de mandatul lui Barack Obama. Potrivit acestei mentalităţi, indiferent ce a făcut

Obama pentru a le îmbunătăţi condiţiile nu va fi fost niciodată suficient.
Statisticile nu dezvăluie inima pustie a multor oraşe est-germane. Mergând cu trenul spre est de la Berlin la Frankfurt an der Oder, este perceptibil sentimentul de a fi fost lăsat în urmă, care străbate unele părţi ale acestei regiuni. La doar o oră distanţă de creuzetul multietnic al capitalei, acesta este vărul sărac al celuilalt Frankfurt, centrul financiar al Germaniei, de pe un alt curs de apă, Main. Singurele chipuri musulmane cu barbă sau femei cu văl pe care le-au văzut cei mai mulţi de aici sunt cele de pe afişele Alternative für Deutschland, cu mesajul ameninţător „Islamul nu are ce căuta aici”. O astfel de propagandă xenofobă a fost lansată înainte de alegerile din 2017, reuşind să sperie o cincime din locuitori şi să-i facă să voteze pentru AfD, al cărui fondator, Alexander Gauland, a crescut la Frankfurt an der Oder. Dar pe străzi, rar găseşti un rezident care să nu fie alb. De fapt, aceste străzi sunt straniu de pustii, mai ales după apusul soarelui. O gară restaurată impecabil, parcuri bine îngrijite şi senzaţia de pustietate – practic un oraş fantomă – întâmpină vizitatorii. Un centru comercial nou şi strălucitor este aproape lipsit de clienţi, magazinele sale fiind pline de articole de uz casnic, haine şi jucării la preţ redus, majoritatea fabricate în China. Aici globalizarea este sinonimă cu ciuma, nu cu progresul. Clădirea care adăpostea centrul de recreere şi cinematograful, odinioară însufleţite în perioada comunistă, este acoperită cu scânduri şi graffiti. După 1989, o treime din populaţia oraşului a plecat, deoarece economia locală – bazată pe industria de prelucrare şi pe fabrici conduse ineficient, care nu generau profit – a fost distrusă. Adesea, cele mai bune locuri de muncă le-au revenit profesioniştilor sosiţi din vest pe posturi de conducere, în vreme ce unii dintre

muncitorii din oraş traversau apele cafenii ale fluviului Oder pentru a ajunge la Słubice, în Polonia, pe celălalt mal. Acolo găseau taverne zgomotoase, pline de fum, străzi animate şi o afacere prosperă cu ţigări de contrabandă. Cu clădiri în ruină, acoperite cu graffiti, şi străzi cu gropi, Słubice nu a beneficiat de generoasa Taxă de Solidaritate din partea Germaniei de Vest şi are încă un aspect sărăcăcios, ca din vremea Războiului Rece. Pe de altă parte, Słubice nu se compară cu Stuttgart sau Hamburg. Cumva, atmosfera de pe malul polonez al fluviului Oder este mai relaxată, cu mai puţine resentimente.

AfD toarnă gaz peste focul sentimentului de victimizare din Frankfurt an der Oder. La chioşcurile de ziare, publicaţii locale de dreapta promovează titluri pro-AfD precum „Das Vergessene Land” („Ţinutul uitat”, cu referire la Germania de Est) şi „Dexit” (un apel la ieşirea Germaniei din UE).

Faptul că nu au existat reduceri în sistemul generos de asistenţă socială din Germania, ca urmare a afluxului de refugiaţi, părea irelevant. Est-germanii doreau să li se acorde atenţie – 60% din alegătorii AfD au spus că votul lor a fost un protest împotriva lipsei de atenţie, iar acum exista un partid politic dispus să facă acest lucru. „Nu există două Germanii”, remarcase cândva Thomas Mann, poate cel mai distins cronicar al Germaniei din secolul XX, „ci doar una, al cărei bine suprem s-a transformat în rău prin viclenie diavolească.” Angela Merkel se temea de un alt val de viclenie, dar nu părea pregătită pentru a-l preveni.

„Avem nevoie de oameni speriaţi”, a recunoscut Frauke Petry de la AfD.[3] La Berlin, existau şcoli în care 80% până la 90% din elevi aveau o altă limbă maternă decât germana. Era foarte înfricoşător pentru est-germanii obişnuiţi cu o populaţie albă, creştină – dacă nu practic,

atunci istoric. Creuzetul zgomotos al capitalei le poate părea ostil – străin – celor din Frankfurt an der Oder. Pentru mulţi, este ca şi cum noua epocă post-Wende (cum numesc germanii perioada de după căderea Zidului) ar face parte dintr-un continuum: după nazişti şi comunişti, se confruntau acum cu o a treia opresiune, de data aceasta din partea vesticilor şi a liderului lor, Angela Merkel.

Frica se numără printre emoţiile umane cel mai uşor de exploatat. Când o femeie de vârstă mijlocie din Germania de Est a luat cuvântul la o şedinţă de la primărie pentru a o întreba pe Merkel ce plănuia să facă pentru a preveni „islamizarea" Germaniei, cancelarul a răspuns calm: „Frica nu este niciodată un sfetnic bun, nici în viaţa noastră personală, nici în societatea noastră. Culturile şi societăţile care sunt modelate de frică nu vor înţelege viitorul". Spusele ei erau adevărate. Dar nu au schimbat părerea acelei femei – sau părerile vreunui alt susţinător AfD care a citit ulterior despre discuţie.

O vizită la sediul AfD din oraşul Dresda, minunat restaurat, clarifică modul în care extrema dreaptă exploatează teama de „Celălalt" – şi cât de puţin contează, de fapt, realitatea.[4] Pereţii sunt acoperiţi cu afişe de campanie: „Germani noi? Ne descurcăm şi singuri", se spune într-unul care înfăţişează o tânără germană, blondă, însărcinată, menit ca replică la afirmaţia cancelarului că imigraţia va spori rata natalităţii aflată în scădere în Germania. Un altul înfăţişează două femei în costum de baie, fotografiate din spate, cu sloganul „Burka? Noi preferăm bikini". Deşi în cele două zile petrecute la Dresda nu am întâlnit pe nimeni care ar putea fi descris ca fiind din Orientul Mijlociu, Reinhard Günzel********, unul dintre liderii locali ai AfD, a insistat: „Infracţionalitatea a sporit la Dresda. Nu le las pe soţia şi pe fiica mea să iasă seara din cauza acestor

oameni”. A sosit la întâlnirea noastră pe o bicicletă de modă veche, iar când şi-a scos casca şi mi-a adresat un zâmbet zbârcit, mi-a amintit nu de un neonazist, ci de profesorul meu de ştiinţe naturale din liceu.
Când i s-au prezentat statistici care arătau că la Dresda infracţionalitatea este, de fapt, în scădere, Günzel a răspuns ridicând din umeri: „Ei bine, poate că nu sunt multe infracţiuni, dar nu vrei să ţi se întâmple ţie”. La fel ca Merkel, Günzel este fizician ca formare şi a lucrat la un moment dat la Academia de Ştiinţe din Germania de Est. Acestea sunt singurele asemănări dintre ei. Fost membru al Partidului Comunist din Germania de Est, el a intrat în AfD când Merkel a deschis graniţele pentru sute de mii de imigranţi. Günzel nu crede că Germania de astăzi are responsabilitatea suplimentară de a ispăşi păcatele Holocaustului. Vergangenheitsbewältigung, înţelegerea trecutului, nu este un concept familiar pentru el şi nici pentru mulţi est-germani. Iar aceasta este o dilemă importantă pentru Angela Merkel în eliminarea prăpastiei care desparte încă Germania de Est de Germania de Vest. Cele două părţi nu împărtăşesc naraţiunea vinovăţiei, mântuirii şi ispăşirii pe care ea o întruchipează.
Dat fiind că antisemitismul rămâne în mare parte tabu în Germania, AfD îşi ascunde rasismul în spatele unui bigotism antiislamist oarecum mai acceptabil. „Toată lumea este binevenită, cu condiţia să înveţe limba noastră, istoria noastră, ceea ce ne animă şi să susţină Grundgesetz – constituţia noastră”, a afirmat Günzel. Însă acest pretins respect pentru constituţie este o amăgire. Anterior, el a comentat că AfD va încerca să modifice partea din constituţie referitoare la dreptul la azil pentru cei care fug din calea războaielor.
„Când eram copil, toată lumea avea un Opa [bunic] care semăna cu aceşti inşi”, a spus fostul ministru de externe

Joschka Fischer, referindu-se la Günzel şi la Alexander Gauland.[5] „Erau supravieţuitori ai epocii anterioare. Trebuie să luptăm împotriva lor şi să spunem ce sunt cu adevărat. Dacă ei gândesc şi vorbesc ca naziştii şi folosesc expresii de genul «Reichul de o mie de ani» şi numesc Holocaustul «găinaţ», trebuie să-i numim nazişti (...). Angela Merkel, în sinea ei, îi dispreţuieşte pe aceşti tipi la fel de mult ca mine."

Şi totuşi, „aceşti tipi" le ofereau est-germanilor ceva ce ea nu le oferea. Beneficiind de o inteligenţă excepţională, după ce calea i-a fost netezită de o serie de mentori influenţi, Merkel nu şi-a dat seama cât de anevoios a fost drumul de după unificare pentru mulţi alţi est-germani. Fostul ei şef, Lothar de Maizière, a făcut o analogie biblică sumbră: „În Vechiul Testament, există povestea lui Moise care rătăceşte în deşert cu poporul său timp de patruzeci de ani. După douăzeci de ani, jumătate din oameni au spus: «Ne întoarcem. Ne era mai bine în robie!» Moise se roagă la Dumnezeu şi îl întreabă: «De ce este poporul meu atât de laş? Cât va mai dura acest lucru?» Dumnezeu răspunde: «Până moare ultimul care s-a născut în robie»„.[6] Deşi familiarizată cu Vechiul Testament, Merkel nu a reuşit să ţină seama de lecţia strădaniei lui Moise. Până în ultima parte a mandatului său, ea a părut să nu vadă că semenii săi est-germani aveau sentimentul că sunt victime ale istoriei. „Este ridicol", a spus ea odată într-un interviu, respingând plângerile referitoare la dificultăţile de după unificare.[7] „Noi, cei din Est, am decis de bunăvoie să ne alăturăm Republicii Federale Germania. Motivele au fost simple şi convingătoare: ordinea economică şi politică din Occident era mai reuşită, mai eficientă şi mai rezonabilă şi, pe deasupra, mai liberă. Fără doar şi poate. Am vrut să ne alăturăm acestui sistem", a insistat ea, mustrându-i însă pe Ossis pentru că au evitat „efortul mental" de a se

schimba. Merkel avea viziunea excesiv de pragmatică a cuiva care neagă că „zidul interior” va fi mai greu de doborât decât cel din beton. Omul de ştiinţă extrem de raţional nu a luat în calcul elementele iraţionale şi emoţionale din spatele comportamentului uman.

A existat şi un element de gen în succesul AfD. Partidul a folosit un fenomen denumit uneori „Bărbatul din Est”[8] – un termen folosit pentru a descrie bărbaţii din clasa muncitoare care se simt dezavantajaţi, deoarece femeile din Est s-au descurcat mai bine decât bărbaţii după căderea Zidului; multe s-au mutat în Vest cu prima ocazie. (Doar 9% din femei au votat pentru AfD în 2017 faţă de 28% din bărbaţi.) Oraşul Chemnitz, de exemplu, are în prezent doar opt femei la fiecare zece bărbaţi. Astfel de date demografice au oferit terenul ideal pentru un partid dominat de bărbaţi. Ca avatar suprem al „Femeii din Est” de succes, Angela Merkel le aminteşte zilnic multor bărbaţi din Est de eşecurile lor.

După căderea Zidului, Estul şi-a eliminat propria elită prin epurarea comuniştilor – şi pe bună dreptate. (Am menţionat politicienii est-germani căzuţi în dizgraţie în perioada ascensiunii politice a lui Merkel. Suspiciunea de a fi colaborat cu Stasi, oricât de vagă, i-a doborât pe mulţi.) De fapt, după căderea Zidului, a existat o epurare mai scrupuloasă decât în perioada postnazistă. Totuşi, acest lucru a însemnat că noua elită trebuia să vină din Vest. Privind în urmă, s-ar fi putut face mai mult pentru a pregăti o nouă elită est-germană pentru sectorul public şi cel privat, dar nu s-a întâmplat. Doar cei mai ambiţioşi, concentraţi şi ageri în privinţa propriei reinventări, au prosperat în mediul extrem de competitiv din Vest – pentru care comunismul nu i-a pregătit cum se cuvine. Dintre aceştia, Angela Merkel a avut cel mai mare succes. A devenit cancelar.

Cei care au supravegheat unificarea – în special preşedintele H.W. Bush şi secretarul de stat James Baker din Statele Unite, alături de cancelarul german Helmut Kohl, printre alţii – au ratat ocazia de a da ţării proaspăt unificate un alt nume pentru a semnifica un nou început. În schimb, Germania de Est s-a alăturat Republicii Federale Germania, făcându-i pe mulţi est-germani să se simtă chiar şi astăzi ca un apendice. Prea mult timp, Merkel a părut să nu ţină seama de acest sentiment de nemulţumire, care este străin naturii sale. Ea este o militantă şi o optimistă cu o încredere de sine extraordinară – calităţi care i-au accelerat ascensiunea, dar uneori au orbit-o în raport cu nevoile celor mai puţin pregătiţi să facă faţă unui mediu nou şi dur.

După alegerile din 2017, AfD a devenit principalul partid de opoziţie din Bundestag, ocupând primul rând de locuri în Cameră – deşi, având doar 15% din locuri, partidul rămâne deocamdată mai mult un avertisment decât o ameninţare reală. În ultimii săi ani de mandat, Merkel a refuzat totuşi să interacţioneze cu ei, simţind că acest lucru va „normaliza” prezenţa lor în viaţa politică germană. Dar, adesea, membri ai AfD zăboveau intenţionat pe coridorul care duce către biroul parlamentar al cancelarului. Dacă alte persoane din parlament puteau evita această cale către Cameră, cancelarul nu putea.

14 martie 2018: Intrând în sala luminoasă a Bundestagului, cancelarul păşeşte privind drept înainte când trece pe lângă Alexander Gauland, aşezat în primul rând, şi se deplasează rapid către un teritoriu mai prietenos, salutând, strângând mâini şi bătându-şi prietenii pe spate. Dat fiind calmul pe care îl emană, cu greu s-ar putea bănui că Angela Merkel este pe cale să depună jurământul de cancelar pentru a patra şi ultima oară – un moment suficient de important încât Joachim Sauer să se

hotărască, în fine, să participe la ceremonia de depunere a jurământului de către soţia sa, luând discret loc în balcon lângă mama lui Merkel. Alături de ei se află Charlotte Knobloch, oaspete al cancelarului.
Pentru şeful comunităţii evreieşti din München, o astfel de apropiere de Gauland este tulburătoare. După ce a fost ales, şeful AfD a declarat: „Hitler şi naziştii sunt doar un strop de găinaţ în peste o mie de ani de istorie de succes a Germaniei”. Şi sosirea a circa un milion de refugiaţi musulmani din Orientul Mijlociu începând cu 2015 îi face pe evreii germani să se confrunte cu incertitudinea. Mulţi refugiaţi provin din ţări în care antisemitismul face parte din formarea lor, iar unii evrei se tem că politica lui Merkel în materie de refugiaţi ar putea deranja echilibrul social delicat al Germaniei. Există locuri în care purtarea unei kippa, acoperământul evreiesc de cap, nu mai este considerată sigură. Dar Knobloch este prezentă în Bundestag în această zi pentru a-şi arăta sprijinul. „Merkel ne-a făcut o promisiune: nici un compromis în lupta împotriva antisemitismului, chiar şi a antisemitismului musulman”, îmi spune ea.
Când le este rostit numele, membrii Bundestagului se aliniază ca să îşi exprime voturile pentru cancelar, într-un ritual de formă. Aprozii se asigură că draperiile de la cabinele mici de vot amenajate pe latura sălii sunt trase complet. Douăzeci de minute mai târziu, preşedintele Bundestagului, Wolfgang Schäuble, anunţă rezultatul deloc surprinzător: Angela Merkel a fost reales cancelar. Mulţi parlamentari aplaudă susţinut şi se ridică în picioare. Membri ai partidelor rivale – social-democraţi, liberal-democraţi şi verzi – îi oferă buchete de flori cancelarului care zâmbeşte. Această imagine a triumfului democraţiei germane este întinată doar de Gauland şi de partenera sa de guvernare, Alice Weidel, care rămân aşezaţi cu braţele

încrucişate; două monumente de agresiune pasivă. Apoi un membru al Partidului Liberal-Democrat se apropie de ei şi le şopteşte ceva inaudibil – fără îndoială despre obiceiuri şi importanţa respectării regulilor şi a politeţii. Membrii AfD se ridică fără tragere de inimă şi se alătură celorlalţi pentru a o felicita pe Merkel, proaspăt reeleasă în funcţia de cancelar, care le acceptă cuvintele şi strângerile de mână cu o vagă înclinare a capului şi o figură impasibilă.
Într-o notă sumbră, Wolfgang Shäuble declară: „Vă doresc toate cele bune în acest parcurs dificil", înainte de a marca încheierea sesiunii cu o lovitură de ciocan. Parcă pentru a sublinia acest lucru, Shäuble îl amendează pe membrul AfD care îşi făcuse o poză cu votul secret şi o postase imediat pe reţelele de socializare. Deşi era doar un mic act de sfidare a principiului votului secret din Bundestag, noul membru al parlamentului a folosit gestul pentru a sublinia un aspect mai important: nu jucăm după regulile voastre. A fost un început adecvat şi îngrijorător pentru ultimul mandat al lui Merkel.
În discursul de inaugurare sobru, aproape funebru, Angela Merkel recunoaşte că: „S-a schimbat ceva în ţara noastră. Tonul discuţiilor a devenit mai dur, respectul pentru opiniile diferite s-a erodat, la fel şi coeziunea dintre bătrâni şi tineri, dintre Est şi Vest, urban şi rural, dintre oamenii care trăiesc aici de generaţii şi cei nou sosiţi. Întrebarea este: mai funcţionează statul de drept?"
Pentru prima dată după mult timp, ea părea să nu aibă un răspuns.

Deşi Merkel a supravieţuit politic, moştenirea ei cea mai importantă, politica sa în materie de refugiaţi, era atacată de ceva timp – şi nu numai de AfD.[9] În interiorul propriei coaliţii, preşedintele Bavariei, Horst Seehofer, şeful

charismatic al CSU, partidul omolog celui al lui Merkel, criticase politica acesteia înainte de alegerile din 2017. „Islamul nu are ce căuta în Germania”, a proclamat el, ca un ecou al AfD. Populist de berărie care prefera compania premierului maghiar Viktor Orban, nu pe cea a lui Merkel, Seehofer era îngrijorat că partidul Alternativă pentru Germania va sifona voturile Uniunii Creştin-Sociale de centru-dreapta. Preluând o expresie folosită de AfD, el a început să numească politica lui Merkel „turism pentru azil”.

„Merkel şi-a făcut selfie-uri cu refugiaţi; acum avem nevoie de imagini cu refugiaţi urcaţi în autobuz”, a spus el. Ce mai conta că sosirea refugiaţilor încetinise semnificativ – pentru demagogul Seehofer, realităţile şi cifrele erau mai puţin importante decât iritarea bazei de votanţi.******** De asemenea, el a susţinut amplasarea unor cruci pe toate clădirile publice şi a promovat o „axă” cu austriecii şi italienii populişti cu tendinţe de dreapta. Cuvântul axă – numele alianţei dintre naziști şi fasciști în cel de-al Doilea Război Mondial – era o notă tulburătoare dintr-un scenariu vechi.

Angela Merkel obosise să tot stingă focurile. Dar, arătându-şi încă o dată rezistenţa remarcabilă, ea a supravieţuit şi a candidat la alegeri nu atacându-l pe Seehofer, ci folosind strategia sa tipică în cazul agresorilor mult prea încrezători: prin discuţii. Pe 2 iulie 2017 la prânz, după ce au negociat toată noaptea, Seehofer şi cancelarul au ieşit din sediul CDU de la Berlin cu un zâmbet obosit.[10] Detaliile precise ale negocierilor sunt în continuare confidenţiale. Totuşi, se ştie că Merkel a cedat în cazul câtorva chestiuni periferice, dar nu le-a oferit bavarezilor ceea ce îşi doreau cel mai mult: un plafon pentru numărul de refugiaţi cărora să li se acorde azil în viitor. Politica de bază a lui Merkel în alegeri a rămas intactă.

Stând lângă Seehofer, impresionant ca statură, Merkel, care are 1,65 m, a fost întrebată de un reporter ce îi separa încă pe cei doi adversari recenţi. „Cam treizeci de centimetri”, a răspuns ea impasibilă. La scurt timp după aceea, după scenariul clasic, ea l-a numit pe Seehofer ministru de interne în al patrulea mandat al său. Convertirea populistului bavarez a părut completă doi ani mai târziu, când Seehofer a numit-o public „o persoană remarcabilă” cu care era „mândru” să lucreze şi a lăudat-o: „Nimeni din Europa nu se bucură de atâta încredere ca Angela Merkel”.

Dar AfD nu era la fel de uşor de îmblânzit. La câteva luni de la preluarea primului său mandat, Alice Weidel, atunci în vârstă de treizeci şi nouă de ani, şi-a făcut apariţia la pupitrul din Bundestag. Purtând un sacou bine croit, cămaşă albă imaculată şi perle, ea şi-a încruntat sprâncenele şi a recitat pe nerăsuflate o listă de presupuse „infracţiuni” comise de guvernul lui Merkel şi de predecesorii săi: luare de mită, cheltuire „nesăbuită” a banilor contribuabililor, corupţie îngrozitoare. În tirada sa, Weidel nu a venit cu nici o propunere şi nu a sugerat nici un proiect de lege sau legi pe care Bundestagul să le ia în considerare. Când a terminat, ea şi-a adunat sumbru hârtiile de pe pupitru şi s-a întors la locul ei. Doar Gauland, colegul ei de partid, s-a ridicat pentru a o felicita. Restul corpului legislativ a păstrat tăcerea.

Merkel i-a urmat lui Weidel la pupitru. „Frumuseţea unei democraţii liberale este că fiecare are dreptul să vorbească despre ceea ce crede că este important pentru ţară”, a spus ea cu un zâmbet strălucitor, iar cei prezenţi au izbucnit în râs uşuraţi şi au aplaudat. Cancelarul a trecut apoi rapid la problemele care contau cu adevărat pentru ţara ei: a propus un summit pentru a combate penuria de locuinţe, pentru a înfiinţa noi creşe, pentru a

îmbunătăţi îngrijirea vârstnicilor şi pentru a extinde accesul la internet în zonele rurale. Referitor la acest ultim subiect, ea a deviat de la discursul tipic, subliniind cu autoritate nevoia Germaniei de a ajunge din urmă concurenţi globali din Silicon Valley până la Shenzhen, China. Şi-a încheiat discursul de douăzeci de minute cu subiectul la care revenea acum aproape de fiecare dată: teama că ordinea liberală este ameninţată. Reamintindu-le parlamentarilor că, după al Doilea Război Mondial, Germania a primit unsprezece milioane de refugiaţi – mai ales din estul ocupat de sovietici – ea a insistat: „Suntem o naţiune de refugiaţi”. De asemenea, a profitat de ocazie pentru a le reaminti colegilor săi din parlament valorile comune, spunând: „Cei care cred că naţiunile pot reuşi pe cont propriu – naţionalismul în forma sa cea mai pură – [se opun] celor care cred că singura cale este găsirea unor soluţii comune”.

Ultima frază i-a fost întreruptă de aplauze. Diatriba înverşunată a lui Weidel făcuse ca avertismentul lui Merkel, deşi rostit în cuvinte calme, să fie mai puternic. Cu toate că şi-a făcut loc în parlamentul federal german, AfD era izolat acolo. Germania este o democraţie matură care, mai mult decât orice altă ţară europeană, a înţeles cât de mare este preţul plătit pentru tolerarea rasiştilor şi nu este pregătită să-i primească pe extremişti în structurile guvernamentale de la cel mai înalt nivel. Chiar şi criticii mai conservatori ai lui Merkel din CDU erau de acord cu acest lucru.

Totuşi, furia care a catapultat AfD în Bundestag continua să ardă mocnit în Germania, mai ales în Est. În august 2018, fitilul a fost aprins la Chemnitz – fostul Karl-Marx-Stadt –, un oraş din Saxonia care deţine un record naţional îndoielnic, având cea mai mare rată a infracţiunilor motivate de xenofobie. Presupusa ucidere a unui tâmplar

de origine cubaneză de către un solicitant de azil din Orientul Mijlociu le-a oferit celor din AfD şi neonaziştilor locali un pretext la îndemână pentru o revoltă. Sub o statuie de patruzeci de tone a lui Karl Marx, opt mii de manifestanţi şi-au îndreptat furia reprimată împotriva cancelarului. Poliţia locală a fost luată pe nepregătite, dar nu şi AfD.

„Când statul nu-şi mai poate proteja cetăţenii, cetăţenii ies în stradă şi se protejează", a postat pe Twitter un legiuitor local din AfD. Imaginea unor manifestanţi care purtau însemne naziste – dintre care cel puţin unul afişase salutul hitlerist – a şocat o mare parte din ţară. Timp de două zile, fasciştii s-au năpustit pe străzile din Chemnitz, fugărind locuitori cu pielea închisă la culoare şi atacând un restaurant cuşer.

„Ura nu îşi are locul în această ţară. Nu există nici o scuză sau justificare pentru a ataca oameni care arată diferit"[11], a criticat Merkel de la Berlin, în vreme ce Alexander Gauland i-a lăudat pe protestatari, numindu-i „cetăţeni îngrijoraţi", insistând că „ura nu este o crimă". Dar cancelarul doar atât a avut de spus – părând din nou că nu vrea să mai atragă atenţia asupra evenimentelor oribile.

Trei luni mai târziu, Merkel a ajuns la Chemnitz. Era mult prea târziu, iar ea amânase prea mult. Este o atitudine caracteristică pentru Angela Merkel, uneori prea precaută şi ferindu-se de confruntări. „Ştiu că prezenţa mea polarizează", a spus ea unui public grav, de 120 de persoane, adunat într-o fabrică de locomotive dezafectată. Afară, o mulţime mult mai mare striga: „Merkel trebuie să plece!" Dar cancelarul a continuat să vorbească blând, mai degrabă ca un terapeut decât ca un politician. „Vi se spun minciuni. Nu-i lăsaţi pe cei care răspândesc ură să vă dicteze", a implorat ea asistenţa.

„De ce atât de mulţi dintre noi ne simţim ca nişte rataţi?”, s-a plâns un bărbat din spate.[12]
„Unii dintre voi nu vă vedeţi nepoţii crescând deoarece copiii voştri s-au mutat”, a răspuns cancelarul cu empatie. „Unele lucruri s-au pierdut. Dar am realizat foarte multe!” Spunând „noi”, ea s-a identificat cu aceşti est-germani. Era acolo pentru a-i consola, nu pentru a-i certa.
Fără să se apere sau să încerce să-şi justifice politicile, Merkel a petrecut două ore tensionate răspunzând la întrebări uneori ostile. Tonul ei era diferit de cel oarecum condescendent al tinerei Angela, care îi dispreţuia pe aceia dintre concetăţenii săi est-germani care nu se adaptau la fel de abil ca ea. Vârsta, trecerea timpului şi situaţiile în care ea însăşi s-a aflat aproape de eşec îndepărtaseră o parte din acea aroganţă. Mai mult, aceşti concetăţeni puteau încă da curs apelului la raţiune şi la compasiune. Nu erau manifestanţi care strigau invective la adresa cancelarului. Poate că avea şanse să îi convingă să renunţe la o parte din ostilitatea lor. Mai smerită după alegerile recente, ea şi-a folosit latura umană – şi nu obişnuitele argumente raţionale – pentru a încerca să-i aducă de partea ei.
Treptat, starea de spirit din hală s-a schimbat. Faptul că a folosit de mai multe ori cuvântul „noi” a drenat o parte din agresivitatea celor mai iritaţi membri ai asistenţei. Spre sfârşitul discuţiei, un bărbat din spate a strigat: „Vă mulţumesc, doamnă cancelar, pentru situaţia bună din ţară în general”. Surprinsă, Merkel a rămas pe moment fără cuvinte. „Ei bine, nu cred că mulţi dintre voi aţi venit astăzi aici pentru a auzi laude la adresa Angelei Merkel”, a spus ea în cele din urmă, părând deopotrivă surprinsă şi mulţumită. Era un semn mic, dar bun. Însă afară, mulţimea mai mare continua să strige „Hau ab, Hau ab” („Marş, cară-te de aici!”), acoperind vocea lui Merkel.

Merkel nu a şovăit niciodată în hotărârea de a se retrage la momentul dorit de ea. Nici măcar imaginile detestabile cu neonazişti alergând pe străzile din Chemnitz nu au abătut-o de la obiectivul ei de a părăsi politica înainte de a fi forţată să facă acest lucru. Dimpotrivă. „Ne-am văzut în timpul festivalului Oktoberfest, la Opera din Berlin, la scurt timp după revoltele de la Chemnitz”, a spus Paul Krüger, vechiul ei prieten şi coleg de pe vremea când făcea parte din Cabinetul lui Kohl.[13] M-am întâlnit cu el în restaurantul unui hotel din fosta Germanie de Est, la Potsdam, după ce tocmai demisionase din funcţia de primar al oraşului. Decorul era predominant cafeniu, o culoare preferată odinioară în Est şi detestată de Angela Merkel.

„Nu pare niciodată stresată, dar în acea zi părea deosebit de relaxată”, şi-a amintit Krüger. „M-a întrebat ce fac şi i-am răspuns că ezit să spun că fac bine.” Apoi el i-a spus: „Îmi pare foarte rău pentru tine, Angela, pentru că văd cât de multe necazuri îţi fac aceşti idioţi în fiecare zi”. Kruger a continuat să-mi descrie întâlnirea sa neobişnuită cu cancelarul.

„În timp ce discutam, a fost abordată de alte persoane, aşa că ne-am luat rămas-bun. Apoi, deodată, a început să alerge după mine. «Voiam să ştii», a spus ea, «că şi eu fac bine. De fapt, mă simt grozav!» M-am întrebat de ce se repezise aşa să vină după mine. Câteva zile mai târziu, am aflat.”

Pe 7 decembrie 2018, Merkel a revenit la Hamburg, locul ei natal, pentru a-şi lua rămas-bun de la Uniunea Creştin-Democrată pe care o condusese timp de optsprezece ani. Epuizată de asprimea politicii de partid, dorea să renunţe la calitatea de lider al partidului – deşi, desigur, rămânea cancelarul Germaniei. Avea să fie în continuare liderul

neoficial şi de importanţă istorică al CDU, să călăuzească politica acestuia şi să aleagă conducătorii cei mai distinşi. Dar pe mai departe, puterea ei se va baza pe statutul său incontestabil, nu pe funcţia din partid. De problemele partidului se vor ocupa alţii – ea va fi mai presus de politică. Angela Merkel a vrut să-şi petreacă ultimii trei ani în funcţie concentrându-se pe adevărata ei pasiune: problemele globale.

De pe scena imensului Centru pentru Congrese, ea a luat cuvântul în prezenţa a peste o mie de membri ai CDU – care nu mai erau majoritar bărbaţi –, dintre care mulţi nu cunoscuseră niciodată un alt preşedinte de partid. În sală era o ambianţă tipică unei ceremonii de absolvire. Mädchen a lui Helmut Kohl, care a reanimat Uniunea Creştin-Democrată aflată în stare critică – în 2000, în timpul scandalului privind luarea de mită – îşi lua rămas-bun. Ea şi-a început discursul cu autoironie: „Primul meu slogan de partid în 2000 a fost «La obiect». Mulţi au trebuit să se adapteze! Unde era Germania în acest slogan? Unde era viitorul? Unde erau valorile noastre, securitatea noastră? Nicăieri. Doar «La obiect». Tipic Merkel: arid ca deşertul”.

Publicul a râs rememorând debutul stângace al cancelarului. Apoi, revenind la anii tinereţii din Germania de Est, un lucru pe care începuse să-l facă din ce în ce mai mult în ultimii ani, Merkel a vorbit liber, amintindu-şi entuziasmul din zilele de după căderea Zidului. „Pentru noi, acelea au fost nişte vremuri incredibile de mare curiozitate, în aşteptarea unor lucruri noi, «Mergi în lume», am scris în cartea unui prieten. Ce perspectivă! Libertate într-o epocă nouă (...). Viitorul nostru era doar în propriile noastre mâini”, a spus ea cu nostalgie evidentă după acea perioadă de început, încărcată de promisiuni.

Reflectând la stilul ei de cancelar, Merkel a recunoscut: „Am cerut mult de la voi. Am refuzat să atac oponenţii – şi am ales bisturiul sau tăcerea –, nu sabia. Ştiu că v-am pus nervii la încercare.” Nu era chiar o scuză, dar pe aproape; recunoştea faptul că ar fi putut da extremei dreapta o lovitură mai puternică. Totodată, cei aflaţi în faţa ei înţelegeau că acel lucru pur şi simplu nu îi stătea în caracter celei pe care ajunseseră să o respecte pentru stilul ei uneori aparte – şi chiar exasperant. Dar ea şi-a încheiat discursul pe un ton care nu mai era cel al unui politician, ci unul care lăsa să se înţeleagă că nu regretă atitudinea morală adoptată. A vorbit ca o fiică de pastor. „Nu m-am născut cancelar sau preşedinte de partid”, a spus ea. „Întotdeauna am intenţionat să fac politică demn şi să plec demn. Timpul este limitat pentru noi toţi.”
Delegaţii şi-au aplaudat preşedintele în picioare, timp de zece minute. Mulţi dintre ei ţineau pancarte pe care scria: „Mulţumim, şefa!” Bărbaţi şi femei deopotrivă aveau lacrimi în ochi. Ochii lui Merkel străluceau; a clipit repede, aşa cum face întotdeauna când este mişcată.
Merkel dorea cu disperare să lase politica în seama celei pe care o alesese să-i urmeze, Annegret Kramp-Karrenbauer, politician de centru, în vârstă de cincizeci şi şapte de ani, din Saarland, pentru a-şi petrece ultimii trei ani din mandat concentrându-se pe probleme stringente, precum consolidarea UE şi abordarea schimbărilor climatice. Dar n-a fost să fie. Cel puţin nu încă.

Angela Merkel a fost obligată să revină la politica internă de evenimentele din apropiere de Weimar, un oraş cu încărcătură istorică din provincia Turingia, unde naziştii obţinuseră prima dată puterea, înainte de a câştiga la nivel naţional în 1933. Trecutul nu este niciodată cu

adevărat trecut în Germania. Uneori, cancelarul ajungea cu întârziere la întrevederi pentru că în apropierea Cancelariei erau găsite bombe ruseşti neexplodate, relicve ale celui de-al Doilea Război Mondial, care dădeau traficul peste cap. Dar nicăieri în Germania trecutul nu este mai apăsător decât la Weimar – însuşi numele oraşului este un ecou.

În februarie 1919, la trei luni după încheierea Primului Război Mondial, deputaţi din toată Germania s-au adunat la Weimar, capitala culturii înalte a Germaniei, casa spirituală a lui Goethe, Schiller, a filosofului olandez cunoscut sub numele de Erasmus şi a compozitorului Franz Liszt, pentru a încerca să iasă de sub ruinele fizice şi morale. S-au adunat într-un fermecător teatru de curte baroc pentru a pune bazele unei noi republici germane: Republica de la Weimar. Un avocat şi politician liberal evreu pe nume Hugo Preuss a elaborat o nouă constituţie. La alegerile care au urmat, partidele centriste au câştigat sprijinul popular copleşitor, iar conservatorii au obţinut doar 10% din voturi. Paisprezece ani mai târziu, naziştii ardeau cincizeci de mii de cărţi scrise de evrei, în timp ce Joseph Goebbels, şeful propagandei naziste, anunţa sfârşitul „epocii intelectualismului evreiesc”. A fost nevoie doar de o recesiune globală şi de un demagog viclean pentru a aprinde focul care a cuprins Republica de la Weimar, punând capăt primului experiment democratic al Germaniei.

Paralelele dintre 1933 şi 2020 erau alarmante, întrucât un scenariu similar ameninţa acum Republica Federală.

În februarie 2020, Merkel a aflat cu stupoare că Uniunea Creştin-Democrată, sub conducerea noului lider Kramp-Karrenbauer, şi-a unit forţele cu AfD pentru a-l alege pe Thomas Kemmerich, membru al Partidului Liber Democrat (PDP) de orientare liberală, ministru-preşedinte al

Turingiei. AKK, aşa cum i se spune, a încălcat astfel interdicţia lui Merkel de a coopera cu extrema dreaptă, alăturându-se partidului AfD pentru a alege un conducător statal în micul land din est – un exemplu de maximă obscuritate în politica germană. (Sistemul parlamentar german absurd de complex necesită coaliţii între diferite partide pentru a obţine majorităţi, aşa cum a fost cazul aici; FDP făcuse parte o perioadă din coaliţia de guvernare a lui Merkel.) Această alianţă dintre CDU şi AfD pentru a alege un membru al FDP de orientare liberală a fost prea mult pentru cancelar, şi a însemnat totodată şi sfârşitul mandatului foarte scurt al succesoarei alese de Merkel. Annegret Kramp-Karrenbauer a demisionat a doua zi pentru că nu preîntâmpinase acest fiasco.
Merkel a reacţionat imediat la pactul faustian pe care propriul ei partid îl încheiase pentru scurt timp. Întrerupându-şi o vizită de stat în Africa de Sud, ea a remarcat sumbru: „Este o zi proastă pentru democraţia germană” şi a cerut anularea alegerii lui Kemmerich. Date fiind statutul şi autoritatea sa, aşa s-a şi întâmplat, şi au fost convocate noi alegeri.******** Dar această tranzacţie nesăbuită a avut un cost ridicat, lăsând-o pe Merkel fără succesor la preşedinţia partidului. A fost evitată o criză, dar la mustaţă. AfD nu pleacă nicăieri, însă Angela Merkel o va face curând.

Venitul mediu anual în Est este de 22 500 de dolari SUA, faţă de 26 300 de dolari SUA în Vest. Şomajul în Est a fost cu 10% mai mare decât în Vest, deşi această tendinţă se îmbunătăţeşte rapid.
Datorită Planului Marshall, programul SUA de 15 miliarde de dolari care a finanţat reconstrucţia ţării, Germania de Vest a beneficiat de un start timpuriu după distrugerile din al Doilea Război Mondial şi a înflorit în anii 1970. Însă în

Germania de Est, sovieticii nu numai că au impus o dictatură comunistă, ci au şi deposedat regiunea de toată avuţia, ruinând-o – au dus chiar şi şine de cale ferată în Rusia.
Născut în 1944, el a fost general de armată în unitatea de elită a forţelor speciale din Germania. Günzel a fost concediat în 2003 pentru că a susţinut dreptul de a face remarci antisemite în cazul unui politician conservator german.
Din 2015, numărul refugiaţilor intraţi în ţară a scăzut dramatic la sub două sute de mii pe an. Dar Germania este una dintre ţările cu cel mai mare număr de refugiaţi din lume, potrivit Înaltului Comisariat al Naţiunilor Unite pentru Refugiaţi (UNHCR); doar Turcia, Pakistanul, Uganda şi Sudanul au mai mulţi. Germania este singura ţară industrializată occidentală de pe lista ONU a naţiunilor care au acceptat refugiaţi.
Dacă cititorului i se pare că acest lucru este ilegal, nu a fost. Alegerea lui Kemmerich cu sprijinul AfD a încălcat o convenţie între principalele partide germane de a refuza orice cooperare cu grupul de extremă dreapta. Pe 4 martie 2020, Bodo Ramelow din Partidul Die Linke (stânga) a fost ales ministru-preşedinte – exact aceeaşi funcţie pe care o ocupase din 2014 până cu doar o lună înainte.

Preşedintele francez Emmanuel Macron şi Merkel împărtăşesc un moment de intimitate la Compiègne, în nordul Franţei, cu ocazia comemorării a o sută de ani de la sfârşitul Primului Război Mondial. Relaţia lor nu a fost întotdeauna atât de armonioasă, dar cei doi au depus eforturi mari pentru a se înţelege. Erau conştienţi că trebuie să rămână uniţi împotriva ameninţării tot mai mari a autoritarismului şi a populismului venite de la Moscova şi de la Washington deopotrivă.

Capitolul 17 . În sfârşit, un partener?

„Un om care nu e altceva decât un «om moral» e un nesăbuit.”

Hans Morgenthau,
expert în ştiinţe politice germano-american din secolul XX, „Şase principii ale realismului politic”

În mai 2017, un economist progresist în vârstă de treizeci şi nouă de ani, pe nume Emmanuel Macron, a schimbat politica franceză, a inversat valul populist şi a devenit cel mai tânăr şef de stat al Franţei de la Napoleon Bonaparte încoace. Angela Merkel îl cunoştea şi îl respecta pe Macron din perioada când acesta era ministru al economiei în cabinetul fostului preşedinte, François Hollande. Ea s-a bucurat când Macron a învins-o pe naţionalista Marine Le Pen, candidata de extremă dreapta susţinută atât de Trump, cât şi de Putin. „Este purtătorul speranţelor a milioane de francezi şi ale multor germani”, a spus cancelarul. În fruntea lor: Angela Merkel.
Merkel nu a revendicat niciodată poziţia de lider al Occidentului; aceasta îi fusese impusă, iar ea a acceptat-o fără tragere de inimă. Dar la două luni de la începerea ultimului ei mandat de cancelar, nu mai era singura de pe scena mondială care lupta împotriva valului de autoritarism. În fine, exista un lider capabil al unei alte puteri europene majore care îi susţinea viziunea despre Europa. Deşi amândoi împărtăşeau visul încă efemer al „Statelor Unite ale Europei”, Macron, nerăbdător şi impulsiv, şi-l dorea acum. Merkel, lentă în reacţii şi adoptând jocul cu bătaie lungă, prefera să acţioneze cu mult mai multă prudenţă. În plus, deşi demagogia lui Trump o dezgusta, ea era mai profund ataşată de alianţa transatlantică decât noul lider francez. Curând, diferenţele de stil şi de temperament dintre Macron şi Merkel s-au făcut simţite.

Ţările, la fel ca oamenii, învaţă adesea mai mult din eşec decât din triumf, iar Merkel şi Macron sunt amândoi produse de excepţie ale istoriilor naţionale. Merkel provine dintr-o cultură care, de la înfrângerea umilitoare din al Doilea Război Mondial, nu sărbătoreşte victorii militare şi arborează drapelul naţional în principal pentru a sărbători campionate de fotbal. Unele dintre cele mai populare repere ale Berlinului comemorează eşecurile catastrofale ale celui de-al Treilea Reich; Auschwitz este simbolul Germaniei în al Doilea Război Mondial. Aceasta este o naţiune care aspiră la smerenie şi să fie mai bună decât în trecut, iar maniera în care Merkel abordează poziţia de conducător este la fel de smerită. Chiar şi Bundeswehr, armata Germaniei, cu uniformele sale cenuşii monotone, se străduieşte din greu să treacă neobservată.

Prezenţa discretă, obiectivul Angelei Merkel încă de pe vremea când era cea mai inteligentă elevă din clasă, este departe de scopul Gărzii Republicane din Franţa, cu uniforme splendide, căşti de alamă sclipitoare, vestoane cu ceaprazuri şi pantaloni roşii îndesaţi în cizme strălucitoare. Franţa este singura democraţie occidentală care încă organizează parade militare. În iulie 2017, de Ziua Naţională, noul preşedinte al Statelor Unite, Donald Trump, a fost atât de impresionat de imaginea gărzilor călare maiestuoase, urmate de etalarea ostentativă a celor mai recente echipamente militare ale Franţei pe grandiosul bulevard Champs-Élysées de la Paris încât s-a gândit să orchestreze un spectacol militar asemănător la Washington, DC – o idee faţă de care America este aproape la fel de reticentă ca Germania.

A-ţi imagina tancuri pe bulevardul Kurfurstendamm din Berlin este echivalent cu imaginea apocalipsei. Pentru

Franţa, simbolul peren al celui de-al Doilea Război Mondial este La Résistance. „Noi am eliberat Franţa”, a subliniat Charles de Gaulle, în versiunea sa fantezistă asupra evenimentelor.******** Deşi războaiele napoleoniene din 1803 până în 1815 au lăsat în urmă nenorociri şi vărsare de sânge, metroul din Paris trece astăzi prin staţii care poartă numele celor mai mari bătălii, printre care: Austerlitz, Solferino (sub conducerea lui Napoleon al III-lea)... Prima acţiune a lui Macron ca preşedinte a fost să se deplaseze pe Champs-Élysées într-un jeep militar de camuflaj până la Arcul de Triumf şi să aprindă o flacără în onoarea francezilor morţi în războaie. Pentru Merkel, drama războiului îşi are locul pe scena Festivalului Wagner de la Bayreuth, nu în politică.

În 2017, în prima sa călătorie ca preşedinte, Macron a mers la Berlin pentru a se întâlni cu Angela Merkel. Imaginea celor doi, cel mai longeviv lider democratic al Europei, alături de cel mai proaspăt şi mai tânăr conducător european, avea aerul unei binecuvântări rituale. Dar la prima vedere, omul de ştiinţă pragmatic, devenit politician la vârsta mijlocie şi aflat de treisprezece ani în funcţia de cancelar, nu se potrivea cu Macron, suplu şi atrăgător, care tocmai dăduse o lovitură de graţie politicii franceze. „În fiecare început există un strop de magie”, a spus Merkel zâmbitoare, citându-l pe scriitorul german Hermann Hesse, când l-a întâmpinat pe Macron la Cancelarie. Cum nu se lasă niciodată purtată de valul retoricii, ea a adăugat repede: „Magia durează doar atâta timp cât există rezultate”. (Ambii foloseau limba engleză, ceva nou în relaţia franco-germană, veche de secole, care până acum se bazase în general pe traducători la întâlnirile dintre şefii de stat.) Remarca nu l-a împiedicat

pe preşedintele francez să radieze de mândrie că se află pe scena mondială alături de această figură istorică. Totodată, Macron părea complet în largul său în interacţiunile cu Angela Merkel, cu douăzeci şi patru de ani mai mare decât el – exact de aceeaşi vârstă cu soţia sa, Brigitte Macron.

Cei doi împărtăşeau obiectivul unei Europe puternice, capabile să opună rezistenţă incursiunilor lui Vladimir Putin, Chinei din ce în ce mai insistente şi ameninţării reprezentate de Donald Trump. După un şir de lideri slabi, Merkel era uşurată că are acum un partener inteligent şi ambiţios în această luptă, fericită că Macron i-a redat Franţei mândria după Chirac cel suferind, Sarkozy cel impetuos şi Hollande cel ineficient. Dar acest lucru nu însemna că ea avea să fie pur şi simplu copilotul lui Macron. „Nu te grăbi", l-a sfătuit Merkel pe Macron, dar nu acesta era sfatul pe care îl căuta tânărul preşedinte exuberant.

Nefiind prizonierul vreunui partid politic, cu excepţia celui creat de el însuşi, La République en Marche! (un semn de exclamare nu ar figura niciodată în numele unui partid politic din care ar face parte Merkel), Macron era dornic să schimbe lucrurile, detaliindu-şi programul de reformă într-o carte intitulată fără modestie Révolution********. Nu putem permite ca extremiştii de stânga şi de dreapta să fie singurii perturbatori, i-a spus el lui Merkel. „Tu şi cu mine, Angela, trebuie să schimbăm lucrurile!" Macron şi-a avertizat omologul că, în cazul în care el va eşua, Germania ar putea avea de-a face cu Marine Le Pen, şefa partidului de extremă dreapta Frontul Naţional.

Macron ajunsese la putere cu ambiţia ameţitoare de a spori ceea ce el numea suveranitate europeană. Într-un discurs de nouăzeci de minute rostit în Marele Amfiteatru istoric de la Sorbona, Macron a lansat mai multe artificii

retorice decât auzise lumea de la Merkel de-a lungul întregii sale cariere, propunând o zonă euro strâns integrată, cu un singur sistem bancar, o obligaţiune europeană comună şi un regim comun privind migraţia. Europa nu avea nici una dintre acele instituţii, aşa cum dovediseră atât de dureros criza financiară, dar şi cea a refugiaţilor, dezvăluind absenţa unei politici comune a UE în ambele domenii. (Pandemia de Covid-19 care a luat lumea prin surprindere în 2020 a dezvăluit aceeaşi slăbiciune şi în cazul infrastructurii de sănătate publică.) „Suveranitatea europeană necesită construcţie şi depinde de noi să o realizăm!”, şi-a încurajat el publicul, căutând totodată sprijinul lui Merkel. Deşi parteneriatul franco-german a fost întotdeauna piatra de temelie a Uniunii Europene – până la urmă, sunt cele mai populate şi mai mari ţări de pe continent –, curentul de rivalitate şi de exasperare dintre cele două state a fost timp de secole o realitate a vieţii europene. În secolul XXI, acele diferende nu se mai rezolvă pe câmpul de luptă.

Charles de Gaulle, erou de război al Rezistenţei şi preşedinte al Franţei din 1958 până în 1969, a asemănat relaţia cu cea dintre cal şi căruţă, „Germania fiind calul, iar Franţa vizitiul”; acesta nu era tocmai modul în care Angela Merkel vedea dinamica dintre cele două ţări. La un moment dat, Sarkozy, dorind să o flateze, i-a spus lui Merkel: „Angela, suntem făcuţi să ne înţelegem. Suntem capul şi picioarele Uniunii Europene”. Cancelarul a răspuns acid: „Nu, Nicolas, tu eşti capul şi picioarele. Eu sunt banca”.

În realitate, Merkel nu era în măsură să răspundă provocării lui Macron de a schimba lucrurile în Europa. În primul rând, constituţia franceză îi conferă preşedintelui mai multe prerogative decât în orice altă democraţie occidentală. Cancelarul Germaniei guvernează prin

persuasiune şi consens într-o structură de partid puternică şi un sistem federalist difuz, deşi cancelarul numeşte Cabinetul, dar alege reprezentanţi ai partidelor mari, nu doar al său. Macron tocmai distrusese partidele politice din Franţa, creându-şi practic partidul lui. Dată fiind obsesia lui Merkel pentru austeritate şi cumpătare şi cum populaţia susţinea cu fermitate acele calităţi, ea a ezitat să sprijine ideea unui sistem bancar unic pe care Germania – puterea economică a Europei – ar fi nevoită să-l susţină.

Scopul lui Macron era independenţa Europei. Dar planul său pentru o armată europeană permanentă – astfel încât continentul să depindă mai puţin de NATO pentru apărare – era foarte greu de susţinut în faţa lui Merkel, antimilitaristă convinsă. Pentru ea, în ciuda comportamentului scandalos al lui Trump, un asemenea plan ar fi împins lucrurile prea departe, prea repede. Ea continua să fie atlantistă.

Totodată, Merkel a observat şi ce fel de schimbări nu propusese Macron. Franţa accepta Germania ca putere economică, dar nu ca egal politic. Dacă Franţa şi Germania ar avea în comun un buget UE şi un sistem bancar integrat, de ce să nu aibă şi un loc european comun în Consiliul de Securitate al ONU? Franţa nici nu voia să audă; fondatorii ONU hotărâseră în 1945 ca aşa-zişii reprezentanţi permanenţi în Consiliul de Securitate să fie Franţa, China, Rusia, Marea Britanie şi Statele Unite – nu tocmai o reflectare exactă a celor mai puternice state din lume şapte decenii mai târziu, dar însemna enorm pentru Franţa. În Cancelaria lui Merkel, opinia era că Franţei îi pasă mai mult de simbolurile puterii decât de unitatea europeană.

Poate că problema era şi că cei doi erau desincronizaţi. Cancelarul obosit de luptă se afla la apusul carierei politice; Macron era abia la început şi, deşi i-a plăcut de el

când era ministru al economiei în cabinetul lui Hollande, i se părea că devenise arogant odată ajuns preşedinte. („Ştiu că este deştept, dar de ce trebuie să o arate tot timpul?”, a comentat ea în prezenţa consilierilor.) Când Macron a mustrat un tânăr parizian care i s-a adresat cu „Manu”, un consilier al lui Merkel a remarcat că, în timpul războiului, londonezii îi strigaseră adesea „Salut, Winnie!” premierului Winston Churchill, fără ca eroul lor să le ţină o prelegere. Ambiţiile lui Macron erau evidente – o calitate neatrăgătoare pentru Merkel, care îşi protejează propriile ambiţii ca pe nişte bijuterii de nepreţuit.
Totodată, e posibil ca ea să fi simţit un strop de invidie umană faţă de ascensiunea meteorică a unui conducător al Europei atât de tânăr şi de entuziasmant.[1] Editorialele prevesteau declinul lui Merkel ca lider, salutând deopotrivă energia şi pasiunea lui Macron. „A revenit Franţa adevărată!”, anunţa preşedintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker. Vreme de şase luni frustrante, ea se ocupase de formarea unui nou guvern de coaliţie, timp în care Macron avusese parte de titluri elogioase, care îl numeau noul maestru global. „El se ocupă de politica internaţională, iar eu sunt blocată aici”[2], a bombănit Merkel de la Berlin.********

Sceptică, ea a urmărit tentativa noului ei partener politic de a-l curta pe Trump, pe care l-a impresionat cu fast galic cu o cină la Turnul Eiffel şi cu splendida paradă militară de pe Champs-Élysées de Ziua Naţională.[3] Merkel considera că exploatarea vanităţii personale a lui Trump genera, în cel mai bun caz, câştiguri pe termen scurt. Ea a prezis că tentativa lui Macron de a-l seduce pe acest narcisist găunos se va dovedi inutilă. Şi într-adevăr, până pe 11 noiembrie 2018, când Macron a întâmpinat-o pe Angela

Merkel la Paris pentru a comemora centenarul sfârşitului Primului Război Mondial, el renunţase la încercarea de a-l fermeca pe volatilul Trump – un exerciţiu inutil, aşa cum prevestise cu siguranţă Merkel.
Macron şi Merkel au dat dovadă de o căldură autentică în acea zi, atingându-şi frunţile când s-au întâlnit la Compiègne, la nord de Paris, şi ţinându-se de mână în vagonul istoric în care Germania a semnat iniţial armistiţiul care punea capăt Primului Război Mondial. Douăzeci şi doi de ani mai târziu, în 1940, puternica Wehrmacht nazistă a străbătut Franţa în doar şapte săptămâni. Adolf Hitler l-a forţat pe mareşalul francez Philippe Pétain să-i accepte dictatul umilitor în acelaşi vagon-restaurant. În următorii patru ani, Franţa a trebuit să se supună ocupaţiei germane brutale sub regimul colaboraţionist de la Vichy. Acum, când cei doi şefi de stat, Merkel şi Macron, revendicau Compiègne în numele unităţii europene, scena reamintea viteza cu care se învârt roţile istoriei.
A doua zi, ca nişte persoane îndoliate la o înmormântare, optzeci de şefi de stat, sub umbrele negre pe o ploaie torenţială, au mărşăluit umăr la umăr pe Champs-Élysées până la Arcul de Triumf. Trump a lipsit de la această procesiune solemnă. Sosit târziu, stătea îmbufnat, cu telefonul în palma tremurătoare (deşi s-a însufleţit o clipă când Vladimir Putin, care sosise mai târziu, l-a prins de mână). Forţat să asculte lecţia de istorie a lui Macron, Trump părea că ar fi preferat să fie aproape oriunde altundeva. „Vechii demoni se întorc”, a remarcat Macron sumbru. „Naţionalismul este o trădare a patriotismului. Spune că interesul nostru primează; cui îi pasă de ceilalţi?”, a spus el, într-o critică tăioasă la adresa americanului îmbufnat din primul rând.
Câteva zile mai târziu, la mai bine de un an după discursul lui Macron de la Sorbona, Angela Merkel a dat în fine curs

solicitării de sprijin din partea acestuia pentru construirea unei „Europe suverane”. Părând veselă şi purtând un sacou albastru care se asorta cu steagul UE, ea a pătruns în Parlamentul European de la Strasbourg. Zâmbind şi făcându-le cu mâna celor 705 membri reprezentând douăzeci şi şapte de state, ea a urcat pe podiumul „celui mai mare parlament din lume”, după cum l-a numit ea, şi i-a surprins pe mulţi. Cancelarul care dispreţuieşte războiul a declarat că a venit timpul pentru „o armată europeană adevărată, autentică”, susţinând una dintre ideile de bază ale lui Macron.

Cele două ţări au convenit asupra unui nou program comun pentru a-şi coordona şi a-şi integra sarcinile de apărare şi de securitate, şi pentru a colabora la dezvoltarea unei noi generaţii de avioane de luptă europene. Acest program se va derula în afara UE şi NATO şi va presupune împărtăşirea de informaţii şi de capacităţi operaţionale între membrii săi. (Ar urma să li se alăture alte douăzeci şi una de naţiuni europene, dar detaliile trebuie puse la punct.) Confruntată cu o lume din ce în ce mai ostilă şi mai imprevizibilă, Germania şi-a depăşit o parte din aversiunea faţă de misiunile armate în străinătate. Agresivitatea şi preferinţa lui Trump pentru lideri autoritarişti, precum şi agresiunea făţişă a lui Putin pot fi motivele pentru care Merkel şi-a arătat sprijinul pentru iniţiativa lui Macron.

Dar Macron a continuat să se mişte mai repede decât ea în încercarea de a „perturba” starea de fapt din Europa. În mai 2018, când i-a fost decernat prestigiosul premiu Carol cel Mare, el a implorat-o direct pe Merkel, aflată în primul rând al Sălii Încoronării de la primăria din Aix-la-Chapelle (Aachen în germană): „Germania nu poate avea un fetiş perpetuu cu privire la buget şi la excedente comerciale, pentru că o face în detrimentul altora. Treziţi-vă! Să nu fim

dezbinaţi, să nu arătăm teamă şi să nu aşteptăm!”, a spus el, surprinzându-şi „partenera” cu forţa retoricii sale şi chemarea directă la acţiune. Reanimarea Europei era şi scopul ei, dar, ca de obicei, trebuia să îi analizeze propunerile – şi, spre deosebire de Macron, trebuia să se consulte cu guvernul ei.
O lună mai târziu, la o întâlnire la reşedinţa ei oficială rustică, aflată la o oră de Berlin, Merkel a acceptat planul lui Macron privind o uniune bancară cu scopul de a preveni viitoarele crize financiare din Europa – un alt sprijin parţial al planului său măreţ pentru o Europă suverană.

Relaţiile dintre Macron şi Merkel au continuat să fie instabile. Afişându-şi din nou talentul pentru dramatism, preşedintele francez i-a surprins în vara următoare pe liderii mondiali adunaţi la un summit în staţiunea franceză Biarritz cu un invitat neanunţat: ministrul de externe al Iranului, Mohammad Javad Zarif. El spera să intermedieze un acord între Iran şi Trump, care se retrăsese din acordul din 2015 încheiat în administraţia Obama, care interzicea Iranului să producă arme nucleare. „Este în regulă atâta timp cât duce la ceva”, a fost reacţia sceptică a lui Merkel la iniţiativa lui Macron, dar asta nu s-a întâmplat. Macron nu pregătise un astfel de progres diplomatic cu grija meticuloasă de care ar fi dat dovadă cancelarul german. Dar ministrul iranian nu a fost singurul oaspete neaşteptat din acea săptămână. Merkel s-a supărat când Macron l-a invitat pe Putin la o cină privată la reşedinţa sa de vară câteva zile mai târziu, în speranţa că va aduce Rusia înapoi în familia europeană.
În timpul summitului de la Biarritz, pe când Macron juca rolul gazdei fermecătoare şi imprevizibile, Merkel a profitat de prilej pentru a se bucura de puţină libertate. Turiştii care făceau plajă la Biarritz au fost surprinşi de imaginea

unei siluete familiare într-un context necunoscut: cancelarul Merkel, în pantofi sport albi şi pantaloni albi, plimbându-se pe marginea apei, în timp ce gărzile sale în costume de culoare închisă formau un V de neclinitit în jurul ei – făcând tot posibilul, deşi zadarnic, să treacă neobservaţi. În fruntea grupului se afla Steffen Seibert, omniprezentul purtător de cuvânt al cancelarului, în cămaşă şi desculţ, cu pantalonii suflecaţi şi pantofii de gală în mână. Părea că doar Merkel venise pregătită pentru o plimbare pe plajă.
Părea o imagine simbolică, semn că, la doar doi ani înainte de finalul mandatului, cancelarul începea să se distanţeze. Oricât de frustrant ar fi fost să-l vadă pe cel despre care sperase că i-ar putea fi un partener deplin în crearea unei Europe mai unite stând la masă cu inamicul beligerant al Europei, nu avea de gând să facă tam-tam. Macron era încă unul dintr-un lung şir de păuni cu care avusese de-a face. În plus – spre deosebire de Putin, de Trump, de Erdogan şi de ceilalţi –, Macron îi împărtăşea valorile: credinţa în democraţie, în statul de drept şi în pluralism. Mai bine să se bucure de o plimbare de-a lungul plajei; drama nu fusese niciodată genul ei.
Nu ieşise încă din scenă.

Fricţiunea reţinută dintre Merkel şi Macron a explodat în public mai târziu în acel an, când, fără a o anunţa în prealabil, Macron a atacat NATO într-un interviu de largă audienţă pentru săptămânalul The Economist.[4] Preşedintele francez a susţinut că Europa trebuie să recunoască „moartea clinică a NATO”, având în vedere că nu se mai poate baza pe Statele Unite. Merkel a considerat comentariile lui Macron „inutile”. În opinia ei, a pune NATO sub semnul întrebării însemna slăbirea ordinii democratice occidentale.

La scurt timp după comentariile sale provocatoare, Macron s-a deplasat la Berlin pentru a marca a treizecea aniversare a căderii Zidului Berlinului.[5] Cu ocazia unei cine la palatul Bellevue, cei doi lideri au dat glas diferendelor. Totuşi, cei prezenţi au susţinut că tonul fusese prietenos şi plin de bună dispoziţie tot timpul. „Există un element de respect reciproc între ei, dar sunt foarte diferiţi”, a observat Thomas Bagger, consilier-şef pentru politică externă al preşedintelui german. „Au fost nevoiţi să facă eforturi suplimentare ca relaţia să funcţioneze.”

„Te înţeleg”, i-a spus Merkel lui Macron. „Îţi place să spargi lucruri, iar eu trebuie să strâng după tine.” De asemenea, ea şi-a mustrat omologul francez că s-a distanţat de UE abordând Rusia unilateral şi opunându-se aderării Macedoniei de Nord la UE, ceea ce ea considera a fi o concesie făcută Moscovei. Oricât de mult aprecia dorinţa lui Macron ca Europa să fie mai puternică, ea i-a dat de înţeles că riscul asumat unilateral nu va face decât să slăbească continentul în ansamblu.

Totuşi, cea mai emoţionantă parte a cinei lor de două ore nu a avut nimic de-a face cu Trump sau cu Putin, sau cu orice altă criză agitată. A fost o sărbătoare a evenimentului transformator din viaţa Angelei Merkel: căderea Zidului. La cină au fost prezenţi trei foşti disidenţi est-germani aflaţi pe baricade în acele zile istorice. Cei trei au vorbit despre propria lor „Zi a Bastiliei”, dar pentru ei nu era pe 9 noiembrie, ziua în care căzuse Zidul, ci cu o lună mai devreme, când şaptezeci de mii de est-germani au mărşăluit la Leipzig, confruntându-se cu perspectiva reală a violenţei. Erau pregătiţi ca Stasi să tragă asupra lor, aşa cum făcuse armata chineză în Piaţa Tiananmen în iunie. Dar teama, după cum spunea Werner Schultz, unul dintre disidenţi, „ajunsese de cealaltă parte”: acum Stasi se temea de oameni. Aceşti trei est-germani considerau că

ei – nu Reagan, Bush, Gorbaciov sau Kohl – au adus libertatea. Până la urmă, mândria naţională nu era doar o calitate a francezilor.
Macron a ascultat-o captivat pe Merkel depănându-şi propriile experienţe din acea noapte: cum a plecat în grabă de la saună, cu prosopul sub braţ, şi a mers la noul punct de trecere de pe Bornholmer Strasse pentru a începe o viaţă nouă. O cină care începuse cu exprimarea nemulţumirilor dintre aliaţi s-a încheiat cu identificarea unor puncte comune între cei doi. Povestind despre reunificarea istorică a Germaniei în 1989********, Merkel şi Macron s-au despărţit având un sentiment reînnoit al istoriei comune a Europei şi al destinului împărtăşit.
Pe când Merkel şi Macron luau masa la Berlin, un virus se răspândea în China, iar, curând, cei doi aveau să se întâlnească din nou – şi să demonstreze că Merkel găsise în Macron partenerul pe care îl căuta. Alţii însă îşi pierdeau încrederea în ea.

La sfârşitul anului 2019, când Merkel a marcat încheierea celui de-al paisprezecelea an în funcţia de cancelar, ziarul britanic The Guardian a publicat o perspectivă extrem de critică asupra carierei sale.[6] „Angela Merkel trebuie să plece”, a scris distinsul istoric de la Oxford, Timothy Garton Ash, pe un ton angoasat, argumentând că, având-o pe Merkel la cârmă, Germania „este inima care bate încet a unui om de afaceri bine hrănit, care se odihneşte pe canapeaua din birou după un prânz îndestulător”. El a recunoscut că devotamentul înfocat al lui Merkel pentru un buget echilibrat a făcut economia Germaniei să se numere printre cele mai sănătoase democraţii. Dar Garton Ash i-a criticat prudenţa excesivă şi incapacitatea de a accepta încercarea lui Macron de a „revoluţiona” Europa şi de a-i conferi „ambiţii napoleoniene”.

„Aş sugera cu respect”, a conchis el, „că menţinerea lui Merkel în funcţie nu este în interesul Germaniei şi nici al Europei (...). Este timpul pentru o schimbare.”
Schimbarea a venit într-adevăr în 2020. Dar prezenţa lui Merkel în funcţie s-a dovedit a fi nu numai în interesul Germaniei şi al Europei, ci şi al restului lumii.

În ١٩٩٥, în urma negocierilor purtate de americani pentru a pune capăt războiului brutal din Bosnia, cel mai sângeros din Europa după al Doilea Război Mondial, preşedintele francez Jacques Chirac a insistat ca tratatul de pace să fie semnat la palatul Élysée de la Paris – deşi fusese decis în spatele gardurilor din sârmă ghimpată de la baza aeriană Wright-Patterson din Dayton, Ohio. Gloria, deşi fragilă, era totuşi glorie.
Sloganul ales de Macron în campania din 2022 pentru un nou mandat, „Nous, Français” („Noi, francezii”), nu ar fi fost niciodată pe placul lui Merkel, antinaţionalistă convinsă – şi rezumă mai mult sau mai puţin prăpastia dintre ei.
Energia şi charisma pe care le proiecta i-au adus acele titluri elogioase. Macron era în principal preocupat să reformeze economia stagnantă şi codul fiscal al Franţei, dar şi să elimine mişcarea populistă Vestele Galbene care organiza proteste naţionale împotriva impozitului pe combustibil. Totuşi, Merkel invidia libertatea mai mare a preşedinţiei franceze semiimperiale.
Data oficială a reunificării Germaniei este 3 octombrie 1990, dar această conversaţie a fost despre evenimentele dramatice care au însoţit căderea Zidului în 1989.

Angela Merkel s-a adresat naţiunii pe 18 martie 2020 folosind o platformă neobişnuită pentru ea: televiziunea. Tonul ei, o combinaţie de compasiune şi de autoritate în egală măsură, a fost fără precedent. Ea a condus Germania cu un calm şi cu un echilibru de neegalat în primele luni traumatizante ale pandemiei de Covid-19.

Capitolul 18. Spre final

„Sună ridicol, dar singura cale de a învinge ciuma este bunul-simţ.”

Albert Camus,
filosof şi scriitor francez (1913–1960)

„Evenimentele, dragul meu, evenimentele.”

Harold Macmillan
, premier britanic din 1957 până în 1963, când a fost întrebat ce îi va determina moştenirea

Angela Merkel şi-a petrecut ultimii doi ani în funcţie stabilind politici care au rămas în vigoare după retragerea ei. Dar, spre deosebire de majoritatea celor care ajung la apogeul puterii, ea a încercat totodată să se conecteze cu cei cărora le-a acordat prea puţină atenţie la începutul carierei.

Cu vremea, Merkel şi-a permis să aibă sentimente mai blânde pentru mediul îngrădit al tinereţii ei şi pentru cei care „nu au avut norocul meu”[1]: acei est-germani care se simt nerecunoscuţi şi subapreciaţi pentru efortul lor de după unificare. „Nu doar oamenii de dreapta simt acest lucru”, a spus ea publicului din fosta Germanie de Est în 2019. „Şi alţii îl simt; doar că nu se exprimă la fel de vocal. Ştiu că sunt sate care dispar pentru că s-au mutat copiii şi nepoţii.” Acum, ea folosea mai des expresia „noi, est-germanii”, o nouă dovadă a solidarităţii.

După ce şi-a petrecut o mare parte din cariera politică lăsând deoparte subiectul originilor sale, acum părea uneori aproape nostalgică amintindu-şi acea viaţă de odinioară din spatele zidului înfricoşător, când mama şi tatăl ei erau încă în viaţă, iar ea era fiica studioasă a pastorului. Cuvântul german Sehnsucht, care include nostalgia, dorul şi alte emoţii de nedefinit care vin odată cu amintirea trecutului îndepărtat, descrie cel mai bine acest lucru.

Pentru Merkel, Germania de Est însemna din ce în ce mai mult priveliştile, sunetele şi mirosurile copilăriei. Întrebată ce îi vine în minte când îşi aminteşte de tinereţe, ea a răspuns: „Pini şi fân, şi miros de cartofi în oala de fiert cu aburi. Aveam prieteni şi familii cu care ne sărbătoream zilele de naştere şi Crăciunul; cu care împărtăşeam durerea. Faptul că nu puteam călători în America nu ne definea fiecare zi.”[2]

La un moment dat, întrebată care este filmul său preferat, cancelarul a ales Die Legende von Paul und Paula, o comedie neagră est-germană din 1972.[3] Este o alegere revelatoare, cu siguranţă nu bazată pe meritele artistice ale filmului, ci pe timpul şi locul pe care le evocă pentru Angela Merkel. Filmul oferă o imagine sentimentală a laturii umane a vieţii din Est: dragostea dintre doi tineri în împrejurări tensionate. Bucătăriile mici sunt folosite în comun cu vecini, vopseaua se descojeşte, iar maşinile sunt nişte Trabi pătrăţoase, aşa cum era numit cu afecţiune Trabantul cel zgomotos. Toată lumea este la fel de săracă. Urmărind alături de soţul ei varianta din 2013 a acestui film, chipul cancelarului a părut luminat de o plăcere pură pe care doar imaginile din Heimat (cuvânt aproape intraductibil pentru acest sentiment profund al familiarului) o pot stârni. Dintr-odată nu mai era cancelarul Republicii Federale Germania, ci avea din nou optsprezece ani – vârsta la care văzuse prima dată filmul – şi urma să studieze fizica la Universitatea din Leipzig.

Cu toate acestea, un grup de est-germani au rămas neclintiţi până la final în asprimea cu care au judecat-o pe Merkel, cancelarul originar din est. Desigur, confruntarea directă cu duşmanii nu este stilul său. Totuşi, au fost momente în care nu a putut evita întâlnirile cu cei care nu încercau să-şi mascheze resentimentele înverşunate la adresa ei. În 2019, pe când participa la o întrunire la

primăria din oraşul Stralsund, în propria ei circumscripţie electorală, un bărbat corpolent, cu păr blond, aşezat în primul rând, a ridicat mâna şi s-a identificat drept „Thomas Naulin, membru AfD”, apoi a început să o critice pe Merkel. „Ne-aţi condus spre dictatură... Drepturile fundamentale au fost reduse drastic, libertatea presei nu există... Germania de Est [comunistă] ar păli de invidie dacă ar vedea toate acestea.” El şi-a încheiat tirada spunând: „Ca membru AfD, nu am dreptul la libertatea de exprimare”.[4]

„Înainte de toate”, a răspuns Merkel pe un ton calm, „te afli aici, în primul rând, şi nu te paşte nici un pericol din cauza întrebării pe care ai pus-o.” Cei din public suficient de vârstnici ca să-şi amintească faptul că remarcile provocatoare ale lui Naulin ar fi aruncat în închisoare un cetăţean al Republicii Democrate Germane au chicotit nervos. „Şi nici nu mi se pare că AfD este împiedicat să ne spună mie şi colegilor mei ce cred în Bundestag”, a continuat ea.

„Cât despre cine reprezintă poporul, cine este patriot, opiniile diferă. Tu crezi că tu eşti acela. Cred că şi eu fac la fel de mult parte din popor (...). Iar în ce priveşte opinia că am divizat ţara cu politicile mele, cred că nici o ţară nu este singură în lume (...). Întotdeauna voi spune că [politica mea privind refugiaţii] a fost decizia corectă (...). Nu putem doar să ne protejăm propria avuţie. Nu ne putem gândi doar la noi înşine”, a spus ea publicului tăcut. „Facem parte din lume.”

A fost o declaraţie uluitoare – chiar emoţionantă. Totuşi, maniera răbdătoare, atentă şi necombativă în care Merkel căuta umanitatea comună părea adesea o pledoarie din altă epocă. Poate că opinia ei era singulară, dar avea să continue să şi-o exprime în timpul rămas.

De asemenea, în ultimii ani de mandat, Merkel a denunţat din ce în ce mai mult absenţa femeilor din funcţii de conducere – de cele mai multe ori, prin sarcasm bine ţintit. În octombrie 2018, la Forumul Young Global Leaders de la Kiel[5], port la Marea Baltică, Merkel a privit echipa exclusiv masculină de presupuşi viitori lideri ai Germaniei şi a remarcat sec: „Cam masculină”.[6] Apoi, devenind serioasă, a comentat: „Lipsesc cincizeci la sută dintre persoane. Şi vă spun un lucru: femeile îmbogăţesc viaţa. Nu numai viaţa privată, ci şi viaţa politică. Habar nu aveţi ce pierdeţi!” Stânjenit, publicul a izbucnit în râs, iar tinerii la care făcuse referire au părut ceva mai puţin făloşi – poate chiar ceva mai puţin masculini.

Merkel nu uitase condescendenţa cu care elita politică a Germaniei îi tratase propriile ambiţii, de exemplu când un ministru i-a spus: „Ştii, dragă, dacă nu mi-ai fi atât de simpatică, nu aş vota prostia asta”[7], cu referire la o lege privind egalitatea în drepturi, pe care o susţinuse ca ministru pentru femei şi tineret. Până la sfârşitul mandatului, ea a transformat discret o cultură în întregime patriarhală într-una mai prietenoasă cu femeile. În noiembrie 2018, luând cuvântul cu ocazia sărbătoririi a o sută de ani de la acordarea dreptului de vot femeilor din Germania, ea a declarat: „Astăzi nu mai râde nimeni când o tânără spune că doreşte să devină ministru sau chiar cancelar într-o bună zi. Unii”, a adăugat ea, făcând o pauză pentru a spori efectul comic, „chiar se întreabă dacă un bărbat ar fi potrivit pentru această funcţie.” Zâmbind la propria ei insolenţă, Merkel s-a lăsat cuprinsă de valurile de râsete.

În februarie 2020, pe scena Universităţii din Pretoria din Africa de Sud, cu un braţ întins lejer peste spătarul

scaunului pe care era aşezată, ea a răspuns la întrebările studenţilor cu încrederea de sine a unei feministe care nu mai avea nimic de dovedit: „Aveţi încredere în voi. Nu-i lăsaţi pe alţii să vă ia pâinea de la gură. Îndrăzniţi să nu fiţi de acord. Nu-i lăsaţi să vă umilească” – toate sfaturi pe care tânăra şi ambiţioasa Angela trebuise să le afle singură.

Cea mai puternică armă a sa în lupta pentru drepturile femeilor a rămas propriul exemplu. Merkel a demonstrat că o femeie poate conduce fără artificiile obişnuite ale celor puternici. În Bundestag, cu încrederea absolută născută din stăpânirea datelor, ea a respins frecvent atacurile şi a răspuns la întrebări cu aerul calm al unui computer care joacă şah.[8] De exemplu, când un membru al Partidului Social Democrat nu a putut să-şi termine întrebarea privind sporirea personalului din azilurile de bătrâni în cele şaizeci de secunde alocate, iar microfonul i-a fost oprit, cancelarul a intervenit rece: „Ca să îţi vin în ajutor, cred că ghicesc unde voiai să ajungi cu această întrebare”. După care Merkel le-a ţinut parlamentarilor o prelegere despre regulile obscure care guvernează casele de bătrâni din Germania, „ameţindu-i cu abundenţa de informaţii”, după cum s-a exprimat un observator. Ea îndeamnă frecvent: „Fetelor, îndreptaţi-vă spre ştiinţă!” Stilul ei îi face să pară demodaţi pe liderii de sex masculin agresivi şi fanfaroni.

Cu toate acestea, Merkel este rareori considerată o susţinătoare a femeilor. Şi este adevărat că ea nu şi-a folosit niciodată autoritatea de cancelar pentru a ţine un discurs complet despre necesitatea de a conferi putere acelei jumătăţi a populaţiei care este încă radical subreprezentată în viaţa politică. La fel ca în cazul multor subiecte controversate, Merkel abordează lucrurile treptat şi acţionează indirect pentru a produce o schimbare. De

exemplu, ea i-a încredinţat un portofoliu tradiţional „masculin”, Ministerul Apărării, unei mame cu şapte copii, Ursula von der Leyen, deschizându-i calea pentru a-şi asuma preşedinţia Comisiei Europene. Ea preferă să conducă prin exemplu.

La sfârşitul anului 2019, Merkel a onorat o datorie istorică. Ea vizitase lagărele de concentrare naziste de la Buchenwald, Dachau şi Sachsenhausen. Depusese o coroană de flori la Yad Vashem din Ierusalim. Totuşi, nu fusese la cel mai sumbru monument al capacităţii omului de a face rău: Auschwitz, cel mai mare dintre lagărele naziste, situat în Polonia. În acea zi de iarnă, cancelarul a păşit încet pe cărarea cu pietriş care duce la porţile din fier forjat inscripţionate cu o minciună crudă „Arbeit Macht Frei” („Munca te eliberează”), într-o tăcere solemnă. Poate că aceasta ar fi fost o manifestare obligatorie a bunăvoinţei într-o epocă anterioară. Dar în decembrie 2019, când antisemitismul şi rasismul erau alimentate de populişti de la Heidenau, din Saxonia, până la Charlottesville, în Virginia – şi cu AfD în Bundestag şi Trump la Casa Albă –, cuvintele ei, rostite în faţa unui zid cu portrete de familie ale victimelor, au sunat ca un semnal de alarmă:

În ziua de azi este necesar să spunem clar un lucru: trebuie să îi înfruntăm pe cei care suscită prejudecăţi şi incită la ură împotriva oamenilor de credinţe şi de origini diferite. Auschwitz a fost un lagăr de exterminare german, condus de germani. Noi, germanii, le datorăm victimelor, şi nouă înşine, să păstrăm vie memoria crimelor comise, să identificăm făptuitorii şi să comemorăm victimele...

Acest lucru nu este negociabil. Este o parte integrantă şi va fi întotdeauna o parte integrantă a identităţii noastre.

Cu o precizie de neclintit, Merkel a catalogat crimele pe care germanii le-au comis acolo „împotriva oamenilor care aveau un nume, o istorie, o demnitate, o poveste (...) [Este] dincolo de înţelegerea umană (...). Şi totuşi, s-a întâmplat. Prin urmare, se poate întâmpla din nou”, a spus ea, citându-l pe supravieţuitorul de la Auschwitz, Primo Levi.

În ultimul său an de mandat, Merkel a respins întrebările despre „moştenire”. „Sunt prea ocupat ca să mă gândesc la astfel de lucruri”, a fost răspunsul dispreţuitor pe care l-am primit când l-am întrebat pe un consilier apropiat care spera Merkel să fie moştenirea ei. Nerăbdarea faţă de autoexaminare – şi explicaţii în general –, iată un lucru tipic pentru cancelar. Totuşi, în maniera ei discretă, acţiona pentru a proteja moştenirea unei Germanii mai tolerante cu străinii şi mai înţelegătoare faţă de o parte din propria sa populaţie de est. Ea le-a reamintit germanilor nevoia de a se lupta cu trecutul ţării lor pentru totdeauna.
Totodată, avea mai multe planuri pentru viitorul Germaniei. În discursul său de Anul Nou de pe 31 decembrie 2019, Angela Merkel a promis că va deveni în sfârşit „Cancelarul climei”. „Încălzirea globală este reală şi este ameninţătoare”, le-a spus ea germanilor, mai ferm decât îi stă în fire. „Trebuie să facem tot posibilul pentru a depăşi această provocare. La şaizeci şi cinci de ani, sunt la o vârstă care nu îmi mai permite să apuc toate consecinţele schimbărilor climatice care vor apărea dacă politicienii nu acţionează.” Ea intenţiona să acţioneze.

Totodată, Merkel supraveghea o iniţiativă, condusă de Eva Christiansen, de îmbunătăţire a accesului digital în estul şi în zonele rurale ale Germaniei. Întrucât Merkel nu crede că părerile se schimbă doar prin discuţii, ea spera că Ossis nemulţumiţi ar putea fi aduşi mai aproape de restul ţării dacă vor vedea îmbunătăţiri concrete în viaţa lor de zi cu zi.

Ultima dată când am fost la Cancelarie, la începutul lunii februarie 2020, Angela Merkel cerceta calculul cuantic, un sistem de calcul exponenţial mai rapid care, prevăd unii, va deveni următoarea etapă de calcul. Cancelarul tocmai terminase de citit o lucrare lungă despre Clearview AI, o companie americană de tehnologie care furnizează programe de recunoaştere facială, folosite de companii private, agenţii de aplicare a legii, universităţi şi persoane fizice. Inteligenţa artificială devenea mai importantă, mai ales fiindcă se dezvolta şi se implementa rapid în China, ameninţând celebra industrie auto din Germania cu maşini electrice autonome. Dar nu era vorba doar de maşini: IA era pe cale să revoluţioneze îngrijirea medicală şi modul în care se poartă războaie, ajungând să domine tehnologia informaţiei. China, Merkel ştia acest lucru, făcea următorii paşi necesari pentru a deveni lider mondial în domeniul inteligenţei artificiale, investind miliarde de dolari în cercetare şi în dezvoltare. Cum economia Chinei este planificată la nivel central, Beijingul se putea mişca mult mai repede decât o democraţie greoaie ca Germania.

Merkel dorea să înţeleagă pe deplin toate aspectele revoluţiei digitale în expansiune rapidă: nu numai ce promitea, ci şi potenţialele pericole pentru societate, în special cu privire la utilizarea tehnologiei de recunoaştere facială. Date fiind apetenţa ei pentru nou, pregătirea ei ştiinţifică şi încrederea cu care gestiona datele, ea stăpânea domeniul tehnic mai repede decât majoritatea

politicienilor. Chinezii înaintau rapid, iar Merkel era hotărâtă ca Germania – şi Europa – să nu-şi piardă avantajul inovator, deşi se temea că acest lucru se întâmpla.
Aceasta era situaţia în februarie 2020, cu doar câteva săptămâni înainte ca atât Cancelaria, cât şi o mare parte a globului să-şi suspende activitatea, iar cancelarul să ajungă să gestioneze criza Covid-19. Evenimentele, ca întotdeauna, au forţat-o să-şi schimbe priorităţile.

Pe 19 martie 2020, Merkel s-a confruntat cu ceea ce ea numise „cea mai mare criză de după al Doilea Război Mondial”. Angela Merkel, un politician care nu este cunoscut pentru abilităţile sale de comunicare, le-a transmis un mesaj transformator conaţionalilor săi, într-un discurs la televiziunea naţională. A apărut pe fundalul cu puternic impact vizual al Reichstagului, flancată de steaguri ale Germaniei şi Uniunii Europene – o platformă pe care o folosise doar pentru discursurile de Anul Nou –, drept urmare, poporul german a ascultat-o atent. Tonul ei, îmbinând empatia şi forţa în egală măsură, a fost fără precedent. Discursul rostit de Merkel în acea zi a schimbat cursul unui virus mortal în ţara sa şi, având în vedere răspândirea lui necruţătoare, deopotrivă dincolo de graniţele Germaniei.
„Es is ernst”, a spus Merkel cu o intensitate neobişnuită.[10] „Este grav.” A repetat îndemnul ca un clopot funebru: „Vă rog să luaţi acest lucru în serios”. Iar poporul german a avut încredere în ea pentru că, în cincisprezece ani, ea nu i-a minţit niciodată. Poate că i-a plictisit şi adesea nu a reuşit să-şi explice deciziile adecvat, dar rareori a înflorit faptele şi cu siguranţă nu le-a inventat. Încrederea acumulată acum salva vieţi.

Cu emoţie stăpânită, dar inconfundabilă, Merkel a făcut apel la cele mai bune instincte ale germanilor. „Suntem o comunitate în care fiecare viaţă şi fiecare persoană contează (...). Acestea nu sunt cifre abstracte sau statistici. Este vorba de un tată sau de un bunic; de o mamă sau de o bunică. Sunt oameni”, a spus ea, propoziţiile ei simple, declarative fiind mult mai liniştitoare în această criză decât retorica ameţitoare. Ea nu s-a adresat ca un politician, ci ca o prietenă unor prieteni, ca un părinte unor copii, de la om la om. Cuvintele îi aparţineau evident. Deşi prima versiune fusese scrisă de doi dintre cei mai apropiaţi consilieri ai săi, Beate Baumann şi Steffen Seibert, cancelarul a stat până târziu în noapte ca să o rescrie. Când a rostit discursul, a făcut-o direct, fără ezitări, iar mesajul ei a fost puternic pentru că a fost sincer.
Fiecare aspect al vieţii sale improbabile – de la copilăria pătrunsă de etosul luteran al slujbei la deceniile ca om de ştiinţă devenit politician – părea că a pregătit-o pe Merkel pentru această criză finală. Conştientă mereu de istoria întunecată a Germaniei, ea a promis poporului german transparenţă. „Suntem o democraţie. Nu trăim prin constrângere, ci prin cunoştinţe împărtăşite şi participare”, a spus ea, înainte de a anunţa:
„Închidem totul. Nu mai socializaţi. Lucraţi de acasă. Nu puteţi merge la şcoală, în baruri sau la meciuri de fotbal.”
Ea le-a reamintit conaţionalilor săi că ştia ce înseamnă izolarea. „Pentru cineva ca mine, pentru care libertatea de călătorie şi de mişcare a fost un drept câştigat cu greu, astfel de restricţii pot fi justificate doar ca o necesitate absolută. Într-o democraţie, ele nu ar trebui să fie niciodată hotărâte cu uşurinţă, şi doar temporar – dar în acest moment sunt indispensabile pentru a salva vieţi”, a subliniat ea.

Calmă, dar gravă, cu vârfurile degetelor formând triunghiul familiar pe biroul din faţa ei, Merkel s-a adresat naţiunii de parcă ar fi fost familia sa. „Cea mai grea parte va fi faptul că ne vor lipsi interacţiunile umane”, a avertizat ea. „Dar faptul că ne păstrăm distanţa faţă de ceilalţi este un semn de grijă (...). Cât de mare va fi numărul victimelor, câţi oameni dragi pierdem, se află în mare parte în puterile noastre.” Ea a încheiat cu o rugăminte: „Vă rog, aveţi grijă de voi şi de cei dragi (...). Trebuie să găsim modalităţi de a ne arăta afecţiunea şi prietenia. Folosiţi Skype, telefonul, e-mailul şi poate veţi scrie din nou scrisori. Corespondenţa se livrează!” Ştiinţă şi empatie comunicate în egală măsură.

La câteva zile după discursul ei, Merkel a fost văzută împingând un coş de cumpărături în magazinul ei de cartier din Berlin. Fotografiile din presă au surprins doar două sticle de vin şi câteva suluri de hârtie igienică în căruciorul cancelarului. Nimeni nu ar putea-o acuza că a pus în scenă acest exemplu perfect al unuia dintre mesajele ei cheie către naţiune: „Nu faceţi provizii!” După cum ştiau cei mai mulţi germani, Merkel îşi făcuse singură cumpărăturile de-a lungul mandatului. Nu era nevoie să se reinventeze pentru a se adapta crizei actuale.

În vreme ce mulţi lideri stăruiau în negare, Angela Merkel a condus calm şi competent. De la Washington la Moscova şi pe tot cuprinsul Germaniei, nenumăratele voci care o atacaseră erau acum tăcute, purtând propriile bătălii pentru supravieţuire politică sau supravieţuire pur şi simplu. Într-o perioadă în care anxietatea sporită, bravada şi gândirea magică răspândesc confuzie şi, în final, moarte, sprijinul germanilor pentru Merkel a ajuns la un nivel istoric de 80%.

Când vieţile – nu politica sau ambiţia – erau în joc, ea şi-a dezvăluit adevăratul caracter. Pe măsură ce coronavirusul

se răspândea şi îşi schimba direcţia zi de zi, urmărirea virusului a necesitat respectul unui om de ştiinţă pentru precizie şi date. Merkel a citit despre istoria gripei spaniole – care ucisese aproximativ cincizeci de milioane de oameni pe tot globul după Primul Război Mondial – şi era conştientă de ce va urma. „Ajută faptul că doamna cancelar se pricepe la cifre”, a spus dr. Christian Drosten, directorul Institutului de Virusologie de la Spitalul Universitar Charité din Berlin, care a ajutat la identificarea virusului SARS în 2003. Dar pregătirea ştiinţifică în sine nu se traduce în leadership. Puterea unui cancelar german de a reglementa afacerile interne este limitată, bazată în primul rând pe consimţământ şi consens. Puterea de convingere a lui Merkel şi trierea atentă a proiecţiilor au convins cele şaisprezece landuri germane, uneori reticente, care controlează închiderea şcolilor şi ordinele de a rămâne acasă, să închidă totul rapid.

În timpul crizei refugiaţilor, ea învăţase, pe propria-i piele, că într-un moment de criză naţională trebuie să fie prezentă şi să fie în mod vizibil la conducere. Comunicarea regulată era prioritară, având în vedere prezenţa unui alt virus: reţelele de socializare, uluitor de rapide în răspândirea teoriilor conspiraţiei şi a dezinformării. „Vă rog să nu daţi crezare zvonurilor, ci doar comunicărilor oficiale”, i-a îndemnat cancelarul pe germani. „Tot ce vă spun vine din partea experţilor.” Ea a apărut întotdeauna alături de echipă, flancată de ministrul sănătăţii, Jens Spahn, şi de alţi oficiali importanţi, dornică să împărtăşească meritele cu cei din jurul ei. Cum nu a fost niciodată doar o voce de sus, în timpul pandemiei a rămas cu picioarele pe pământ, fără să-şi piardă vreodată autoritatea.

Pe măsură ce vremea blândă de primăvară ademenea populaţia obosită de săptămâni de izolare, ea şi-a asigurat

compatrioţii că are o formulă exactă pentru relaxarea restricţiilor – şi pentru o izolare viitoare, pe care o considera inevitabilă. „Dacă rata de infectare ar ajunge la 1,2” per persoană infectată, a explicat ea, „spitalele ar putea atinge un punct de criză în iulie. Dacă ar ajunge la 1,3, criza ar apărea mai devreme, în iunie.” Spre deosebire de sistemele medicale din multe părţi ale lumii dezvoltate, spitalele germane nu au atins niciodată punctul de criză. De la bun început, au fost testaţi cincizeci de mii de oameni în fiecare zi, ceea ce le-a permis oficialilor să urmărească eficient mişcările celor infectaţi. Drept urmare, Germania a înregistrat doar o treime din numărul de decese observat în Franţa. După ce a aflat că unul dintre medicii săi fusese depistat cu Covid, cancelarul a dat exemplu întregii ţări şi a intrat ea însăşi în carantină timp de două săptămâni.

„Viaţa mea s-a schimbat. Acum presupune în mare parte apeluri telefonice şi conferinţe video”, a spus ea, adresându-se naţiunii din carantină.[11] Totuşi, nici măcar pandemia nu a convins-o pe Merkel, extrem de rezervată, să permită lumii să arunce o privire în casa ei. Camerele de filmat nu au dezvăluit niciodată cărţile aliniate pe rafturi sau gusturile ei în materie de artă şi de mobilier. Merkel conducea ţara cu vocea sa, prezidând reuniuni ale Cabinetului şi conferinţe telefonice cu şefi de stat din micul ei apartament din Berlin – unul în care nici un şef de stat şi nici măcar un consilier loial nu intrase vreodată.

Luată în derâdere la un moment dat pentru că promova idealul „gospodinei şvabe” cumpătate, care îşi vede de treabă, spre deosebire de ceilalţi membri ai Uniunii Europene, cei cincisprezece ani în care Merkel a insistat pentru un buget strict au dat acum roade. Germania a intrat în criza sanitară cu un surplus, iar când cancelarul a anunţat intrarea în lockdown, plăţile către familii,

reducerile de taxe şi împrumuturile pentru afaceri au fost de patru ori mai mari decât pachetul de salvare din Statele Unite, fără să fie nevoie să se împrumute. Kurzarbeit (activitate cu fracţiune de normă), un sistem de stat vechi de o sută de ani prin care companiile primesc bani pentru a-şi păstra angajaţii pe statul de plată în timpul crizei, a fost extins rapid. Drept urmare, Germania s-a aşteptat la o scădere de doar 6% a PIB-ului, în comparaţie cu Franţa, care a pierdut între 10% şi 13%.********
În primele săptămâni de criză, Merkel, altfel o campioană a solidarităţii europene, şi-a pus compatrioţii pe primul loc. Când virusul s-a deplasat din Italia spre nord, Germania şi-a închis graniţele. Pe un continent unde oamenii şi mărfurile trec graniţele fără probleme de zeci de ani, imaginea barierelor a fost şocantă, dar cancelarul a considerat că, deşi le cerea mult alegătorilor săi, responsabilitatea sa principală era sprijinirea Germaniei. Ulterior, ea şi-a cerut scuze pentru acest lucru. „Primele noastre reflexe au fost naţionale, ceea ce a fost greşit”, a declarat ea în Bundestag. „O pandemie globală necesită acţiuni comune, internaţionale şi sprijin reciproc.” Odată ce propria ei naţiune a părut cât de cât sub control, Merkel a început să gândească global.
Sprijinită de valul de popularitate, doamna cancelar îşi putea cheltui capitalul personal pentru a proteja Europa nu doar de virus, ci şi de alte ameninţări viitoare. Spre deosebire de criza euro, reacţia ei la bilanţul uman şi economic al crizei Covid de pe întreg continentul a fost rapidă şi spectaculoasă. Flagelul pandemiei i-a permis să facă o ultimă mişcare îndrăzneaţă.

În epoca distanţării sociale, Merkel şi Macron nu îşi mai puteau atinge frunţile în semn de solidaritate, dar cele

două puteri ale Europei s-au unit pentru a oferi continentului în suferinţă un impuls atât de necesar.[12] La teleconferinţa comună de pe 18 mai 2020, Macron, luminos şi bronzat după ce prezidase reuniuni ale cabinetului său în grădinile de la Élysée, şi o Merkel zâmbitoare au anunţat împreună un fond istoric de redresare de 500 de miliarde de euro. Odată ce acest grant a beneficiat de sprijinul Franţei şi al Germaniei, celelalte ţări au fost mai mult sau mai puţin nevoite să îl susţină, deşi stabilirea detaliilor nu avea să fie uşoară.
Nu era un împrumut care trebuia rambursat de naţiunile europene nevoiaşe, ci chiar un grant – o premieră pentru UE. „Germania şi Franţa luptă împreună pentru ideea europeană", a spus cancelarul. Mai mult decât o simplă decizie bugetară, a fost împlinirea viziunii lui Merkel şi a lui Macron despre o Europă puternică şi unită, care are grijă de şi îi protejează pe cei mai săraci membri ai săi, cei mai afectaţi de pandemie. O astfel de infuzie de fonduri a reprezentat o schimbare de politică aproape revoluţionară pentru Merkel şi pentru Germania conservatoare fiscal – gata cu „regina austerităţii". Cu acest grant, ea a depăşit obsesia sa şi a compatrioţilor săi pentru economisire şi frica de hiperinflaţie.
„Este senzaţional ce am realizat aici", a declarat încântat Macron. În stilul său rezervat, cancelarul a spus: „Am remediat lucrurile, ca să spunem aşa, între Germania şi Franţa". De data aceasta, preşedintele francez a fost mai aproape de adevăr. Acordarea unei puteri fiscale fără precedent în Uniunea Europeană a fost salutată de unii ca un moment demn de Hamilton – o referire la acordul din 1790 dintre Alexander Hamilton şi Thomas Jefferson prin care s-au federalizat datoriile diferitelor state americane. După ani de dezbateri la Bruxelles, Statele Unite ale Europei păreau aproape de realitate.

Merkel i-a surprins chiar şi pe cei mai apropiaţi aliaţi ai săi cu această întorsătură spectaculoasă, ceea ce subliniază caracterul privat şi secret al procesului său de decizie. Macron, care militase timp de trei ani ca Merkel să susţină o asemenea mişcare, a fost informat cu puţin timp înainte de teleconferinţa comună. Astfel, Merkel a dezvăluit încă o dată că nu este adepta ideologiei sau a dogmelor, în politică sau în economie; că învaţă din propriile-i greşeli; şi că este deschisă la idei noi, indiferent de unde vin – atâta timp cât funcţionează.

„În vremuri grele, trebuie să lupţi pentru o idee”, a explicat ea. Ideea a fost ajutorarea rapidă şi plină de compasiune pentru cei mai afectaţi şi prevenirea fracturării Europei. În condiţiile în care dinspre Rusia lui Putin suflă obişnuitele rafale reci, China este din ce în ce mai xenofobă şi mai agresivă, iar coronavirusul continuă să răspândească suferinţă, ignorând orice graniţe, „statul naţional singur nu are viitor”, a declarat ea.

Merkel a profitat astfel de o criză sanitară globală pentru a crea o nouă solidaritate între naţiunile europene. Imaginea lui Merkel şi Macron, flancaţi de albastrul cu stele galbene-aurii al Uniunii Europene când s-au angajat să salveze cele mai vulnerabile naţiuni ale continentului, a transmis un mesaj puternic naţionaliştilor şi populiştilor de la Washington până la Moscova. În plus, i-a amuţit pe criticii autohtoni ai cancelarului: nu numai pe cei din AfD, ci şi pe membrii conservatori din Uniunea Creştin Democrată, care nu s-au împăcat niciodată cu faptul că ea adusese partidul prea aproape de centru. Competenţa Angelei Merkel în combaterea crizei, precum şi decenţa şi spiritul său de lider de după perioada de criză au redus temporar la tăcere fanfaronada deşartă a AfD-ului, dar şi mormăielile conservatorilor. AfD, mai ales, s-a prăbuşit, sprijinul pentru această formaţiune coborând uneori sub 10%. Un partid

alimentat de furie a găsit prea puţină susţinere politică în indignarea împotriva unui virus. A devenit partidul antirestricţii, AfD pierzându-şi astfel doar adepţii moderaţi.
Merkel şi-a aniversat împlinirea vârstei de şaizeci şi şase de ani în sediul futurist din sticlă şi oţel al Consiliului European de la Bruxelles, derulând probabil una dintre ultimele şi cele mai importante operaţiuni de negociere din cariera sa. Ceilalţi douăzeci şi şase de şefi de stat care se adunaseră pe 17 iulie în jurul marii mese rotunde au aşteptat ca ea să pătrundă în sala imensă pentru a trece la chestiunile practice de salvare a Europei. Era necesar să depăşească diviziunea aparent ireconciliabilă dintre ţările bogate din nordul Europei, sudul mai puţin avantajat, vestul democratic şi estul cu tendinţe autoritariste.********
La sosirea cancelarului, liderii Europei au izbucnit spontan în aplauze în onoarea ei – şi poate chiar din plăcerea de a fi împreună pentru prima dată din februarie, când Covid suspendase diplomaţia faţă în faţă. Merkel, voioasă şi vizibil încântată să revină în arenă, era singura care purta masca N-95 recomandată de medici; ceilalţi purtau măşti personalizate, cu însemnele naţionale. Cum ea lasă puţine lucruri la voia întâmplării, alegerea echipamentului de protecţie semnala că a luat pandemia în serios, precum şi faptul că se afla acolo nu doar ca lider al Germaniei, ci şi ca lider al întregii Europe.
Având în vedere că 2021 urma să fie ultimul său an în funcţia de cancelar, exista sentimentul tacit că în acea sală uriaşă se scrie istorie. Totuşi, Merkel nu era într-o dispoziţie nostalgică. Limbajul ei corporal indica faptul că era hotărâtă să treacă la treabă. „Epidemia de Covid-19 este cea mai gravă ameninţare cu care s-a confruntat Europa după al Doilea Război Mondial”, le-a spus ea. În stilul unei Mutti, ea l-a mustrat pe premierul bulgar că îşi ţinea masca sub nas. Ca o reamintire sumbră a vremurilor

neobişnuite, sala de şedinţe era dezinfectată la câteva ore, iar un medic era disponibil chiar în faţa uşii. Aveau voie să urce în lift doar doi şefi de stat o dată.
După luni de videoconferinţe frustrante în care şefii de stat vorbeau toţi în acelaşi timp, căutau butoanele care dezactivează sunetul şi se confruntau cu întreruperi ale conexiunii, Merkel revenise la conducere. În următoarele cinci zile, totalizând nouăzeci de ore de negocieri – discuţiile au fost întrerupte doar de pauze rapide pentru gustări cu pommes frites (cartofi prăjiţi de două ori), o specialitatea bruxelleză, şi cine de lucru – cancelarul a oferit lumii o lecţie magistrală de diplomaţie. Fără discursuri locvace, fără atacuri la persoană, fără să supraliciteze, doar depunând eforturi epuizante pentru a găsi un teren comun pentru binele tuturor – genul de interacţiune umană intensă care nu poate fi realizată prin fanfaronadă sau printr-o conexiune virtuală.
Stilul diplomatic al lui Merkel a depins întotdeauna de interacţiunea faţă în faţă: citirea atentă a indiciilor nerostite, limbajul corporal, tăcerile şi schimburile spontane care pot avea loc doar în carne şi oase. Ea le-a permis tuturor celor prezenţi la reuniunea care respecta distanţarea socială să-şi spună cuvântul – chiar şi când premierul maghiar, Viktor Orban, a adoptat atitudinea demagogului. „De ce mă urâţi atât de mult pe mine şi pe Ungaria?”, i-a întrebat el pe membrii grupului, de parcă el ar fi fost Ungaria. Miza era prea mare ca restul să fie distraşi de un asemenea joc.
După o zi de schimburi aprinse şi fără perspectiva unui consens clar, pe 18 iulie, la ora două dimineaţa, grupul a desfăcut şampania pentru a sărbători ziua de naştere a cancelarului. Preşedintele Portugaliei i-a dăruit lui Merkel romanul Eseu despre orbire de José Saramago, scriitor portughez, laureat al Premiului Nobel, a cărui eroină îi

salvează pe cei afectaţi de „orbirea albă”, conducându-i către lumină – un dar cum nu se putea mai expresiv. Cadoul lui Macron pentru Merkel a fost o ladă cu vin alb de Burgundia, preferatul ei.
Discuţiile s-au intensificat în ziua următoare.[13] „Nu suntem aici pentru că vrem să fim invitaţi la petrecerile aniversare ale celorlalţi. Suntem aici pentru că facem afaceri pentru propriile noastre ţări”, a spus premierul olandez, Mark Rutte. El a cerut ca granturile să fie condiţionate de respectarea statului de drept în statele membre. UE înseamnă anumite valori, nu doar comerţ, le-a amintit Rutte unor lideri ca Orban. Drept răspuns, autocratul maghiar a replicat (năucitor): „Vă comportaţi asemenea comuniştilor”.
Odată cu trecerea orelor, Merkel, secondată de Macron, a apropiat naţiunile divergente.[14] Ea i-a convins pe aşa-numiţii cumpătaţi – Olanda, Austria, Suedia, Danemarca şi Finlanda – că „o situaţie extraordinară necesită un efort extraordinar”, inclusiv deschiderea fără precedent a trezoreriei ţării lor pentru un plan de salvare fără obligaţii a Italiei, Spaniei, Greciei şi a altor naţiuni UE, afectate grav de pandemie. Consultând frecvent graficele şi cifrele la care ţine atât de mult, Merkel le-a amintit de mizele imediate: o recesiune mai profundă, un nivel ridicat al şomajului, diferenţe tot mai mari între bogaţi şi săraci şi tulburări sociale pe un continent unde astfel de situaţii nu s-au terminat niciodată cu bine. Nu a fost nevoie să le reamintească celorlalţi şefi de stat că Europa – năpădită de populişti locali care se hrănesc cu furia împotriva autorităţilor de la „Bruxelles”, ca să nu mai vorbim de ambiţiile făţişe ale lui Xi Jinping, de campania lui Putin de a menţine continentul într-o stare perpetuă de discordie şi de dezbinare şi de Statele Unite aflate pe muchie de cuţit înaintea alegerilor – nu putea risca să abandoneze nici

unul dintre statele sale membre în faţa pandemiei sau a demagogilor. Pe când ei se tocmeau şi a doua zi până la primele ore ale dimineţii, numărul deceselor cauzate de pandemie la nivel global trecuse de şase sute de mii.
Spiritele s-au încins la finalul celei de-a doua zile lungi. Macron, furios că Sebastian Kurz, cancelarul austriac, a părăsit cina de lucru pentru a vorbi la telefon, a lovit cu palma în masa imensă şi a tunat: „Vedeţi, lui Kurz nu-i pasă. Nu îi ascultă pe ceilalţi... Se ocupă de presă şi basta. Destul”. Kurz s-a aşezat în tăcere şi nu s-a mai ridicat. Dacă Merkel, liderul Occidentului, în vârstă de şaizeci şi şase de ani, avea puterea să continue să discute timp de patru nopţi, atunci cancelarul austriac, de numai treizeci şi trei de ani, cu siguranţă putea rezista.
Sâmbătă dimineaţa la ora trei, Merkel şi Macron s-au întâlnit la un pahar de vin alb în barul de la Hilton Brussels Grand Palace, un hotel de epocă din anii 1970, unde erau cazaţi amândoi. Discuţiile ajunseseră într-un impas. „Cumpătaţii” erau de neînduplecat. Olandezii prosperi şi conservatori fiscal (şi încăpăţânaţi, în viziunea lui Merkel) şi-au menţinut ferm poziţia ca granturile să fie condiţionate, până când lipsa progreselor şi epuizarea au evaporat starea de spirit sărbătorească din ziua precedentă. Macron le-a spus celor din echipa sa să pregătească avionul prezidenţial pentru o decolare de ultim moment.
Merkel, mai obişnuită cu suişurile şi coborâşurile negocierilor cu mize mari, s-a ţinut tare. În cele din urmă, greii Europei, ea şi Macron, au făcut front comun, epuizându-i treptat pe cei care le opuneau rezistenţă. Aceste două state, cele mai populate din UE, s-au dovedit imbatabile când au colaborat. Nimeni din jurul acelei mese nu dorea să submineze uniunea în acest moment de criză sau să-şi pună în pericol propria reputaţie renunţând la

discuţii – mai ales că majoritatea aveau de câştigat de pe urma pachetului de salvare. Şefii de state au fost nevoiţi să ajungă la o înţelegere; pandemia era un creuzet de care nimeni nu se putea îndepărta cu uşurinţă.
„Acord!”, a scris pe Twitter preşedintele Consiliului, Charles Michel, pe 21 iulie, la cinci şi jumătate dimineaţa. Mesajul de pe Twitter al lui Macron a fost mai elegant: „O zi istorică pentru Europa”. Ca de obicei, femeia responsabilă în mare măsură de această reuşită a descris realizarea cu modestie. „Am acţionat responsabil acceptând aceste compromisuri.” Doar ochii săi, obosiţi, dar încreţiţi de uşurare, lăsau să se întrevadă că, în spatele măştii, Angela Merkel zâmbea.
Dincolo de planul de cheltuieli de 859 de miliarde de dolari pentru salvarea celor mai afectate ţări din Europa, exista ceva mai puternic.[15] Pentru prima dată, Uniunea Europeană, adesea luată în derâdere, acţiona ca un întreg, nu ca o colecţie de naţiuni egoiste, fiecare în căutarea propriului beneficiu. Când au consimţit să acorde aproape 400 de miliarde de dolari sub formă de granturi (şi încă 360 de miliarde de dolari împrumuturi), fără condiţii, naţiunile bogate din nord nu au dat curs soluţiei de a îngropa ţările mai sărace în datorii – aşa cum făcuseră Merkel şi Germania în timpul crizei euro din 2008. Banii vor fi asiguraţi prin participare colectivă – din obligaţiuni vândute în numele UE –, Germania având contribuţia cea mai generoasă. Franţa şi Germania nu au precizat dacă va fi nevoie de impozite noi sau de contribuţii naţionale mai mari, în funcţie de puterea economică. Merkel a declarat că respectivele 500 de miliarde de euro ar trebui rambursate „într-o perioadă lungă” şi că ţara ei va suporta aproape o treime din fonduri.********
„Trebuie să acţionăm în manieră europeană pentru a ieşi cu bine şi mai întăriţi din criză”, le-a declarat cancelarul

reporterilor. Procedând astfel, UE a stabilit un precedent şi o structură pentru crizele viitoare, făcând un pas uriaş spre o uniune mai puţin birocratică şi mai umană.

Angela Merkel şi-a petrecut timpul rămas în funcţie afirmând nevoia Europei de „a-şi lua soarta în propriile mâini”. Pentru Merkel, Europa trebuie să însemne ceva mai mult decât pieţe comune şi călătorii fără graniţe. „Europa nu este neutră; Europa face parte din Occidentul politic”, a insistat ea. Din fericire, cancelarul şi-a asumat preşedinţia rotativă de şase luni a organismului executiv al Uniunii Europene în iulie 2020. Ea a folosit acest prilej nu numai pentru a se concentra asupra Europei, ci şi pentru a gestiona încă una dintre preocupările ei presante.
„China este unul dintre jucătorii-cheie din acest secol”, a anunţat ea la începutul mandatului, susţinând că această ţară va fi o prioritate în cele şase luni cât se va afla la cârma Europei. Având în vedere istoria personală a lui Merkel – şi dat fiind că făcuse mai multe deplasări în China decât orice alt şef de stat – ea a fost mai puţin surprinsă decât mulţi alţi lideri de faptul că Beijingul suprimase informaţiile referitoare la focarul de Covid din oraşul Wuhan. Controlul informaţiilor şi negarea veştilor proaste sunt apanajul statelor autoritare monopartid, după cum bine ştia. Totuşi, represiunea dură exercitată de Beijing la Hong Kong şi închiderea unui milion de musulmani uiguri în „lagăre de reeducare” au şocat-o şi i-au furnizat o ultimă dilemă – una fără o soluţie clară.
China nu este pe calea către democratizare – era clar acest lucru. În 2005, când Angela Merkel şi-a început deplasările anuale în China, ideologia marxist-leninistă impusă de singurul partid legal, cel comunist, era mai puţin importantă decât ajungerea la un acord cu

Occidentul în materie de politică, economie şi chiar pe probleme de securitate naţională. Merkel cunoscuse un experiment similar, dătător de speranţă, sub forma socialismului mai uman din timpul Primăverii de la Praga din 1968. Acea tentativă de „socialism cu faţă umană” a fost zdrobită de tancurile şi trupele sovietice, est-germane şi ale celorlalte ţări din Tratatul de la Varşovia – o dramă pentru tânăra Angela.

Cancelarul sperase că statul chinez va continua pe calea reformei şi a moderaţiei, începută după moartea lui Mao Zedong în 1976. Dar în 2012, Xi Jinping, noul preşedinte al Partidului Comunist, a precizat că prioritatea sa era puterea absolută pentru partid şi pentru sine. Când lumea a fost perturbată de Covid, Xi şi-a întărit poziţia autoritară. Încrederea, afirmarea şi ambiţiile sale au proporţii globale, iar mijloacele pentru a le duce la îndeplinire par aproape nelimitate, China fiind pe cale să depăşească Statele Unite şi să devină cea mai mare economie a lumii în deceniul actual.

Acest lucru (alături de virusul care continua să facă ravagii şi de campania dezorganizată de vaccinare din UE) a pus la încercare ultimele luni de mandat ale Angelei Merkel. Din perspectiva cancelarului, dată fiind influenţa sa uriaşă, China trebuia abordată. Dar cum? Ea considera că declaraţiile bombastice sunt contraproductive. În opinia lui Merkel, atacurile publice nu fac decât să întărească poziţia naţionaliştilor chinezi. Abordarea sa a fost practică, dar nuanţată. China, nu Statele Unite, este acum principalul partener comercial al Uniunii Europene. Pur şi simplu, Germania avea nevoie de condiţii comerciale mai favorabile în relaţia cu titanul asiatic. În plus, nu se puteau face progrese reale în privinţa schimbărilor climatice – sau a pregătirii pentru următoarea pandemie – fără China la masa negocierilor. Aceasta este noua realitate, iar Angela

Merkel este o persoană realistă mai presus de toate. Spre deosebire de majoritatea oamenilor puternici de pe scena mondială, ea nu este prizoniera nevoii de a părea dură. Ea doreşte rezultate, oricât de modeste.

În ultimele zile ale unui an a cărui încheiere a fost întâmpinată de toată lumea cu urale, Angela Merkel a marcat ultimul său triumf diplomatic: un acord istoric între Beijing şi cele douăzeci şi şapte de state ale Uniunii Europene. În penultima zi a preşedinţiei rotative a Uniunii Europene, ea a convins statele membre divergente să accepte un acord care să deschidă pieţele chineze – echilibrând condiţiile de concurenţă comercială între cele două entităţi, cel puţin într-o oarecare măsură – şi chiar să încerce să abordeze problema mereu spinoasă a securităţii cibernetice.

Deşi UE nu a dat publicităţii tot conţinutul setului complex de acorduri comerciale, financiare, climatice şi privind drepturile omului – a cărui realizare a durat un deceniu –, principalele sale reuşite sunt clare. China a fost de acord să înlăture bariere comerciale şi bancare semnificative, dar şi să simplifice cerinţele împovărătoare pentru întreprinderile mixte europene şi chineze. Totodată, acordul promitea progrese în privinţa schimbărilor climatice şi un angajament fără precedent în ce priveşte implicarea societăţii civile, reforma folosirii muncii silnice, precum şi alte concesii privind drepturile omului. Desigur, orice acord este bun atâta timp cât este pus în practică, iar Angela Merkel nu va mai fi la putere ca să oblige Beijingul să-şi respecte promisiunile. Dar cancelarul consideră China o forţă globală inevitabilă – ultima putere comunistă în expansiune de pe planetă –, iar decembrie 2020 a fost ultima ei şansă de a transforma într-o moştenire concretă anii în care a depus eforturi să câştige încrederea liderilor chinezi.

Ştiind cu câtă atenţie cântăreşte Merkel avantajele şi dezavantajele, putem vedea de ce a profitat de acel moment pentru a forţa un acord, în ciuda semnalelor de la viitoarea administraţie Biden care îi cerea să aştepte până când „Occidentul” – dacă mai era o categorie viabilă, după Trump şi Brexit – să poată face front comun. Ea a calculat cu înţelepciune că şi China era dornică să încheie un acord înainte ca Statele Unite să se alăture pe deplin alianţei de care Trump îşi bătuse joc vreme de patru ani. Un Occident unit din nou putea fi un adversar mai dur pentru Beijing, aşa că Xi putea fi dispus să facă nişte concesii acum, înainte să se întâmple acest lucru. Prin urmare, ea a profitat încă o dată de o oportunitate pentru a-şi promova politica. Statutul lui Merkel în ochii liderilor chinezi, precum şi în rândul celorlalţi şefi de stat din UE – dublat de hotărârea ei neclintită – a dus la parafarea acordului.
Angela Merkel a obţinut ultima sa reuşită diplomatică fără avantajul interacţiunii intense, de la om la om, pe care o preferă în diplomaţia cu mize mari: fără să-şi tragă scaunul mai aproape ca să-i copleşească pe cei recalcitranţi cu datele pe care le stăpâneşte, fără să se aplece asupra graficelor şi hărţilor. Ultima sa negociere diplomatică a fost purtată în stilul lumii aflate în carantină: cu imagini pâlpâitoare pe ecrane uriaşe.
Unii dintre ceilalţi lideri ai UE s-au plâns că Merkel a insistat prea mult pentru un acord tehnocrat şi practic – de parcă Xi era un lider „cu care putem face afaceri”, aşa cum spusese cândva premierul britanic Margaret Thatcher despre Mihail Gorbaciov – fără să se ţină cont de regimul lui autocratic. Acordul servea prea mult intereselor germane, s-au plâns unii membri ai UE, deoarece Germania este unul dintre primii cinci parteneri comerciali ai Chinei, iar sectoarele sale industriale şi de construcţii de maşini erau dornice să aibă acces mai uşor pe piaţa

chineză.******** Dar Angela Merkel dorea un acord, iar celorlalţi le-a fost imposibil să-i refuze această încheiere a lungii sale cariere. Date fiind pregătirea sa ştiinţifică şi apariţia unor noi variante de coronavirus care ameninţau să prelungească pandemia, Merkel a văzut dincolo de ideologie nevoia ca rivalii să colaboreze în chestiuni care depăşesc graniţele, cum ar fi sănătatea şi clima. E drept, acest acord nu se baza pe valori, ci pe interesul european – şi nu era deloc lipsit de riscuri. Aprofundarea legăturilor economice dintre Europa şi China ar putea face UE mai vulnerabilă la presiunea unei naţiuni care promovează anumite politici pe care Angela Merkel le detestă. Dar cancelarul practică Realpolitik într-o manieră care probabil ar fi apreciată de Henry Kissinger. Totuşi, în opinia lui Merkel, un acord imperfect, în care ambele părţi câştigă şi renunţă la ceva********, era întotdeauna mai bun decât nimic.

Când a fost încheiată înţelegerea, ea a declarat în stilul său sec: „Nu trebuie să ne facem iluzii: China este un concurent (...), dar trebuie să prevaleze condiţiile de concurenţă echitabile”. Condiţiile ar urma să fie ceva mai echitabile acum. A fost o veste binevenită pentru afacerile europene, dar a consolidat totodată influenţa şi acoperirea globală a Chinei. Merkel, extrem de pragmatică, a luat lumea aşa cum a găsit-o, nu aşa cum sperase cândva că va deveni.********

Merkel mai avea un motiv pentru a promova acest acord cu China în ultimele sale zile ca preşedinte al Consiliului European. Era un semnal transmis către Washington: Europa poate acţiona unilateral în propriul interes. Când preşedintele Biden, proaspăt instalat în funcţie, a declarat: „Politica nu trebuie să fie neapărat un foc puternic”, Angela Merkel aproape că a putut fi auzită oftând uşurată: „Amin”. Dar alianţele se întemeiază pe încredere, iar

această încredere fusese deteriorată. Timp de patru ani, Europa a depăşit mai multe crize fără ajutorul Washingtonului şi nu îşi va relua brusc poziţia de subordonat în alianţa transatlantică. Când au apărut ameninţări nevăzute, periclitând cea mai importantă alianţă, America nu a fost vigilentă. Pentru Angela Merkel, aceasta a fost moştenirea dureroasă a mandatului haotic şi periculos al lui Donald Trump. Deşi este liderul european cu cele mai puternice vederi proamericane, ea a proclamat, de fapt, sfârşitul hegemoniei SUA. Pax Americana, ordinea mondială instaurată de Washington după al Doilea Război Mondial, era de domeniul trecutului.

De fapt, la sfârşitul anului 2020, economia germană a scăzut cu doar 5% – printre cele mai mici scăderi din Europa. Prin comparaţie, Franţa şi Italia au înregistrat fiecare o scădere de 9%, iar Marea Britanie a suferit cel mai grav declin din ultimii trei sute de ani, de 11,3%.
Planul de redresare al lui Merkel şi Macron presupunea luarea unui împrumut de către Comisia Europeană, care să fie cheltuit pe granturi pentru a ajuta ţările nevoiaşe. Oferirea de granturi, nu de împrumuturi a fost un lucru greu de acceptat pentru unele ţări din nord, cu economii mai sănătoase şi politici fiscale conservatoare. A reprezentat o provocare pentru Merkel şi Macron să convingă aceste ţări.
Detaliile privind repartizarea fondurilor, precum şi noile surse de venituri pentru bugetul UE au fost lăsate la latitudinea Parlamentului European pentru aprobare şi a Consiliului European pentru elaborare. Dacă vor fi adoptate, se va face apel la o piaţă de obligaţiuni cu multe lichidităţi pentru a plăti fondul de salvare, finanţarea fiind

repartizată pe şapte ani, în conformitate cu bugetul-cadru al UE.
În ٢٠٢٠, Germania a exportat în China bunuri în valoare de aproape ١٠٠ de miliarde de euro, jumătate din valoarea totală a exporturilor UE către această ţară. Iar Germania a cumpărat chiar şi mai mult din China decât a exportat, făcând din China cel mai mare partener comercial al său – motorul creşterii exporturilor germane. Acordul comercial UE–China va facilita această creştere şi va corecta dezechilibrul comercial existent.
Chiar şi fără publicarea textului integral al acordului, este clar că China a relaxat întrucâtva controlul asupra pieţei prin deschiderea unor sectoare pentru comerţul european şi pentru întreprinderile mixte.
Dar efortul lui Merkel de a interacţiona cu Beijingul a fost grav subminat de retorica şi de politicile din ce în ce mai dure ale Chinei. În vara lui 2021, Parlamentul European, organismul menit să finalizeze tratatul pentru comerţ şi investiţii negociat de cancelar, a suspendat acordul.

Epilog

„Munca importantă de propăşire a lumii nu aşteaptă să fie făcută de bărbaţi perfecţi.”

George Eliot
(pseudonim al romancierei britanice Mary Ann Evans) (1819–1880)

Dat fiind că ultimul său an de mandat[1] a fost dominat de pandemia al cărei impact sporeşte sau se reduce în funcţie de anotimp, Merkel a avut puţin timp la dispoziţie să reflecteze la viitorul ei în calitate de cetăţean de rând.[2] La fel ca majoritatea oamenilor, îi era dor de viaţa de dinainte de Covid. Videoconferinţele nu au fost niciodată de ajuns

pentru acest politician căruia îi place să-şi măsoare intelectul cu ceilalţi faţă în faţă. S-a deplasat cel mai des la Bruxelles pentru conferinţe ale UE, dar, a recunoscut Merkel, „Nu prea este distractiv când şi restaurantele sunt închise”.[3] Ea şi-a găsit relaxarea în plimbări zilnice, însoţită mai ales de consilieri cu mască şi respectând distanţarea socială. Promisiunea unui vaccin a întrerupt bezna iernii din Berlin. Pentru Merkel, faptul că BioNTech, o mică firmă germană fondată de imigranţi turci, s-a numărat printre primele care au obţinut aprobarea pentru comercializarea vaccinului său, a fost un motiv de mândrie deosebită.

În iarna anului 2020, al doilea val al pandemiei de Covid-19 a lovit cu putere Germania, mutaţia britanică mai contagioasă împiedicând eforturile de a ţine pandemia sub control. Campania de vaccinare din UE a scos la iveală lipsa de experienţă a instituţiei în ce priveşte o astfel de activitate amplă la nivel continental. Când virusul a îmbrăcat forma unor noi variante, germanii au plătit preţul pentru un guvern construit astfel încât autoritatea să fie împărţită – şi ca urmare, să se încetinească luarea deciziilor – chiar şi în cazul unei urgenţe naţionale. Populaţia, epuizată de limitarea de mişcare şi de carantină, nu a mai abordat Covid-19 ca pe un duşman ce trebuie învins. La rândul ei, Merkel se săturase de acest inamic invizibil. În contextul unei campanii de vaccinare înnebunitor de lente, apelurile ei continue la răbdare adresate ţării şi-au pierdut forţa. Un an mai târziu, nu mai putea repeta şocul amestecului de stăruinţă pătimaşă şi de umanitate de la începutul pandemiei.

Totuşi, reputaţia mondială extraordinară a Angelei Merkel, sporită de faptul remarcabil că cei şaisprezece ani ai săi în funcţia de cancelar nu au fost tulburaţi nici măcar de umbra unui scandal, a ajutat-o să evite soarta tristă a majorităţii politicienilor: nu şi-a pierdut relevanţa nici

măcar în ultimele luni de mandat. Considerată mai presus de politică, ea devenise deopotrivă simbolul şi reflectarea ţării sale.
Chiar dacă a susţinut că nu avusese timp să se gândească la viitor sau la moştenirea ei, în momentele de linişte Angela Merkel probabil că s-a întrebat cum va fi când nu va mai avea nici un loc în care trebuie să fie prezentă, nici o criză globală de rezolvat, nici un dictator de ţinut la respect, nici o gardă de corp sau reprezentant al mass-media care să-i urmărească fiecare mişcare – o vreme în care va putea rezerva un zbor către unul dintre acele locuri pe care visează să le viziteze.
După şaisprezece ani la cârma celei mai puternice ţări din Europa, Merkel a devenit o maşinărie politică aproape perfectă: a condus, a executat şi a gestionat partidul, ţara şi ce mai rămăsese din Occident. Tranziţia Angelei Merkel a fost uşurată de faptul că rolul ei nu a devenit niciodată identitatea sa. Spre deosebire de majoritatea politicienilor, ea a părut independentă emoţional: nu a fost niciodată avidă de afecţiunea publicului ca Bill Clinton sau ca propriii predecesori, Gerhard Schröder şi Helmut Kohl. Cea mai puternică femeie din istoria modernă se simte pe deplin în largul său fiind ea însăşi. Nu va tânji după drogul puterii, pentru că nu a inhalat niciodată profund vaporii acestuia. Nu se va dezintegra acum, când atenţia lumii s-a îndreptat către succesorul ei şi către o nouă colecţie de jucători de pe scena mondială.
La un moment dat, ea a menţionat „datoria mea blestemată” de cancelar – o formulare luterană din partea fiicei de pastor. Ea şi-a îndeplinit cu vârf şi îndesat „datoria blestemată”: Europa pe care a lăsat-o în urmă – deşi încă răvăşită de pandemie şi în ciuda retragerii Marii Britanii – este mai unită ca niciodată. La părăsirea funcţiei de cancelar, cea mai mare recompensă a Angelei Merkel este

sentimentul datoriei îndeplinite. Tatăl ei s-a mutat în Germania de Est pentru că a simţit că e nevoie de el acolo ca pastor. Deşi a urmat o cale diferită, şi fiica lui a ales să slujească.

Lumea nu va vedea ivindu-se o latură diferită a personalităţii sale, acum că Merkel nu mai este cancelar.[4] Curioasă, deschisă la idei noi, avidă să înţeleagă cum funcţionează lucrurile şi ce îi motivează pe oameni – acestea sunt calităţi care precedă cei şaisprezece ani de mandat. Spre sfârşitul mandatului, în timpul unei cine oficiale la palatul Bellevue, Merkel nu a vorbit despre toate problemele care o apasă – nu despre Xi, Putin sau despre alegerile din Statele Unite care îi preocupau pe cei mai mulţi –, ci despre zilele petrecute la Praga în timpul studenţiei. Ea a povestit despre pasiunea sa pentru marele poet ceh Jan Skácel (care a contracarat represiunea comunistă cu sintaxa liberă a limbii cehe), un om despre care – le-a amintit ea celor prezenţi – Milan Kundera, un alt scriitor apreciat din acea ţară, spusese că a făcut ca învăţarea limbii cehe să merite efortul. Interesul pasionat al lui Merkel pentru lumea de dincolo de politică nu s-a diminuat niciodată. Şi, deşi nu crede că arcul universului moral se înclină spre dreptate, vârsta şi puterea nu au făcut-o nici cinică, nici pesimistă. „Eu mă număr printre optimişti”, a spus ea. „Pentru mine, imaginea lui Sisif, omul care continuă să împingă bolovanul pe munte, nu este deloc fără speranţă.” Toate acestea sunt de bun augur pentru următorul capitol al călătoriei sale improbabile.

Nici nu s-a mutat dintr-un palat într-o locuinţă modestă, dat fiind că nu şi-a părăsit niciodată apartamentul cu chirie plafonată din centrul Berlinului. Felul în care descrie o zi perfectă sună cât se poate de obişnuit: „Voi dormi până târziu, voi lua un mic dejun relaxat. Apoi voi ieşi la aer

curat, voi sta de vorbă cu soţul meu sau cu prietenii. S-ar putea să merg la teatru, la operă sau să ascult un concert. Dacă sunt odihnită, s-ar putea să citesc o carte bună. Şi aş pregăti cina. Îmi place să gătesc!”[5] Acestea sunt visurile cuiva care nu a fost cu adevărat liberă în ultimii şaisprezece ani. Deşi nu mai este tânără, Merkel este suficient de energică pentru a se bucura de plăcerea cea mai simplă: plimbări prin zona rurală, mese relaxate cu prietenii (nepolitici) şi muzică şi cărţi în loc de grafice, sondaje şi luări de poziţie. Aceste plăceri nu vor înlocui satisfacţia de a învinge un duşman cu rezistenţa ei legendară şi stăpânirea datelor. Dar, cum nu este genul care îşi examinează sentimentele, ea îşi va observa propria reacţie la această viaţă nouă cu o curiozitate demnă de un om de ştiinţă. Pe termen scurt, probabil că va petrece timp în apropiere de casa copilăriei sale din provincia Brandenburg, unde a învăţat pentru prima dată să iubească natura şi pe care o consideră încă Heimat, căminul ei spiritual. Şi va călători. Unul dintre visurile ei declarate este să zboare peste Munţii Anzi – o destinaţie idealizată, o metaforă a libertăţii. Dacă îşi va da seama că îi lipseşte locul de la masa celor puternici, nu va duce lipsă de opţiuni pentru a li se alătura într-un rol sau altul. Dar un lucru ştim sigur despre Angela Merkel: nu se va grăbi. Dacă va reveni în viaţa publică, ea va fi cea care va decide condiţiile.

Chiar dacă nu se delectează cu retrospecţia, va avea acum timp să reflecteze asupra moştenirii sale. Pentru imaginea de sine a Germaniei – şi pentru modul în care restul lumii priveşte ţara care a fost cândva al Treilea Reich – politica Angelei Merkel în materie de refugiaţi a fost un element transformator. Este cu adevărat uluitor că ţara responsabilă pentru Holocaust este considerată acum centrul moral al lumii. Şi, cu toate că integrarea celor un

milion de refugiaţi a avut loc treptat, când Merkel a părăsit Cancelaria, era clar că sosirea lor nu a copleşit ţara de optzeci şi două de milioane de locuitori. Nici sistemul german de asistenţă socială, nici şcolile – nici măcar bugetul de stat – nu au avut serios de suferit. Şi, de cele mai multe ori, nici credinţa islamică a refugiaţilor nu a fost o piedică în calea integrării lor. Totuşi, ea trebuie să admită că actul cel mai îndrăzneţ al său în calitate de cancelar a avut un cost pe măsură. AfD este produsul epocii Merkel.

În multe privinţe, lumea de azi este mult mai dură decât cea pe care Merkel a moştenit-o în calitate de cancelar în 2005 – şi nu neapărat din vina ei. Pe măsură ce tabuurile continuă să dispară, iar normele politice continuă să se schimbe, nu este clar cât timp va rezista politica bazată pe raţiune şi moderaţie a Angelei Merkel. Deocamdată, în patria ei, cel puţin, moştenirea sa pare în siguranţă. Pe 16 ianuarie 2021, CDU l-a ales pe Armin Laschet ca succesor al ei în funcţia de preşedinte al partidului. Laschet, prim-ministrul din Renania de Nord-Westfalia, cel mai populat stat al Germaniei, a fost un apărător aprig al politicii lui Merkel privind refugiaţii, precum şi un susţinător fără rezerve al unei Europe puternice şi unite.

Totuşi, acum când Merkel nu se mai află la masa liderilor mondiali, întrebarea este: oare succesorii ei vor sta treji toată noaptea ca să caute un punct comun, oricât de mic?

După ce a păşit recent pe sub acele porţi de fier care promit cu brutalitate „Arbeit Macht Frei”, Merkel este conştientă că slăbiciunea umană se manifestă întotdeauna la periferia civilizaţiei. În ultimii săi ani de mandat, i s-a amintit zilnic cât de vulnerabilă este democraţia şi cât de repede uită oamenii. Deşi ţara care i-a fost întotdeauna sursă de inspiraţie şi sprijin – Statele Unite – s-a alăturat

din nou lumii multilaterale a lui Merkel, ea a făcut-o fiind rănită şi vulnerabilă.
Ultimul său act din perioada administraţiei Trump a fost sincronizarea reacţiei UE la victoria lui Joe Biden: un comunicat unic din partea grupului de aliaţi, care îi semnala lui Trump că efortul său de a diviza Occidentul eşuase. Însă ştia că pericolul nu trecuse. Deşi Uniunea Europeană i-a supravieţuit lui Trump, Vladimir Putin – la putere din 2000 – se afla în continuare la Kremlin, liber să-şi manifeste deschis brutalitatea. Apoi a fost zguduită de imaginea unei gloate care, incitată de un preşedinte american, a luat cu asalt Capitoliul SUA pe 6 ianuarie 2021. Finalul violent al mandatului lui Trump a suscitat o emoţie rară din partea Angelei Merkel: „Sunt supărată", a declară ea, „şi tristă". Şi mai tare a deranjat-o că Marea Minciună a fraudării alegerilor i-a supravieţuit lui Trump. Ea recunoaşte puterea Marilor Minciuni. Marea Minciună că Germania a fost „înjunghiată pe la spate" de comunişti şi de evrei după Primul Război Mondial a contribuit la catapultarea lui Hitler la Reichstag. Ieşirea tumultuoasă din scenă a lui Trump nu a făcut decât să confirme cea mai profundă convingere a Angelei Merkel: democraţia este fragilă şi, dacă este neglijată, poate pieri. Deşi Trump a fost învins, ideile sale au supravieţuit.
Odată, la un eveniment de la Cancelarie dedicat voluntarilor care au contribuit la instalarea refugiaţilor, am întrebat-o pe Angela Merkel care a fost acea calitate care a ajutat-o pe parcursul lungii sale vieţi politice. „Rezistenţa!" a răspuns ea, arborând un zâmbet care i-a luminat trăsăturile ridate, inclusiv ochii de un albastru intens. Este o maratonistă, nu o sprinteră, şi a sfidat atenţia noastră din ce în ce mai redusă, rezistând şaisprezece ani în funcţia de cancelar. Dar Angela Merkel a făcut mult mai mult de atât. Rezilienţa – capacitatea ei

unică de a reveni după pierderi personale sau politice – i-a întreţinut periplul remarcabil. Deşi aspiră la smerenie, ea este conştientă că reprezintă un exemplu pentru următoarea generaţie, deoarece aceasta caută modele într-un peisaj din care acestea lipsesc în mare măsură.
Atât cât a fost posibil, cea mai puternică femeie din lume a rămas ea însăşi. Este încă fata serioasă din spatele clasei, care observă şi vorbeşte doar când are ceva de spus. Nu lasă în urmă o doctrină Merkel. „Cu toţii facem parte din lume”, aşa cum i-a amintit ea simplu unui membru furios al AfD; este într-un fel viziunea despre lume a acestei femei care vorbeşte puţin. Ea ştie că nici o ţară, nici Germania, nici China şi nici Statele Unite, nu poate supravieţui mult timp în spatele unui zid. Aceasta este cea mai durabilă lecţie din copilăria ei şi moştenirea Angelei Merkel.
Merkel, al cărei scop a fost mereu să se retragă înainte de a deveni o „epavă politică”, poate fi pe bună dreptate mândră că şi-a încheiat cariera în deplinătatea prerogativelor sale, în loc să fie alungată din funcţie, aşa cum s-a întâmplat cu toţi predecesorii ei. Luându-şi rămas-bun cu demnitate, ea a oferit un ultim exemplu acelor politicieni care confundă funcţia cu ei înşişi şi refuză să renunţe. Merkel le-a arătat cum trebuie să funcţioneze democraţia.
Ea a lăsat şi o moştenire personală. Poate că elementul cu cel mai mare impact în ce priveşte planul de redresare financiară a Europei din 2020 a fost imaginea Angelei Merkel şi a Ursulei von der Leyen, preşedintele Comisiei Europene, umăr lângă umăr la Bruxelles, capitala UE. În septembrie 2020, un sondaj al Pew Research Center a indicat că Angela Merkel este cel mai de încredere lider mondial, în rândul ambelor sexe. Aşadar, acesta poate fi meritul ei lăudabil: încrederea fără urmă de îndoială în

capacităţile unei femei în funcţie de conducere. O mare parte a reuşitelor sale nu au fost obţinute în ciuda faptului că este femeie, ci pentru că este femeie. De nenumărate ori, ea şi-a putut lăsa deoparte mândria în căutarea rezultatului dorit. Negocierea este un proces anevoios, care necesită răbdare – o activitate nepotrivită pentru cei care caută atenţie şi merite imediate. Majoritatea politicienilor caută cu disperare aceste două lucruri, iar cei mai mulţi, trebuie spus, sunt bărbaţi. Angela Merkel nu a căutat câtuşi de puţin atenţie şi merite. Ea a avut în vedere doar rezultatele. Deşi mai sunt câteva femei cu reuşite impresionante ca şefi de stat, numărul lor este, din păcate, încă prea mic pentru a concluziona cu certitudine că sunt mai potrivite pentru cea mai înaltă funcţie din stat deoarece îşi controlează mai bine egoul. Cu toate acestea, dat fiind exemplul Angelei Merkel, este dificil să nu tragem această concluzie.

Vor urma alţii, femei şi bărbaţi. Însă nimeni nu va repeta odiseea ei deosebită. Conştientă că periplul ei a fost remarcabil – de la cătunul Templin din inima Germaniei de Est controlate de sovietici până la punctul central al scenei mondiale –, Merkel nu poate avea multe regrete pentru căile pe care nu le-a urmat. Politicianul cel mai interiorizat, pentru care cel mai înalt standard de comportament este cel propriu, ea şi-a încheiat cariera cu sentimentul că a făcut tot ce i-a stat în putinţă, fără a-şi compromite valorile. La un moment dat, când a fost întrebată ce doreşte să se spună în cărţile de istorie despre ea, Merkel a răspuns: „A încercat”.[6] Într-o epocă a demagogilor siguri de sine, smerenia şi onestitatea epitafului ales de Angela Merkel vorbesc de la sine.

Mulţumiri

Încercarea de a scrie povestea de viaţă a cuiva atât de puţin interesat să i se spună povestea a fost puţin spus o provocare. Absenţa dovezilor scrise – nu sunt disponibile nici un jurnal şi nici o corespondenţă privată, nici măcar note interne ale echipei uneia dintre cele mai rezervate personalităţi publice din istoria recentă – nu a făcut decât să sporească dificultatea. Cu toate acestea, Angela Merkel mi-a permis să-i urmăresc activitatea în ultimii patru ani şi nu m-a împiedicat să discut cu unii dintre cei mai apropiaţi prieteni şi consilieri ai săi. Ştiind cu câtă scrupulozitate îşi protejează viaţa privată, îi sunt recunoscătoare pentru libertatea pe care mi-a acordat-o şi pentru generozitatea consilierilor şi prietenilor săi care mi-au răspuns la întrebări ore întregi în ultimii patru ani. Am făcut tot posibilul să le răsplătesc amabilitatea şi încrederea în mine scriind o biografie serioasă şi echilibrată a Angelei Merkel. Deşi adesea frustrantă, descifrarea acestei figuri enigmatice unice a fost pentru mine o experienţă puternică şi mi-a schimbat viaţa – un lucru pentru care îi sunt recunoscătoare.

Aş dori să le mulţumesc în special Evei Christiansen, lui Volker Schlöndorff, Thomas Bagger, Wolfgang Ischinger şi Christoph Heusgen pentru numeroasele ore de discuţii lămuritoare din ultimii ani. Prietenia lui Volker cu Angela Merkel şi amintirile sale despre interacţiunile cu ea îmbogăţesc enorm această relatare. Îi mulţumesc din suflet. Cu mult înainte de a începe această carte, distinsul istoric germano-american Fritz Stern şi regretatul meu soţ Richard Holbrooke (pe care Fritz l-a însoţit la Bonn când Richard a fost ambasador) au contribuit la descrierea grăitoare a Angelei Merkel, precum şi a Germaniei postbelice şi m-au ajutat să aprofundez istoria multistratificată a ţării. Din păcate, nici Fritz, nici Richard nu mai sunt în viaţă pentru a citi această lucrare, dar sper

că rezultatul le-ar fi plăcut. Academia Americană din Berlin – moştenirea mândră a regretatului meu soţ – a fost locul în care m-am refugiat din când în când în timpul cercetărilor. Le mulţumesc lui Gahl Burt şi Berit Ebert pentru căldura cu care m-au primit de fiecare dată şi pentru prietenia lor. Nu-i voi putea mulţumi niciodată suficient lui Travis Penner, care şi-a lăsat deoparte îndatoririle de la academie pentru a mă însoţi în călătoriile prin Germania în calitate de traducător şi de cercetător indispensabil. De asemenea, îi mulţumesc lui Almut Schoenfeld, care m-a ajutat să îmi găsesc calea prin hăţişurile politicii complexe a Germaniei şi mi-a împărtăşit cunoştinţele sale vaste despre Berlin în primele etape ale cercetării. De asemenea, mulţumesc Fundaţiei Rockefeller că mi-a acordat o bursă la superbul Centru Bellagio de pe lacul Como, unde am scris prima schiţă. La New York, Ramya Jayanthi, întotdeauna de neclintit, mi-a îndrumat fără şovăială cercetările. Sunt norocoasă că am avut parte de prezenţa ei stabilă şi inteligentă. Geoffrey Schandler şi Ida Rothchild au făcut sugestii minunate în ce priveşte structura primelor schiţe şi le mulţumesc pentru contribuţia lor atentă. Richard Bernstein şi Anne Nelson, prietenii şi colegii mei pe care îi admir atât de mult, mi-au dăruit cu generozitate din timpul lor şi au adus multe îmbunătăţiri manuscrisului. Îi mulţumesc prietenului meu indispensabil, Joel Motley, unul dintre primii şi cei mai exigenţi cititori ai mei, pentru numeroasele sale contribuţii şi pentru sprijinul de pe tot parcursul perioadei de restricţii. Prietenul meu, scriitorul danez american Morten Hoi Jensen, a avut şi el o contribuţie importantă la schiţa finală. Crary Pullen s-a ridicat la înălţimea reputaţiei de cercetător remarcabil în domeniul fotografic; cartea a fost îmbogăţită de imaginile minunate pe care le-a găsit.

Am început această lucrare cu redactorul care s-a ocupat de ultimele mele patru cărţi, legendara Alice Mayhew. Deşi Alice ne-a părăsit brusc la începutul pandemiei de Covid-19, prezenţa sa şi anii de sfaturi înţelepte şi de entuziasm nemărginit s-au făcut simţiţi în ce mă priveşte, dar şi în această carte. Îi sunt recunoscătoare echipei geniale alcătuite din Priscilla Painton şi Megan Hogan de la Simon & Schuster că şi-au asumat acest nou produs, precum şi pentru numeroasele lor sugestii. Este remarcabil cu câtă uşurinţă s-a realizat tranziţia în perioada de restricţii.

Ca întotdeauna, Amanda Urban a fost prietena mea, cea care m-a încurajat şi m-a ghidat pe tot parcursul. Nu-mi pot imagina viaţa de scriitor fără susţinerea sa.

Şi nici nu pot concepe viaţa fără familia mea de căpătâi: copiii mei, Lizzie şi Chris, precum şi Corrine şi Ilona, fraţii mei Julia şi Andrew, nepoţii mei Mathieu, Sabine, Lucien, Leonard, Orson, Nicolas, Lili şi Joaquim. Aflaţi la Paris, Bruxelles, New York, Fort Worth, Texas şi Inverness, California, am depăşit distanţele lungi în acest ultim an dificil cu apeluri pe Zoom, FaceTime şi cu dragoste fără graniţe.

Printre numeroasele persoane cărora le sunt datoare că au făcut acest proiect interesant şi adesea chiar plăcut se numără cei pe care i-am intervievat – pe mulţi în sesiuni repetate. Nu pot să le mulţumesc îndeajuns pentru răbdarea lor şi pentru detaliile inegalabile:

Alexis Papahelas, Almut Möller, Andreas Apelt, Anna Sauerbrey, Antony Blinken, Ben Rhodes, Bernd Ulrich, Lady Catherine Ashton, Charles Kupchan, Charlotte Knobloch, Christian Demuth, Christoph Heusgen, dr. Christoph Meyer, Constanze Stelzenmüller, David Gill, Daniel Baer, Derek Chollet, Derek Scally, Dekel Peretz, Ellen Ueberschär, ambasadorul John Emerson, ambasadorul Emily Haber, Erika Benn, Eva Christiansen,

Evelyn Farkas, Fiona Hill, Frank Mieszkalski, Fritz Stern, Gary Smith, Georg Diez, Griff Witte, Henrik Enderlein, Henry Kissinger, Richard Haass, Henry „Hank” Paulson, Herlinde Koelbl, secretarul de stat Hillary Rodham Clinton, Jacques Rupnik, Jacqueline Boysen, Jacqueline Ross, James Davis, Joerg Hackerschmidt, Joseph Stiglitz, fostul preşedinte Joachim Gauck, fostul ministru de externe Joschka Fischer, Joshua Yaffa, Karl-Theodor von Guttenberg, Karen Donfried, Karin Pritzel, Kevin Rudd, Kerstin Kohlenberg, George Diez, George Packer, Lars Zimmermann, Lawrence Bacow, fostul preşedinte Lothar de Maizière, Marcus Walker, Manuela Villing, Roger Cohen, Daniel Benjamin, Joshua Hammer, Matthew Pottinger, Melanie Annan, Michael Birnbaum, Michael Naumann, Michael Schindhelm, Nicolaus Fest, Paul Krüger, Peter Jungen, Peter Schneider, Philip Murphy, Rachel Donadio, Reiner Epplemann, Reinhard Günzel, Reinhold Haberlandt, René Pfister, Robin Alexander, Steffen Seibert, Shai Levy, Josef Joffe, Shimon Stein, Sigmount A. Königsberg, Stefan Kornelius, Stephen Greenblatt, Thomas Bagger, Thorsten Benner, Thomas de Maizière, Timothy Snyder, Stefan von Holtzbrinck, Peter Wittig, Tim Wirth, Timothy Garton Ash, Ulrike Demmer, Ulrich Schöneich, Ulrich Wilhelm, Victoria Nuland, Volker Berghahn, Volker Schlöndorff, Werner Patzelt, William Drozdiak, Yascha Mounk.

Note

Când am scris această carte, am avut norocul să mă bazez pe interviuri realizate de scriitori şi jurnalişti germani înainte ca Angela Merkel să înceteze practic să dea declaraţii fără legătură cu aspecte politice, după ce a devenit cancelar în 2005. Acele interacţiuni, uneori remarcabil de iscoditoare şi de profunde, pe care le-am

tradus din germană, s-au dovedit indispensabile pentru a surprinde viaţa şi epoca lui Merkel în propriile sale cuvinte. Deşi nu le-am schimbat sensul, am făcut modificări în traduceri, din raţiuni ce ţin de claritate. Prin urmare, uneori citez sursa unui anumit pasaj fără numărul exact al paginii, care poate să nu mai corespundă.

Le mulţumesc colegilor care au consemnat istoria unei persoane publice extrem de rezervate şi au surprins propriile cuvinte ale Angelei Merkel în limba sa maternă: Herlinde Koelbl (Spuren der Macht: Die Verwandlung des Menschen durch das Amt), Gerd Langguth (Angela Merkel), Angela Merkel (Daran glaube ich: Christliche Standpunkte, editat de Volker Resing), Angela Merkel în dialog cu Hugo Müller-Vogg (Mein Weg: Ein Gespräch), Andreas Rinke (Das Merkel Lexikon: Die Kanzlerin von A–Z); Evelyn Roll (Die Kanzlerin: Angela Merkels Weg Zur Macht) şi Moritz von Uslar (100 Fragen an).

Herlinde Koelbl, Spuren der Macht: Die Verwandlung des Menschen durch das Amt – Eine Langzeitstudie, ed. I (Knesebeck Verlag, München, 1999).
Gerd Langguth, Angela Merkel Aufstieg zu Macht, ed. a III-a (Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 2005).
Angela Merkel, Daran glaube ich: Christliche Standpunkte, ed. revizuită şi adăugită, editată de Volker Resing (St. Benno Verlag, Leipzig, 2017).
Angela Merkel în dialog cu Hugo Müller-Vogg, Mein Weg: Ein Gespräch mit Hugo Müller-Vogg, ed. I (Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 2005).
Andreas Rinke, Das Merkel Lexikon: Die Kanzlerin von A-Z, ed. I (zu Klampen Verlag, Springe, 2016).
Evelyn Roll, Die Kanzlerin: Angela Merkels Weg Zur Macht, ed. a IV-a (Ullstein Buchverlag GmB, Berlin, 2013).

Moritz von Uslar, 100 Fragen an..., ed. a III-a (Verlag Kiepnheuer & Witsch, Köln, 2004).

DISCURSURI ŞI DOCUMENTE OFICIALE

Bundestag: Documentele oficiale ale Bundestagului pot fi găsite aici: https://www.bundestag.de/dokumente.
Cancelarie: Discursuri, interviuri, alte documente referitoare la cancelar pot fi găsite pe site-ul Cancelariei: https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/.
Conferinţa pe teme de securitate de la München: Există pagini diferite pentru fiecare ediţie a conferinţei: https://securityconference.org/en/msc-2020/speeches/.

PROLOG: FIICA PASTORULUI

Acest capitol se bazează pe interviurile realizate de autoare cu Eva Christiansen, Volker Schlöndorff, Joachim Gauck, Ben Rhodes, guvernatorul Philip Murphy, David Gill, Bernd Ulrich, Herlinde Koelbl, Michael Naumann şi Melanie Amman.

1 Alexander Osang, „Chancellor Merkel – Woman in Amber”, în Der Spiegel, 31 august 2017; „Angela Merkel – Over but Not Out”, în Süddeutsche Zeitung, 1 decembrie 2018.
2 Nico Friedt, „She Knows Something That You Don’t Know”, în Die Zeit, 2 martie 2018.
3 Lara Marlowe, „As Merkel Tires, Macron Emerges”, în Irish Times, 28 septembrie 2017.
4 Herlinde Koelbl, interviu realizat de autoare.
5 Koelbl, Spuren der Macht.
6 Alexander Osang, „The German Queen”, în Der Spiegel, 11 mai 2009.
7 Koelbl, interviu realizat de autoare; vezi şi Koelbl, Spuren der Macht.

8 Merkel, interviu realizat de Melanie Amann şi Florian Gathmann, în Der Spiegel, 5 noiembrie 2019.

CAPITOLUL 1: ÎMPOTRIVA CURENTULUI

Acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu Michael Naumann, Ulrich Schöneich, Andreas Apelt, Reiner Epplemann, Lothar de Maizière, Michael Schindhelm, Jacqueline Boysen, Eva Christiansen, Erika Benn şi Volker Schlöndorff. Pentru informaţii despre experienţele familiei Kasner de la Hamburg şi decizia de a merge la Brandenburg, vezi Ralf Georg Reuth şi Günther Lachmann, Das Erste Leben der Angela M., ed. a IV-a (Piper, München 2013).

1 Der Spiegel, 26 ianuarie 2016; Reiner Epplemann, cleric, şi Ellen Ueberschär, Fundaţia Protestantă Germană şi şefă a Fundaţiei Heinrich Böll, interviu realizat de autoare.
2 „Visit to the Pastor from Templin”, în Berliner Zeitung, 2 iunie 2005.
3 Roger Cohen, „From East to West”, în New York Times, 1 iunie 2001.
4 Merkel, interviu realizat de Herlinde Koelbl, vezi Spuren Der Macht.
5 George Packer, „The Astonishing Rise of Angela Merkel”, în New Yorker, 1 decembrie 2014.
6 Angela Merkel, Daran glaube ich: Christliche Standpunkte, ed. revizuită şi adăugită, ed. Volker Resing (St. Benno Verlag, Leipzig, 2017).
7 Merkel, interviu realizat de Koelbl.
8 Gerd Langguth, Angela Merkel (Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 2005). Vezi şi interviurile realizate de Koelbl şi Müller-Vogg.
9 Volker Riesing, Daran Glaube ich.

10 Discursul Angelei Merkel la Convenţia Creştin-Protestantă, 1995; Ueberschär, interviu.
11 Angela Merkel, „What It Means to Be a Christian and a Politician” (discurs, congregaţia de la Templin a pastorului Ralf Gunther Schein, Templin, Germania, 2014).
12 Angela Merkel, discurs referitor la credinţa sa, vezi Deutscher Evangelischer Kirchentag Dokumente, 2005. Pus la dispoziţia autoarei de Ellen Ueberschär.
13 Angela Merkel în dialog cu Hugo Müller-Vogg, Mein Weg: Ein Gespräch mit Hugo Müller, ed. I (Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 2005); Merkel, interviu realizat de Koelbl.
14 Merkel, interviu realizat de Koelbl.
15 În Merkel, Daran glaube ich.
16 Merkel, interviu realizat de Koelbl. Pentru o descriere a reacţiei personale a lui Merkel la înăbuşirea Primăverii de la Praga, vezi Evelyn Roll, „And It Was Summer”, în Süddeutsche Zeitung Magazin, septembrie 2008.
17 Ulrich Schöneich, prieten din copilărie al lui Merkel, şi Erika Benn, una dintre profesoarele lui Merkel, interviuri realizate de autoare; vezi şi „Das Eiserne Mädchen”, în Der Spiegel, 1 martie 2000.

CAPITOLUL 2: LEIPZIG – PE CONT PROPRIU

Acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu profesori şi colegi ai lui Merkel de la Universitatea din Leipzig, în special cu Frank Mieszkalski şi profesorul Reinhold Haberlandt, precum şi cu unul dintre primii biografi ai lui Merkel, Jacqueline Boysen. Vezi şi Roll, Merkel’s Path to Power, 428, referitor la „viaţa interioară intensă” a lui Merkel.
1 Moritz von Uslar, 100 Fragen an..., ed. a III-a (Verlag Kiepnheuer & Witsch, Köln, 2004).
2 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg.

3 Rinke, Das Merkel Lexikon.
4 „One Day She Moved Out”, în Focus, nr. 28, 2004.

CAPITOLUL 3: BERLIN

O mare parte din acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu scriitorul şi cu realizatorul de film Michael Schindhelm.

1 Stock, Angela Merkel, p. 9.
2 Merkel, interviu realizat de Koelbl; Schindhelm, interviu.
3 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg; Gunnar Hink, „Mr. Merkel from Dresden”, în Die Tageszeitung, 7 decembrie 2016.
4 Schindhelm, interviu; vezi şi Isaac Stanley-Becker şi Luisa Beck, „The Pastor’s Daughter”, în Washington Post, 11 septembrie 2017.
5 Franziska Reich, „The Woman Who Came in from the Cold”, în Stern, 5 mai 2005. Vezi şi Schindhelm, interviu, precum şi Matthew Qvortrup, Angela Merkel: Europe’s Most Influential Leader (Overlook Ducksworth, New York, 2016), p. 91.
6 Koelbl, Spuren Der Macht; Michael Schindhelm, scriitor şi realizator de filme, interviu realizat de autoare.
7 Wolfgang Stock, Angela Merkel: Eine Politische Biographie (Olzog, München, 2000), p. 56.
8 Interviu cu dr. Sauer în Berliner Zeitung, 23 decembrie 2017.

CAPITOLUL 4: 1989

Acest capitol se bazează parţial pe interviurile realizate de autoare cu foştii preşedinţi germani Lothar de Maizière şi Joachim Gauck, cu David Gill, Volker Schlöndorff şi cu dr. Adreas Apelt.

Vezi şi volumul excelent al Janei Hensel After the Wall: Confessions from an East German Childhood and the Life That Came Next, tradus în engleză de Jefferson Chase (Public Affairs, New York, 2004).

1 Merkel, interviu realizat de Koelbl.
2 Ibidem
3 Quentin Peel, „Angela Merkel – Woman of Power", în Financial Times, 14 decembrie 2012.
4 Ibidem
5 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg.
6 Ibidem
7 Andreas Apelt, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 5: Ucenicia

Acest capitol are ca sursă interviurile realizate de autoare cu ambasadorii Wolfgang Ischinger şi Robert Kimmitt, fostul senator Timothy Wirth, foştii secretari de stat Hillary Rodham Clinton şi Henry Kissinger, fostul secretar al Trezoreriei Hank Paulson, fostul ministru al apărării din cabinetul lui Merkel, Karl-Theodor von Guttenberg; Bernd Ulrich, redactor adjunct la Die Zeit, şi Herlinde Koelbl.
Autoarea este recunoscătoare pentru numeroasele ore de discuţii cu eminentul istoric germano-american Fritz Stern şi cu Richard Holbrooke.

1 Interviu realizat de autoare cu Lothar de Maizière.
2 Henry Kissinger, interviu realizat de autoare.
3 Lothar de Maizière, interviu.
4 Merkel, interviu realizat de Koelbl.
5 Paul Lever, Berlin Rules: Europe and the German Way (I.B. Tauris, Londra, 2017), p. 23.
6 Ambasadorul Wolfgang Ischinger, interviu realizat de autoare.

7 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg.
8 Ambasadorul Robert Kimmitt, interviu realizat de autoare.
9 Ibidem
10 Merkel, Daran glaube ich.
11 Merkel, interviu realizat de Brigitte Huber şi de Meike Dinklage, Brigitte, 2 iulie 2017.
12 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
13 Ibidem
14 Ibidem
15 „Mi-a pus multe întrebări”: Lever, Berlin Rules, p. 73.
16 Kimmitt, interviu.
17 Tim Wirth, interviu realizat de autoare.
18 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
19 Hank Paulson, interviu realizat de autoare.
20 Interviu realizat de autoare.
21 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
22 Roll, Merkel’s Path to Power, p. 260.
23 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
24 Osang, „Woman in Amber”.
25 Bild-Zeitung, 17 iulie 2014.

CAPITOLUL 6: ÎN SFÂRŞIT, ÎN CANCELARIE

Interviuri realizate cu următoarele persoane furnizează contextul pentru acest capitol: Henry Kissinger, Joschka Fischer, Christoph Heusgen, Thomas de Maizière, Thomas Bagger, Eva Christiansen, Bernd Ulrich şi Stefan Kornelius.

1 Kissinger, interviu.
2 Rinke, Das Merkel Lexikon, pp. 282–286.
3 Bild-Zeitung, iulie 2007.
4 Judy Dempsey, scriitoare, interviu realizat de autoare.
5 Eva Christiansen, consilieră a cancelarului Merkel, interviu realizat de autoare.

6 Ischinger, interviu.
7 Thomas de Maizière, interviu realizat de autoare.
8 Stefan Kornelius, jurnalist, interviu realizat de autoare.
9 René Pfister, jurnalist, interviu realizat de autoare.
10 Joschka Fischer, fost ministru de externe al Germaniei, jurnalist, interviu realizat de autoare.
11 Fritz Stern, interviu realizat de autoare.
12 Charlotte Knobloch şi Shimon Stein, ambasadorul Israelului în Germania, interviu realizat de autoare.
13 Christiansen, interviu.
14 Philip Oltermann, „The Paradox of Merkelism", în Prospect, online, ultima modificare din 29 ianuarie 2020, https://www.prospectmagazine.co.uk/politics/angela-merkel-profile-trump-germany-chancellor-prime-minister.

CAPITOLUL 7: PRIMUL EI PREŞEDINTE AMERICAN

Acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu Wolfgang Ischinger, Ulrich Wilhelm, Bernd Ulrich şi cu ambasadorul Christoph Heusgen.

1 Udo Walz, stilist, interviu realizat de autoare.
2 The Economist, 9 februarie 2006.
3 Stefan Kornelius, Angela Merkel: The Chancellor and Her World – The Authorized Biography (Alma Books, Londra, 2013), p. 91; Rinke, Das Merkel Lexikon, p. 181. Vezi şi Langguth, Angela Merkel, referitor la patriotismul discret al cancelarului.

CAPITOLUL 8: DICTATORI

Acest capitol are ca sursă interviurile autoarei cu fostul ministru al apărării din cabinetul lui Merkel, K.T. von Guttenberg; cu Thomas de Maizière; ambasadorul Wolfgang Ischinger (preşedintele Conferinţei de Securitate de la München, unde Putin a rostit diatriba antioccidentală

din 2007); purtătorul de cuvânt al lui Merkel, Steffen Seibert; fostul purtător de cuvânt Ulrich Wilhelm; Christoph Heusgen; Charles Kupchan; Fiona Hill; Joshua Yaffa, corespondent al revistei New Yorker la Moscova, şi René Pfister au contribuit la punerea în context a impactului relaţiei Putin–KGB asupra raporturilor ulterioare ale liderului rus cu Merkel. Consilierul lui Trump de la Casa Albă, Mathew Pottinger, şi fostul prim-ministru australian, Kevin Rudd, au oferit informaţii despre modul în care Merkel a tratat cu Xi Jinping, devenit din ce în ce mai autoritarist.
Vezi şi Pfister, „Times of Turmoil”, în Der Spiegel, 18 mai 2019; David von Drehle, „Virusul lui Putin”, în Washington Post, 2 martie 2020.

1 From the Horse’s Mouth: Conversations with Putin, pp. 82, 83, 88, pentru o descriere a vieţii şi activităţii lui Putin la Dresda şi a încercării sale frenetice de a-şi distruge dosarele.
2 Ibidem
3 Kornelius, interviu.
4 Maxim Eristavi, interviu realizat de autoare.
5 Angela Stent, Putin’s World: Russia Against the West and with the Rest (Hachette, New York, 2019), p. 104.
6 Andrew Higgins, „A Russian by Blood”, în New York Times, 28 septembrie 2019.
7 Charles Kupchan, interviu realizat de autoare.
8 Ulrich Wilhelm şi Christoph Heusgen, fost consilier pe probleme de securitate naţională în Germania, interviu realizat de autoare.
9 Pfister, interviu.
10 Merkel, „Speech by Chancellor Merkel at the 55th Munich Security Conference on February 16, 2019, in Munich”, Biroul de Presă şi Informare al guvernului federal,

material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-zur-55-muenchner-sicherheitskonferenz-am-16-februar-2019-in-muenchen-1580936.
11 Merkel, interviu realizat de Lionel Barber şi Guy Chazan, în Financial Times, 15 ianuarie 2020.
12 Ibidem

CAPITOLUL 9: Doamna cancelar în viaţa privată

Interviurile autoarei cu următoarele persoane au furnizat materiale esenţiale şi contextul pentru acest capitol: Eva Christiansen, dr. Andreas Apelt, ambasadorul Shimon Stein, Volker Schlöndorff, Christoph Heusgen, ambasadorul Germaniei în Statele Unite Peter Wittig, ambasadorul Harald Braun, Thomas Bagger, Renée Fleming, fostul prim-ministru australian Kevin Rudd, Lady Catherine Ashton, Karen Donfried, Herlinde Koelbl şi Hillary Clinton.

1 Merkel la întâlnirea de la primăria din Stralsund, 13 august 2019.
2 Merkel, interviu realizat de Koelbl, în Spuren der Macht.
3 Ibidem
4 Bild online (https://www.rtl.de/cms/angela-merkel-verraet-privates-da heim-macht-ihr-mann-die-waesche-4660735.html).
5 Merkel, interviu realizat de Koelbl, în Spuren der Macht.
6 Alexander Osang, „The German Queen”, în Der Spiegel, 11 mai 2009.
7 Ibidem
8 Martin Amis, Inside Story: A Novel (Farrar, Straus and Giroux, New Yorker, 2020), p. 239.
9 Ambasadorul german Peter Wittig şi Karen Donfried, interviu realizat de autoare.

10 Haaretz (Tel Aviv, Israel), 4 octombrie 2018; Deutsche Welle, 4 octombrie 2018.
11 Kevin Rudd, fost prim-ministru al Australiei, interviu realizat de autoare.
12 Hillary Clinton, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 10: PARTENERI LIMITAŢI

Interviurile realizate de autoare cu următoarele persoane constituie nucleul acestui capitol. La Washington: Antony Blinken, fost angajat la Casa Albă în administraţia Obama, Ben Rhodes, consilier al preşedintelui Obama, la fel ca Victoria Nuland, Charles Kupchan, Derek Chollet şi ambasadorul John Emerson. La Berlin şi New York: Christoph Heusgen, Thomas Bagger şi Stefan Kornelius i-au împărtăşit autoarei experienţele lor. (Ambasadorul Heusgen este ambasadorul Germaniei la ONU din 2017.)

1 Clinton, interviu.
2 Oltermann, „The Paradox of Merkelism”.
3 Jane Kramer, „Letter from Europe”, New Yorker, 19 septembrie 2005.
4 Ben Rhodes, interviu realizat de autoare.
5 Bernd Ulrich (care era de faţă), interviu realizat de autoare.
6 Steven Lee Myers, The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin (Vintage Books, New Yorker, 2016), p. 439.
7 Susan Rice, Tough Love: My Story of the Things Worth Fighting For (Simon & Schuster, New Yorker, 2019), p. 360.
8 Christiansen şi Heusgen, interviuri.
9 Rhodes, interviu.
10 Rice, Tough Love, p. 362.

CAPITOLUL 11: EUROPA VORBEŞTE ACUM GERMANA

Printre subiecţii intervievaţi pentru acest capitol se numără Joseph Stiglitz, Liaquat Ahamed, Ben Rhodes, Stefan Kornelius, Bernd Ulrich, Catherine Ashton, Hank Paulson, Wolfgang Ischinger, Alexis Papahelas, editor al ziarului grec Kathimerini, Marcus Walker de la The Wall Street Journal şi Gillian Tett de la Financial Times. (Pentru o descriere detaliată a crizei financiare în curs de desfăşurare şi a rolului lui Merkel în încercarea de a o gestiona, vezi şi J. Adam Tooze, Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World, Penguin Books, New York, 2019.)

1 Christiansen, interviu.
2 Tooze, Crashed, p. 144.
3 Paul Krugman, opinie, „Have Zombies Eaten Bloomberg's and Buttigieg's Brains? Beware the Democrats of the Living Dead", în New York Times online, 17 februarie 2020, https://www.nytimes.com/2020/02/17/opinion/bloomberg-buttigieg-economy.html?searchResultPosition=1; Rachel Denadio, „Official Warmth and Public Rage", în New York Times, 12 octombrie 2012.
4 Rhodes, interviu.
5 Heusgen, interviu; vezi şi Barack Obama, Promised Land (Crown, New York, 2020), pp. 519–556.
6 „Sarkozy declare sa flamme", în Vingt Minutes, 5 ianuarie 2008, cotidian gratuit publicat de Schibsted şi Ouest France Group.
7 Kornelius şi Ulrich, interviuri.
8 Alexis Papahelas, interviu realizat de autoare; vezi şi Yanis Varoufakis, Adults in the Room: My Battle with the European and American Deep Establishment (Farrar, Straus and Giroux, New York, 2017), pp. 331–350.
9 Ulrich, interviu.

CAPITOLUL 12: RĂZBOIUL DIN UCRAINA – „DAŢI-MI-O PE ANGELA LA TELEFON”

Printre cei intervievaţi pentru acest capitol se numără Dan Baer, Victoria Nuland, Ben Rhodes, istoricii Timothy Snyder şi Timothy Garton Ash, Evelyn Farkas, Emily Haber, Thomas Bagger şi Christoph Heusgen.

1 Evelyn Farkas, oficial din Ministerul Apărării în administraţia Obama, interviu realizat de autoare.
2 Victoria Nuland, secretar adjunct pentru afaceri europene în administraţia Obama, interviu realizat de autoare.
3 Ischinger, interviu.
4 Tony Blinken, consilier la Casa Albă în administraţia Obama, interviu realizat de autoare.
5 Emily Haber, ambasador al Germaniei în SUA, interviu realizat de autoare.
6 Daniel Baer, ambasador al SUA la Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE), interviu realizat de autoare.
7 Bazat pe reportaje.
8 Nuland, interviu.
9 Timothy Snyder, istoric, interviu realizat de autoare.
10 Heusgen, interviu.
11 Derek Chollet, fost consilier pe probleme de politică externă, interviu realizat de autoare.
12 Heusgen, interviu.
13 Patrick Donohue, jurnalist, interviu realizat de autoare; vezi şi Stent, Putin’s World, p. 344.
14 Bazat pe reportaje.
15 Peter Jungen, investitor şi prieten al cancelarului, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 13: VARA LUI REEM

Acest capitol se bazează parţial pe interviuri cu ambasadorul William Swing, fost şef al Biroului pentru Migraţie al ONU; cu purtătorul de cuvânt al cancelarului, Steffen Seibert; cu foştii ambasadori Harald Braun (la ONU) şi Robert Kimmitt (în Germania); cu Ellen Ueberschär; Henry Kissinger; Paul Krüger; Thomas Bagger şi Christoph Heusgen.

Dacă nu se menţionează altfel, citatele Angelei Merkel din acest capitol provin din trei interviuri lungi pe care cancelarul le-a acordat jurnalistei Anne Will de la reţeaua germană de televiziune ARD în timpul crizei refugiaţilor dintre 2015–2016, disponibile pe YouTube: 7 octombrie 2015, https://www.youtube.com/watch?v=cx3R-Cys50E, 19 februarie 2016, https://www.youtube.com/watch?v=9slKqESqOiU şi 20 noiembrie 2016, https://www.youtube.com/watch?v=lJwcfld8cWE.

Descrierea întâlnirii Merkel–Reem are la bază reportajele cu evenimentul la televiziunea germană.

1 Kissinger, interviu.

2 Helmut Kohl, „Europe Before a Crucial Test”, în Der Tagesspiegel, 17 aprilie 2016.

3 George Packer, jurnalist, interviu realizat de autoare.

4 Ueberschär, interviu.

5 Paulson, interviu.

6 Merkel, interviu realizat de Anne Will, difuzat de televiziunea germană ARD, disponibil pe YouTube, 29 februarie 2016, https://www.youtube.com/watch?v=9slKqESqOiU.

7 Seibert, interviu.

8 Merkel, Bunte, 2 iunie 2016; Merkel, „Speech by Chancellor Merkel on October 7, 2015, in Front of the European Parliament”, Biroul de Presă şi Informare al

guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-am-7-oktober-2015-vor-dem-europaeischen-parlament-475792.
9 Thomas de Maizière, interviu.
10 Christiansen, interviu.
11 Melanie Amman (martor ocular), interviu realizat de autoare.
12 Patrick Kingsley, The New Odyssey: The Story of Europe's Refugee Crisis (Guardian Faber, Norwich, 2016), p. 43; T. Hildebrandt şi B. Ulrich, „In the Eye of the Storm", în Die Zeit, 20 septembrie 2015.
13 Rhodes, interviu.
14 Această secţiune are la bază diverse reportaje despre ajunul Anului Nou 2016, precum şi articolul lui Amy Davidson, „Angela Merkel's Cologne Test", în New Yorker, 10 ianuarie 2016.
15 Ross Douthat, „Germany on the Brink", în New York Times, 9 ianuarie 2016; Anna Sauerbrey, „Germany's Post Cologne Hysteria", în New York Times, 9 ianuarie 2016.

CAPITOLUL 14: Cele mai grele vremuri

Acest capitol se bazează pe interviurile realizate de autoare cu Ben Rhodes, Bernd Ulrich, Stefan Kornelius, James Davis, René Pfister, John Emerson, Thomas Bagger, Christoph Heusgen şi Eva Christiansen – multe dintre ele neoficiale.

1 Michael Schindhelm, „Mocca Twice a Day with Angela", în Berliner Morgenpost, 8 martie 2000.
2 Stefan Wagstyl, editorial, în Financial Times, 26 ianuarie 2016.

3 Volker Schlöndorff, regizor de film, interviu realizat de autoare.
4 Rhodes şi Heusgen, interviuri.
5 John Emerson, ambasador al SUA în Germania, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 15: TRUMP INTRĂ ÎN SCENĂ

Contextul acestui capitol despre Washington în epoca lui Trump are la bază interviuri cu Robert Kimmitt, Fiona Hill, Karen Donfried, Constanze Stelzenmüller, Derek Chollet şi Matthew Pottinger, iar interviurile cu Wolfgang Ischinger, Kerstin Kohlenberg, Eva Christiansen, Thomas Bagger, Bernd Ulrich, René Pfister, Christoph Heusgen şi James W. Davis de la Universitatea din St. Gallen, Elveţia, înfăţişează felul în care s-au văzut lucrurile de la Berlin.

1 Heusgen şi Christiansen, interviuri.
2 Ischinger, interviu.
3 Philip Rucker şi Carol Leonnig, A Very Stable Genius (New York: Bloomsbury, 2020), p. 165.
4 Kerstin Kohlenberg, jurnalistă germană, interviu realizat de autoare.
5 Fiona Hill, interviu realizat de autoare.
6 Postările lui Trump pe Twitter sunt disponibile ca documente publice.
7 Ischinger, interviu.
8 Merkel, interviu realizat de Will, 10 iunie 2018.
9 Kornelius, Angela Merkel, p. 26.
10 Bergen, interviu.
11 Haber, interviu.
12 Merkel, interviu realizat de Will, 10 iunie 2018.
13 Pfister, interviu; vezi şi Pfister, „Times of Turmoil”, şi „Apocalypse Merkel”, Der Spiegel, 2 iunie 2018.

14 Angela Merkel, „Speech by Chancellor Merkel at the 101st German Catholic Day on May 11, 2018, in Münster”, Biroul de Presă şi Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-beim-101-deutschen-katholikentag-am-11-mai-2018-in-muenster-1122406; Merkel, alocuţiune la a 55-a Conferinţă pentru Securitate de la München, 16 februarie 2019.
15 Bacow, interviu.
16 Ibidem; Stephen Greenblatt, profesor la Universitatea Harvard, interviu realizat de autoare.
17 Christiansen, interviu.
18 Angela Merkel, „Summer Press Conference with the Federal Chancellor, July 19, 2019”, Biroul de Presă şi Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/sommerpressekonferenz-1649640.
19 Anna Sauerbrey, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 16: „S-A SCHIMBAT CEVA ÎN ŢARA NOASTRĂ...”

Acest capitol se bazează pe interviurile realizate de autoare cu lideri AfD de la Berlin şi Dresda, precum şi cu experţi, comentatori şi practicanţi ai politicii extremiste din Germania (în special dr. Nicolaus Fest, dr. Christian Demuth, dr. Christoph Meyer, Karin Pritzel, Reinhard Günzel, dr. Werner Patzelt), precum şi cu Joachim Gauck, ambasadorul Shimon Stein, Michael Naumann, Bernd Ulrich, Thomas Bagger, Melanie Amman, Stefan Kornelius. În plus, mă bazez pe reportaje din presa germană şi din cea americană.

1 Melanie Amann et al., „Merkel's Seed", în Der Spiegel, 26 septembrie 2017; şi Klaus Brinkbaumer, „The Swing to the Right", editorial, în Der Spiegel, 26 septembrie 2017.
2 Ambasadorul Shimon Stein, interviu realizat de autoare referitor la impactul rezultatelor formaţiunii AfD.
3 Susan Neiman, Learning from the Germans: Race and the Memory of Evil (Farrar, Straus and Giroux, New York, 2019), p. 359.
4 Reinhard Günzel, lider local al AfD, interviu realizat de autoare.
5 Fischer, interviu.
6 Lothar de Maizière, interviu.
8 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
9 Katrin Bennhold, „One Legacy of Merkel", în New York Times, 5 noiembrie 2018.
10 Kornelius, interviu; Nico Fried, „And Suddenly There Is Unity", în Süddeutsche Zeitung, 9 iunie 2017.
11 Pe baza reportajelor despre discuţiile dintre Merkel şi Seehofer, precum şi a interviului cu Horst Seehofer, ministrul german de interne, realizat de Michael Stifler et al., în Augsburger Allgemeine, 7 iulie 2019.
12 Katrin Bennhold, „Chemnitz Protests" în New York Times, 30 august 2018; „Angela Merkel Attacks the AfD", în Deutsche Welle, 9 decembrie 2018, https://www.dw.com/en/angela-merkel-hits-out-at-afd-on-far-right -violence/a-45453193.
13 Merkel, interviu realizat de Jana Hensel, în Die Zeit, 24 ianuarie 2019; Claus Christian Malzehn, „An Overdue Conversation Among East Germans", în Die Welt, 16 noiembrie 2018.
14 Paul Krüger, politician german, interviu realizat de autoare; discursul rostit de Angela Merkel la Hamburg, pe 7 decembrie 2018, este disponibil pe site-ul oficial al CDU, www.cdu.de.

CAPITOLUL 17: În sfârşit, un partener?

Subiecţii intervievaţi de autoare pentru acest capitol au fost Thomas Bagger, Christoph Heusgen, Eva Christiansen, politologul francez Jacques Rupnick, jurnalista Christine Ockrent, fostul ministru de externe francez Bernard Kouchner, William Drozdiak şi Timothy Garton Ash.

1 Marlowe, „As Merkel Tires”.
2 Matthias Gebauer et al., „Germany’s Incredible Shrinking Role”, în Der Spiegel, 23 aprilie 2018.
3 Lauren Collins, „The Bromance Myth of Trump and Macron”, în New Yorker, 21 aprilie 2018.
4 Timothy Garton Ash, interviu realizat de autoare; Leaders, „Assessing Emmanuel Macron’s Apocalyptic Vision”, în The Economist, 9–15 no-iembrie 2019; „Germany Warns France Against Undermining NATO Security Alliance”, Reuters online, modificat ultima dată pe 10 no-iembrie 2019, https://www.reuters.com/article/us-germany-nato/germany -warns-france-against-undermining-nato-security-alliance-idUSKBN1XK08I.
5 Thomas Bagger, consilier principal pe probleme de politică externă al preşedintelui Germaniei, interviu realizat de autoare.
6 Ash, interviu; vezi şi Timothy Garton Ash, „Angela Merkel Must Go – for Germany’s Sake, and for Europe’s”, în Guardian (SUA) online, modificat ultima dată pe 22 noiembrie 2019, https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/nov/22/time-to-go-angela-merkel-germanys-sake-europes.

CAPITOLUL 18: SPRE FINAL

Pentru acest capitol, autoarea i-a intervievat pe ambasadorii Ischinger şi Heusgen, precum şi pe consiliera

şi confidenta lui Merkel, Eva Christiansen, şi pe consilierul prezidenţial german, Thomas Bagger.

1 Merkel la întâlnirea de la primăria din Stralsund, 13 august 2019, YouTube.
2 Merkel, interviu realizat de Rinke, în Das Merkel Lexikon, p. 181.
3 „Angela Merkel Suddenly Personal”, în Berliner Morgenpost, 13 mai 2013; Melissa Eddy, „Merkel Offers a Peek”, în New York Times, 17 mai 2013; vezi şi Merkel, interviu realizat de Rinke, în Das Merkel Lexikon, p. 181.
4 Angela Merkel, Primăria Saarland, 13 august 2019, https://www.ndr.de/fernsehen/sendyngen/zapp/Stralsund-Merkels-Antwort-auf-Rechtsaussen, kommunikationsstrategien100.html.
5 „Merkel: Over but Not Out”.
6 Pfister, interviu.
7 Carl Dietr Spranger, „Weekend Long Read on Merkel”, în Süddeutsche Zeitung, 5 aprilie 2020.
8 Pfister, interviu.
9 Ibidem
10 Discursul cancelarului despre Covid de pe 19 martie 2020 este disponibil pe site-ul Bundestagului. Vezi şi Christine Hoffmann, „The Merkel Bonus”, în Der Spiegel online, modificat ultima dată pe 16 decembrie 2020, https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/coronavirus; Guy Chazan, „Angela Merkel Germany’s Crisis Manager Is Back”, Financial Times, 27 martie 2020; Nico Fried şi Mike Szymanski, „A Word of Warning”, în Süddeutsche Zeitung online, sueddeutsche.de, modificat ultima dată pe 3 aprilie 2020; Laura Spinney, „Germany’s Covid Expert”, în The Guardian (ediţie internaţională), 26 aprilie 2020; Philip Oltermann, „Angela Merkel Draws on Science Background in Covid-19 Explainer”, în The

Guardian (SUA) online, modificat ultima dată pe 16 aprilie 2020, https://www.theguardian.com/world/2020/apr/16/angela-merkel-draws-on-science-background-in-covid-19-explainer-lockdown-exit.

11 Holger Schmale, „Working from Home”, în Berliner Zeitung, 1 aprilie 2020; Frank Jordans, „Merkel in Quarantine After Doctor Tests Positive for Virus”, Associated Press online, modificat ultima dată pe 22 martie 2020, https://apnews.com/article/f71e89eacd7cc6f84b81991c03e82c31.

12 Bagger, interviu; Michael Birnbaum de la Washington Post, interviu realizat de autoare; Victor Mallet, Guy Chazan şi Sam Fleming, „Merkel Makes a U Turn to Save Stricken Bloc”, în Financial Times, 23 mai 2020; Peter Muller, „Merkel and Macron Find Strength for Europe”, editorial, în Der Spiegel, 22 mai 2020.

13 Birnbaum, interviu; Christine Ockrent, jurnalistă britanică, interviu realizat de autoare.

14 Jean Pierre Stroobants şi Virginie Malingre, „«Bilatérales», coups de gueule et portes qui claquent”, în Le Monde, 20 iulie 2020.

15 Nikos Chrysoloras şi John Ainger, „Why Europe’s Pandemic Recovery Deal Is a Big Deal”, în Washington Post, 21 iulie 2020; Markus Becker, „Merkel’s Triple Victory”, în Der Spiegel online, https://www.spiegel.de/international/europe/a-look-ahead-at-german-american-relations-after-trump-a-4c7ca237-fe2d-44d2-b2cb-9-aed83b8af28, 19 noiembrie 2020.

16 Angela Merkel, Discursul cancelarului Merkel la evenimentul „Foreign and Security Policy in the German EU Council Presidency”, organizat de Fundaţia Konrad Adenauer la 27 mai, 2020”, Biroul de Presă şi Informare al

guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-im-rahmen-der-veranstaltung-aussen-und-sicherheitspolitik-in-der-deutschen-eu-ratspraesidentschaft-der-konrad-adenauer-stiftung-am-27-mai-2020-1755884.

EPILOG

1 „Citizen's Dialogue", în Die Zeit online, modificat ultima dată pe 12 noiembrie 2020; https://www.audible.com/pd/DIE-ZEIT-November-12-2020 - Audiobook/B08292D7P8.

2 Merkel, interviu realizat de Barber şi Chazan, 16 ianuarie 2020, https://www.ft.com/content/00f9135c-3840-11ea-a6d3-9a26f8c3cba4. Cu excepţia celor indicate, citatele provin din discursurile lui Merkel şi sunt disponibile pe site-ul Bundestagului.

3 Christiansen, interviu.

4 Bagger, interviu.

5 Merkel, la întâlnirea de la primăria din Saarland, 13 august 2019, https://www.ndr.de/fernsehen/sendungen/zap/Stralsund-Merkels-Antwort-auf - Rechtsaussen,kommunikationsstrategien100.html.

6 Ibidem

Bibliografie

Aly, Götz, Why the Germans? Why the Jews? Envy, Race Hatred, and the Prehistory of the Holocaust, trad. în engleză de Jefferson S. Chase. Picador, New York, 2014.

Anonim, A Warning: A Senior Trump Administration Official, Twelve, New York, 2019.

Applebaum, Anne, Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe 1944–1956, Allen Lane, Londra, 2012.
Ash, Timothy Garton, In Europe's Name: Germany and the Divided Continent, Random House, New York, 1993.
——— The File: A Personal History, Atlantic, 2009.
Belton, Catherine, Putin's People: How the KGB Took Back Russia and Then Took On the West, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2020.
Boerner, Peter, Goethe, trad. în engleză de Nancy Boerner. Haus, Londra, 2005.
Bolton, John R., The Room Where It Happened: A White House Memoir, Simon & Schuster, New York, 2020.
Burns, William J., Back Channel: A Memoir of American Diplomacy and the Case for Its Renewal, Random House, New York, 2020.
Buruma, Ian, The Wages of Guilt: Memories of War in Germany and Japan, Atlantic Books, Londra, 1994.
——— Year Zero: 1945 and the Aftermath of War, Penguin Press, New York, 2013.
Crawford, Alan, şi Tony Czuczka, Angela Merkel: A Chancellorship Forged in Crisis. Sursă: Biblioteca Congresului SUA, 2013.
Dahrendorf, Ralf, Society and Democracy in Germany, W.W. Norton, 1967.
Dallek, Robert, How Did We Get Here? From Theodore Roosevelt to Donald Trump, Harper, New York, 2020.
Dawisha, Karen, Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia?, Simon & Schuster, New York, 2014.
Dendrinou, Viktoria şi Eleni Varvitsiote, The Last Bluff: How Greece Came Face-to-Face with Financial Catastrophe & The Secret Plan for Its Euro Exit, Papadopoulos, Atena, 2019.

Dobbs, Michael, The Unwanted: America, Auschwitz, and a Village Caught in Between, Vintage Books, New York, 2019.
Drozdiak, William, Fractured Continent: Europe's Crises and the Fate of the West, W.W. Norton, New York, 2017.
——— The Last President of Europe: Emmanuel Macron's Race to Revive France and Save the World, PublicAffairs, New York, 2020.
Erpenbeck, Jenny, Go, Went, Gone, trad. în engleză de Susan Bernofsky, New Directions, New York, 2015.
Faber, David, Munich, 1938: Appeasement and World War II, Simon & Schuster, New York, 2008.
Feldman, Lily Gardner, Germany's Foreign Policy of Reconciliation: From Enmity to Amity, Rowman & Littlefield, Lanham, 2014.
Fisher, Marc, After the Wall: Germany, the Germans, and the Burdens of History, Simon & Schuster, New York, 1995.
Funder, Anna, Stasiland: Stories from Behind the Berlin Wall, Harper Perennial, New York, 2003.
Gessen, Masha, The Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin, Riverhead Books, New York, 2014.
Goodwin, Doris Kearns, Leadership in Turbulent Times, Simon & Schuster Paperbacks, New York, 2018.
Green, Stephen, Reluctant Meister: How Germany's Past Is Shaping Its European Future, Haus, Londra, 2016.
Gunther, John, Behind the Curtain, Harper and Brothers, New York, 1949.
Harris, Robert, Munich, Arrow Books, Londra, 2017.
Harrison, Hope M, Driving the Soviets up the Wall: Soviet-East German Relations, 1953–1961, Princeton University Press, Princeton, 2003.
Herf, Jeffrey, Divided Memory: The Nazi Past in the Two Germanys, Harvard University Press, Cambridge, 1997.

Hill, Fiona şi Clifford G. Gaddy, Mr. Putin: Operative in the Kremlin, Brookings Institution Press, Washington, 2013.
Holler, Wolfgang şi Kristin Knebel, The Goethe Residence, Klassik Stiftung Weimar, Weimar, 2016.
Isikoff, Michael şi David Corn, Russian Roulette: The Inside Story of Putin's War on America and the Election of Donald Trump, Twelve, New York, 2018.
Judt, Tony, A Grand Illusion? An Essay on Europe, New York University Press, New York, 2011.
——— Postwar: A History of Europe Since 1945, Penguin Books, New York, 2005.
Kagan, Robert, The Jungle Grows Back: America and Our Imperiled World, Vintage Books, New York, 2018.
Kershaw, Ian, Roller-Coaster: Europe, 1950–2017, Penguin Books, New York, 2019.
Kessler, Harry, Berlin in Lights: The Diaries of Count Harry Kessler, 1918–1937, Grove Press, New York, 1971.
Kingsley, Patrick, The New Odyssey: The Story of Europe's Refugee Crisis, Guardian Faber, Norwich, 2016.
Klemperer, Victor, I Will Bear Witness: A Diary of the Nazi Years, Random House, New York, 1999.
Kornelius, Stefan, Angela Merkel: The Chancellor and Her World – The Authorized Biography, Alma Books, Londra, 2013.
Kramer, Jane, The Politics of Memory: Looking for Germany in the New Germany, Random House, New York, 1996.
Krastev, Ivan şi Stephen Holmes, The Light That Failed, A Reckoning, Penguin Books, New York, 2019.
Le Carré, John, A Small Town In Germany, Pocket Books, New York, 1968.
Lever, Paul, Berlin Rules: Europe and the German Way, I.B. Tauris, Londra, 2017.
Loeckx, Renilde, Cold War Triangle: How Scientists in East and West Tamed HIV, Lipsius Louvain, Louvain, 2017.

MacDonogh, Giles, On Germany, Hurst, Londra, 2018.
MacGregor, Neil, Germany: Memories of a Nation, Vintage Books, New York, 2014.
Machiavelli, Niccolo, The Prince, trad. în engleză de Tim Parks, Penguin Books, New York, 2009.
MacLean, Rory, Berlin: Portrait of a City Through the Centuries, St. Martin's Press, New York, 2014.
Medvedev, Serghei, The Return of the Russian Leviathan, trad. în engleză de Stephen Dalziel, Polity, Medford, 2020.
Middelaar, Luuk van, Alarums & Excursions: Improvising Politics on the European Stage, trad. în engleză de Liz Waters, Agenda, Newcastle upon Tyne, 2019.
Moore, Charles, Margaret Thatcher: The Authorized Biography – At Her Zenith: In London, Washington and Moscow, Alfred A. Knopf, New York, 2016.
——— Margaret Thatcher: The Authorized Biography – From Grantham to the Falklands, Vintage Books, New York, 2013.
Mounk, Yascha, Stranger in My Own Country: A Jewish Family in Modern Germany, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2014.
Mushaben, Joyce Marie, Becoming Madam Chancellor: Angela Merkel and the Berlin Republic, Cambridge University Press, Cambridge, 2017.
Myers, Steven Lee, The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin, Simon & Schuster, New York, 2015.
Neiman, Susan, Learning from the Germans: Race and the Memory of Evil, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2019.
Obama, Barack, A Promised Land, Cown, New York, 2020; pentru ediţia română, vezi Pământul făgăduinţei, trad. de Diana Popescu Marin, Editura Litera: Bucureşti, 2020.
Pond, Elizabeth, Beyond The wall: Germany's Road to Unification, Brookings Institution, Washington, 1993.

Powell, Jonathan, The New Machiavelli: How to Wield Power in the Modern World, Vintage Books, New York, 2011.
Power, Samantha, The Education of An Idealist, Dey Street Books, New York, 2019.
Qvortrup, Matthew, Angela Merkel: Europe’s Most Influential Leader, Overlook Duckworth, New York, 2017.
Renterghem, Marion Van, Angela Merkel: L’ovni Politique, Les Arènes, Paris, 2017.
Rhodes, Benjamin, The World as It Is: A Memoir of the Obama White House, Random House, New York, 2018.
Rice, Susan, Tough Love: My Story of the Things Worth Fighting For, Simon & Schuster, New York, 2019.
Rosenberg, Tina, The Haunted Land: Facing Europe’s Ghosts After Communism, Vintage Books, New York, 1996.
Roth, Philip, American Pastoral, Vintage International, New York, 1998.
Rucker, Philip şi Carol Leonnig, A Very Stable Genius: Donald J. Trump’s Testing of America, Bloomsbury, New York, 2020.
Schneider, Peter, Berlin Now: The City After the Wall, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2014.
——— The wall Jumper: A Novel, trad. în engleză de Leigh Hafrey, Pantheon Books, New York, 1983.
Service, Robert, Kremlin Winter: Russia and the Second Coming of Vladimir Putin, Londra, Picador, 2020.
Smith, Hannah Lucinda, Erdogan Rising: The Battle for the Soul of Turkey, William Collins, Londra, 2019.
Snyder, Timothy, Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin, Basic Books, Londra, 2012.
——— The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America, Vintage Books, Londra, 2019.

Stengel, Richard, Information Wars: How We Lost the Global Battle Against Disinformation & What We Can Do About It, Atlantic Monthly Press, New York, 2019.
Stent, Angela, Putin's World: Russia Against the West and with the Rest, Hachette, New York, 2019.
Stern, Fritz, The Politics of Cultural Despair: A Study in the Rise of the Germanic Ideology, University of California Press, Berkeley, 1961.
Taubman, William, Gorbachev: His Life and Times, W.W. Norton, New York, 2017.
Taylor, Frederick, Dresden, Tuesday, February 13, 1945, HarperCollins, New York, 2004.
Tellkamp, Uwe, The Tower: Tales from a Lost Country, Penguin Books, New York, 2016.
The Condé Nast Traveler Book of Unforgettable Journeys: Great Writers on Great Places, editată şi cu o introducere de Klara Glowczewska, Penguin Books, New York, 2012.
Throp, Claire, Angela Merkel, Raintree, Chicago, 2014.
Tooze, J. Adam, Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World, Penguin Books, New York, 2019.
Traverso, Enzo, The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right, trad. în engleză de David Broder, Verso, Brooklyn, 2019.
Varoufakis, Yanis, Adults in the Room: My Battle with the European and American Deep Establishment, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2018.
Vickers, Marques, Vladimir Putin and Dresden, Germany: The Genesis of Myth Making, Marquis, Herron Island, 2016.
Vonnegut, Kurt, Slaughterhouse-Five, Random House, New York, 1969; pentru ediţia română, vezi Abatorul cinci, trad. de Rodica Mihăilă, Editura Art, Bucureşti, 2020.
Watson, Peter, The German Genius: Europe's Third Renaissance, the Second Scientific Revolution, and the Twentieth Century, Harper Perennial, New York, 2011.

Wyden, Peter, Wall: The Inside Story of Divided Berlin, Simon & Schuster, New York, 1989.
Yaffa, Joshua, Between Two Fires: Truth, Ambition, and Compromise in Putin's Russia, Tim Duggan Books, New York, 2020.

Credite fotografice

1. Marcus C. Hurek/Picture Alliance/dpa
2. Interfoto/Alamy
3. Prin amabilitate Michael Schindhelm
4. Gerard Maile/AFP/Getty Images
5. Thomas Omo/Photothek/Getty Images
6. Jens Buettner/dpa/Alamy
7. Guido Bergmann/BPA/Picture-Alliance/dpa
8. Rainer Jensen/dpa/Zuma Press
9. Wolfgang Rattay/Reuters/Alamy
10. Marcus Fuehrer/dpa Picture-Alliance/Alamy
11. Michael Kappeler/AFP/Getty Images
12. Evangelos Bougiotis/EPA/Shutterstock
13. Prin amabilitate Daniel Baer/Twitter
14. YouTube
15. Odd Anderson/AFP/Getty Images
16. Jesco Denzel/Bundesregierung/Getty Images
17. Andreas Arnold/dpa/AFP/Getty Images
18. Philippe Wojazer/AFP via Getty Images
19. Armando Babani/EPA/EFE/Shutterstock

Indice

a

Abe, Shinzo¯ 122, 244, 253
abordare ştiinţifică a AM 44, 66, 109, 111, 139, 144–145, 172, 194, 221, 261, 273, 289, 307, 323, 328

Academia de Ştiinţe din Germania de Est 50–51, 66, 271
Acheson, Dean 253
Acordul de la Paris privind schimbările climatice 254
Acordurile de la Minsk 205
Adenauer, Konrad 72, 100, 105
Adlon, hotel 50, 104, 115, 172, 192, 215, 226, 149, 237
AfD, vezi Partidul Alternativă pentru Germania
Afghanistan 53, 248, 254
al Doilea Război Mondial 10, 12, 18, 50, 55, 109, 125, 140, 175, 180–181, 187, 197, 228, 232, 239, 243, 256, 265, 277, 279, 284, 288–289, 308, 316, 324
Altmaier, Peter 170, 201
Amis, Martin 149
Amri, Anis 239
Annan, Kofi 100
Antigona 231
antisemitism 109, 271–272, 275, 305
Apelt, Andreas 65–66, 145, 335
Apocalipsa lui Ioan 31
ARD, post naţional de televiziune 171
armată europeană 292, 295
arme nucleare 128, 137, 163, 244, 296
Ashton, Lady Catherine 147, 151
Assad, Bashar al- 124, 172–173
atac cu arme chimice în Siria 172
atacuri teroriste 224, 231, 234, 239
atacurile de la 11 septembrie 261
atacurile de la Köln 228
Auschwitz, lagăr de concentrare 18, 288, 305–306
austeritate 180–181, 185–186, 215, 292, 313
Australia 201
Austria 117, 212, 224, 317
avort, politicile AM privind 80

b

Bacow, Lawrence 86–87, 258
Baer, Daniel 196, 205
Bagger, Thomas 297
Baker, James A. 62, 274
Balcani 99, 189, 211, 213, 254, 261
Bannon, Steve 247
Barroso, Manuel 151
Bauer, Thomas 102
Baumann, Beate 101–102, 309
Bayern München, club de fotbal 150
Beijing, vizita AM la 137–138
Belgia 183
Benedict al XVI-lea, papă 109
Benghazi 168
Benn, Erika 34
Berlin 49–58, 90, 95, 270
Berliner Zeitung 57
Berlinul de Est 23, 28, 38, 50, 55, 57, 61, 71, 79, 90, 125
Berlusconi, Silvio 12, 184
Biblia 30–31, 78–79
Biden, Joseph 206, 322, 324, 329
Bild 87, 150, 155
BioNTech 325
Biserica Luterană 20, 25, 35, 55
Bismarck, Otto von 123, 238, 241
Blair House 152
Blair, Tony 69, 74, 149
Blinken, Antony 164, 196, 199
BMW 247, 257
Böll, Heinrich 41
Bonn 56, 72, 76, 80, 82, 90, 106, 333

Bosnia 84, 289
Brandenburg, casa AM de la 9, 24, 143, 328
Brandt, Willy 11
Breivik, Anders 234
Brejnev, Leonid 41
Brexit 233–234, 237, 251, 322
Broz, Josip, „Tito” 59
Bruni, Carla 183
Buchenwald, lagăr de concentrare 305
Bundestag 10, 72, 76, 82, 88, 106, 110, 130, 170, 197, 218, 230, 263, 265–266, 274–276, 278–279, 303, 305, 312
Bundeswehr (armata naţională germană) 63, 288
Bush, George H.W. 62, 70, 77, 98, 100, 112, 160, 274, 298
Bush, George W. 86, 113–117, 120, 162, 165, 244, 246
Bush, Laura 117

c

calcul cuantic 307
calcul politic al AM 71, 123
Cameron, David 151, 210
Camp David 150
Campionatul Mondial de Fotbal 119
Camus, Albert 301
caracter rezervat al AM 18, 43, 65, 86, 97, 129, 150, 311
căsătoria între persoane de acelaşi sex, politicile AM privind 14, 236, 258
câini, teama AM de 131
CDU, vezi Uniunea Creştin-Democrată
Cecenia 132
Cehoslovacia, control sovietic 23, 37–38, 197
Checkpoint Charlie 79
Chelsea, club de fotbal 150–151
Chemical Physics 46

Chemnitz 221, 273, 279–281
chimie cuantică 57
China 41, 91, 137–141, 180, 190–191, 250, 252, 254–255, 261, 269, 278, 292, 298, 307, 314, 320–324, 331
Chirac, Jacques 289–290
Christiansen, Eva 14, 101–102, 147, 260, 307, 333
Churchill, Winston 59, 133, 182, 231–232, 293
Clearview AI 307
Clinton, Bill 71, 79, 165, 326
Club der Ungeküssten 45
Cohen, Roger 176
Collins, Susan 152
Comisia Europeană 102, 151, 293, 305, 315, 331
comunişti/comunism 20–21, 23, 25–26, 28, 35, 39, 42–43, 55, 60, 62–63, 65, 95, 141, 270, 273–274
conducta Nord Stream 2 135–136
Conferinţa Naţiunilor Unite pe probleme climatice (Berlin) 84–85
Conferinţa pentru Securitate de la München 198
Congres, SUA 159, 161, 262
Consiliul de Securitate al Naţiunilor Unite 167, 292
Consiliul European 154, 194, 319, 324
Convenţia Democrată din 2004 (SUA) 161
Convenţiile de la Geneva 248
Corleone, Michael 123
Crimeea 193, 196, 198, 203
criza euro 183, 189, 220, 223, 313, 319
criza financiară din 2008 176, 178–179, 263, 291
criza rachetelor din Cuba 54
criza refugiaţilor, reacţia AM la 208, 210–212, 216–217, 220, 222–223, 225
CSU, vezi Uniunea Creştin-Socială
Curie, Marie 15, 21, 29–30
Curtea Constituţională 82, 97

Curtea Penală Internaţională 133

d

DA, vezi Deşteptarea Democrată
Dacˇic´, Ivica 99
Dachau, lagăr de concentrare 305
Daimler 246
Dalai Lama 138
Danemarca 317
de Gaulle, Charles 203, 289
de Maizière, Lothar 35–36, 64, 70–72, 74–75, 103, 203, 272
de Maizière, Thomas 103–104, 129, 154, 168, 218, 228
Dempsey, Judy 97
Der, Ralf 44
Deşteptarea Democrată (DA) 69–70
Deutsche Industriebank (IKB) 177
dezastrul de la Cernobîl 110
dezinformare 128, 134, 191, 199
Donfried, Karen 152
Dostoievski, Fiodor 130
Douthat, Ross 229
drepturile femeilor, opiniile AM despre 14, 236, 304
drepturile omului, opiniile AM despre 138
Dresda 124–128, 132
Drosten, Christian 310
Dubcˇek, Alexander 38

e

Ecaterina cea Mare, împărătească a Rusiei 15, 100, 134
Economist, The 118, 297
Einstein, Albert 41

Eisenhower, Dwight 78
Eliot, George 325
Emerson, John 170, 239
emoji cu gestul AM 9
energie nucleară, politicile AM în privinţa 110–111
Epplemann, Reiner 36
Erdogan, Tayyip 114, 122, 164, 224, 234–235, 255, 263, 297
Eristavi, Maxim 133
Eseu despre orbire (Saramago) 316–317
Evans, Mary Ann 325
evrei 55–56, 79, 97, 108–109, 162, 190, 213, 237, 275, 284

f

Fabius, Laurent 203
Facebook 223
Faludi, Susan 81
Farkas, Evelyn 192
Feinstein, Diane 152
femei, susţinerea AM pentru 81, 267
Festivalul de Muzică de la Salzburg 75, 150, 177
Festivalul Wagner de la Bayreuth 11, 150, 289
Fichtmuller, Matthias 11, 19
Financial Times 260
Finlanda 317
Fischer, Joschka 30, 105, 245–246, 272
Fleming, Renée 149
Flynn, Michael 244–245
Forumul Young Global Leaders 303–304
fotbal, pasiunea AM pentru 119, 150–151
Fox News 227

Frankfurt an der Oder 268–270
Frankfurter Allgemeine Zeitung 66, 67
Franţa 106, 111, 151, 157, 183–184, 204, 219, 234, 241, 253, 287–294, 312–313, 319
Frontul Naţional (Franţa) 290
Fuchs, Klaus 246
Fukushima Daiichi, centrală nucleară 110

g

Gaddafi, Muammar 167
Garbo, Greta 237
Garton Ash, Timothy 299
Gates, Melinda 152
Gauck, Joachim 13, 15, 110, 166
Gauland, Alexander 230, 265–266, 269, 272, 275–276, 278, 280
gaz sarin 172
Gazprom 136
German Marshall Fund 152
Germania de Est 55, 124–129
Germania de Vest 22, 180, 268–269, 272
Germania nazistă 21, 24, 65, 73, 95, 134, 149
Gestapo 10
Gill, David 16
glasnost 54
globalizare, opiniile AM despre 160
Goebbels, Joseph 149, 284
Goethe 42, 180, 284
Gogol, Nikolai 130
Gorbaciov, Mihail 53–54, 59, 70, 79, 131, 162, 298, 323
Grand Hotel 237
Grecia 174, 179–181, 184, 186, 211–212, 215, 224, 233
Greenblatt, Stephen 258

„Grexit” 186
gripă spaniolă 310
Grundgesetz 217, 272
Guantanamo, golf 114
Guardian, The 169, 299
Günzel, Reinhard 271–272
Guttenberg, Karl-Theodor von 93, 129

h

Haber, Emily 196, 218–219, 254
Haberlandt, Reinhold 42–43
Hadley, Stephen 244
Hamburg 15, 21–24, 28–29, 33, 52, 56, 75, 122, 269, 282
Hamilton, Alexander 314
Harari, Yuval 165
Hecker, Jan 101
Heimat 24, 302, 328
Hesse, Hermann 289
Heusgen, Christoph 116, 137, 151, 169, 199, 206, 216, 246, 255, 333
Hill, Fiona 248
Hitler, Adolf 21, 24, 55–56, 95, 105, 130, 189–190, 213, 223, 232, 241, 245, 275, 294, 330
Holbrooke, Richard 71, 84
Hollande, François 151, 203, 287, 290, 292
Holocaust (serial TV) 56
Holocaust, vezi Shoah
Honecker, Erich 64
Hong Kong 139, 141, 168, 320
Hruşciov, Nikita 124
Hu Jintao 137–138
Huawei 140
Hussein, Saddam 162

i, î

Ianukovici, Viktor 191–192
Ierusalim 106, 108–109, 118, 305
incendiere a Reichstagului 95
industrie de automobile germană 204, 257, 307
Iniţiativa de Apărare Strategică (Războiul Stelelor) 53
Institutul de Chimie-Fizică J. Heyrovsky 57
inteligenţă artificială 307
interceptare a convorbirilor telefonice ale AM de către SUA 168–171
International Herald Tribune 97
Iordania 223
Irak 224
Iran 108, 115–116, 163, 254, 296
Irlanda 181
Ischinger, Wolfgang 102, 115–116, 154, 195, 246, 250, 333
ISIS 206, 224, 234, 239
islam 102, 235, 261, 269, 277, 329
Israel 78–79, 106–108, 154, 163, 254
Italia 179, 184, 204, 212, 239, 312
Iugoslavia 59
Înaltul Comisariat al Naţiunilor Unite pentru Refugiaţi (UNHCR) 277

j

Japonia 109, 122, 260
Jefferson, Thomas 314
Jiang Zemin 137
Jocurile Olimpice de Iarnă din 2014 (Soci) 195, 200
Juncker, Jean-Claude 293

Jyllands-Posten 132

k

Kagan, Elena 152
Kaltenbach, Dorothee 151
Kasner, Herlind (mamă AM) 21, 24–25, 28–29, 257
Kasner, Horst (tată AM) 20–22, 25–26, 36, 96, 257
Kasner, Irene (soră AM) 29
Kasner, Marcus (frate AM) 29, 54
Kauder, Volker 184
Keating, Michael 100
Keller, Petra 98
Kemmerich, Thomas 284–285
Kennedy, John F. 54, 79
Kerry, John 172, 206
KGB, Putin în 124–126, 128, 131, 134, 194
Kimmitt, Robert 77, 84, 91, 244
King, Martin Luther, Jr. 105, 161
Kirchhof, Paul 94
Kissinger, Henry 73, 176, 214, 323
Klinsmann, Jurgen 150
Knesset 106–107
Knobloch, Charlotte 108–109, 275
Koelbl, Herlinde 64, 78, 83, 145
Kohl, Helmut 11, 15, 62, 68–74, 76–77, 79–80, 83–84, 88–89, 91, 98, 154, 157, 165, 214, 221, 231, 238, 244, 274
Kohlenberg, Kerstin 247
Kokoschka, Oskar 100
Kornelius, Stefan 80
Kramp-Karrenbauer, Annegret (AKK) 167, 283–285
Krause, Gunter 76
Kremlin 131, 189, 193, 201, 330
Krüger, Paul 74, 281–282

Kundera, Milan 327
Kupchan, Charles 136, 170
Kurz, Sebastian 318
Kurzarbeit 178, 312
kurzi 167
Kushner, Jared 246

l

La Republique en Marche! 290
lagăre de concentrare 22, 24, 28, 55–56, 175, 305; vezi şi lagăre individuale
Lamy, Pascal 13
landuri 76, 82, 97, 106, 310
Laschet, Armin 329
Lavrov, Serghei 133
Le Pen, Marine 287, 290
Legea pentru asistenţă medicală accesibilă (SUA) 163
Lemkin, Rafał 166
Lenin, Vladimir Ilici 35, 40, 42, 63
Leonardo da Vinci 261
Lever, Paul 75, 83
Levi, Primo 265, 306
Liban 209, 223
libertate, opiniile AM despre 87, 106, 228
libertate a presei, opiniile AM despre 132
Libia 167–168, 198
Liu He 139
luteranism, influenţă asupra AM 19, 35, 44, 74, 99, 109, 164, 215, 309, 327
Luther, Martin 26, 49, 209, 215

m

Macedonia de Nord 297
Macmillan, Harold 301

Macron, Brigitte 290
Macron, Emmanuel 253, 286–299, 313–315, 317–318
Mädchen, porecla AM dată de Kohl 15, 68, 77, 83, 88, 157, 282
Malaysia 201
Maleahi, Cartea lui 31
Mandatul de la Berlin 85
Mandela, Nelson 258
Mann, Thomas 189, 270
Mao Zedong 137, 320
Marea Britanie 53, 69, 83, 150, 153, 170, 219, 233, 249, 251–252, 261, 292, 312, 327
Marea Galileei 78
Marea Minciună 330
Marshall, George C. 258
masacrul de la München 234
Matthes, Ulrich 149
Mattis, James 245
May, Theresa 244, 249
McDonough, Denis 170, 173, 201
McMaster, H.R. 245, 247
Medalia Prezidenţială a Libertăţii decernată AM 145
Meir, Golda 155
Meisner, Joachim 87
Memorialul evreilor ucişi din Europa 237
Merkel, Ulrich 46, 50–51, 229
Michel, Charles 318
Mieszkalski, Frank 43–44, 46
Minister al Securităţii Statului, est-german 10
Modamani, Anas 223
modele ale AM 15–16, 29–30, 98
Modi, Narendra 122
Mohammed bin Salman, prinţ moştenitor saudit 256
Morgenthau, Hans 287

Morning Star, The 29
Moscova, vizita tinerei AM la 34, 46, 56
Mozambic 39
multiculturalism, opiniile AM despre 224
Münkler, Herfried 256
Murphy, Philip 16, 91, 118
musulmani uiguri 141, 320

n

Naşul III 123
Nath, Kamal 85
NATO 84, 98, 120, 128, 197, 201, 205, 207, 245–248, 250, 254, 267, 292, 295, 297
naţionalism, opiniile AM despre 251–252, 261, 279, 294
Naţiunile Unite 84, 100, 108, 277
Naulin, Thomas 303
Naumann, Michael 14
Navalnîi, Alexei A. 134–136
neonazişti 279, 281
Netanyahu, Benjamin 108, 164
New York Times, The 176, 229
Nixon, Richard 41
Nuland, Victoria 164, 170, 199

o

Obama, Barack 11–12, 102, 105, 119, 132, 136–137, 144, 150–151, 159, 161–173, 182, 192–195, 198–201, 206, 225, 235–238, 268
Obama, Michelle 145, 165
Oberlinkirche 9
Olanda 183, 201, 317
Olmert, Ehud 108

operă, dragostea AM pentru 142, 144–145, 177
Opiniile unui clovn (Böll) 41
Oranienburg, lagăr de concentrare 24
Orban, Viktor 211–213, 277, 316–317
Organizaţia Mondială a Comerţului (OMC) 13
Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) 196
Ossi (termen pentru est-germani) 63–64, 69, 80, 273, 307
Osterhammel, Jürgen 152

p

Pacea de la Augsburg 17, 256
pacifism al AM 197, 248
Pactul Anzilor 76
Pakistan 277
pandemia de Covid-19 291, 300, 308, 316, 325, 334
Papandreou, Giorgos 184
Parlamentul European 324
Partidul Alternativă pentru Germania (AfD) 14, 187, 220–221, 229–230, 235, 263, 265–279, 284–285, 303, 315
Partidul Comunist Britanic 29
Partidul Comunist Chinez 136–137
Partidul Comunist Est-German 61, 64
Partidul Die Linke (stânga) 285
Partidul Liber Democrat (FDP) 236, 285
Partidul Liberal 276
Partidul Social-Democrat (SPD) 217, 236, 265
Partidul Socialist din Germania de Est 41
Partidul Verzilor 111, 236, 266
Paulson, Henry „Hank” 85–86, 215
Pence, Mike 246
perestroika 54
persoane cu dizabilităţi, relaţia AM cu 17, 27, 31

Pétain, Philippe 294
Petru I „cel Mare”, ţar al Rusiei 100
Petru al III-lea, ţar al Rusiei 100
Petry, Frauke 229, 270
Piaţa Maidan, Kiev 191, 207
Piaţa Tiananmen 137, 298
Planul Marshall 268
Playboy 242
Poarta Brandenburg 50, 79, 149, 161–162, 170, 237
Podul Aerian al Berlinului 79
politica AM privind imigraţia 13, 162, 209, 215, 217, 219, 227, 271
politici fiscale ale AM 313, 315
Politkovskaia, Anna 132, 134
Polonia 23, 29, 38, 52, 56, 61, 111, 269, 305
populism, ascensiune mondială 10, 120, 187, 238, 286
Poroşenko, Petro 203
Portugalia 179, 181, 316
Potsdam 9, 133, 281
Preuss, Hugo 284
Primăvara de la Praga 37–38, 41, 193, 320
Primul Război Mondial 96, 197, 232, 284, 286, 293–294, 310, 330
program de recunoaştere facială 307
Programul Alimentar Mondial 210
proteste împotriva AM 133, 181, 222
Protocolul de la Kyoto 85, 254
putere diplomatică utilizată de AM 194
putere, opiniile AM despre 15, 32
Putin, Ecaterina 125
Putin, Ludmila 124–125
Putin, Viktor 130
Putin, Vladimir 10, 122, 166–168, 171, 190, 233, 244–246, 260, 317, 327

Pyatt, George 199

r

Ramelow, Bodo 285
rasism 98, 109, 233, 272, 305
război cibernetic 128, 166, 198, 207
Războiul din Irak 114, 168, 173, 198
Războiul Rece 11, 47, 53–54, 90, 113, 124, 127–128, 169, 176, 189, 192–193, 197, 236, 269
Reagan, Ronald 53, 77, 79, 98, 160, 298
regimuri autoritariste 123
Regulamentul „Dublin” 212
Reichstag, clădire 90, 99, 237
Republica de la Weimar 284
Republica Federală Germania 9, 23, 63, 69, 72, 77, 90, 97, 103, 159, 238, 273–274, 302
Republica Georgia 52, 120, 192
reţele de socializare 99, 134, 155, 199, 223, 234, 276, 311
Révolution (Macron) 290
Revoluţia Maghiară 193
rezilienţă a AM 330
Rhodes, Ben 159, 164, 171–173, 225, 237
Rice, Condoleezza 117
Rice, Susan 168–169, 173
Robin, Ron 154
„rombul Merkel” 76
Rostock 208–209, 211
Rudd, Kevin 154
Rusia 123, 128, 130–135, 171, 251, 255, 292
Rutte, Mark 317

s, ş

Sachsenhausen, lagăr de concentrare 24, 55, 305
Saharov, Andrei 35
Sahwil, Reem 209, 219
Sapiens: O scurtă istorie a omenirii (Harari) 165
Saramago, José 317
Sarkozy, Nicolas 138, 183, 290–291
Sauer, Joachim 48, 57, 87, 96, 116–118, 142, 144–146, 150–151, 183, 275
Sauerbrey, Anna 262
Schäuble, Wolfgang 88–89, 103, 179
schimbări climatice 85, 100, 111, 120, 236, 254, 259, 283, 307, 321–322
Schindhelm, Michael 48–49, 53–57, 62, 75
Schlöndorff, Angelica 148
Schlöndorff, Volker 63, 84, 89, 144, 147–149, 153
Schmidt, Helmut 233
Schneider, Frank 52–53, 57
Schnur, Wolfgang 69
Schöneich, Ulrich 26, 32, 35
Schröder, Gerhard 83, 88, 93–96, 100, 106, 114, 167, 326
Schultz, Werner 298
Seehofer, Horst 103, 214, 236, 276–278
Seelow, bătălia de la 24
Segev, Tom 209
Seibert, Steffen 101, 206, 216, 296, 309
Senţov, Oleg 135
sexism ca obstacol pentru AM 81
Shäuble, Wolfgang 276
Shenzhen 139
Shoah 56, 97, 107, 205
„sindromul singura femeie din încăpere”, AM şi 51, 152
Siria 167, 171–173, 211, 215, 223–225, 228
Sisif 241, 327
Skácel, Jan 327

Snowden, Edward 169
Snyder, Timothy 198–199
Soci 128–129, 195, 200
Socrate 93
Solidaritatea (sindicat polonez) 52
sondaje utilizate de AM 97, 111, 328
Sontag, Susan 84
Sotomayor, Sonia 152
Spahn, Jens 103, 311
Spania 179, 256
SPD, vezi Partidul Social-Democrat
Spiegel, Der 114, 152
Springsteen, Bruce 16, 117, 159
Stalin, Iosif 24, 63, 131, 134, 189–190, 241, 245
Stasi 10, 35–37, 44, 49, 52–53, 61, 65, 69, 71, 73, 76, 112, 125–126
Statele Unite 79, 115, 128, 133, 140, 159, 161, 167–172, 177–178, 192, 204, 213, 215, 218, 236, 243, 245–247, 250–254, 262, 274, 292, 297, 312, 314, 321–322, 329, 331
Stein, Shimon 267
Steinbrück, Peer 86
Steinmeier, Frank-Walter 103
Stern 161
Stiglitz, Joseph 110, 181
stil retoric al AM 104–105, 158, 181, 221, 289, 309
Stroetmann, Clemens 82
Sudan 277
Suedia 224, 256, 317
summitul G20 122, 182, 249, 260
summitul G7 206, 240, 251–252
summitul G8 116, 120, 150–151, 200
Summitul Women 20 249
Surkov, Vladislav 201–202
„Şase principii ale realismului politic” (Morgenthau) 287

t

Taylor, A.J.P. 175
Taylor, James 165
Teatrul Berliner Ensemble 52, 146
Templin, familia Kasner la 20, 24–26, 30, 33, 36, 42, 46, 52, 55, 90, 98, 100
Templin, gimnaziul din 38
Thatcher, Margaret 53, 152–153, 323
Tillerson, Rex 245
Time, AM aleasă „Personalitatea Anului” 242
Tineretul Comunist 44
Tineretul Hitlerist 21
Trudeau, Justin 246, 253
Truman, Harry S. 253
Trump, Donald 164–167, 206, 227, 235–250, 252–255, 260, 262, 288, 290, 293–298, 305, 322, 329–330
Trump, Ivanka 246, 249
Tsipras, Alexis 185–186
Turcia 211, 223, 255, 277
Tusk, Donald 15

u

Ucraina 136, 189–207
Ueberschär, Ellen 214
Uganda 277
Ulbricht, Walter 41–42
Ulrich, Bernd 102, 186
Ultimele zile ale lui Hitler 149
Ungaria 18, 23, 26, 33, 38, 197, 204, 211–213, 316
unificare a Germaniei, reacţia AM la 61–63

Uniunea Creştin-Democrată (CDU) 65, 68, 70, 76–77, 88–90, 152, 220, 235, 238, 251, 263, 277, 279, 282, 285, 329
Uniunea Creştin-Socială (CSU) 214, 236, 265, 276
Uniunea Economică Eurasiatică 191
Uniunea Europeană (UE) 127–128, 140, 176, 190–191, 204–205, 231, 245, 251–252, 314, 319, 330
Uniunea Sovietică 53, 110, 125, 141, 190, 241
Universitatea Haifa 154
Universitatea din Leipzig 39–41, 126
Universitatea Harvard 257–260
Universitatea Karl Marx, vezi Universitatea din Leipzig
Universitatea Tehnică Ilmenau 49

v

vaccin anti-Covid produs de BioNTech 325
Van Rompuy, Herman 194
Varoufakis, Yanis 185
Verdun, bătălia de la 232
Vestele Galbene 293
Viet Cong 39
Volkswagen 127
Voltaire 241
von der Leyen, Ursula 102, 218, 305, 331

w

Waldhof 25–26, 29, 31, 90
Wałesa, Lech 52
Walz, Udo 115
Wang, Margaret M. 258
Washington Post, The 114, 167, 169
Wehrmacht 21, 294
Weidel, Alice 230, 276, 278–279

Weizsäcker, Richard von 55–56
Wessi (termen pentru vest-germani) 80
Westergaard, Kurt 132
Westerwelle, Guido 14, 156
Wilhelm, Ulrich 115, 128–129
Willkommenskultur 217, 224
Wirth, Timothy 84
Wittig, Peter 168
Wölber, Hans-Otto 21
Wright-Patterson, bază aeriană 289
Wuhan 320
Wulfert, Reinhard 44–45

x, y, z

xenofobie 98, 120, 209, 218, 279
Xi Jinping 122, 137–139, 317, 320
Yad Vashem, Memorialul Victimelor Holocaustului 107, 305
Zarif, Mohammad Javad 296
Zborul 17 al Malaysia Airlines 200
ZDF (televiziunea germană de stat) 12
Zeit, Die 12, 57, 102, 247
Zelenski, Volodimir 206, 261
Zidul Berlinului 57, 59, 100, 124, 130, 215
zona euro 176, 178–179, 291

Cuprins

DOAMNA CANCELAR: Remarcabila odisee a Angelei Merkel
Prolog. Fiica pastorului
Capitolul 1. Împotriva curentului
Capitolul 2 . Leipzig – pe cont propriu
Capitolul 3 . Berlin
Capitolul 4 . 1989

Capitolul 5 . Ucenicia
Capitolul 6 . În sfârşit, în Cancelarie
Capitolul 7. Primul ei preşedinte american
Capitolul 8. Dictatori
Capitolul 9 . Doamna cancelar în viaţa privată
Capitolul 10 . Parteneri limitaţi
Capitolul 11. Europa vorbeşte acum germana
Capitolul 12. Războiul din Ucraina – „Daţi-mi-o pe Angela la telefon”
Capitolul 13 . Vara lui Reem
Capitolul 14 . Cele mai grele vremuri
Capitolul 15 . Trump intră în scenă
Capitolul 16. „S-a schimbat ceva în ţara noastră…”
Capitolul 17 . În sfârşit, un partener?
Capitolul 18. Spre final
Epilog
Mulţumiri
Note
Bibliografie
Credite fotografice
Indice